КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

СТАТЬЄВ Станіслав Ігорович

УДК: 376.33.036:792.8 (043.3)

ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ

13.00.03 – корекційна педагогіка

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:

ЛЯХОВА Інна Миколаївна

доктор педагогічних наук,

професор

Запоріжжя – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП…… 5

РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ…….. 12

1.1. Сутність основних дефініцій дослідження: «формування», «музично-ритмічне виховання», «формування танцювальних рухів глухих дітей»…….. 12

1.2. Особливості психофізичного розвитку глухих дітей 6-10 років……. 19

1.3. Значення формування танцювальних рухів для глухих дітей молодшого шкільного віку…… 30

1.4. Досвід корекційно-розвивального навчання танцювальних рухів глухих дітей на заняттях музично-ритмічного виховання…… 33

Висновки до першого розділу……. 37

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ 6-10 РОКІВ НА ЗАНЯТТЯХ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШОЇ ЛАНКИ НАВЧАННЯ……. 41

2.1. Основні складові танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років, критерії їх сформованості…… 41

2.2. Аналіз програми з музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку…….. 49

2.3. Теоретичне обґрунтування змістового наповнення занять з музично-ритмічного виховання глухих дітей 6-10 років……. 57

2.4. Методи і методичні прийоми навчання, що спрямовані на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку…… 89

Висновки до другого розділу…… 101
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ЇХ АНАЛІЗ…… 104
3.1. Методика й організація дослідження…… 104
3.2. Показники розвитку танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку та їх ровесників зі збереженим слухом на констатувальному етапі педагогічного експерименту…….. 114
3.3. Порівняльний аналіз результатів тестування глухих дітей 6-10 років і їх однолітків зі збереженою слуховою функцією на контрольному етапі педагогічного експерименту…… 137
3.4. Вплив експериментальної методики занять з музично-ритмічного виховання на формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років…….. 158
Висновки до третього розділу…….. 173
ВИСНОВКИ…… 177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 182
ДОДАТКИ…….. 206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

В. П. – вихідне положення

ЕГ – експериментальна група

К. П. – кінцеве положення

КГ – контрольна група

Л. Н. – ліва нога

Л. Т. – лінія танцю

П. Н. – права нога

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства досить гостро постала проблема розв’язання питань, пов’язаних з дитячою інвалідністю. Відтак, першочерговим завданням соціальної політики держави є забезпечення нормальних умов життєдіяльності та повноцінної адаптації дітей даного контингенту в соціумі, що і передбачено урядовою програмою «Діти України» [165], цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації» [164], законами України «Про концепцію розвитку охорони здоров'я населення Україні» [161], «Про охорону дитинства» [75, 159]. Провідною ідеєю досліджень останніх років є орієнтація на ефективне використання збережених аналізаторів і функцій з компенсаторно-корекційним навантаженням, цілеспрямований розвиток психічних процесів, що зумовлюють рівень опанування дітьми знань, умінь і навичок, відповідну освіченість та інтеграцію їх у сучасне суспільство (В. Бондар [24], Л. Куненко [118], Б. Сермеєв [190, 191], В. Синьов [194], Є. Соботович [195, 196], В. Тарасун [221], Л. Фомічова [229], О. Форостян [230], М. Шеремет [237], М. Ярмаченко [243] та ін.).

Відомо, що патологія слуху є одним із найбільш розповсюджених порушень у дітей. Доведено, що порушення слуху викликає ряд вторинних відхилень у психічному (Р. Боскіс [27], О. Гозова [51], Л. Фомічова [229], М. Шеремет [235, 236, 237] та ін.) і фізичному (Н. Байкіна [14, 15, 16], І. Ляхова [130,132], Б. Шеремет [233, 234] та ін.) розвитку дитини, що гальмують процес її навчання і подальший розвиток.

Відповідно до Державного стандарту спеціальної освіти (2004), предмет «Ритміка» включений до блоку корекційних занять, на яких використовуються різноманітні танцювальні рухи, спрямовані на корекцію дефекту, заповнюючи прогалини в психофізичному і культурному розвитку дитини. Особливості використання музичного ритму як засобу корекції рухів та інших психофізичних порушень у дітей із зоровою депривацією досліджували М. Земцова [85,86], Л. Куненко [118], Л. Плаксіна [156], В. Феоктистова [227] та ін. Окремі аспекти

проблеми корекції та вдосконалення рухової сфери глухих дітей молодшого шкільного віку на музично-ритмічних заняттях висвітлено у наукових роботах Е. Абілової [1], І. Ляхової [129], сприймання, опанування засобів музичної виразності, образно-ігрову творчість, гру на шумових дитячих інструментах – як потужного корекційного засобу, орієнтацію в просторі на заняттях з музично-ритмічних занять глухих дітей досліджувала Л. Куненко; рухи під музику – А. Тараканова [118].

Аналіз науково-методичної і спеціальної літератури та ознайомлення з практикою роботи спеціальних шкіл для глухих дозволяє стверджувати, що зміст корекційних програм з ритміки для глухих дітей молодшого шкільного віку є недостатньо розробленим і відтак вимагає суттєвого перегляду й конкретизації з урахуванням сучасних тенденцій розвитку танцювальних рухів та особливостей їхньої психофізичної сфери.

Зарубіжні та вітчизняні вчені виділяють декілька складових танцювальних рухів, серед яких: відчуття ритму, пластичність, рівновага (статичну, динамічну), орієнтація в просторі, здатність до танцювальної творчості (М. Бернштейн [17, 18], Т. Круцевич [113], В. Лях [128], А. Романенко [179] та ін.), більшість з яких вимагають ґрунтовного вивчення щодо визначеного контингенту досліджуваних дітей.

Актуальність обраної проблеми, її соціально-педагогічне значення для сурдопедагогічної теорії та практики, невирішеність цілої низки суперечностей, що існує в системі спеціального навчання цієї категорії дітей зумовили вибір теми «Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання».

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано в межах наукової теми кафедр теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання і фізичної реабілітації Інституту здоров'я, спорту та туризму Класичного приватного університету «Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» (№ державної реєстрації 0107U004193). Тема дисертації затверджена на засіданні

вченої ради Класичного приватного університету (протокол № 5 від 26.01.2011р.). Тема дослідження узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2011).

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст і методику корекційно-розвивальних занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети було визначено розв'язання наступних *завдань дослідження:*

1. Висвітлити стан розробленості проблеми формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку в теорії і практиці корекційно-педагогічної роботи спеціальних навчальних закладів і реабілітаційних центрів та уточнити сутність понять «формування танцювальних рухів глухих дітей», «музично-ритмічне виховання глухих дітей».

2. Визначити основні складові танцювальних рухів глухих дітей 6–10 років, критерії їх сформованості.

3. Виокремити показники сформованості танцювальних рухів глухих дітей 6–10 років.

4. Розробити, теоретично обґрунтувати змістове наповнення занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку та застосованих методів і методичних прийомів, що спрямовані на формування танцювальних рухів і їх корекцію.

5. Визначити ефективність впливу занять музично-ритмічного виховання на показники сформованості танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку за експериментальною методикою на контрольному етапі дослідження.

Об'єкт дослідження – корекційно-педагогічна робота з глухими дітьми молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання.

Предмет дослідження – зміст та методика формування танцювальних рухів на заняттях музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження. Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку відбуватиметься ефективно, якщо:

- визначити компоненти формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років і здійснити діагностику основних показників, що їх характеризують, які розглядаються нами як основа для навчально-корекційного процесу з музично-ритмічного виховання;
- оновити змістове наповнення занять з музично-ритмічного виховання для цієї категорії осіб з врахуванням особливостей їх психічної сфери та сучасних тенденцій розвитку танцювальних рухів;
- адаптувати методику навчання танцювальних рухів до корекційних завдань рухового розвитку з урахуванням загальної діагностики і типологічних порушень.

Методи дослідження:

Для досягнення мети, вирішення завдань і перевірки гіпотези дослідження був використаний комплекс сучасних загальнонаукових методів:

- *теоретичні:* аналіз і синтез психологічної, педагогічної, спеціально-методичної літератури та інформаційних ресурсів мережі Інтернет з проблеми дослідження – для узагальнення теоретичних підходів; систематизація, порівняння, зіставлення різних поглядів науковців і практиків на досліджувану проблему – для визначення теоретико-методичних засад дослідження, стану розробленості проблеми в сучасній теорії і практиці сурдопедагогіки; аналіз інструктивно-нормативних матеріалів – для виявлення перспективних напрямів її вирішення;
- *емпіричні:* опитування, бесіди – для з'ясування типологічних особливостей психофізичного розвитку глухих дітей 6–10 років; метод експертних оцінок – з метою визначення основних складових танцювальних рухів; педагогічне спостереження, педагогічний експеримент і тестування – для

виявлення порушень розвитку танцювальних рухів цієї категорії осіб і з'ясування ефективності обраних корекційних впливів щодо запропонованих змісту і методики корекційно-розвивальних занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку;

- *статистичні:* метод середніх величин, парних порівнянь, метод кореляційного аналізу емпіричних даних за допомогою сучасних інформаційних технологій – у ході опрацювання, оцінювання і встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження за критерієм Стьюдента.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено зміст і методику корекційно-розвивальних занять із музично-ритмічного виховання щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, які враховують сучасні тенденції розвитку танцювальних рухів, що адаптовані до корекційних завдань рухового розвитку глухих дітей молодшого шкільного віку, в основу яких покладено систему танцювальних засобів (вальс, ритмічний танець «Сучасник», «Вару-вару», повільний вальс, ча-ча-ча, швидкий фокстрот, краков’як, фігурний вальс, самба, полька, танго, квадратна румба, джайв, вальс-гавот, вальс-мазурка, кубинська румба), методів і методичних прийомів (словесні: розкривали зміст та елементарну техніку виконання відповідного танцювального руху у вигляді розповіді, обґрунтування, обговорення; наочні: показ танцювального руху, демонстрація плакатів, рисунків у вигляді показу схем пересування; практичні: активна діяльність глухих учнів; ігровий та змагальний; цілісний метод та метод навчання по частинах; метод тимчасового спрощення) з формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку; визначено поняття «формування танцювальних рухів глухих дітей» та основні складові танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, що вимагають корекційного впливу;

- *уточнено* й теоретично обґрунтовано сутність понять: «формування танцювальних рухів глухих дітей», «музично-ритмічне виховання глухих дітей молодшого шкільного віку»;

- *удосконалено* засоби музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшої ланки навчання в спеціальній школі;

- *подальшого розвитку набули:* положення про корекційну спрямованість спеціального навчання і виховання, вчення про значні компенсаторні можливості дитячого організму.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено спеціальний комплекс танцювальних рухів з метою корекції та розвитку рухових порушень зазначеної категорії дітей 6-10 років. Розроблені методичні рекомендації «Програма формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання». Результати дослідження можуть використовуватись у спеціальних навчальних закладах для глухих дітей, реабілітаційних центрах з метою підвищення ефективності корекційно-розвивальної й навчально-виховної роботи з глухими дітьми молодшого шкільного віку; в процесі підготовки фахівців на факультетах фізичного виховання, психології та дефектології; входити в зміст навчальних дисциплін: «Адаптивне фізичне виховання», «Фізична реабілітація», «Корекційна педагогіка», «Дефектологія».

Результати дослідження впроваджені в педагогічний процес Запорізького навчально-виховного комплексу № 67 (акт впровадження № 211 від 15.10.2012), Комунального закладу Запорізький навчально-реабілітаційний центр «Джерело» (акт впровадження № 147 від 12.10.2012), Дніпропетровської загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей (акт впровадження № 113 від 17.10.2012), факультету фізичного виховання Запорізького національного університету (акт впровадження № 2-21/04 від 10.10.2012), Інституту здоров'я, спорту і туризму Класичного приватного університету м. Запоріжжя (акт впровадження № 1940 від 10.10.2012).

Апробація результатів дисертації. Основні результати та теоретичні положення дослідження було викладено й обговорено на: III Міжнародній науково-методичній конференції «Сучасні проблеми розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання та спорту на сучасному етапі і шляхи їх вирішення» (м. Чернігів, 2011 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та фізичної реабілітації» (м. Запоріжжя, 2011 р.); XX Міжнародній конференції «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2012 р.); VIII Міжнародній науковій конференції «Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях» (Росія, м. Белгород, 2012 р.); II Міжнародній науковій конференції «Актуальные проблемы физического воспитания и школьного туризма» (Грузія, м. Кутаїсі, 2012 р.); IV Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та туризму в сучасних умовах життя» (м. Запоріжжя, 2012 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та фізичної реабілітації» (м. Запоріжжя, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» (м. Луцьк, 2012 р.); VII Всеукраїнській науково-методичній конференції (м. Київ, 2012 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.).

Публікації. За тематикою дисертації опубліковано 14 одноосібних праць, з них 6 – у фахових виданнях України, 7 – тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, 1 – навчально-методичне видання.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (262 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації – 264 сторінки (основний текст – 172 сторінки). Робота містить 42 таблиці і 32 рисунка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1.1. Класифікація дітей з порушенням слуху та сутність основних дефініцій дослідження

Перші спроби класифікації дітей з порушенням слуху, відомі нам, припадають на XVI століття. Італієць Д. Кардано поділив глухих на три групи:

1) глухі від народження;

2) рано оглухлі або такі, що втратили слух до оволодіння мовою;

3) пізно оглухлі, які, втративши слух, ще володіють мовою.

Він звернув увагу на кісткову провідність звуку, обґрунтував необхідність спеціального навчання глухих, високо оцінив можливості глухих, щодо оволодіння не тільки писемним, а й усним мовленням [80].

Ітар Ж. визначав п'ять груп дітей з різним станом слухової функції:

1) діти, які сприймають гучне мовлення біля вуха;

2) діти, які розрізняють голосні та приголосні;

3) діти, які сприймають окремі голосні та приголосні;

4) діти, які не сприймають звуків мовлення, але чують інші сильні звуки (грім, стукіт у двері);

5) повністю глухі діти.

Цінність цієї класифікації у тому, що основним критерієм було сприймання мовлення і не мовленнєвих сигналів.

Бецольд Ф. [249] розробив класифікацію глухих на основі сприймання чистих тонів. Він визначив шість груп дітей, які мають залишки слуху:

І група – острівки слуху. Діти, які з усієї тональної шкали сприймають острівки, що займають не більше 2,5-3 октав;

II група – наявність прогалин у збережених ділянках. Зустрічаються прогалини у вигляді випадіння окремих тонів чи цілих октав;

III група – випадіння всієї верхньої частини тональної шкали, при збереженні нижньої частини;

IV група – невелика вада сприймання у верхній частині тональної шкали та значна у нижній частині;

V група – дефект сприймання лише в нижній частині тональної шкали;

VI група – незначні порушення сприймання, що можуть бути у верхній і нижній частині тональної шкали.

З цього переліку виходить, що три перші групи мають значні випадання сприймання тональної шкали, а три останні – випадіння лише невеликих зон сприймання. Тривалий час вдавались до визначення стану слухової функції на основі даних обстеження слуху камертоном, мовленнєвими одиницями, переважно словами.

Практичним, доцільним для раннього виявлення було визначення стану слуху усним мовленням. Відомо кілька найбільш продуктивних для обстеження стану слухової функції мовленням набори російських слів, підібраних різними авторами (В. Воячек, П. Кудрявцев, Л. Нейман, П. Паутов, Б. Преображенський).

В. Воячеком [79] підібрані 2 групи слів. Група I – слова «басової зони», які при збереженому слуху в шепітному відтворенні сприймаються на віддалі 5 метрів, група II – слова «дискантної зони». В шепітному відтворенні сприймаються на віддалі 20 метрів.

За даним відходом пізніше були складені Л. Нейманом аналогічні групи слів для дітей з обмеженим мовленнєвим розвитком.

В цілому як позитивне в розвитку теорії і практики навчання дітей з порушенням слуху є те, що все більше уваги приділялось розробці сурдотехнічних засобів для вивчення стану слухової функції. Все частіше говорилося про ранню діагностику глухоти. З кінця XIX, початку XX століття приділяється увага питанням класифікації дітей з порушенням слуху у зв'язку з розвитком і використання залишків слуху в процесі навчання й виховання дітей з

частковим ураженням слухової функції. Високої оцінки, на нашу думку, заслуговують результати пошуків науково обґрунтованої класифікації дітей з порушенням слуху, які розроблялись в Російській Імперії, а потім в СРСР, до складу яких входила і Україна [143].

Ф. Рау був одним з перших у розв'язання даної проблеми. Визначені ним спочатку дві групи серед глухих: глухі з залишками слуху і глухі без залишків слуху стали визнанням наявності двох груп дітей – глухих та туговухих (слабочуючих) [173].

Л. Нейманом були виявлені великі розбіжності навіть у визначених Ф. Рау двох групах. Це пояснюється різними методами дослідження; використанням чистих тонів і шумів; методики добору мовленнєвого матеріалу; його пред'явленням дитині, використанням різних приладів.

У кінці 70-х років XX століття Міжнародною конференцією аудіологів у Парижі за основу була прийнята така класифікація дітей, що мають порушення слуху:

Туговухість: I ступінь – 26-40 дБ; II ступінь – 41-55 дБ; III ступінь – 56-70 дБ; Глухота – понад 91 дБ.

Отже, підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що історія пошуків раціональної класифікації дітей з порушенням слуху була досить тривалою і суперечливою, але це підготувало основи сучасної медико-педагогічної класифікації.

Класифікація, запропонована Л. Нейманом [144], та Р. Боскіс [28,29], визначає кількісний (сила), якісний аспект (висота, що саме сприймається), стан слуху глухої та слабочуючої дитини та стан мовленнєвого розвитку. Відомо, що діапазон частот, доступний сприйманню слухом глухих, звужений. Саме це було покладено в основу поділу глухих на 4 групи.

I група глухоти – частотний діапазон звуків, доступних для сприймання глухою дитиною обмежений – 125-250 Гц. За даними багатьох авторів визначено, що діти, які належать до I групи, можуть навчитися реагувати на

гучний голос біля вушної раковини. Розрізнення звуків, слів, фраз для них недоступне.

II група глухоти – діапазон частот, що сприймається: 125-500 Гц. Діти II групи реагують на гучний голос біля вуха і розрізняють окремі голосні а, о, у. При звукопіднесенні й тренуванні розпізнають ритм, паузи, логічний наголос.

III група глухоти – діапазон частот, що сприймається – 125-1000 Гц. Діти III групи реагують на голос розмовної сили (55-70 дБ), розрізняють майже всі голосні та окремі слова і фрази, мелодику розповідної та питальної інтонації.

IV група глухоти – діапазон частот, що сприймається -125-2000 Гц. Діти IV групи сприймають голос розмовної сили на певній віддалі від вушної раковини. Розрізняють голосні, дехто – знайомі слова і фрази. Розпізнавання фонем не перевищує 20-22%, переважно сонатні, шиплячі, свистячі.

Стан слухової функції у слабочуючих (глухих) дітей визначається в децибелах на основі кількісних даних про втрату слуху у мовленнєвому діапазоні від 500 Гц до 4000 Гц. При I ступені туговухості втрата слуху не перевищує 50 дБ. При II ступені – від 51 до 70 дБ. При III ступені – від 71 до 90 дБ [77].

У залежності від втрати слуху та стану мовленнєвого розвитку ці діти навчаються у I та II відділеннях шкіл для слабочуючих та глухих дітей. Вченими й практиками доведено, що учні з однаковим станом слухової функції, однак різним рівнем мовленнєвого розвитку, не однаково сприймають одиниці мовлення: зменшується відстань, на якій сприймаються голос, звуки, слова, знижується процент сприйнятих на однаковій відстані одиниць [78].

Медико-педагогічна класифікація, що існує, є достатньо обґрунтованою. Вона дає можливість визначити тип школи для навчання, враховує наявний стан розвитку слуху і мовлення, забезпечує здійснення індивідуального підходу в роботі з кожним учнем.

Аналіз наявних відомостей та наш досвід роботи дозволяє зробити висновок, з одного боку, про наявність у деяких учнів залишків слуху, які можуть бути використані в корекційній роботі на заняттях музично-ритмічного виховання, та з іншого – про повну можливість використання існуючої

класифікації при вирішенні проблеми формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання.

Поняття «формування» визначається як: надання завершеності, визначеності; надання існування чому-небудь [97]; створення через надання якоїсь структури, організації, форми; надання певної форми; надання чому-небудь якоїсь форми, виховувати у кого-небудь певні якості характеру; надання закінченості, упевненості [235]; надання певної форми, закінченості, створення [146]; формування організму; фізично розвиватися, набуваючи зрілості форм [225].

П. Груздєв пропонує називати формуванням тільки стихійне виховання, вплив різних умов на людей незалежно від усвідомленої діяльності [57, с. 14]. Разом із тим, автор плутає поняття «формування» з поняттям «розвиток», який може відбуватися незалежно від соціального впливу.

Поняття «розвиток» характеризує якісні зміни об'єктів, появи нових форм буття, існування різних систем, поєднане з перетворенням їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Разом з поняттями руху, становлення поняття «розвиток» дозволяє описувати мінливість всесвіту, виникнення природних форм, біологічних видів та індивідів, перетворення суспільних систем, оновлення сил і здібностей людської особистості [182, 225].

Розвиток - незворотна, спрямована, закономірна, послідовна зміна матерії, включаючи найвищу форму її існування – свідомість, її універсальну властивість; в результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкту – його складу або структури. Розвиток – загальний принцип пояснення історії природи, суспільства і пізнання [139].

Отже, аналізуючи вищезазначене під поняттям «формування» у нашому дослідженні ми розуміємо цілеспрямований педагогічний вплив на глуху дитину. Формування чого-небудь відбувається цілеспрямовано, де роль соціального впливу, у нашому випадку, педагогічного впливу – є визначальною.

До того, як визначитися з поняттям «формування танцювальних рухів глухих дітей» необхідно розглянути сутність поняття «танцювальні рухи».

А. Мур [260] вважає, що танцювальні рухи – це одне із цікавих, видовищних проявів народної творчості, яке відображає традиції, хореографічну мову, пластичну виразність і співвідношення з музикою кожного танцю. А. Ваганова [36] дає пояснення, що танцювальні рухи – це рухи, що виконуються у конкретному стилі, мають такі якості, як граційність, елегантність, красота, супроводжуються музикою або ритмічними звуками та виражають почуття. На нашу думку, танцювальні рухи – це окремі елементи різноманітних танців, які мають свою класичну або народну стилістику та характеризуються ритмом, пластичністю, статичною та динамічною рівновагою, орієнтацією у просторі, здатністю до танцювальної творчості.

Під «формуванням танцювальних рухів глухих дітей» ми розуміємо цілеспрямований корекційно-формувальний вплив на рухові дії танцювального характеру глухих дітей, окремі елементи різноманітних танців, а також зв'язні послідовні танцювальні рухи, що виконуються під музичний супровід.

Виходячи із обраної нами теми дослідження представляється доцільним розглянути поняття «ритм», «ритміка», «музично-ритмічне виховання». Поняття «ритм» широко розповсюджене. Цілісне уявлення про ритм можна отримати лише на підставі психологічних, фізіологічних, біомеханічних, педагогічних досліджень і філософських узагальнень [245].

Аналіз наукових праць [219; 222 ; 223] дозволив визначити характерні особливості природи ритму взагалі. Ритм є закономірним співвідношенням тривалості елементів, що складають складну структуру цього явища. У ритмі спостерігається чергування акцентованих і неакцентованих елементів в органічній єдності з їх тривалістю і послідовністю. Ритму властиве акцентування окремих елементів складного явища.

Для нашого дослідження важливим є розуміння ритму в психологічному, музичному, фізичному і педагогічному аспектах. У психологічному аспекті, ритм – це метроритм, чи ритміка в широкому розумінні слова. Психологи [226; 251] визначають ритм як розміреність, узгодженість і рівномірність чергування

впорядкованих елементів у системі рухової дії, а також налагоджений перебіг процесів відображення, проектування і регуляції рухів.

Слід звернути увагу на особливе значення відчуття ритму в: загальному музично-культурному розвитку, життєдіяльності людини, ритмічній організації роботи всіх функцій організму, моторики, різних трудових процесах, збагаченні емоційної сфери почуттями, переживаннями і відновлення та нормалізації їх за допомогою музично-ритмічного виховання. У цьому руслі цікавою є робота відомого німецького музиканта і педагога Карла Орфа, яка ґрунтується на елементарному музично-ритмічному вихованні, в основу якого покладено обробки дитячого пісенного і танцювального фольклорного матеріалу, стимуляції відчуття ритму та його виявлення різними засобами (зокрема методом "ритмічної гімнастики", пов'язаної з новими тенденціями в танцювальному мистецтві середини XX ст.).

З точки зору фахівців фізичного виховання і спорту під ритмом розуміють – одну із форм прояву координаційних здібностей, яка характеризується закономірною повторюваністю системи процесів, які мають строго підпорядковані часові та просторові характеристики [114].

У педагогічному аспекті, ритміка – це система фізичних вправ, побудованих на взаємозв'язку рухів з музикою, яка є складовою частиною фізичного і художнього виховання [44, с.26].

Для нашого дослідження важливе поняття «танцювальний ритм», яке ми розуміємо, як строго підпорядковану послідовність акцентів та тривалість танцювальних рухів і елементів. На нашу думку ритм танцю тісно взаємопов'язаний з ритмом музикального супроводу.

Для нашого дослідження особливе значення набуває поняття «музично-ритмічне виховання глухих дітей».

«Музично-ритмічне виховання глухих дітей»– це система фізичних вправ, що грунтується на взаємозв'язку рухів з музикою і є складовою фізичного та естетичного виховання.

Отже, викладені вище факти дають можливість стверджувати, що заняття ритмікою як складова фізичного і естетичного виховання здатні справляти корекційний і формувальний вплив на рухову сферу дітей з різними порушеннями, у тому числі й глухих. Однак аналіз спеціальної наукової літератури дозволив виявити, що в педагогічних дослідженнях проблема формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку із застосуванням засобів ритміки розглядалася недостатньо та на сьогодні не знайшла наукового обгрунтування.

1.2. Особливості психофізичного розвитку глухих дітей 6-10 років

Психічний і фізичний розвиток глухих дітей молодшого шкільного віку переплітається один з одним і знаходиться в тісному взаємозв'язку.

В процесі навчання глухих дітей важливе значення мають особливості їх психофізичного розвитку, тому що перш ніж навчати будь-яким руховим діям необхідно знати контингент, з яким доведеться працювати, тобто здійснювати навчально-виховний процес, враховувати особливості розвитку цієї нозологічної групи дітей, для забезпечення їх якісного навчання. Необхідно спиратися на принцип доступності, що є одним з основних принципів фізичного виховання, сутність якого полягає в тому, що необхідно ставити перед дітьми такі завдання, які вони можуть виконати, поступового підвищення складності навчального матеріалу і дотримання в навчанні основних дидактичних правил: від відомого до невідомого, від простого до складного.

Отже, задля реалізації принципу доступності, розглянемо основні особливості психічного розвитку глухих дітей молодшого шкільного віку.

Упродовж навчання глухих дітей у спеціальних навчальних закладах відбувається значний розвиток мовлення як усного, так і писемного: збагачення словника, ускладнення граматичних конструкцій, форм і способів

висловлювання. Проте, ще зберігаються труднощі в оволодінні системою словесно-логічного узагальнення, словами, що мають відносне, переносне і абстрактне значення, граматичними конструкціями, що виражають різні види логічних стосунків й залежностей. Ці труднощі обумовлені вторинним недорозвиненням понятійного мислення глухих дітей і тією недостатньою увагою, яка приділяється його формуванню в процесі навчання. У глухих дітей значно відстає в розвитку активне мовлення в порівнянні з тим, що спостерігається у дітей, які нормально чують. Самостійне мовлення глухих виявляється помітно бідніше за змістом, простіше за способами висловлювання, чим їх же мова, однак репродуктивна або така, що реалізується при безпосередній допомозі дорослого [117]. Втрата слуху в системі аналізаторів не є ізольованим “випадінням” аналізатору. Вона порушує весь процес розвитку цієї категорії дітей (Р. Боскіс [29], А. Гозова [50, 52], Т. Власова [42, 43], Л. Виготський [46, 47], В. Засенко [79], І. Соловйов [198], Л. Фомічова [229], О. Форостян [230], М. Шеремет [235], М. Ярмаченко[242]). При цьому найбільше страждає мовлення. Недостатня мовленнєва діяльність, зменшення обсягу інформації, що надходить, позначається не тільки на розвитку пізнавальної сфери глухих, але й на формуванні їхньої рухової сфери.

Вплив первинного і вторинного дефектів виразно виявляється в особливостях сприйняття глухих дітей. Завдяки дослідженням І. Соловйова, присвяченим проблемі взаємодії аналізаторів при сприйнятті навколишньої дійсності, було встановлено, що порушення одного аналізатора, такого важливого, як слуховий або зоровий, негативно позначається на діяльності підлягаючих зберіганню аналізаторів. Порушення слуху знижує повноту зорового сприйняття, затрудняє розвиток кінестетичної чутливості, і особливо кінестезії мовних органів [199].

Є. Кудрявцева [115], І. Соловйов [200], Ж. Шиф [238] та ін. акцентують увагу на важливішому чиннику в розвитку сприйняття дітей з порушеннями слуху, як встановлено дослідженнями, — це міра володіння мовою як засобом позначення предметів, виділення їх частин і властивостей. При зоровому

сприйнятті глухі діти звертають більшу увагу на контури предметів, що виразно виділяються, яскраві, контрастні, і мають труднощі у вичлененні істотних ознак, особливо, якщо вони малопомітні.

С. Кульбіда [117] та К. Луцько [126] стверджують, що для навчання глухих дітей необхідно використовувати жестову мову, бо вона відіграє важливу роль у пізнавальній та мовленнєвій діяльності глухих учнів, вона є досить корисною у вирішенні певних педагогічних завдань уроку. Але жестову мову вони рекомендують використовувати лише як допоміжний засіб поряд зі словесним методом – основним засобом навчання і виховання глухих.

М. Шеремет [237] наголошує, що в спеціальних школах основним засобом навчання є усне мовлення, бо лише словесна мова може сприяти освіті глухих у їхньому бажанні стати повноцінними.

На думку К. Вересотської [38], А. Гозової [51], В. Кудряшова [116], І. Соловйова [201], Л. Фомічової [229] невміння швидко виділити головні пізнавальні ознаки предмету глухими дітьми призводить до уповільнення швидкості зорового сприйняття.

А. Гозова [50], І. Соловйов [200] вважають, що ще більші труднощі в пізнанні предмету по контуру спостерігаються у глухих дітей при дотиковому сприйнятті. В той же час, дослідники встановили, що впродовж шкільного віку зорове і дотикове сприйняття у глухих дітей значно розвивається, при цьому відбувається зближення ліній розвитку сприйняття в нормі і при порушенні слуху.

Певна своєрідність виявляється в розвитку образної пам'яті в глухих дітей. М. Нудельманом [145] і І. Соловйовим [199] доведено, що глухі діти насилу, чим ті, що чують, відображають образи предметів у всій їх своєрідності. Вони схильні або спрощувати зовнішню структуру сприйнятого предмету, уподібнювати його уявлення, що раніше склалося, звичному або надмірно підкреслювати його відмінні риси.

Т. Розанова підкреслює, що аналогічні зміни образів предметів спостерігаються і при кінестетичному їх сприйнятті. Проведене вченою

порівняння успішності пізнавання раніше сприйнятих предметів в умовах послідовного або одночасного їх показу довело, що характерні для глухих дітей змішання схожих предметів обумовлюються двома причинами. По-перше, в глухих дітей декілька знижена точність запам'ятовування предметів, що обумовлене неповнотою їх зорового сприйняття, труднощами виділення істотних, значних ознак. По-друге, глухим дітям важко в уявному зіставленні раніше баченого предмету із сприйманим знов, що пов'язане з недостатньою свободою в операції образами предметів. Кажучи інакше, друга причина — це недоліки образного мислення. Відмічені особливості образної пам'яті глухих дітей найвиразніше виявляються на самому початку шкільного віку і стають все менш помітними до середнього шкільного віку [176].

У наукових працях В. Какузіна [93] та Н. Лещій [121], В. Лубовського [123, 124] та ін. також зазначено затримку в розвитку пізнавальної діяльності, недостатню гнучкість і рухливість розумової діяльності глухих дітей в порівнянні зі здоровими.

Т. Розанова переконана, що в образній пам'яті глухих дітей знаходять прояви також загальні закономірності процесів запам'ятовування і відтворення, які пов'язані з уміннями осмислювати і вербалізовувати матеріал при його сприйнятті, використовувати прийоми запам'ятовування, які допоможуть потім довільному відтворенню цього матеріалу. Але вони рідше, ніж діти, які чують, користуються словесними характеристиками предметів з метою їх запам'ятовування, і в основному вже в старшому шкільному віці. Глухі діти вдаються ще до інших засобів кодування, використовуючи природні жести і умовні жестові позначення. В цілому глухі діти поступаються тим, які чують, за умінням використовувати засоби для запам'ятовування, що знижує продуктивність відтворення [175].

Р. Боскіс [29], Т. Розанова [177] відзначають, що словесна пам'ять глухих дітей має ще більшу своєрідність, чим образна. При цьому глухі діти відносно успішніше запам'ятовують окремі слова, чим цілі пропозиції, і найгірше зв'язні тексти. У молодшому шкільному віці глухі діти зазнають труднощів в утриманні

звуко-літерного складу слова, допускають пропуски букв, перестановки складів, змішування слів, схожих за звуко-літерним набором.

Р. Боскіс [28, 29], Я. Крет [112], І. Соловйов [201], Ж. Шиф [240] та ін. наполягають, що при первинному знайомстві зі словами глухі діти нерідко змішують їх за значенням з іншими словами, що мають близьку предметну або звуко-літерну схожість.

Вивчення наочно-дієвого мислення глухих молодших школярів Н. Яшкової показало, що в глухих є деяке відставання у вирішенні складних наочно-дієвих завдань в порівнянні з однолітками, що чують. Глухі діти повільніше, ніж діти зі збереженою слуховою функцією, опановують узагальнені прийоми наочних дій, необхідні для вирішення зорово-просторових завдань, проявляють схильність до звичних, стереотипних способів вирішення без урахування умов завдання, що змінилися, труднощі при необхідності мислити образами стосовно конкретної ситуації [247].

Особлива увагу автори Т. Розанова [178], І. Соловйов [168, 198] звертають на те, що в процесі фізичного виховання в школах для глухих дітей, необхідно використовувати усну мову. Включення мовного матеріалу у зміст уроків фізичної культури позитивно впливає на накопичення і осмислення словарного запасу, пов'язаного з формуванням і вдосконаленням рухових умінь і навичок, а також на розвиток інтелекту глухої дитини. Глухі діти погано опановують логічні зв'язки і стосунки між явищами, подіями і вчинками людей. Глухі молодші школярі розуміють причинно-наслідкові стосунки стосовно наочної ситуації, в якій ці стосунки чітко виявляються. Глухі діти 6-10 років не вміють виявляти приховані причини яких-небудь явищ, подій. Представники такого контингенту нерідко змішують причину із слідством, з метою, супутніми або передуючими явищами, подіями. Вони часто ототожнюють причинно-наслідкові і просторово-часові зв'язки.

Вміння встановлювати причинно-наслідкові та інші залежності продовжує формуватися у глухих дітей в середньому і старшому шкільному віці.

Отже, розвиток мовлення, психічний і фізичний розвиток глухих дітей молодшого шкільного віку переплітається один з одним і знаходиться в тісному взаємозв'язку і тому для нормального психічного і фізичного розвитку дитині необхідна рухова активність. Втрата слуху і недостатній розвиток мовлення викликають у глухих дітей 6-10 років труднощі у розвитку рухових якостей при оволодінні танцювальними рухами, що вимагає проведення спеціальної корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на вдосконалення техніки, засобів і прийомів навчально-виховного процесу.

Розглянемо особливості фізичного розвитку глухих дітей молодшого шкільного віку.

Дослідження, що були проведені В. Дзюрич [62], виявили, що важливе значення для фізичного розвитку та стану здоров’я глухої дитини представляє час виникнення глухоти. За даними М. Ярмаченко [244], більше 70% дітей втратили слух до 2-х років, що в подальшому негативно відзначається на фізичному розвитку таких дітей.

При дослідженнях серцево-судинної системи глухих дітей І. Коцан [111] були виявлені функціональні порушення останньої з тенденцій до почастішання серцевих скорочень, підвищення артеріального дихання, особливо в молодшому шкільному віці.

За результатами досліджень І. Ляхової [130] для дітей з порушеннями слухової функції, як правило, характерними є неекономна робота серцево-судинної та дихальної систем (показники ЧСС у спокої, після фізичного навантаження та ЖЕЛ, розраховані за індексами Робінсона, Руф'є і життєвим індексом відповідно).

Глухим школярам властиві різноманітні порушення в руховій сфері.

Р. Рау підкреслює, що у глухих дітей молодшого шкільного віку недостатньо точна координація і невпевненість у рухах, що особливо помітно при оволодінні ними танцювальними рухами, і виявляється у вигляді човгаючої ходи [171].

А. Гозова [52], Г. Козирнов [100], Ю. Комаров [104] та ін. доводять, що при оволодінні глухими дітьми руховими навичками спостерігається відносна сповільненість.

І. Бабій [12], Б. Зайцев [68], Б. Орлов [149] та ін. звернули увагу на сповільнену швидкість виконання окремих рухів глухими дітьми 6-10 років, всього темпу діяльності в цілому в порівнянні з дітьми, які чують.

В. Какузін [93], І. Ляхова [132] та ін. стверджують, що глухі діти мають труднощі збереження статичної і динамічної рівноваги.

Втрата слуху відбивається на здатності регулювати власні рухові дії. Цим в значній мірі і пояснюється та обставина, що глухі значно відстають від ровесників із збереженим слухом в розвитку швидкості рухів і швидкості рухової реакції (Б. Зайцев [68], А. Костанян [107], Ж. Шиф [239]).

Результати досліджень І. Ляхової [131] дозволили стверджувати, що у дітей з даною патологією відносно низький рівень розвитку орієнтації в просторі.

Н. Байкіна [13], Е. Вільчковський [40], Н. Лещій [121], А. Мут'єв [139] та ін. стверджують, що втрата слуху відображається і на рівні розвитку фізичних якостей.

Втрата слуху негативно відображається на почутті ритму і на координації рухів (В. Дзюрич [61], А. Івахненко [91], А. Костанян [108], І. Ляхова [129] та ін.).

У глухих на початковій стадії навчання іде нераціональний розподіл умінь та низький темп рухів у порівнянні з ровесниками із збереженим слухом (А. Гозова [52], І. Ляхова [130] та ін.). Автори пояснюють таку уповільненість враженням слухового аналізатора, недостатнім обсягом зворотної зв’язкової інформації.

Глухота нерідко супроводжується недостатньою функцією вестибулярного аналізатора, що призводить до порушень в координації рухів. (А. Запорожець [82], А. Івахненко [91], В. Какузін [93], А. Карабанов [94]).

Т. Надеїна за допомогою спеціального дослідження виявила різні прояви вестибуляторної дисфункції у 62 % дітей, що мають порушення слуху. Навіть незначні порушення в роботі вестибулярного апарату викликають істотні зміни моторики глухих. В той же час, не можна не враховувати той факт, що кількість глухих, у яких виявляються своєрідні особливості в руховій сфері, перевищує кількість осіб, страждаючих вестибулярними порушеннями [141].

Це положення можна пояснити тим, що патологічний процес в слуховому аналізаторі змінює не лише функції вестибулярного апарату, але і функції кінестетичного аналізатора, який також визначає особливості рухової діяльності глухих (А. Костанян [109], Т. Розанова [177] та ін.).

З точки зору фізіології про стан рухової сфери можна судити за деякими неврологічними показниками. Дані, отримані в дослідженнях Н. Букуна, свідчать про те, що в 64% глухих є різкі зміни характеру рефлекторної відповіді і в 43% відмічено невиражене зняття гальмівного впливу кори головного мозку [32].

На думку Н. Байкіної у глухих дітей в процесі навчальних занять активну участь в роботі бере невелика кількість м'язів тіла. Останні знаходяться або в стані відносної бездіяльності, або несуть статичне навантаження. М'язи спини навіть за наявності найзручнішого сидіння випробовують значну статичну напругу. При цьому зростає внутрішньо-м'язовий тиск, порушується нормальний кровообіг. Положення сидячи і низька інтенсивність роботи м'язів живота, нижніх і верхніх кінцівок створюють передумови для розвитку застійних явищ у внутрішніх органах, ускладнення крово- та лімфообіги в ногах і руках. Стаз крові в черевній порожнині є причиною недостатнього притоку крові, а з нею і кисню в головний мозок, що знижує працездатність нервових клітин [13].

Головною причиною своєрідності розвитку рухової сфери глухих, на нашу думку, є сама відсутність слуху. Взаємозв’язок рухового і слухового аналізаторів відзначені в фізіологічних роботах. Ще в працях І. Сєченова [192], говориться про функціональні зв’язки цих аналізаторів.

Н. Бернштейн [19] вважав, що поряд з пропріорецепторами також інші чуттєві апарати включаються під час руху в циклічні системи. За його думкою,

рух коректується не тільки за допомогою зору і дотику, але і слуху. На цей взаємозв'язок вказують також ряд психологів.

Б. Ананьєв, П. Анохін [6; 7] підкреслювали, що слухові сигнали так само, як і зорові, беруть участь в регуляції рухів.

Н. Байкина, І. Ляхова, В. Синьов, Б. Шиян підкреслюють, що чергування навчальних занять і активного відпочинку, що включає фізичні вправи в різних формах, сприяє зменшенню стомлення, викликаного навчальною діяльністю, і підвищенню працездатності учнів. Дослідження показують, що проведення фізичних вправ і рухливих ігор під час перерв сприяє підвищенню розумової працездатності на наступних уроках. Використання короткочасного відпочинку у формі фізкультурних хвилин на уроках і фізичних вправ на перервах надає ефективну дію в періоди відносно високого і стійкого стану працездатності. Під час її істотного зниження слід організовувати тривалий активний відпочинок на відкритому повітрі [13; 132; 193; 241].

У дослідженнях Н. Лебедєвої показано, що у школярів, особливо в молодших, спостерігається практично щогодинна потреба в русі. Проведення короткочасних фізичних вправ у формі фізкультурних хвилин і ігор на перервах дозволяє до певної міри задовольнити цю потребу. Значне підвищення рухової активності вранці, в середині дня і до вечора збігається із зниженням розумової працездатності і задовольняється гімнастикою до навчальних занять, а також тривалішими заняттями фізичними вправами: активним відпочинком в середині навчального дня, заняттями в секціях, активними прогулянками на повітрі [119].

На думку І. Ляхової найбільш помітні у глухих дітей порушення моторики. У техніці виконання циклічних рухів є відхилення: при ходьбі спостерігається човгаюча хода, а біг на напівзігнутих ногах при маленькій амплітуді рухів рук і незначному нахилі тулуба. Рухи самі по собі позбавлені пластичності, дії неточні [129].

І. Грибовська доводить, що розвиток такої життєво важливої якості як швидкість руху у глухих дітей також відстає від результатів тих, що чують такого ж віку, особливо швидкість рухової реакції і одиночного руху [55].

А. Костаняном [107] виявлено, що у глухих дітей швидкісні якості дещо нижчі у порівнянні з ровесниками зі збереженим слухом. Результати глухих у бігу на 20 метрів «з ходу» і 30 метрів зі старту поступаються учням із нормальним слухом, що пов’язано з особливістю центральної нервової системи.

А. Д'ячков вважає, що недоліки в рівновазі і діяльності вестибулярного аналізатора призводять до пристосовних реакцій в статичному і динамічному положенні. Маються на увазі дефекти: широка постановка ніг при ходьбі і бігу, посилення плоскостопості, збільшення вигинів хребта. Міра збереження вестибулярного апарату у школярів не завжди супроводжується стійкістю рівноваги. Проте, науковець зазначає, що головним і вирішальним чинником в регуляції відчуття рівноваги є не функціональний стан вестибулярного апарату або міра збереження слуху, а м'язово-суглобове відчуття і діяльність рухового апарату [64, 65].

Необхідно зазначити, що більшість спеціалістів в галузі дефектології (Н. Байкіна [16], А. Гонеєв [53], А. Костанян [109], І. Ляхова [130] та ін.), які займалися питаннями вивчення моторики глухих дітей, дійшли висновку, що фізичні вправи і спорт є дієвим засобом корекції недоліків їх рухової сфери.

І. Коцан [111] вказує на те, що при застосуванні систематичних занять фізичними вправами з метою корекції порушень у руховій сфері глухих школярів 7–10 років потрібно дотримуватись принципу індивідуального дозування навантажень. При цьому верхніми допустимими межами навантажень є досягнення стабільності максимальної амплітуди у вправах на гнучкість, зниження результату в момент початку першої стадії стомлення у вправах на швидкість, силу, стрибучість, рівновагу, точність і зниження м’язової працездатності при підвищенні фізіологічної вартості роботи у вправах на витривалість. Під впливом занять за запропонованою програмою були виявлені значні зрушення у показниках моторики глухих дітей. За величинами швидкості, точності, витривалості вони наблизилися до аналогічних даних учнів масової школи, а за гнучкістю і швидкісно-силовими якостями навіть перевершили їх.

В сучасній сурдопедагогіці фізичне виховання є однією з головних проблем, від вирішення якої в значній мірі залежить успішність та ефективність комплексної корекційно-розвиваючої роботи, яка проводиться у спеціальних закладах освіти для глухих дітей [71].

Задля корекції рухової сфери глухих дітей в практиці роботи спеціальних шкіл, реабілітаційних центрів, загальноосвітніх шкіл, де широко впроваджується інклюзивне навчання, використовується широкий діапазон засобів фізичного виховання, серед яких гімнастика (І. Ляхова [129]), легка атлетика (І. Бабій [12]), рухливі ігри (А. Івахненко [91]), плавання (В. Зайцева[70]), баскетбол (М. Бессарабов [20]). Разом із тим, на сучасному етапі розвитку суспільства недостатньо уваги приділяється заняттям музично-ритмічного виховання, яке, на нашу думку, є потужною формою корекційного впливу на глухих дітей, а танцювальні вправи – засобом корекції рухової сфери, що потребує розробки, наукового обґрунтування та конкретизації.

Однією з перших форм використання засобів фізичної культури у глухих дітей слід визнати уроки музично-ритмічного виховання. Заняття ритмікою і гімнастикою значною мірою компенсують порушення ходьби і рухів. Так, на основі даних заощадження сенсорних систем: зорової, тактильно-вібраційної, рухової були проведені дослідження, спрямовані на виявлення можливостей сприйняття музики глухими школярами [221].

Отже, проведений аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати про те, що особливості психофізичного розвитку глухих дітей характеризуються і функціональним порушенням деяких фізіологічних систем, відсутністю і недостатнім розвитком мовлення.

Також ми дійшли висновку, що у процесі тривалих занять і вправ залишкова слухова функція у глухих дітей активізується. При цьому поліпшення слухової функції йде не внаслідок відновлення анатомо-фізіологічних механізмів слуху, а шляхом активізації і вироблення у дитини залишків слуху, що має провідне значення для цієї категорії дітей.

1.3. Значення формування танцювальних рухів для глухих дітей молодшого шкільного віку

Аналіз літературних джерел (Г. Богданов [22], П. Лесгафт [120]) свідчить, що рухова активність, а саме танцювальні рухи як потреба дитини в певній кількості, складі та інтенсивності рухів має важливе значення не тільки для фізичного розвитку, зміцнення здоров'я дітей, але й ефективно впливає на їхній інтелектуальний розвиток. Завдяки танцювальним рухам відбувається пізнання світу предметів, явищ надбання практичних умінь і навичок. У ході навчання танцювальних рухів діти пізнають навколишній світ.

Науково доведено, що засоби музично-ритмічного виховання, як і засоби фізичного виховання позитивно впливають на формування пізнавальної активності дітей, на розвиток психічних процесів (Г. Касаткина [96]), знижують ситуативну та особисту занепокоєність (О. Колишкін [102]).

Дослідження фізіологів І. Павлова [153] та І. Сеченова [192] встановили, що завдяки руху м'язів кора головного мозку працює інтенсивніше: покращується живлення головного мозку, стають більш узгодженими нервові процеси.

Різноманіття танцювальних рухів, що використовуються у процесі навчання глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання, подвійно впливає на їхній організм: специфічно і неспецифічно. Специфічний вплив проявляється у прямій участі рухового аналізатора в будь-якому навчанні: в здатності виконувати різні рухові завдання, в русі голосових зв'язок і артикуляції губ, маніпуляції різними предметами. Неспецифічний вплив полягає в тому, що м'язова діяльність викликає підвищення тонусу кори великих півкуль мозку, створюючи сприятливі умови не тільки для функціонування існуючих зв'язків, але і вироблення нових [95].

Рух, а саме танцювальний рух – важливий засіб навчання і виховання. Рухаючись у танці і пізнаючи таким чином довкілля, дитина вчиться любити

його і цілеспрямовано діяти в ньому. Танцювальні рухи – перші витоки сміливості, витримки, рішучості дитини, форма прояву цих важливих людських якостей. Ігри з танцювальними рухами дають учням яскраві хвилини прекрасного спілкування, розвивають досвід поведінки (Н. Денисенко [58]).

На думку Ю. Менхіна [136] дефіцит рухів особливо небезпечний у період росту і формування організму, а саме в молодшому шкільному віці. Упущення в фізичному вихованні дітей в подальшому можуть обернутися великими труднощами.

Т. Ротерс [180] звертає увагу, що танцювальні вправи, танці – одна з найбільш емоційних, доступних і улюблених учнями видів рухової діяльності. Вони сприяють формуванню правильної постави, красивої ходи; розвитку ритмічності та координації рухів, витривалості, швидкісно-силових якостей. Це цінний засіб спілкування людей, яке сприяє вихованню колективізму, дружби і товариства, розвиває естетичні почуття, підвищує інтерес до занять. Виконання танцювальних рухів під музику викликає в учнів відчуття радості, покращує емоційний стан, загальну культуру поведінки.

Танцювальні рухи завжди мали місце в шкільних програмах фізичного виховання глухих дітей починаючи з 1927 р. Поряд з вивченням окремих танцювальних кроків, таких, як крок польки і вальсу, глухі школярі знайомилися з цілими танцювальними композиціями, в основі яких було покладено народне танцювальне мистецтво різних національностей.

У перебігу багатьох десятиліть виділилася група танцювальних рухів, які мають місце і в національних і сучасних танцях, набуваючи специфічний характер виконання, ритмічний малюнок, темп, амплітуду, властиві певному танцю. їх можна назвати основними, базовими.

Починаючи з кінця 80-х років заняття музично-ритмічного виховання проводилися в школах для глухих дітей, тривалістю 45 хвилин. Адже уроки ритміки, за свідченнями фахівців, сприяють загальному розвитку дитини, його виразності рухів, розвитку уваги, пам'яті, формуванню відчуття ритму [140, 228].

Певна цінність музично-ритмічних занять глухих дітей молодшого шкільного віку укладена в їх освітніх можливостях. Глухі учні під керівництвом педагога набувають вміння та навички виконання танцювальних рухів. Можливість використання різних варіацій танцювальних рухів дозволяють глухим дітям розширити уявлення про рухові можливості організму, пізнавати закономірності руху і таким чином практично здійснювати зв'язок між розумовою освітою та фізичним вихованням.

Музично-ритмічні заняття мають також педагогічне значення. Виконання глухими учнями групових танцювальних рухів вимагає від них єдиних зусиль, свідомості і активності, творчого ставлення до справи, сприяє формуванню колективних якостей особистості. Регламентований порядок занять дисциплінує глухих дітей молодшого шкільного віку, привчає їх уважно ставитися до процесу музично-ритмічного виховання.

Музично-ритмічні заняття мають велике оздоровчо-гігієнічне значення для глухих дітей молодшого шкільного віку. Танцювальний ритм організовує рухи, підвищує настрій глухих дітей. Позитивні емоції викликають прагнення виконувати рухи енергійніше, що підсилює їх дію на організм, сприяє підвищенню працездатності, а також оздоровленню та активного відпочинку.

Формуванням танцювальних рухів глухих дітей необхідно керувати, тобто змінювати його в потрібному напрямку. На наш погляд, процес формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років буде ефективним при врахуванні не тільки особливостей їхньої пізнавальної сфери і мовленнєвого розвитку, але й особливостей регулювання і керування танцювальними рухами дітей при стійких порушеннях слуху.

Результати експериментальних наукових досліджень В. Коренберга [105] та ін. дозволяють стверджувати, що при виконанні рухової дії, керування бере на себе комплексний аналізатор, який синтезує дані всіх сприймаючих систем і таким чином забезпечує сприймання. Отже, для керування і регулювання рухових дій необхідна налагоджена робота всіх аналізаторних систем. Випадіння чи порушення діяльності одного аналізатора, в даному випадку – слуху,

призводить до уповільнення формування танцювальних рухів у процесі навчання. Слід зазначити, що на різних етапах формування танцювальних рухів домінуюча роль може належати різним аналізаторам і, зрештою, призводить до провідного значення рухового аналізатора в контролі за рухами на етапі їх вдосконалення.

Дослідження Н. Байкіної [13], М. Букуна [31], О. Гозової [52], І. Ляхової [129], Б. Сермеєва [189] та ін. дозволяють стверджувати, що випадіння чи порушення одного аналізатора подовжує й утрудняє процес формування рухової навички, а саме танцювальних рухів. Аналіз спеціальної наукової та науково-методичної літератури, а також власні педагогічні спостереження дозволяють стверджувати, що глухота суттєво уповільнює формування знань, умінь і навичок танцювальних рухів.

Отже, багатогранний вплив різних видів фізичного виховання на дітей 6-10 років дає підстави стверджувати, що формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання є важливою складовою навчально-виховного процесу, під час якого має здійснюватись корекція рухового розвитку глухих школярів. У зв'язку з цим, ми вважаємо доцільним розглянути питання досвіду корекційно-розвивального навчання танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку.

1.4. Досвід корекційно-розвивального навчання танцювальних рухів глухих дітей на заняттях музично-ритмічного виховання

Наукові дослідження, проведені в сурдопедагогіці стосовно корекції рухової сфери дітей з порушеннями слуху зазначили, що саме в молодшому шкільному віці відбувається активний розвиток рухової сфери. Ці дослідження підтверджують ефективність цілеспрямованих педагогічних зусиль саме в цей період їхнього вікового розвитку (Е. Абілова [1], В. Зайцева [69], А. Коржова

[106], І. Ляхова [132], Г. Трофімова [224] та ін.). Деякі рухові здібності (сила, витривалість) активно розвиваються в глухих в середньому шкільному віці. Ефективність корекційного впливу в цей період часу на них найбільш суттєва. На це вказують роботи І. Бабія [12], Н. Байкіної [15], М. Бесарабова [20], А. Івахненко [91], О. Колишкіна [102], Н. Лещій [121], А. Мут'єва [139], А. Романенко [179] та ін.

Отже, на основі проведених досліджень на контингенті дітей із порушеннями слуху та дітей зі збереженою функцією слухового аналізатора всі вчені одностайні в думці, що під час навчання рухових дій, у яких значну роль відіграють різні форми прояву координаційних здібностей, а танцювальні рухи не є виключенням, акцентований педагогічний вплив треба проводити в період з 5 до 10 років.

Аналіз практики роботи спеціальних шкіл для глухих дітей показав, що переважно на заняттях музично-ритмічного виховання застосовуються ті ж способи навчання рухових дій, що і для учнів, які не мають порушень функцій слуху. Винятком є застосування словесних способів навчання танцювальним рухам. У цьому випадку рекомендується використовувати специфічні форми мовлення (дактиль, жесто-мімічне мовлення).

На початку ХХ століття ритм став складовою виховання дітей, які мають відхилення у розвитку. Так, з’явилася система ритмічної гімнастики Демора, розрахована на дітей, у яких порушені рухові функції. Першу спробу використання ритміки як оздоровчо-лікувального засобу здійснив професор В. Гіляровський у 1926 році [48, с.31]. Він створив систему лікувальної ритміки для нервовохворих дітей і дорослих.

У наукових працях В. Гринер [56] обґрунтував доцільність та ефективність застосування занять ритмікою як лікувального засобу корекції вад моторики і психічних функцій у хворих із загальним збудженням, психічною загальмованістю та в’ялою моторикою.

З цього часу ритміка активно застосовується в роботі з дітьми з різними формами патології: з порушеннями центральної нервової системи (Т. Власова

[41], В. Гіляровський [48]); з глухими та слабочуючими (Е. Абілова [1], Л. Брозело [169], І. Ляхова [132], І. Мусатов [138], З. Пуніна [169], Є. Рау [170]); з афазією (В. Гринер [56]); з дітьми, які заїкаються (В. Гринер [56], Т. Власова [43], Н. Самойленко [183],); розумово відсталими дітьми (Т. Білоус [21], М. Козленко [98] та ін.) Автори підкреслювали як значущість загально-педагогічного, естетичного впливу музики та ритму на дитину з певними проблемами у психофізичному розвитку, так і можливість корекції відхилень у психофізичній сфері – моториці, розвитку пам'яті, уваги тощо.

О. Зеленов [84], М. Козленко [98] приділяли велику увагу ритміці в роботі з розумово відсталими дітьми. Так, О. Зеленов [84] досліджував вікові особливості відчуття ритму у дітей з порушеннями інтелекту. М. Козленко [98] в своїх наукових дослідженнях довів позитивний вплив уроків фізичної культури та ритміки в підготовці даної категорії дітей до трудової діяльності.

Т. Білоус [21] науково обґрунтувала і розробила зміст корекційно-розвивальної функції музично-ритмічного виховання розумово відсталих дітей.

Г. Волкова, В. Гринер, Н. Самойленко, Г. Шашкіна [44;56;183] досліджували значення логопедичної ритміки для корекції мовлення і підкреслювали загальнорозвивальний вплив ритму на подолання різних хворобливих станів психофізичної сфери в людини, а також позитивні результати занять ритмікою в процесі фізичного, морального, інтелектуального й естетичного виховання дитини з порушеннями мовлення.

В наукових працях В. Кручиніна [114] і Н. Остапенко [151] предметом дослідження стала корекційна робота з розвитку відчуття музичного ритму в дітей шкільного віку з порушеннями зору. В дослідженнях М. Земцової [85], Л. Плаксіної [156], Л. Солнцевої [197], подано обґрунтування необхідності та важливості ранньої корекції можливих відхилень психофізичного розвитку дошкільників з порушеннями зору.

Виявлено приклади позитивного впливу музично-ритмічного виховання й на розвиток глухих та слабочуючих дітей. Так, А. Кагарлицька [92] дослідила корегуючу роль музично-ритмічних занять у процесі формування мовного слуху,

правильної постави, просторового орієнтування в слабочуючих учнів першого і другого років навчання. Н. Карабанова [95] вивчила рівень розвитку відчуття ритму в глухих дошкільників на основі різних видів сприймання. Вона розробила зміст і методику занять із ритміки з глухими дітьми в спеціальному дитячому закладі.

І. Ляхова [132] великого значення в роботі зі слабочуючими школярами надавала вихованню почуття ритму рухових дій, орієнтацію в просторі, рівновазі тощо, для розвитку їх координаційно-рухової сфери.

Дослідженню цілої низки показників, що характеризують координаційні здібності глухих дітей дошкільників та впливу на них занять музично-ритмічного виховання присвячене наукове дослідження Е. Абілової [1]. Авторка довела ефективність такого роду занять для глухих дітей 5-6 років.

О. Яхніна [246] розробила методику музично-ритмічних занять із дітьми, які мають порушення слуху, визначила завдання, особливості організації та зміст музично-ритмічних занять у спеціальних школах для глухих і слабочуючих дітей. У її праці представлена також система музичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Виходячи з того, що музично-ритмічне виховання представляє собою систему фізичних вправ, що ґрунтується на взаємозв'язку рухів з музикою і є складовою фізичного та художнього виховання для нашого дослідження представляє інтерес праці закордонних науковців.

Х. Гроссман [254] зазначав, що фізичні вправи є єдиним педагогічним засобом, що діє на всі три основні елементи порушень – психоемоційну сферу, психомоторику і фізичний стан. Фізичні вправи спрямовані на попередження та корекцію недоліків психофізичного розвитку, характерних саме для дітей з глибокими стійкими порушеннями слуху та з іншими відхиленнями в психофізичному розвитку.

Учені Г. Касаткіна [96], М. Кольцова [103], А. Самиличев [184], Б. Сермєєв [187; 188], Л. Суянгулова [220], Р. Чудная [231] довели позитивний вплив

фізичних вправ на розумовий розвиток як нормально розвинених дітей, так і дітей з обмеженими можливостями.

У дослідженнях зарубіжних вчених В. Чейсі, В. Вирік [252], В. Січи, А. Рокіта, Т. Ржепа [253], В. Морган [261], А. Рокіта, Т. Ржепа, Е. Болач [262], експериментальним шляхом доведено позитивний корегуючий вплив фізичних вправ на психомоторний розвиток дітей.

Таким чином, в науковій і науково-методичній літературі спеціальній літературі є безліч прикладів позитивного впливу занять музично-ритмічного виховання на розвиток фізичних якостей дітей з порушеннями слухового аналізатора та з іншими відхиленнями у психофізичному розвитку. Отримати об'єктивне підтвердження та наукове обґрунтування корекційно-педагогічного впливу занять музично-ритмічного виховання на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку можна лише в умовах спеціально організованого навчання, чому буде присвячений наступний розділ нашої дисертації.

Висновки до першого розділу

1. Танцювальні рухи – це окремі елементи різноманітних танців, які мають свою класичну або народну стилістику та характеризуються ритмом, пластичністю, статичною та динамічною рівновагою, орієнтацією в просторі, здатністю до танцювальної творчості. Вони розглядаються нами як цінний засіб спілкування людей, яке сприяє вихованню колективізму, дружби і товариства, що розвиває естетичні почуття і координаційно-рухову сферу загалом, підвищує інтерес до занять музично-ритмічного виховання. Виконання танцювальних рухів під музику викликає в глухих учнів відчуття радості, покращує емоційний стан і загальну культуру поведінки.

Систематичні заняття танцями пропорційно розвивають статуру, сприяють усуненню ряду фізичних недоліків, дозволяють сформувати красиву поставу, додають зовнішньому вигляду школярів зібраності, елегантності. Танець навчає

логічному, доцільно організованому, а тому граціозному руху. Ці якості танцю піднімають значення викладання бальної хореографії у вихованні глухих дітей молодшого шкільного віку для вирішення основних завдань занять музично-ритмічного виховання.

2. Поняття «формування» у нашому дослідженні розуміємо як цілеспрямований педагогічний вплив на координаційно-рухову сферу глухої дитини. Формування чого-небудь, у тому числі й танцювальних рухів, відбувається цілеспрямовано, де роль соціального впливу, у нашому випадку, педагогічного впливу – є визначальною.

Під «формуванням танцювальних рухів глухих дітей» розуміємо цілеспрямований корекційно-формувальний вплив на рухові дії танцювального характеру глухих дітей, окремі елементи різноманітних танців, а також зв'язні послідовні танцювальні рухи, що виконуються під музичний супровід.

Поняття «музично-ритмічне виховання глухих дітей» ми розглядаємо як систему фізичних вправ, що грунтується на взаємозв’язку рухів з музикою і є складовою фізичного та естетичного виховання

3. Визначено багатогранний вплив різних видів фізичних вправ на дітей 6-10 років, що дає підстави стверджувати, що формування танцювальних рухів у глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання є важливою складовою навчально-виховного процесу, під час якого має здійснюватись корекція їх координаційно-рухової сфери та загального рухового розвитку. На думку багатьох учених у галузі корекційної педагогіки, фізичного виховання, спорту і здоров'я людини для навчання рухових дій глухих акцентований педагогічний вплив необхідно здійснювати з 5 до 10 років – тому, що цей вік є найбільш сприятливим періодом як для їх рухового розвитку загалом, так і розвитку основних складових танцювальних рухів зокрема.

4. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виявити особливості пізнавальної й емоційно-вольової сфери глухих дітей молодшого шкільного віку, що проявляються у синдромі гіперзбудженості, неуважності, низькому рівні знань та рухових умінь, труднощах в оволодінні новим

матеріалом. Втрата слуху і недостатній розвиток мовлення викликають у глухих дітей 6-10 років труднощі у розвитку рухових якостей при опануванні танцювальних рухів, у формуванні рухових умінь та навичок, що вимагає проведення спеціальної корекційно-розвивальної роботи з цими дітьми, спрямованої на корекцію та розвиток координаційно-рухової сфери, вдосконалення техніки виконання танцювальних рухів, а також підбору загальних і спеціальних методів і методичних прийомів навчання на заняттях з музично-ритмічного виховання.

5. За аналізом спеціальної наукової та науково-методичної літератури було з'ясовано, що особливості психофізичного розвитку глухих дітей, розвитку їх рухової сфери викликані відсутністю слуху, недостатнім розвитком мовлення і функціональним порушенням деяких фізіологічних систем.

Визначено вплив дефекту слуху на психофункціональний стан і аналізатори людини, особливості розвитку фізичних якостей і формування структури рухів у глухих дітей молодшого шкільного віку, з'ясовано корекційне значення різноманітних фізичних вправ на рухову сферу зазначеної категорії дітей різного вікового періоду розвитку. Водночас, залишається недостатньо вивченою проблема формування танцювальних рухів глухих дітей молодшої ланки навчання, не розроблена програма занять музично-ритмічного виховання для глухих дітей 6-10 років, яка б враховувала типологічні порушення, характерні для цієї нозологічної групи.

6. Аналіз практики роботи спеціальних шкіл для глухих дітей показав, що переважно на заняттях музично-ритмічного виховання застосовуються ті ж способи навчання рухових дій, що і для учнів, які не мають порушень функцій слуху. Винятком є застосування словесних способів навчання танцювальним рухам. У цьому випадку у роботі з глухими дітьми широко використовуються специфічні форми мовлення (дактиль, жесто-мімічне мовлення). Однак, при цьому не враховуються особливості координаційно-рухової сфери, яка є найбільш проблемною для глухих дітей, але водночас вона виступає основою для формування їх танцювальних рухів. Це підкреслює необхідність і

доцільність нашого наукового пошуку, що дозволить глухим дітям 6-10 років наблизитися до їх ровесників без порушень слуху за основними показниками, що характеризують танцювальні рухи.

Отже, теоретичний аналіз і синтез літературних джерел засвідчив, що проблема формування та корекції танцювальних рухів у глухих дітей молодшого шкільного віку засобами музично-ритмічного виховання у сучасній теорії і практиці сурдопедагогіки є актуальною і потребує більш ґрунтовного вивчення, конкретизації та наукового обґрунтування.

Основні положення першого розділу викладені в роботах [202, 209, 210, 214, 216].

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ 6-10 РОКІВ НА ЗАНЯТТЯХ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШОЇ ЛАНКИ НАВЧАННЯ

2.1. Основні складові танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років, критерії їх сформованості

Поняття «танцювальні рухи» включає в себе все, що відноситься до мистецтва танцю класичного, народного, бального, сучасного. Під «танцювальної підготовкою» розуміється система вправ і методів впливу, спрямованих на виховання рухової культури дітей, на розширення їх арсеналу танцювальних рухів [122, 259, 260].

Заняття танцями з глухими дітьми відіграють важливу роль в корекційно-педагогічному процесі, сприяють вирішенню ряду загальноосвітніх завдань для глухих дітей молодшого шкільного віку. Так застосування народних танців залучає глухих дітей до надбань культури різних народів, розвиває інтелектуальні здібності. Танцювальні рухи – важливий засіб естетичного виховання, а також розвитку творчих здібностей. У глухих дітей молодшого шкільного віку виховується правильне відчуття краси рухів, здатність передавати в них певні емоційні стани, різні настрої, переживання, почуття. Крім того, при заняттях танцювальними рухами у глухих дітей розвивається гнучкість, координація, зміцнюються опорно-руховий апарат, підвищується щільність занять, що позитивно впливає на серцево-ссудинну і дихальну системи організму, сприяє розвитку спеціальної витривалості. Поряд з цим на уроках музично-ритмічного виховання з глухими дітьми вирішуються завдання і технічної підготовки: вивчення різних танцювальних рухів і комбінацій.

Виходячи з цього, постала необхідність виділення основних складових танцювальних рухів. Після того, за допомогою метода експертних оцінок тренерів і суддів міжнародної категорії, ми виділили декілька складових танцювальних рухів, які на нашу думку, необхідні для формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку. Див. рис. 2.1.

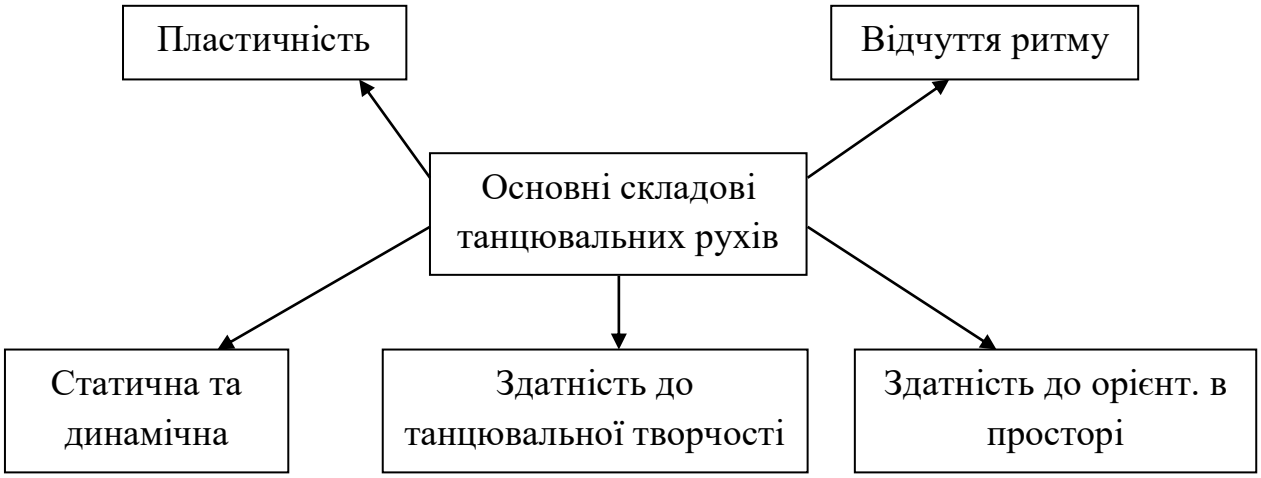

Рис. 2.1. Основні складові танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку

Ми розглядаємо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку як складову системи фізичного виховання, де танцювальні рухи мають свої складові, кожен з яких необхідно розглянути більш детально.

Отже, першою складовою танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років ми вважаємо відчуття ритму. Відчуття ритму – це здатність точно відтворювати і спрямовано управляти швидкісно-силовими і просторово-часовими параметрами рухів. Іншими словами – це здатність до вироблення правильного ритму виконуючої рухової дії.

Ритмічність також має певне значення в стійкому положенні тіла, забезпечуючи рівномірний розподіл і перерозподіл м'язових зусиль, що має не аби яке значення в танцювальних рухах. Вона зумовлює оптимальне співвідношення окремих частин рухової дії, їх безперервність протягом заданого

часу, а також характер, узгодженість і амплітуду окремих рухів. У будь-якому танцювальний русі є певна тривалість у часі (темп) і закономірний розподіл зусиль (динаміка). Темп і динаміка тісно взаємопов'язані і впливають один на одного. Їх оптимальне поєднання забезпечує гармонію рухів. У цьому випадку спостерігається відчуття ритму ходьби, танцювального руху і т.д., що неможливо без стійкого положення тіла [256]. У дослідженнях Е. Абілової [1], А. Івахненко [91], І. Ляхової [232] показано, що часові уявлення глухих дітей відрізняються від уявлень про час дітей зі збереженим слухом: вони погано уявляють відносини між одиницями вимірів часу (секунда, хвилина), часову послідовність. Таким чином, недостатність мовної діяльності, зменшення обсягу інформації , одержуваної глухими дітьми внаслідок ураження слуху, позначаються на правильності сприймання проміжків часу у процесі виконання рухових дій і, як наслідок, погіршується відчуття ритму.

Другою складовою танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років нами визначено здатність до збереження рівноваги. Під здатністю до збереження рівноваги – розуміють здатність людини зберігати стійку позу у статичних та динамічних умовах, за наявністю опори та без неї.

Елементи рівноваги є складовою частиною майже всіх рухів: циклічних, ациклічних, метальних, акробатичних, спортивно-ігрових і т.д. [33].

Зростання якості танцювальний рухів у значній мірі залежить від діяльності вестибулярного аналізатора. Поряд з руховими і зоровими аналізаторами він забезпечує орієнтування в просторі, впливає на рівень рухової координації та якість рівноваги.

Педагогічні спостереження показують, що танцюристи, в яких недостатньо добре розвинений вестибулярний аналізатор, як правило зазнають утруднень під час вивчення програмного матеріалу, вони відчувають труднощі в засвоєнні обертальних рухів і збереженні рівноваги [218].

Здатність зберігати стійкість пози (рівновагу) в тих, чи інших положеннях тіла або по ходу виконання рухів має життєво важливе значення, тому що

виконання навіть відносно простих танцювальний рухів вимагає досить високого рівня розвитку рівноваги [3].

Прояви рівноваги різноманітні. В одних випадках потрібно зберігати рівновагу в статичних положеннях (різноманітні позування та підримки); в інших – за ходом виконання рухів (у різноманітних танцювальний рухах, композіціях тощо) – динамічна рівновага [37].

Поліпшення статичної та динамічної стійкості відбувається на основі засвоєння рухових навичок, а також в процесі систематичного застосування загально- і спеціально-підготовчих координаційних вправ [36].

Різноманітність проявів рівноваги викликає необхідність в уточненні її різновидів. Вивчення стійкості тіла в руховій діяльності перебуває в полі зору багатьох авторів. Однак до теперішнього часу не визначені структура даної складової, його основні компоненти і прояви, фактори, що обумовлюють розвиток і критерії оцінки стійкого положення тіла. Отже, в першу чергу, необхідно визначити і обгрунтувати кожен із структурних елементів цієї якості. Будучи складним показником, рівновагу складають такі компоненти:

- раціональне розташування ланок тіла;
- мінімізація кількості ступенів свободи систем, що рухаються;
- дозування і перерозподіл м'язових зусиль;
- рівень просторової орієнтації.

Основу управління будь-якою рівновагою становить взаємодія тіла з земної гравітацією. Чим вище положення загального центру тяжіння над опорою, тим більший вплив чинять на нього сили гравітації і тим важче зберігати стійкість [3].

Перший компонент – раціональне розташування ланок тіла – сприяє кращому збереженню рівноваги. Правильна постава в положенні сидячи або стоячи сприяє кращій стійкості тіла. Раціональний розподіл ланок тіла істотно впливає на активність м'язів. Так, у положенні присіду на одній нозі різко збільшується активність м'язів тулуба і опорної ноги. Отже, розташування ланок

тіла не тільки значно впливає на зовнішнє сприйняття будь-якоготанцювального руху, а й сприяє збереженню стійкості [128].

Другий компонент рівноваги – дозування і перерозподіл м'язових зусиль. Складність збереження стійкого положення тіла після виконання будь-якого руху (повороту, стрибка, позування) полягає в тому, що зусилля м'язових груп мають короткочасний характер, виникаючи лише в певних фазах рухової дії, при цьому на початку і в кінці рухів величина цих зусиль різна. Наприклад, збереження рівноваги на підвищеній опорі і після виконання обертання вимагає абсолютно різного характеру докладання зусиль. У другому випадку їх необхідно більше, що пов'язано з наявністю реакції напівоберту [127].

Крім того, збереження стійкості після виконання різних стрибків вимагає подолання певних інерційних сил. Чим складніше техніка стрибка, тим більш значні сили необхідно подолати. При короткочасному характері виконання рухових дій виникають додаткові труднощі, пов'язані з вирішенням завдань збереження рівноваги в максимально короткий відрізок часу. При цьому різко зростають вимоги до прояву високого рівня внутрішньом'язової і міжм'язової координації.

Різні групи м'язів, як відомо, мають неоднакову ступінь активності. Найбільшою активність мають м'язи, які виконують основне навантаження при утриманні ланок тіла в стані рівноваги.

Отже, одним з факторів, що впливають на здатність зберігати стійке положення тіла, є рівень розвитку фізичних і координаційних здатностей. Певна ступінь розвитку силових і швидкісних якостей м'язів дозволяє багаторазово повторювати зусилля різного характеру з максимально можливою швидкістю. Підсилюють прояв стійкості тіла певні показники стійкості. Чим вище рівень загальної і спеціальної витривалості, тим швидше спортсмен освоює різні різновиди рівноваги.

Здатність утримувати рівновагу також залежить від рівня розвитку рухливості в суглобах. Чим вище ступінь рухливості (певною мірою), тим легше

забезпечити раціональне розташування тіла і його окремих ланок і таким чином управляти стійкістю.

Таким чином, здатність зберігати рівновагу залежить від розвитку гнучкості суглобів, витривалості, навички утримувати правильну поставу, технічної складності фізичних вправ, у тому числі танцювальних рухів, сформованості перерозподіляти м'язові зусилля тощо. Виходячи із багатьох наукових досліджень (А. Івахненко [91], В. Какузіна [93], І. Ляхової [129] та ін.) збереження статичної і ще в більшій мірі динамічної рівноваги для глухих дітей представляє проблему. За нашими педагогічними спостереженнями виконання танцювальних рухів глухими дітьми молодшого шкільного віку не є виключенням із цього правила, тобто техніка виконання танцювальних рухів у цієї категорії дітей значно гірше. Причиною цього є несформоване у них вміння зберігати рівновагу під час статичних танцювальних поз та порушення динамічного рисунку танця.

Для виконання будь-якої рухової дії, від природних елементарних рухів: утримання будь-якої пози, ходьба, танцювальні рухи – до технічно складних танцювальний композіцій, необхідна певна ступінь орієнтації в просторі. Чим вона краща, тим легше зберігати стійке положення. Просторова орієнтація забезпечує точність рухів при переміщенні тіла і його окремих ланок [128]. Отже наступною складовою танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку ми вважаємо здатність до орієнтації в просторі.

Здатність до орієнтування в просторі визначається умінням оцінити ситуацію, що склалася у відношенні просторових умов, та відреагувати на неї раціональними діями, що забезпечить ефективне виконання вправ.

Під цією здатністю розуміється вміння точно визначати і своєчасно змінювати положення тіла і здійснювати рух в потрібному напрямку. Цю здатність людина виявляє у відповідних умовах будь-якої діяльності (на танцювальний майданчику, на майданчику для гри та ін.) З цього випливає, що здатність до орієнтування в просторі специфічно проявляється в кожному танцювальний русі [36].

Її прояв і розвиток значною мірою залежать від швидкості сприйняття та оцінки просторових умов дії, яка досягається на основі комплексного взаємодії аналізаторів (серед них провідна роль належить зоровому). На основі досліджень науковців А. Івахненко [91], В. Какузіна [93], І. Ляхової [132] та ін. було визначено, що глухим дітям характерна просторова дезорієнтація, яка складається під час виконання рухових завдань.

Основним методичним підходом, спеціально спрямованим на вдосконалення цієї здатності, є системне виконання завдань, що містять послідовно зростаючі вимоги до швидкості і точності орієнтування в просторі [128].

Наступною складовою танцювальних рухів є пластичність. Під пластичністю розуміють уміння виконувати витончені рухи руками, ногами, тулубом, які є невимушеними, граційними і легкими [36].

На думку учених Н. Байкіної [13], А. Івахненко [91], І. Ляхової [129], Б. Шеремета [234] та ін. глухі діти мають труднощі виконання одночасних рухів руками і ногами, що і дає нам можливість зробити висновок про необхідність формування та корекції цієї складової танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років.

Наступною складовою танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку є здатність до танцювальної творчості, що визначається як можливість передавати почуття, емоції, різні персонажі рухами тіла під музику [260]. На думку багатьох учених глухим дітям важко передавати різні почуття та емоції через рухи тіла, бо виключення слухового аналізатора не дає можливість дітям чути музику, відчувати її ритмічний малюнок, емоційне забарвлення і в них спостерігається недостатність рухових і танцювальних умінь та навичок.

Основними критеріями, що характеризують сформованість танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання нами визнано: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-корекційний, оцінний.

Мотиваційний критерій характеризується інтересом глухих дітей молодшого шкільного віку до виконання завдань, що спрямовані на формування танцювальних рухів у глухих дітей 6-10 років і визначається за допомогою педагогічних спостережень за активністю глухих дітей під час виконання танцювальних завдань, їх «включеністю» в процес навчання на заняттях музично-ритмічного виховання; когнітивний критерій передбачає знання техніки виконання танцювальних рухів глухими дітьми молодшого шкільного віку й способів взаємодії з партнерами та визначається методом опитування і бесіди та характеризується правильністю і точністю характеристик танцювальних рухів, які розучувалися; діяльнісно-корекційний критерій відбиває уміння глухих дітей точно, чітко, скоординовано і ритмічно виконувати танцювальні рухи, зберігаючи при цьому рівновагу при зупинках і переміщеннях в просторі та виявляючи творчість під час складання танцювальних композицій, що поєднуються музичним супроводом, які є достатнім для виконання танцювальних елементів і танцю загалом; а також уміння взаємодіяти з партнерами і визначається за допомогою метода експертних оцінок і тестів, що характеризують розвиток координаційно-рухової сфери; корекційна складова даного критерію передбачає: своєчасне корегування всіх вищезазначених видів рухової діяльності, виправлення помилок, творчу взаємодію з партнерами тощо; оцінний критерій характеризує здатність до самоконтролю танцювальних рухів та визначається кількістю грубих і дрібних помилок при виконанні танцювальних завдань, що характеризують відчуття ритму, пластичність, статичну та динамічну рівновагу, орієнтацію в просторі, здатність до танцювальної творчості, а також за правильністю виконання танцювальних рухів загалом (педагогічні спостереження, експертна оцінка).

Таким чином, аналіз основних складових танцювальних рухів показав, що вони знаходяться у тісному взаємозв'язку між собою, взаємообумовлені один одним та всі вони визначають якість танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку. Перед нами стало завдання провести констатувальний етап педагогічного експерименту з метою оцінки показників

сформованості вищезазначених основних складових танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років та порівняти результати з їх чуючими однолітками. Для цього постала необхідність проаналізувати програми, за якими проходять навчання танцювальним рухам глухі діти молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання.

2.2. Аналіз програми з музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку

Загальною метою навчально-виховного процесу спеціальної школи є корекція та розвиток особистості, яка має відхилення, оволодіння певною базою знань та навичок у різних видах діяльності, що дає можливість підготувати дитину з особливостями психофізичного розвитку до активної життєдіяльності, відчувати себе повноцінним громадянином своєї держави, самостійно інтегрувати в сучасне суспільство. У системі навчання глухих дітей вагоме місце посідає музично-ритмічне виховання. Заняття ритмікою використовуються в загальній системі корекційної роботи, яка починається з молодшого шкільного віку і спрямована на запобігання ускладненням, своєчасну корекцію порушених функцій і більш ефективну підготовку дитини з порушеним слухом до навчання у школі. З упровадженням Державного стандарту спеціальної освіти (2004) [59] предмет «Ритміка» включений до корекційного блоку занять.

Вивчаючи зміст занять із ритміки, ми з’ясували, що в системі музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку не існує єдиної цілеспрямованої програми з ритміки. Кожен вихователь стихійно відбирав музичний та руховий репертуар і не завжди звертав увагу на зміст та його доступність для дітей з даною патологією, враховуючи показання та протипоказання під час виконання рухових завдань. Зокрема, опитування та бесіди з викладачами музично-ритмічного виховання засвідчили, що вони

використовують у своїй роботі «Програму з музично-ритмічних занять для шкіл глухих (підготовчий, 1-5 класи)» (1999) [166] і «Програму з фізичного виховання у школі для глухих дітей (підготовчий, 1-4 класи)» (1991) [167].

В «Програмі з музично-ритмічних занять для шкіл глухих (підготовчий, 1-5 класи)» значна увага приділяється комплексному впровадженню всіх доступних глухій дитині музично-естетичних видів діяльності: елементарна теорія музики, куди входять ознайомлення з засобами музичної виразності; слухання-сприймання музики, рухи під музику, гра на дитячих музичних інструментах, образно-ігрова та пантомімічна діяльність.

Заняття музично-ритмічного виховання підготовчого класу включають у себе: орієнтацію в просторі та елементарні поняття про будову свого тіла (ознайомлення з приміщенням, де проводиться заняття; подолання страху та невпевненості під час виконання рухів під музику; ознайомлення з назвами частин тіла і напрямами, в яких вони можуть рухатися); засоби музичної виразності (ознайомлення з музичними творами контрастними за характером: бадьорий, спокійний; визначення і відтворення в рухах вищезазначених характерів музики; усвідомлення існування довгих і коротких звуків та відтворення їх рухами: плесканням, відстукуванням, відбиванням ногою); слухання-сприймання (сприймання та розрізнення звучання музичних інструментів, акцентів на сильну долю; розрізнення на слух маршу та колискової); рухи під музику (колективно-порядкові і ритмічні вправи: вправи на рівновагу та вироблення постави: ходьба по лінії, між двома лініями, на гімнастичній лаві, елементарні гімнастичні рухи; танцювальні рухи: біг на носках, підскоки с ноги на ногу, пружне напівприсідання і вставання на носки, виставлення ноги на п'ятку і на носок, найпростіші елементи українського танцю).

Як ми бачимо у програмі занять музично-ритмічного виховання для підготовчого класу дуже мало уваги приділяється танцювальним рухам, лише декілька танцювальних елементів включені до програми занять. На нашу думку це є негативною стороною і ми рекомендуємо додати прості танцювальні рухи з

сучасних бальних танців, які дають можливість розвивати різні прояви координації рухів глухих дітей молодшого шкільного віку і підготують їх до виконання більш складних елементів. Також у програмі є елементи прослуховування музики і розрізнення на слух різних мелодій, але це неможливо для глухих дітей і тому спрямоване, скоріш за все, на слабочуючих дітей та дітей, які глухі на одне вухо.

Заняття музично-ритмічного виховання першого класу включають у себе: орієнтацію в просторі (закріплення навичок, набутих у підготовчому класі; під час виконання вправ на координацію рухів у просторі досягати рівномірності та постійності інтервалу кроку з невеликим просуванням вперед і в сторони; оволодіння вправами на розвиток просторової пам'яті і координації рухів у просторі з правильним збереженням положенням тулуба, кінцівок, голови; виховання культури рухів і правильної постави при пересуванні, в процесі танців); засоби музичної виразності (ознайомлення з музикою ліричного характеру; формування прояву творчої активності в дітей під час вираження в рухах відповідного характеру твору; поступове ускладнення ритмічних малюнків; рухи під музику (ходьба з координацією рухів рук і ніг; ходьба по дошці лави з киданням і ловленням м'яча; позиції рук та ніг; висування ноги на підлозі вбік, вперед; напівприсідання на двох ногах, не відриваючи п'ят від підлоги; переведення ноги вперед, назад через першу позицію; піднімання на півпальцях; основні положення в парі; потрійний крок; простий танцювальний крок, па польки).

На нашу думку ходьба по дошці лави з киданням і ловленням м'яча є небезпечною вправою для глухих дітей тому, що у даної нозологічної групи є труднощі у зберіганні рівноваги і у таких дітей існує можливість отримати травму. Тому ми не можемо рекомендувати цю вправу учителям музично-ритмічного виховання до використання у своїй роботі. Добре те, що до програми включено вивчення основних положень у парі, прості танцювальні кроки та па польки, однак ми рекомендуємо додати вивчення простих танцювальних рухів з танців «Вару-вару» та хлопки польки.

Заняття музично-ритмічного виховання другого класу включають у себе: засоби музичної виразності (сприймання характеру музики, яскравих музичних образів; впізнавання пісень за малюнками відповідного характеру і змісту; виховання вміння чітко відтворювати ритміку слів, що зустрічаються в піснях та узгоджувати їх з ритмізацією рухів; виховання вміння своєчасно реагувати на темпові зміни: уповільнення, прискорення); слухання-сприймання музики (визначення в музичних п'єсах жанру, характеру і засобів музичної виразності; фрагментарне ознайомлення з дитячою оперою, казкою в музиці); рухи під музику (повне присідання; висування ноги на підлозі вперед, вбік, назад; махи ногами над підлогою; напівколовий рух ногою за точками із зупинками вперед, вбік, назад; український танець; білоруський танець; фіксування рухами сильної і кожної долі такту в музиці); образно-ігрова творчість (формування образно-емоційного мислення та відгуку на музику через свою фізичну участь: опорно-кінестетичні відчуття в різних рухах; використання добре відомих і зрозумілих дітям образів з вивчених пісень, які можливо драматизувати; ознайомлення з елементарною театралізацією музичних творів).

Заняття музично-ритмічного виховання третього класу включають у себе: засоби музичної виразності (оволодіння візуальним сприйманням, відтворення ритмічних малюнків з використанням кінцівок, гри на музичних інструментах; ознайомлення з різними типами виконавського звучання та його тембрового забарвлення; вміння прискорювати чи уповільнювати темп згідно з авторським задумом; виховання музичної пам'яті; привчання дітей зосереджувати слухову увагу в процесі виконання вправ, пісень; аналізувати своє власне виконання); слухання-сприйняття (розрізнення музичних фрагментів, визначення їх характеру; формування навичок свідомого слухання музики на основі елементарного аналізу відомих засобів музичної виразності у творах, давати назву творам); рухи під музику (матеріал, вивчений у другому класі, повторюється у більш прискореному темпі; удари ногою по щиколотці опорної ноги; ковзний крок; вальсова доріжка; па вальсу; український танець: припадання, тинок, залітний крок, присядка, гусяча хода; російський танець;

відстукування, відплескування ритмічного малюнка мелодії одночасно з прослуховуванням і після нього); образно-ігрова діяльність (збагачення образного світу дитини шляхом виховання емоційного сприймання навколишньої природи через поєднання особистого досвіду та музично-тематичного матеріалу «Пори року»; розвиток вміння добирати музично-ритмічні рухи для пантомімічного зображення певних персонажів із заданих музичних творів).

На нашу думку у цій програмі є деякі недоліки, бо вальс представляє собою складний танець зі зміною напрямів, поворотами. Ми рекомендуємо вивчати лише елементи вальсу вперед-назад та вправо-вліво, що є більш прийнятним для цієї вікової та нозологічної групи. Також протипоказаний ковзний крок, бо за нашими педагогічними спостереженнями ми зазначили, що глухим дітям характерна і так «шоркаюча» хода. Цими кроками ми лише поглиблемо і так існуючу проблему. Добре те, що у цей віковий період використовуються рухи для пантомімічного зображення персонажів та танцювальні рухи українського та російського народних танців, але елементи сучасних бальних танців майже не використовуються.

Заняття музично-ритмічного виховання четвертого класу включають у себе: засоби музичної виразності (удосконалення сприймання і відтворення уповільнення і прискорення темпів; ознайомлення із затакто; опанування більш цілісного поєднання всіх відомих дитині засобів музичної виразності в єдиний характер, образ і відтворення його через особисте творче сприймання в рухах); рухи під музику (основні рухи прикарпатських і закарпатських танців; вальсовий поворот, вальс в парі; танці в сучасних ритмах: «Усмішка», «Оркестр», «Веселий карнавал»; імпровізація танцювальних композицій під музику різного характеру; зміни рухів у відповідності з різними частинами музичної п'єси); образно-ігрова діяльність; формування експресії у рухах у помірних і повільних темпах з різною динамічною насиченістю; навчання дітей творчим здібностям під незнайому музику).

Заняття музично-ритмічного виховання п'ятого класу включають у себе: засоби музичної виразності (ознайомлення із синкопою, використання вправ, пісень з синкопами для відтворення їх кінцівками, грою на музичних інструментах, під час декламації пісень; поняття про знаки, якими позначається подовження тривалості звуку, їх графічний запис; розширення понять про форми музичних творів); слухання-сприймання музики (прослуховування музичних творів чи фрагментів з них, об'єднаних однією тематикою; активне й емоційне сприйняття музичних творів, аналіз змісту музичного твору; розрізнення фрагментів музичних творів різного характеру в умовах обмеженого вибору); рухи під музику (вільне, виразне, чітке, легке виконання вправ аеробного характеру на гнучкість, розтягування, рухливість суглобів та м'язів; розучування основних рухів, фігур нескладних композицій народних, бальних і сучасних танців; імпровізація танцювальних композицій під музику різного характеру; удосконалення умінь змінювати рухи у відповідності з різними частинами музичної п'єси); образно-ігрова діяльність (удосконалення навичок пантомімічного відтворення різних образів; ознайомлення з поняттям «театральний етюд» та оволодіння елементарною технікою його виконання; визначення логічного наголосу, пауз, темпу читання, динамічних відтінків; закріплення диференційованої вимови близьких за артикуляцією звуків).

На підставі аналізу «Програми з музично-ритмічних занять для шкіл глухих (підготовчий, 1-5 класи)» ми дійшли до висновку, що на формування та корекцію танцювальних рухів відводиться дуже мало часу. Крім того, має місце недостатня розробленість методичного матеріалу, щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшої ланки навчання на заняттях музично-ритмічного виховання. Терміново необхідна розробка нових методичних рекомендацій з цього виду діяльності для дітей з даною патологією, які будуть враховувати психофізичні можливості та корекційно-розвивальний потенціал музично-ритмічного виду мистецтва, що сприятиме методичному забезпеченню занять із ритміки та їх ефективному проведенню.

В «Програму з фізичного виховання у школі для глухих дітей (підготовчий, 1-4 класи)» входить лише гімнастика з елементами ритміки, де музично-ритмічне виховання подається лише фрагментарно. Елементи танців використовуються на подовжених перервах, на фізкультурних заняттях у групах подовженого дня або на позаурочних заняттях фізичною культурою, але вони повинні мати, насамперед, корекційно-розвивальну та оздоровчу спрямованість.

Разом із тим, аналіз занять музично-ритмічного виховання в спеціальних закладах для дітей з порушеннями слуху (міст Запоріжжя, Дніпропетровська) показав значні організаційно-методичні можливості занять із ритміки для дітей молодшого шкільного віку з патологією слухового аналізатору, які не використовуються повною мірою в процесі корекції психофізичних порушень дітей цієї категорії.

Після проведення опитування викладачів музично-ритмічного виховання, ми встановили, що на початку навчального року вихователі не з'ясовують початковий стан музично-ритмічного розвитку дітей з порушеннями слуху (нульовий контроль) та не фіксують його динаміку (етапний та підсумковий контроль), а тому не планують свою роботу з урахуванням психофізичних порушень та з опорою на збережені аналізаторні системи дітей.

Нами було виявлено, що у процесі занять музично-ритмічного виховання з глухими дітьми молодшого шкільного віку, як правило вихователі не дотримуються необхідної структури та послідовності використання різних видів музично-ритмічної діяльності, що є порушенням одних з головних принципів фізичного виховання таких, як доступність, систематичність, регулярність та поступовість.

Педагогічне спостереження за заняттями музично-ритмічного виховання дають змогу стверджувати, що до структури занять із ритміки включалося недостатньо ритмічних рухів, крім того вони не мали корекційної спрямованості. Заняття мали спрямованість на українські та російські народні танці і майже зовсім не використовувались танцювальні рухи із сучасних бальних танців, які

роблять заняття більш яскравими, різноманітними й емоційно насиченими, сприяють формуванню культури танцювальних рухів.

У процесі навчання майже не використовувалося спеціальне обладнання (наочні посібники, схеми пересування, світлові та кольорові орієнтири, предмети та ін.) або вони не відповідали поставленим завданням заняття.

Після проведення опитувань та бесід з вчителями ритміки ми дійшли до висновку, що дуже мало глухих дітей приймають участь у святкових заходах, концертах, показових виступах, що необхідно розглядати як результат позитивного впливу занять музично-ритмічного виховання на рухову сферу глухих дітей молодшого шкільного віку.

Разом із тим, незважаючи на великі труднощі, з якими стикаються вчителі занять музично-ритмічного виховання (відсутність необхідного методичного забезпечення занять, недостатня матеріально-технічна база закладів для дітей з патологією слухового аналізатора та інші причини, що перешкоджають нормальному проведенню занять із ритміки) деякі вчителі докладають чимало зусиль, щоб розробити нові форми і методи щодо корекції порушень слухового аналізатора, створити необхідні умови для проведення занять із ритміки; розробляють нові сценарії та плани занять. Це заслуговує на повагу і підтримку нашої держави.

Однак, аналіз змісту зазначених програм та практики організації занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку, а також власного практичного досвіду у викладанні ритміки показав, що подані в них види музично-ритмічної діяльності не враховують специфічних особливостей розвитку глухих дітей, що їх структура і зміст не відповідають програмному матеріалу з ритміки, не враховують особливостей цілеспрямованого музично-ритмічного навчання та розвитку відчуття ритму в дітей даної категорії, а мають здебільшого форму технічного перенесення змісту навчання дітей з нормальним слухом на глухих дітей молодшого шкільного віку. Головним недоліком використання цих програм у практиці музично-ритмічного виховання спеціальних закладів для дітей з патологією слухового аналізатора є відсутність

корекційної спрямованості цих занять, інтуїтивне проведення занять з музично-ритмічного виховання вчителями спеціальних шкіл, які ведуть цю дисципліну, що зводить на нівець можливість подолання психофізичних порушень, зумовлених слуховою патологією.

Виходячи з вищезазначеного головним нашим завданням стало розроблення програми, яка б відповідала віковим та індивідуальним особливостям дитини, головним завданням музично-ритмічного виховання (покращенню соціальної адаптації дітей та їх інтеграції в середовище здорових однолітків; вирішенню в процесі занять корекційних завдань; активізації пізнавальної сфери, а головне навчити глухих дітей 6-10 років красиво рухатися під музику, передавати почуття і емоції рухами тіла та ін.)

2.3. Теоретичне обґрунтування змістового наповнення занять з музично-ритмічного виховання глухих дітей 6-10 років

Головною метою занять музично-ритмічного виховання для глухих дітей молодшого шкільного віку є – зміцнення здоров'я, корекція рухових порушень, оволодіння новими руховими навичками, розвиток фізичних якостей, розвиток мовленнєвого спілкування.

Бальний танець відіграє важливу роль у вихованні глухих дітей 6-10 років. Це пов'язано з його багатогранністю, який поєднує в собі засоби музичного, пластичного, спортивно-фізичного, естетичного та художньо-естетичного розвитку і освіти. Звичайно, в процесі навчання всі ці засоби взаємопов'язані, взаємообумовлені. Крім цього, в роботі з глухими дітьми молодшого шкільного віку їх танцювальні рухи зазнають корекційного впливу.

Як відомо, музика є рітмічною основою будь-якого танцю, проте далеко не одним ритмом обмежується її роль. Якби це було так, то танцювали б тільки під рахунок та удари. Музика створює емоційну основу, визначає характер танцю, його розвиток. Зв'язок музики та жесту, музики й руху обмежений для природи людини. Сприйняття музики у танці активно, воно викликає танцювальну дію,

обумовлену тією чи іншою хореографічною формою, організовану в часі та просторі. У цій творчій активності криються особливості музично-пластичного виховання – одне з основних завдань навчання бальної хореографії глухих дітей молодшого шкільного віку. Крім того, танці можуть допомогти і в подоланні деяких страхів, наприклад сором'язливості чи страху дотику, а також дарують безліч позитивних емоцій.

При важкій приглухуватості і глухоті без спеціального навчання діти взагалі не опановують мову. Це відбувається тому, що дитина не чує свого голосу і мови навколишніх, у зв’язку з чим не може їй наслідувати. Різке недорозвинення мови і слуху або їх відсутність ускладнюють контакти глухої дитини з навколишнім світом, порушують процес формування пізнавальної діяльності й у цілому її особистості (А. Гоголева [49], О. Гозова [51], В. Зайцева [70], В. Засенко [80], Н. Засенко [81], С. Кульбіда [117], Л. Фомічова [229], М. Шеремет [236], М. Ярмаченко [243] й ін.). Однак при наявності раннього адекватного корекційного впливу ці важкі наслідки можуть бути зменшені або навіть подолані.

Проведені нами дослідження показали, що у глухих школярів молодшого шкільного віку показники розвитку основних складових танцювальних рухів знижені в порівнянні з однолітками з масових шкіл. Спостерігається відставання за показниками тестів, що відображають розвиток відчуття ритму, пластичності, рівноваги (статичної, динамічної), орієнтації в просторі, здатності до танцювальної творчості. Тому постає завдання розробити та теоретично обґрунтувати змістове наповнення занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшої ланки навчання, яке б відповідало віковим та індивідуальним особливостям дитини та було спрямоване на корекцію рухових порушень їх танцювальних рухів.

Засвоєння бальних танців глухими дітьми 6-10 років пов'язано з певним тренуванням тіла. Навчання передбачає спеціальні тренувальні заняття, побудовані на основних положеннях, позиціях і елементах бального танцю. У спеціалізованих школах для глухих дітей це заняття музично-ритмічного

виховання, на яких використовуються елементи бальних танців, що надають необхідне фізичне навантаження. Особливістю танцю – є гармонійний розвиток тіла, без гіпертрофії тих чи інших м'язів.

Систематичні заняття танцями пропорційно розвивають статуру, сприяють усуненню ряду фізичних недоліків, виробляють красиву поставу, додають зовнішньому вигляду школярів зібраності, елегантності. Танець навчає логічному, доцільно організованому, а тому граціозному руху. Ці якості танцю піднімають значення викладання бальної хореографії у вихованні глухих дітей молодшого шкільного віку для вирішення основних завдань занять музично-ритмічного виховання.

Бальний танець надає також великий вплив і на формування внутрішньої культури дітей зі стійкою патологією слухового аналізатора. Заняття танцями органічно пов'язані з засвоєнням норм етики. Вони немислимі без вироблення високої культури спілкування між людьми. Витримка, бездоганна ввічливість, почуття міри, простота, скромність, увага до оточуючих, їх настрою, доброзичливість, привітність – ось ті риси, які виховуються у глухих дітей молодшого шкільного віку в процесі занять танцями і стають необхідними в адаптації даного контингенту дітей до навколишнього, повсякденного життя. Таким чином, танець допомагає виховувати характер дитини, її завзятість, цілеспрямованість, активність, моральність.

Оскільки навчальний процес протікає на заняттях музично-ритмічного виховання, тобто в колективі і має колективний характер, то заняття танцями розвивають у глухих школярів почуття відповідальності перед товаришами, партнерами, вміння рахуватися з їх інтересами.

Бальний танець – один із засобів естетичного виховання та виховання творчого початку в людині, що доведено на основі проведення досліджень на контінгенті дітей із порушенням слуху та дітей зі збереженням функцією слухового аналізатора, тому танець є ефективним методом розвитку творчої особистості. Всі вчені одностайні в думці, що під час навчання рухових дій акцентований педагогічний вплив треба проводитись саме в період з 5 до 10

років. Цей період є найсприятливішим для розвитку спеціальних рухових якостей, необхідних у танці, а також формування знань, танцювальних умінь і навичок.

Як і будь-яке мистецтво, бальний танець приносить дітям глибоке естетичне задоволення. Вони відчувають неповторне відчуття свободи і легкості від своїх рухів, від уміння володіти своїм тілом, їх радує точність, краса, пластичність, з якими вони виконують складні танцювальні па. Все це само по собі вже є джерелом естетичного задоволення, чого дітям з даною патологією дуже не вистачає.

У танцювальному мистецтві краса і досконаліть форми нерозривно пов'язані з красою внутрішнього змісту танцю. В цій єдності полягає сила його виховного, навчального та корекційного впливу. Виконання танцю несе в собі елементи художньої творчості. Той, хто танцює, прагне в красивій, естетично досконалій формі танцю висловити свій настрій, емоції, проявляє свої внутрішні якості, висловлює свій світогляд.

Навчання танцю – активний, творчий педагогічний процес, що пробуджує в глухих дітях художній початок. Засвоюючи танцювальну лексику, глухі діти не лише пасивно сприймають гарне, вони долають певні труднощі, проробляють певну чималу роботу для того, щоб ця краса стала їм доступною, таким чином стають сильні духом і вміють долати різного роду труднощі.

Пізнавши красу в процесі творчості, діти глибше відчувають прекрасне в усіх його проявах: і в мистецтві, і в житті. Їх художній смак стає більш тонким, вишуканим, естетичні оцінки явищ життя і мистецтва – більш зрілими.

Танцювальне мистецтво дає вихід енергії дітей, наповнює їх бадьорістю, задовольняючи тим самим їхню потребу у руховій активності. Крім того, бальний танець виступає як засіб масового спілкування глухих дітей молодшого шкільного віку, яке здійснюється на заходах різної спрямованості: святах, фестивалях, концертах, іграх, що дає можливість змістовно провести час, познайомитися, потоваришувати.

Таким чином, танцювально-фізичне навантаження має позитивний багатогранний вплив на глухих дітей молодшого шкільного віку. Бальні танці сприяють виробленню ендорфінів – гормонів щастя. При заняттях бальними танцями поліпшується витривалість, працездатність, загальний фізичний і психічний тонус, підвищується самооцінка. Спостерігається сприйняття життя глухими дітьми з абсолютно нових позитивних сторін: підвищення впевненості в собі і самоповаги, нові знайомства, соціальні зв'язки і перспективи, гарна профілактика і спосіб лікування депресії тощо.

Крім того, у нашій роботі з глухими дітьми 6-10 років стосовно формування танцювальних рухів ми враховували те, що у них не розвинені такі вольові якості, як наполегливість, цілеспрямованість, дисциплінованість. Тому будували заняття на простому матеріалі, додавали до навчання танцювальним рухам елементи гри і змагань у різних напрямках. Див. рис. 2.2.

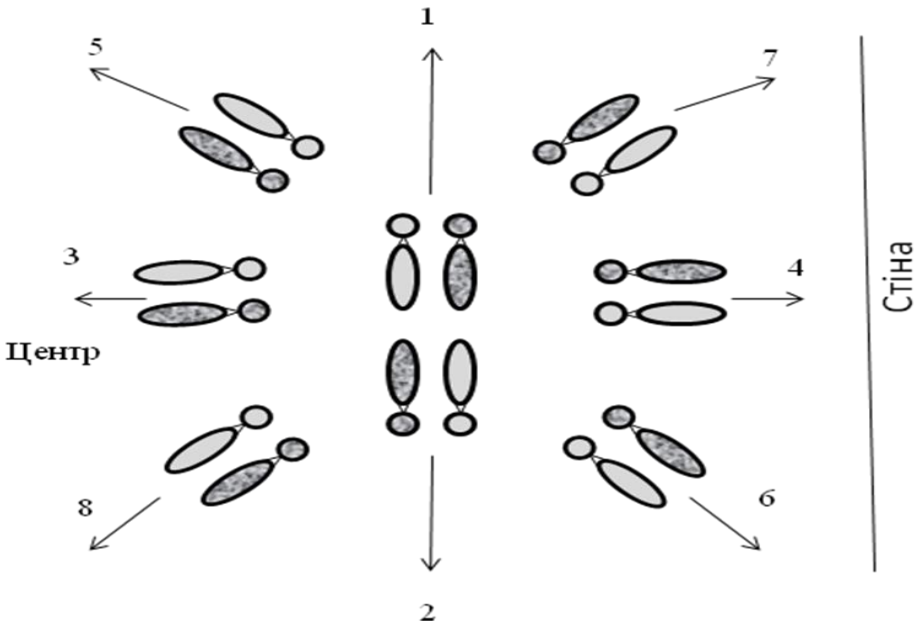

Рис. 2.2. Вісім основних напрямків танцювальних рухів: 1. Лінія танцю (Л.Т.). 2. Напрямок спиною за лінією танцю. 3. Обличчям до центру. 4. Обличчям до стіни. 5. Діагональ до центру. 6. Напрямок спиною по діагоналі до центру. 7. Діагональ до стіни. 8. Напрямок спиною по діагоналі до стіни.

Виходячи з перерахованих вище особливостей даного контингенту дітей ми пропонуємо заняття танцями за такою програмою, яка включає в себе кілька танцювальних циклів. Див. табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Програма танцювальних рухів для глухих дітей 6-10 років за циклами

№ циклу	Вид танцю	Примітки
1	1. Вальс 2. Ритмічний танець («Сучасник») 3. «Вару-вару» 4. Повільний вальс 5. Ча-ча-ча 6. Швидкий фокстрот 7. Краков'як	(основні рухи) (прості рухи) (прості рухи) (ритмічний танець)
2	1. Фігурний вальс 2. Швидкий фокстрот 3. Самба 4. Ча-ча-ча 5. Полька 6. Танго	 (продовження навчання) (прості рухи) (продовження навчання) (прості рухи) (прості рухи)
3	1. Самба 2. Швидкий фокстрот 3. Повільний вальс 4. Танго	(продовження навчання) (продовження навчання) (продовження навчання) (продовження)

Продовження табл. 2.1

4	1. Квадратна румба 2. Джайв 3. Танго 4. Вальс-гавот	(основні рухи) (продовження навчання)
5	1. Вальс-мазурка. 2. Повільний фокстрот 3. Кубинська румба (прості рухи). 4. Джайв	(прості рухи) (прості рухи) (продовження навчання)

Перший цикл. 1. Вальс (основні рухи). 2. Ритмічний танець («Сучасник»). 3. «Вару-вару». 4. Повільний вальс (прості рухи). 5. Ча-ча-ча (прості рухи). 6. Швидкий фокстрот (ритмічний танець). 7. Краков'як.

Другий цикл. 1. Фігурний вальс. 2. Швидкий фокстрот (продовження навчання). 3. Самба (прості рухи). 4. Ча-ча-ча (продовження навчання). 5. Полька (прості рухи). 6. Танго (прості рухи).

Третій цикл. 1. Самба (продовження навчання). 2. Швидкий фокстрот (продовження навчання). 3. Повільний вальс (продовження навчання). 4. Танго (продовження навчання).

Четвертий цикл. 1. Квадратна румба. 2. Джайв (основні рухи). 3. Танго (продовження навчання). 4. Вальс-гавот.

П'ятий цикл. 1. Вальс-мазурка. 2. Повільний фокстрот (прості рухи), 3. Кубинська румба (прості рухи). 4. Джайв (продовження навчання).

Поділ на такі періоди (цикли) зручно насамперед самим учням. Адже кожен рік навчання охоплює танці різних напрямків і наступні цикли доповнюють один одного.

При цьому основними методами навчання танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку були: практичні (метод розучування за

частинами, цілісний, строго регламентованої вправи); наочні (показу, демонстрації відеозапису танцювальних вправ, рисунків, схем пересування); словесних (усне, писемне мовлення та специфічні для глухих дітей види мовлення).

Розглянемо більш детально кожен із танцювальних циклів і видів танцю.

Перший цикл. *1. Вальс* має певну манеру і техніку виконання кроків. Кроки виконуються напіввиворітно, з носка на всю ступню при русі вперед. На вихідних позиціях коліна повинні бути випрямлені, але не напружені. На присіданні і в положенні у щиколотки коліна слід відводити в сторони у виворітному положенні. Ступня у всіх випадках витягується. Необхідно дотримуватися виворітного положення ніг як в опорі, так і у вільному положенні. Під час рухів корпус у всіх положеннях повинен бути строго підтягнутий. Треба уникати надмірних вигинів і манірності. Переклади рук виконувалися чітко через округлені позиції, близькі до позицій класичного танцю. Ставлення партнера до партнерки підкреслювалося увагою. До вивчення вальсових поворотів з глухими учнями ми підходили поступово, готуючи їх на інших, менш складних вальсовий рухах. Незважаючи на простоту поворотів, при їх виконанні, у глухих дітей виникало ряд труднощів. Наприклад, замість кроку-приставки на рахунок «три» глухі діти виконували просту приставку ноги без перенесення ваги тіла і починали наступний полутур з тієї ж ноги. Нелегко глухим дітям цього віку давалося й дотримання точності поворотів щодо центру. Помилкою було більше чи менше обертання, що викликало невірне вихідне положення (В.П.). При цьому учні збивалися і втрачали орієнтир. Тому ми домагалися, щоб кожен поворот закінчувався точно обличчям або спиною до центру. Крім того, необхідно зазначити, що виникали труднощі при виконанні вальсу у парі. У цьому випадку повороти вимагають абсолютної синхронності рухів партнерів, тому глухих учнів ми не ставили парами перш, ніж вони освоїли рухи порізно. В навчанні використовувалися рухи «доріжка вперед», «доріжка назад», де рухи виконувалися вперед і назад з просуванням по колу і складалися з трьох поступальних рухів. Також розучувалися вальсові повороти на 2 такти, які

представляють собою повний поворот або тур вальсу, виконані вправо або вліво. Рух складається з шести кроків і поділяється на дві частини, два полутура, де кожна з частин закінчується кроком-приставкою у 3 позицію. Ми стежили, щоб кроки були легкими, подушечка ступні не відривалася від підлоги. Домагалися точності поворотів,щоб кожен полутур закінчувався обличчям або спиною до центру, тулуб зберігав пряме положення. Для легкості і плавності обертання на першому кроці полутура виконувалися невеликі повороти корпусу, стежили, щоб на кроці-приставці вага тіла повністю переносилася з ноги на ногу. Також, ми звертали увагу на рухи стопи. Необхідно, щоб були плавні підйоми на носки і опускання. В навчанні ми чергували правий і лівий повороти. В якості перехідного руху використовували доріжку, при багаторазовому повторенні доріжка виконувалася без поворотів. Для переходу від доріжки до вальсу застосовувався зв'язуючий поворот (рух складався з трьох кроків, поворот виконувався вправо або вліво на другому кроці). Див. рис. 2.3.

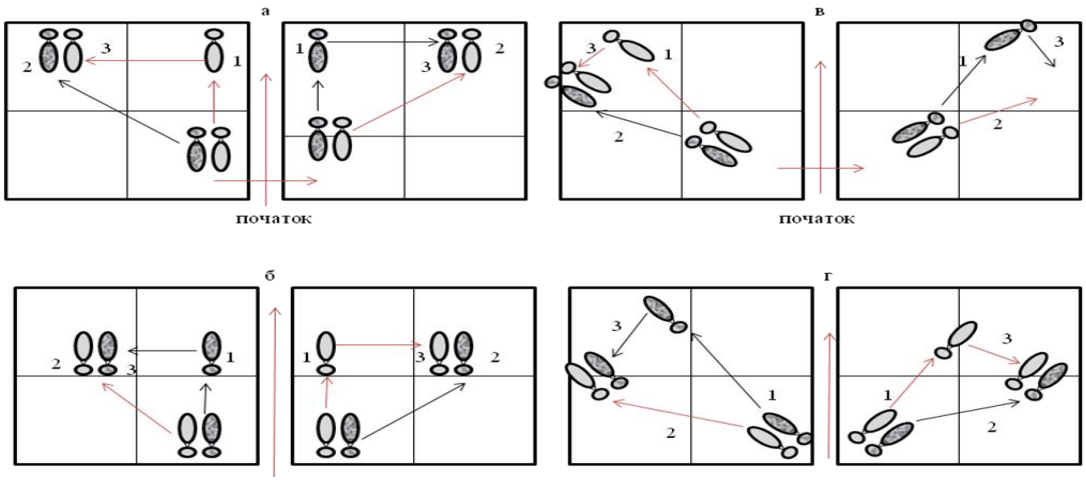

Рис. 2.3. Вальс: а) Закрита зміна назад. Крок партнерки. Наліво, зміна ніг назад справа. Направо, зміна ніг назад зліва; б) Закрита зміна вперед. Крок партнера. Наліво,зміна ніг справа. Направо, зміна ніг зліва; в) Закрита зміна назад. Крок партнерки; г) Закрита зміна вперед. Крок партнера.

2. Ритмічний танець («Сучасник»). Композиція вільна, включала в себе подвійний стрибок з відведенням ноги вперед у повітря, стрибок з просуванням у сторону, акцентований крок. «Подвійний стрибок» виконувався на 4 такти,

складався зі стрибка по 6 позиції на напівпальцях і стрибка з відведенням ноги вперед у повітря нахрест опорної ноги. Ці стрибки виконувалися з акцентованим відведенням рук вперед-назад. «Випади» виконувалися на 2 такти, вправо на правій нозі (П.Н.), вліво – на лівій нозі (Л.Н.).

«Переходи у парі» – це 2 акцентованих кроки вперед, вільна нога подушечкою ступні торкається підлоги, далі поворот на 180° праворуч на Л.Н. і крок П.Н. на місці з відведенням Л.Н. на носок вліво. На акцентованих кроках виконувалися відведення рук вперед-назад. Вивчені рухи ми поєднували в різноманітному порядку та використовували різні положення в парі.

3.«Вару-вару». Композиція вільна, включала в себе рухи: бічний хід, відведення ніг вперед на носок і на каблук, танець виконувався на місці або з незначним просуванням у сторони.

«Бічний хід» з Л.Н. з поворотом вправо, закінчувався відведенням П.Н. вперед на каблук, а також виконувався рух з П.Н. «Відведення ніг вперед на каблук»: два відведення вперед на каблук (П.Н., Л.Н.) з поворотом.

4. Повільний вальс (прості рухи). Плавний танець, рухи виконувалися разом і широко, характер танцю підкреслювали невеликі нахили верхньої частини тулуба вліво і вправо. Основні рухи: закрита зміна, правий поворот, лівий поворот, відкрита зміна, правий спін-поворот.

«Закрита зміна» виконувалася вперед і назад з П.Н. і Л.Н. Сигнал «Раз» – крок П. Н. вперед за лінією танцю (Л.Т.), сигнал «два» – крок Л.Н. вліво до центру; сигнал «три» – крок-приставка Л.Н. в 6 позицію. На кроках виконувався поступовий підйом: на сигнал «1» – за рахунок випрямлення коліна, на сигнал «2» - «3» – кроки виконувались із поступовим підйомом на носки. Наприкінці третього кроку виконувалося опускання, каблук торкався підлоги, коліно розслаблялося. «Правий поворот» складається з 6 кроків, який виконувався з поворотом на 270 ° вправо. Для зручного виконання «правого повороту» перший крок кожної половини повороту виконувався з невеликим поворотом тулуба вправо. Рух виконувався з поступовим підйомом на носки і нахилами тулуба. Див. рис. 2.4.

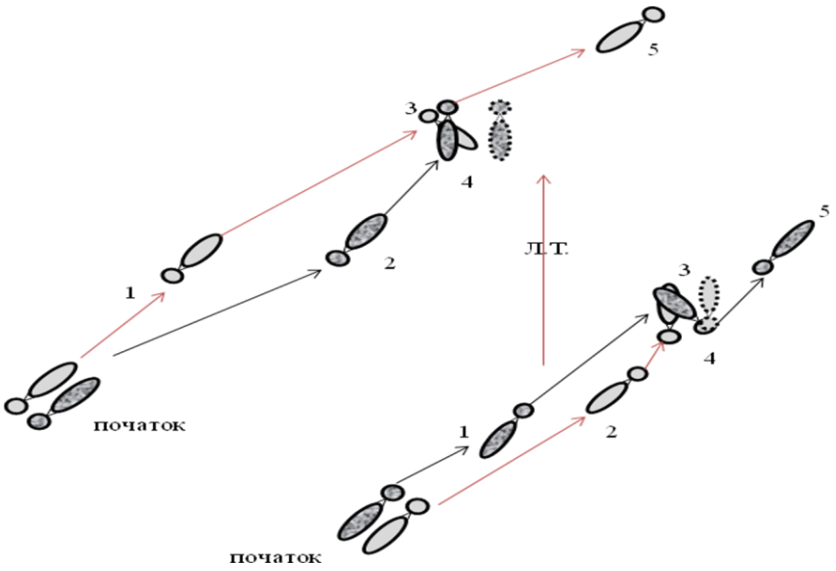

Рис. 2.4. Повільний вальс. Правий поворот. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми

«Відкрита зміна» складається з трьох кроків, які виконувалися глухими дітьми по прямій або по дузі до центру або з центру, вперед – з П.Н., назад – з Л.Н. Див. рис. 2.5.

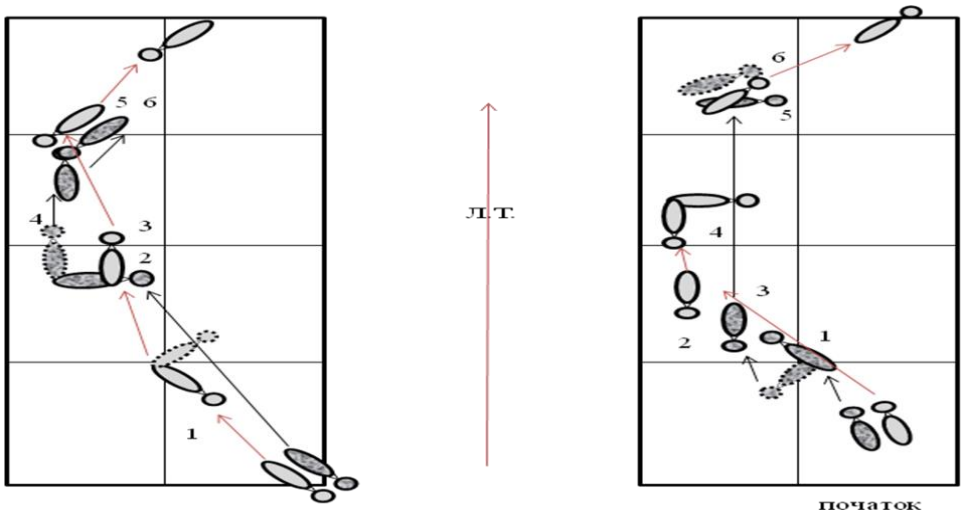

Рис. 2.5. Лівий поворот. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми повільного вальсу

«Правий спін-поворот» – це поворот вправо, який виконувався з незначним просуванням. Попередньо виконувалася перша половина «правого повороту». Див. рис. 2.6.

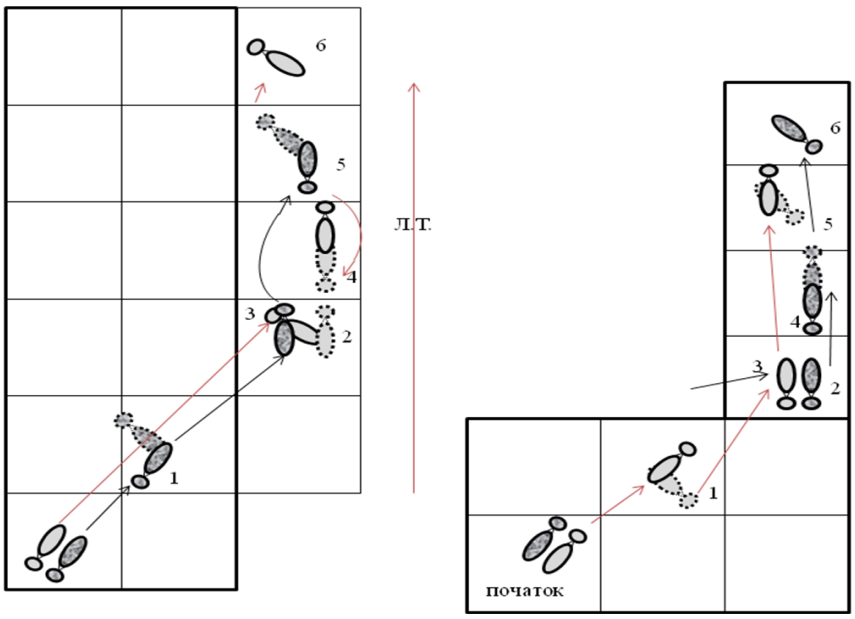

Рис. 2.6. Правий спін-поворот. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми повільного вальсу

5. Ча-ча-ча (прості рухи). Ча-ча-ча уявляє собою динамічний, ритмічний, яскравий танець. Основні рухи: основний хід, повороти вправо і вліво, розвороти вправо і вліво.

«Основний хід» складається з двох частин: основного ходу вперед і основного ходу назад, на заняттях музично-ритмічного виховання з глухими дітьми ми стежили за правильним виконанням рухів у характері кубинських танців, звертали увагу на зміну напрямку вільної ноги, яке проводилося на сигнал «два». Цей рух багаторазово повторювався.

«Поворот» виконувався вправо або вліво як сольний поворот, так і спільний поворот обличчям до центру. Сигнал «1» – крок П.Н. вправо з невеликим поворотом тулуба вправо; сигнал «2» – поворот на 90° вправо на П.Н. і крок Л.Н. вперед за Л.Т., сигнал «3» – поворот на 180 ° вліво на П.Н. і крок П.Н. вперед проти Л.Т., сигнал «4» – поворот на 90 ° вліво проти Л.Т. і крок-приставка П.Н. у неповну 6 позицію. При виконанні поворотів ми стежили за безперервністю поворотів, які виконували глухі діти і злитним виконанням кроків, без підйому і опускань. Крім того, на заняттях ми поєднували повороти з

основним ходом. «Розворот» є варіантом основного ходу, виконувався з поворотом вправо, починаючи з П.Н., і з поворотом вліво, починаючи з Л.Н. «Розворот вперед» з Л.Н. Сигнал «1» – крок П.Н. вправо; сигнал «2» – поворот на 90° вліво на Л.Н. і крок П.Н. вперед проти Л.Т; сигнал «3» – перехід на П.Н. назад; сигнал «4» – розворот на 90 ° вліво, крок Л.Н. вліво проти Л.Т. і крок-приставка П.Н. в неповну 6 позицію.

«Розворот вперед» з П.Н. Сигнал «1» – крок Л.Н. вліво; сигнал «2» – поворот на 90° вліво на Л.Н. і крок П.Н. вперед проти Л.Т; сигнал «3» – перехід на Л.Н. назад; сигнал «4» – розворот на 90° вправо, крок П.Н. вправо за Л.Т. і крок-приставка Л.Н. в неповну 6 позицію. Виконання «розвороту» вимагало від глухих дітей стриманості. При цьому ми не рекомендували перебільшувати. Глухі діти дотримувалися зазначених напрямків рухів і стежили, щоб при кроці вперед не відбувалося припадання на опорну ногу. Зазначемо, що глухі діти допускали невеликі помилки, а саме: робили нечіткий перенос ваги тіла з ноги на ногу, коли відверталися один від одного. Ці рухи багаторазово повторювалися по черзі в одну й іншу сторону і з'єднувалися з іншими рухами.

6. Швидкий фокстрот. Танець побудований на танцювальному кроці і шассе. Основні рухи: четвертні повороти, поступальне шосе, правий поворот.

«Четвертні повороти» глухими дітьми виконувалися з поворотом на 90° вправо і вліво, кроки – з поступовим підйомом на носки і подальшим опусканням, невеликі повороти корпусу вправо на першому кроці. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – невеликий крок П.Н. вперед, сигнал «три» – поворот на 90 ° вправо на П.Н. і крок Л.Н. вліво; сигнал «чотири» – крок-приставка П.Н. у 6 позицію. 2 такт: сигнал «раз» - «два» – невеликий крок Л.Н. назад. Див. рис. 2.7.

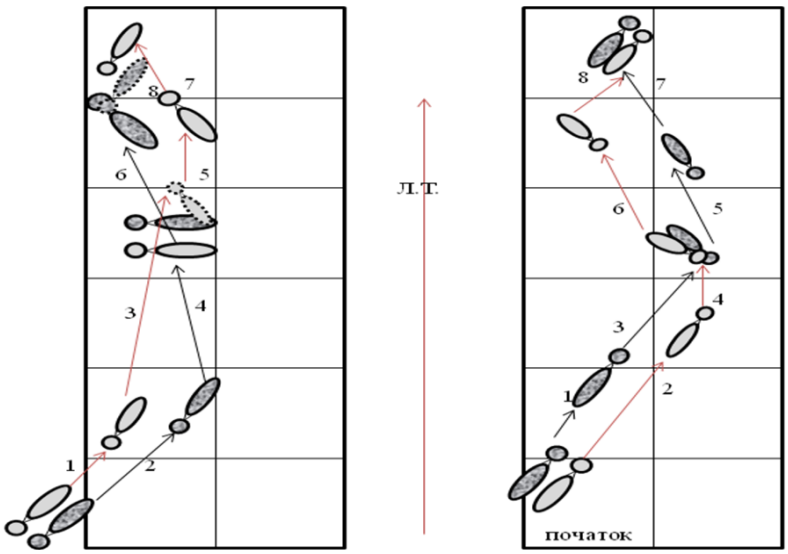

Рис. 2.7. Швидкий фокстрот. Четвертні повороти. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми

«Поступальне шосе» – рух глухими дітьми виконувався з поворотом на 45-90°, з поступовим підйомом на носки і подальшим опусканням. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – крок П.Н. назад; сигнал «три» – розворот на 45-90° вліво і крок Л.Н. вліво за Л.Т., сигнал «чотири» – крок-приставка П.Н. в 6 позицію. 2 такт: сигнал «раз» - «два» – невеликий крок Л.Н. вліво за Л.Т., спиною до центру. Див. рис. 2.8.

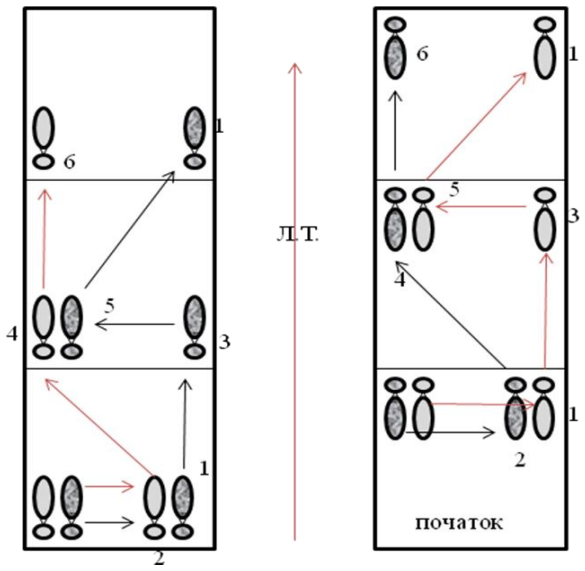

Рис. 2.8. Поступальне шосе. Па партнерки та партнера під час виконання глухими дітьми швидкого фокстроту

«Правий поворот» складається з 6 кроків, які виконувалися в поступовому повороті вправо. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – крок П.Н. вперед, сигнал «три» – поворот праворуч на П.Н. і крок Л.Н. вліво; сигнал «чотири» – завершуючи поворот до положення спиною за Л.Т., виконувався крок-приставка П.Н. в 6 позицію. Див. рис. 2.9.

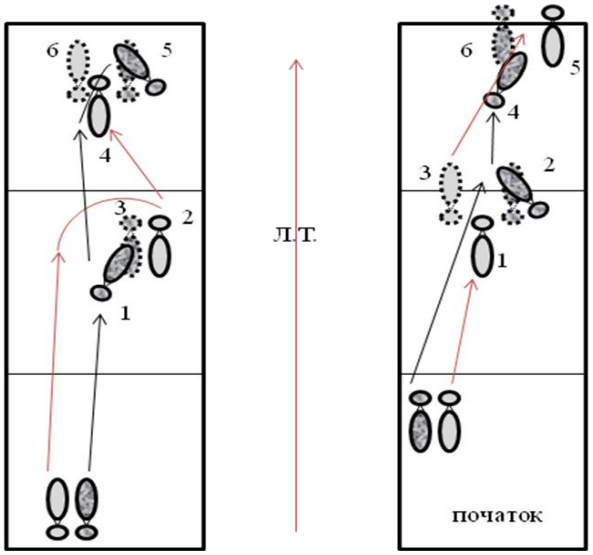

Рис. 2.9. Правий поворот. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми швидкого фокстроту

7. Краков'як. Танець складався з двох частин і включав у себе такі рухи: па де баск, голубець, вальсові повороти.

Другий цикл. *1. Фігурний вальс.* У цьому танці використовуються багато вальсових рухів. У нашому навчанні ми використовували композицію фігурного вальсу у постановці С. Жукова, яка складається з чотирьох фігур.

2. Швидкий фокстрот (продовження навчання). Розучувалися рухи: лівий поворот, лок-степ, крос-шосе.

«Лівий поворот» складається з повороту вліво на три кроки й четвертного повороту вліво, які виконувалися з поворотом вліво на 90°. Сигнал «раз» - «два» – крок П.Н. назад; сигнал «три» – поворот вліво і крок П.Н. вправо; сигнал «чотири» – завершуючи поворот вліво до положення обличчям за Л.Т., виконувалася крок-приставка П.Н. в 6 позицію.

«Лок-степ» – крок-приставка виконувалася в схрещену 6 позицію, розучували лок-степ вперед з П.Н. і назад з Л.Н. Зверталася увага на те, що нахили тулуба відсутні, кроки виконувалися на напівпальцях, наприкінці останнього кроку – опускання. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – крок П.Н. вперед, сигнал «три» – крок Л.Н. вперед-вліво за Л.Т., сигнал «чотири» – крок-приставка П.Н. в схрещену 6 позицію назад. 2 такт: сигнал «раз» - «два» – крок вперед Л.Н. – вліво за Л.Т. і К.П. – В.П.

«Крос-шосе» виконувалося в сторону, але заключний крок – навхрест опорної ноги. Сигнал «раз» – крок П.Н. вправо; сигнал «два» – крок-приставка Л.Н. в 6 позицію; сигнал «три» - «чотири» – крок П.Н. вперед-вліво за Л.Т. навхрест Л.Н. Кроки у швидкому ритмі виконувалися на напівпальцях, в кінці – опускання. Після крос-шосе зазвичай ми пропонували глухим дітям цього віку виконувати лок-степ, починаючи з другого кроку. Див. рис. 2.10.

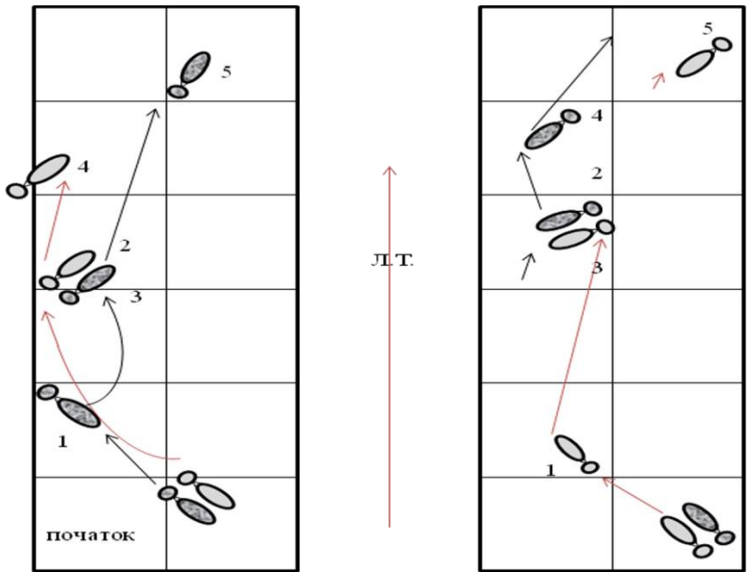

Рис. 2.10. Крос-шосе. Па партнерки та партнера під час виконання глухими дітьми швидкого фокстроту

3. Самба (прості рухи). Це швидкий танець з просуванням за лінією танцю. Необхідно зазначити, що для самби характерні пружні рухи у колінах. Рухи, які розучувалися з глухими дітьми: основний хід, поступальний хід.

«Основний хід» складається з кроку вперед і кроку назад: 1 такт: сигнал «раз» – крок правою ногою вперед, сигнал «два» – приставка лівою ногою в 6 позицію. 2 такт: сигнал «раз» – крок лівою ногою назад; сигнал «два» – приставка правою ногою в 6 позицію. Рух повторювався без повороту і з поступовим поворотом на 90° на кожен такт вправо, починався хід з правої ноги, або вліво, починаючи хід з лівої ноги.

«Поступальний хід» являє собою поєднання основного ходу з кроками вправо і вліво. 1 такт: основний хід вперед з правої ноги; 2 такт: крок лівою ногою вліво і приставка правою ногою в 6 позицію. Ми рекомендували глухим дітям використовувати діагональний напрямок, що дозволило уникнути надмірного зміщення до центру. Див. рис. 2.11.

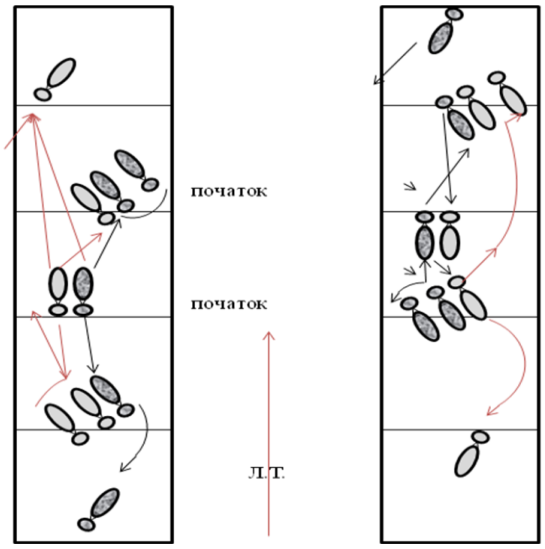

Рис. 2.11. Рух “вперед-назад”. Перший варіант. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми танцю самба

«Поступальний хід» повторювали і з’єднували з раніше вивченими рухами. Див. рис. 2.12.

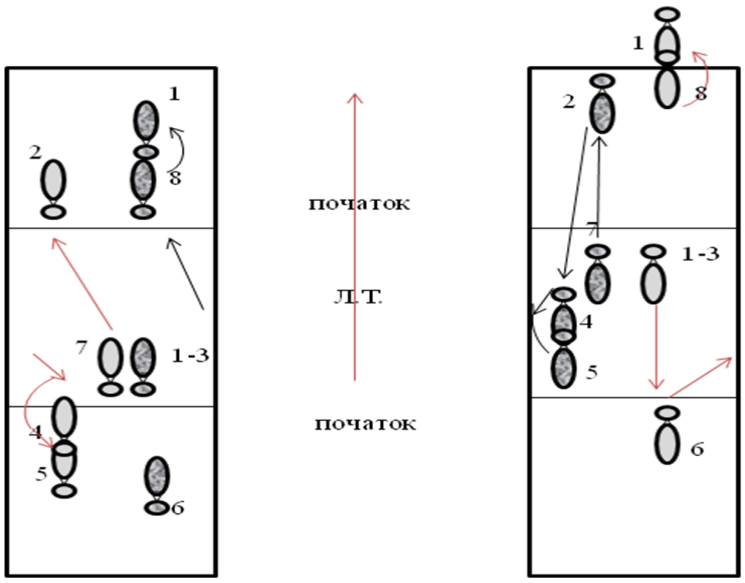

Рис. 2.12. Рух “вперед-назад”. Другий варіант. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми танцю самба

4. Ча-ча-ча (продовження навчання). Розучувались рухи: віяло, алемана, хокейна ключка.

«Віяло» являє собою ускладнений основний хід вперед з поворотом на 90° вліво. Сигнал «раз» – крок П.Н. вправо; сигнал «два – крок Л.Н. вперед, сигнал «три» – поворот на 45° вліво на Л.Н. і крок П.Н. назад; сигнал «чотири» – поворот на 45° вліво на П.Н., невеликий крок Л.Н. назад і крок-приставка П.Н. в 6 позицію. Після нього з глухими дітьми розучували «Алеману», яка є зв’язуючою ланкою цієї композиції і є сольний поворот праворуч обличчям проти Л.Т. 1 такт: виконувалася зв’язуюча ланка. 2 такт: сигнал «раз» – крок П.Н. вперед з поворотом на 45° вправо; сигнал «два» – поворот на 135° вправо на П.Н. і крок Л.Н. вперед за Л.Т., сигнал «три» – поворот на 180° вправо на Л.Н. і перехід на П.Н. вперед проти Л.Т., сигнал «чотири» – поворот на 90° вправо на П.Н., крок Л.Н. вліво проти Л.Т. і крок-приставка П.Н. в неповну 6 позицію.

«Хокейна ключка» отримала назву через те, що кроки утворюють лінію, що нагадують контур хокейної ключки і виконуються в повороті вліво. 1 такт: виконувалася зв’язуюча ланка. 2 такт: сигнал «раз» – крок П.Н. вперед проти Л.Т., сигнал «два» – крок Л.Н. вперед, сигнал «три» – поворот на 180° вліво на

Л.Н. і крок. П.Н. назад; сигнал «чотири» – крок Л.Н. назад-вліво і крок-приставка П.Н. в неповну 6 позицію. Поворот виконувався разом, без затримок.

5. Полька (прості рухи). Вона уявляє собою танець вільної композиції. При цьому використовувалися всі основні рухи, положення і пози, прийняті в польці. Характер танцю веселий, бадьорий, рухливий. Найхарактернішим рухом для польки є крок з підскоком, який виконувався легко з акцентами на підскоках, з різною манерою виконання. Підскок був головним складовим елементом па польки, мав кілька варіантів виконання: стримано і виворітно або різко, дрібно і невиворітно. Крім па польки, в танці ми використовували па галопу, яке частіше виконувалося по 6п у стрімкому просуванні за Л.Т. Підскоки пропонувалося виконати в різноманітних позиціях, а також на П.Н. або Л.Н. При цьому вільна нога перебувала в положенні у щиколотки. Ми стежили, щоб коліно глухої дитини в стрибку випрямлялося, при приземленні п’яти не торкалися підлоги. Присідання були невеликими, тільки за рахунок еластичного розслаблення колін. Всі ці основні правила виконання підскоків дотримувалися у всіх рухах. Рух «крок з підскоком» є складовим «па польки» і самостійним. Ми використовували його як тренувальну вправу, яка виконувалася на місці і з просуванням, а також у повороті.

«Па польки» – основний хід танцю, виконувався в 6 позицію і в 3 позиції з П.Н. і з Л.Н. У всіх випадках виконувався затактовий рух. «Па польки в 3 позиції» виконувалося на місці, з просуванням вперед, назад, убік, а також у повороті. Затакт: сигнал «і» – підскок на Л.Н., П.Н. відводилася в повітря: вперед – при русі вперед або на місці, назад – при русі назад, вправо – при русі в сторону. Сигнал «раз» – крок П.Н. вперед, сигнал «і» – крок-приставка Л.Н. у 3 позицію назад; сигнал «два» – крок П.Н. вперед, сигнал «і» – Л.Н. згинається і наближається до П.Н., положення у щиколотки не підкреслювалося. При продовженні польки виконувався затактовий рух Л.Н.

«Па польки на місці» глухим дітям пропонувалося виконати за аналогічною схемою, кроки виконувалися в 3 позиції. «Па польки назад»

починалося з затактавого руху назад, і крок-приставка виконувався в 3 позиції вперед.

«Па польки в повороті» виконувалося з обертанням вправо або вліво на підскоках. На місці поворот невеликий на 45-90°, з просуванням виконувався на 180° на кожному підскоку, і чергувалися па польки вперед і назад, вправо і вліво з П.Н. і з Л.Н. У польці в 3 позиції ми стежили, щоб всі рухи дітей виконувалися виворітно. В цьому випадку особливо важливо було досягти точності положень ніг. Всі кроки необхідно було виконувати на низьких напівпальцах так само, як і підскоки. Вільна нога виставлялася вперед або назад, близько до опорної ноги з зігнутим коліном. Ми звертали увагу, щоб діти при відведенні ноги в повітря не підкидали її, відведення повинно було бути невисоким і стриманим, коліна і ступня, відведені в повітря були випрямлені.

«Па галопу» виконувалося в В.П. – 6 позиція, 3 позиція. Рух виконувався вправо з П.Н. і вліво з Л.Н. Сигнал «Раз» – крок П.Н. вправо; сигнал «і» – крок-приставка Л.Н. в 6 позицію з легким стрибком з П.Н. на Л.Н. На кроках подушечка ноги ковзала по підлозі, коліна були розслаблені. Рухи найчастіше виконувалися в 6 позиції. «Па галопу» багато разів повторювалося в одному напрямку, для зміни напрямку використовувалися кроки в бік руху і приставка. Для швидкої зміни напрямку замість кроку-приставки виконувалася приставка або притупування без перенесення ваги тіла. Галоп закінчувався кроком з відведенням ноги на каблук з наступним згинанням ноги в положення у щиколотки позаду, при цьому зберігалося присідання на опорній нозі. Також розучувалися рухи: полька у відкритому положенні, полька з розворотом. У відкритому положенні виконувалися з 3п, з невеликим нахилом голови один від одного і один до одного, а полька з розворотом виконувалася з з'єднаними руками в 2 позиції.

6. Танго (прості рухи). Танець складається з рухів і поз, характерних для аргентинських та іспанських народних танців. До його особливостей слід віднести контрастні поєднання рухів, різку зміну положень. Манера виконання танго поєднує в собі яскраву виразність південних народів зі стриманою

строгістю і небагатослівністю. Незважаючи на загальні риси з деякими іншими європейськими танцями, танго значно відрізняється від них постановкою у парі, технікою і своєрідною манерою виконання рухів. На заняттях музично-ритмічного виховання з глухими дітьми цього віку ми звертали увагу на те, що в танго немає підйому на напівпальци і спусків: тулуб постійно знаходиться на одному рівні, кроки виконуються трохи зверху, не можна допускати ковзання ступні по підлозі, що є досить важливим для глухих дітей і сприяє корекції рухів ніг. Для опанування танго глухими дітьми розучувались такі рухи: кроки в бік, лівий квадрат, похитування.

«Кроки в бік» – рух виконувався з П.Н. вправо, з Л.Н. – вліво. Кроки слід виконувати чітко, різко, без підйому на напівпальци, коліна розслаблені, ми уникали перебільшеного присідання і випрямлення. «Лівий квадрат» – крок Л.Н. вперед з каблука трохи навхрест П.Н, крок-приставка Л.Н. в 6 позицію на всю ступню. «Погойдування». Див. рис. 2.13

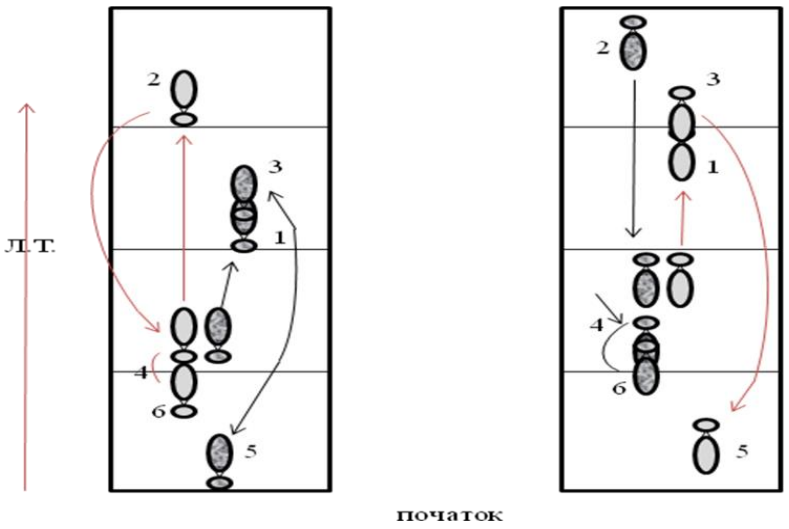

Рис. 2.13. Погойдування. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми танцю танго

Третій цикл. *Самба (продовження навчання).* З глухими дітьми розучувались такі рухи: віск, самба-хід на місці, бото-фого.

«Віск» – рух виконувався вправо з П.Н. і вліво з Л.Н. Сигнал «Раз» – крок П.Н. вправо і крок-приставка Л.Н. за П.Н. назад; сигнал «два» – перехід на П.Н.

на місці. На кроці-приставка подушечка вільної ноги всією площиною торкалася підлоги і перебувала за каблуком опорної ноги на одній з нею лінії, зберігався пружний рух. Рух чергувався з П.Н. і з Л.Н.

«Самба-хід на місці» – сигнал «раз» – крок П.Н. на місці, ступня ставиться трохи попереду Л.Н.; сигнал «і» – крок Л.Н. назад на подушечку ступні з неповним переходом; сигнал «два» – перехід на П.Н., ступня трохи наближається до Л.Н. «Самба-хід на місці» виконувався поперемінно з П.Н. і з Л.Н. При повторенні руху крок на сигнал «раз» виконувався як крок-приставка, ступня ставилася трохи попереду опорної ноги.

«Бото-фого» – рух вперед виконувався і назад як з П.Н., так і з Л.Н. Діагональні напрями кроків утворювали зигзагоподібний малюнок. Сигнал «Раз» – крок П.Н. вперед з поворотом корпуса вправо; сигнал «і» – крок Л.Н. вліво до центру на подушечку ступні з неповним переходом; сигнал «два»-«і» – перехід на П.Н. в повороті вправо.

2. Швидкий фокстрот (продовження навчання). Розучувались рухи: зигзаг, бігуче закінчення, бігучі кроки.

«Зигзаг» – уявляє собою рух, який складається з 5 кроків. Цей рух виконувався спочатку в повороті вліво, потім вправо. Обертання вліво рекомендувалося глухим дітям починати з невеликим поворотом тулуба вліво на першому кроці, а на початку правого повороту – вправо. 1такт: сигнал «раз»-«два» – крок Л.Н. вперед, сигнал «три»-«чотири» – поворот вліво до положення спиною за Л.Т. і крок П.Н. вправо на низькі олекційног. 2-3 такти: виконувалася друга половина правого повороту.

«Бігуче закінчення» – рух використовувався як заключне після «зигзага» або «лок-степа». Складався з трьох кроків, виконувався з повротом вправо на 180°. Сигнал «Раз»-«два» – крок Л.Н. назад; сигнал «три» – розворот вправо до положення обличчям за Л.Т. і невеликий крок П.Н. вправо; сигнал «чотири» – завершуючи поворот праворуч до положення спиною за Л.Т., виконувався крок П.Н. назад. Обертання починалися невеликим поворотом тулуба вправо на першому кроці. Використовувався нахил тулуба на сигнал «три»-«чотири».

«Бігучі кроки» – рух складався з 5 кроків і виконувався в повороті вліво на 90°. Кроки виконувалися на напівпальцях, у кінці – опускання. В.П. – спиною за Л.Т. 1 такт: сигнал «раз» – розворот на 90° вліво і невеликий крок Л.Н. вліво за Л.Т., сигнал «два» – поворот на 45° вліво і крок П.Н. вперед навхрест Л.Н., сигнал «три» – крок Л.Н. вперед-вліво за Л.Т., сигнал «чотири» – крок-приставка Л.Н. у схрещених 6п назад.

3. Повільний вальс (продовження навчання). Розучувались рухи: віск, синкоповане шосе, корте.

«Віск» – рух складається з трьох кроків, використовувався для переходу в положення променаду, зберігався поступовий підйом на напівпальці, в кінці – опускання. Сигнал «Раз» – крок Л.Н. вперед, сигнал «два» – крок П. Н. вправо; сигнал «три» – крок-приставка Л.Н. назад за П.Н. у схрещену 6 позицію. Див. рис. 2.14.

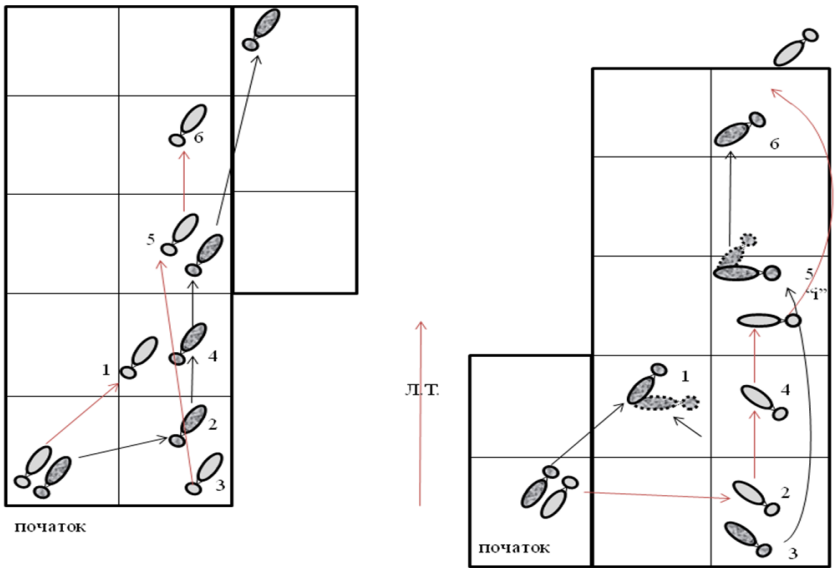

Рис. 2.14. Віск та шосе. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми повільного вальсу

Після «віска» зазвичай глухі діти виконували «синкоповане шосе», основний рух у якому складається з чотирьох кроків з просуванням. Перший крок виконувався в положенні променаду, наступні кроки в закритому положенні. Сигнал «Раз» - «і» – крок П.Н. вперед-вліво навхрест Л.Н., сигнал

«два» – крок Л.Н. вліво; сигнал «і» – крок-приставка П.Н. в 6 позицію; сигнал «три» - «і» крок Л.Н. вліво.

«Корте» – рух складається з трьох кроків, виконаних з поворотом вліво. Попередньо виконувалася перша частина лівого повороту. Сигнал «Раз» – крок П.Н. назад за Л.Т., сигнал «два» – розворот на 90-135° вліво і крок Л.Н. вліво за Л.Т., сигнал «три» – перехід на П.Н. вправо. Це па виконується в "аргентинському" стилі. Починати рух треба спиною по діагоналі до центру та закінчувати обличчям по діагоналі до стіни (для партнера). Див. рис. 2.15.

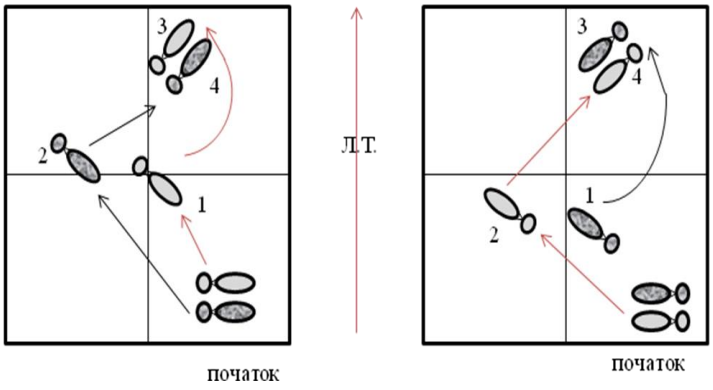

Рис. 2.15. Корте назад, або зміна напрямку під час виконання глухими дітьми повільного вальсу

4. Танго (продовження навчання). З глухими дітьми молодшого шкільного віку розучувалися такі рухи: лівий поворот, поступальна ланка, променад.

«Лівий поворот» – рух складається з 6 кроків, виконувався з поворотом вліво на 270° і поділяється на дві половини. Лівий поворот був закритим, якщо третій крок кожної половини виконувався як крок-приставка. Якщо цей крок був прохідним, то поворот називався відкритим. Для полегшення обертання глухим дітям ми рекомендували виконувати невеликий поворот тулуба вліво на першому кроці кожної половини повороту.

«Поступальна ланка» – рух складається з двох кроків у швидкому темпі, використовувався для переходу в положення променаду. Сигнал «Раз» – крок Л.Н. вперед, сигнал «і» – крок П.Н. вправо голова поверталася вліво, каблук Л.Н. підводився, К.П. – відкрита позиція ніг.

«Променад» – рух складається з чотирьох кроків, якщо наприкінці виконувався крок-приставка, то цей рух називався «закритим променадом», а «відкритий променад» закінчувався прохідним кроком. У зв'язку з тим, що «закритий променад» легший за своєю структурою, ми розучували його з глухими дітьми цього віку першим.

Четвертий цикл. *1. Квадратна румба* – простий танець, який з легкістю можуть виконувати глухі діти молодшого шкільного віку. Основою квадратної румби став кубинський танець. Назва танцю визначається тим, що його основу становлять рухи правого і лівого квадратів. Основним нашим завданням при навчанні квадратної румби стало виховання в дітей навичок синхронного виконання рухів, вмінь орієнтуватися на танцювальному майданчику, оволодіння стилем кубинських танців. Для опанування цього танцю глухими дітьми розучувалися такі рухи: квадрати, поступальний хід, кубинський хід.

«Квадрати» – схема кроків, що утворює квадрат. Рух починався з Л.Н. (лівий квадрат) і з П.Н. (правий квадрат). Рухи також виконувалися з поступовим поворотом на 45° на один такт в правому квадраті вправо, в лівому – вліво. Див. рис. 2.16.

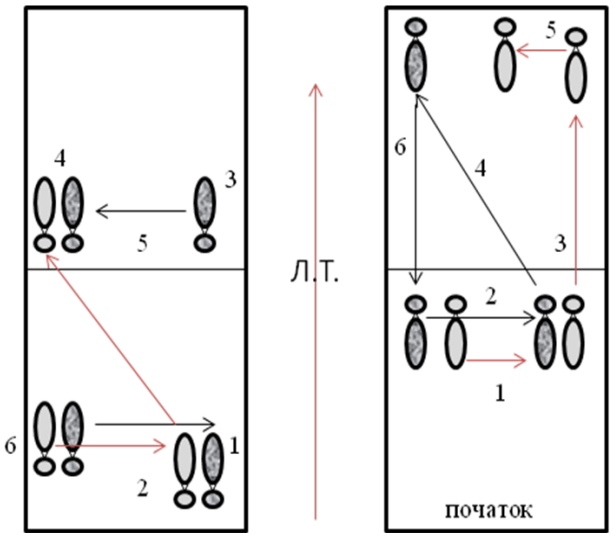

Рис. 2.16. Натуральний квадрат. Па партнера та партнерки під час виконання глухими дітьми танцю румба

«Поступальний хід» – рух складався з трьох невеликих кроків вперед або назад і дозволяв змінювати місце на танцювальному майданчику. Кроки цього руху виконувалися в характерному для кубинських танців ритмі. Перед «поступальним ходом» глухим дітям рекомендувалося виконати «лівий квадрат» або «кубинський хід». На відміну від «поступального ходу» цей рух виконувався на місці з рухом тазу на другому і третьому кроках. Всі розучені рухи поєднувалися в невелику композицію з цих основних рухів.

2. Джайв (основні рухи). Джайв уявляє собою сучасний танець вільної композиції, виконується на місці або з незначним просуванням у сторони. Для нього характерні замкнуті або напівзамкнуті позиції з'єднання рук у парі. При цьому кисті з'єднаних рук повинні знаходитися на рівні талії, лікті не можна відводити убік, вони повинні бути наближені до корпусу. При виконанні рухів партнер і партнерка віддаляються один від одного на відстань зігнутих рук, проте не більше. Особливістю танцю складають різні переходи і повороти партнерів, зміна рук. Кроки в джайві невеликі і виконуються з подушечки на всю ступню, рухи ніг підкреслюються легкими рухами тазу, так само як і в танці ча-ча-ча. Отже, з глухими дітьми розучувалися такі рухи: основний хід, розкриття, переходи.

«Основний хід» – виконується погойдування з Л.Н., два шосе вліво і два шосе вправо з П.Н., рух багаторазово повторювався. При цьому ми стежили, щоб партнери не віддалялися один від одного, вільна нога після другого шосе проводилася назад в погойдування, наближаючись до опорної ноги. При виконанні цього танцювального руху ми не допускали кругового руху ніг у глухих дітей.

«Розкриття» – рух використовувався для переходу із закритого положення в напіввідкрите. 1 такт: сигнал «раз»-«два» – погойдування; сигнал «три» - «чотири» – шосе вліво за Л.Т. 2 такт: сигнал «раз» - «два» – поворот на 45° вправо на Л.Н. і шосе вправо.

«Переходи» – рух, коли партнер і партнерка мінялися місцями, виконуючи рухи основного ходу з поворотами. Залежно від напрямку поворотів

виконувалися різні варіанти переходів. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – погойдування; сигнал «три» - «чотири» – шосе вліво від центру. 2 такт: сигнал «раз»-«два» – поворот на 135° вправо на Л.Н. і шосе вправо. Вивченні рухи поєднувалися в невелику композицію.

3. Танго (продовження навчання). З глухими дітьми розучувались такі рухи: корте назад, правий поворот, фор-степ.

«Корте назад» рух виконувався в середньому темпі, попередньо виконувався відкритий променад, так само рух виконувався з поворотом вліво на 45° або 90°. 1 такт: сигнал «раз» - «і» – перехід на Л.Н. назад; сигнал «два» – крок П.Н. назад; сигнал «і» – крок Л.Н. вліво. 2 такт: сигнал «раз» -«і» – крок-приставка П.Н. в 6 позицію.

«Правий поворот» уявляє собою рух, який складається з чотирьох кроків і виконується в повороті на 270° вправо. Два перші кроки виконувалися в положенні променаду, а інші в закритому положенні. 1 такт: сигнал «раз» - «і» – крок Л.Н. вліво-вперед за Л.Т., сигнал «два» – крок П.Н. вперед-вліво за Л.Т. навхрест Л.Н.; сигнал «і» – поворот вправо і крок Л.Н. вліво від центру, поворот на 180° на Л.Н. 2 такт: сигнал «раз» - «і» – крок П.Н. вперед за Л.Т. і поворот на 45-90° вправо на П.Н., Л.Н. переводилася в відкриту позицію.

«Фор-степ» – рух, в якому є чотири кроки, виконувався в швидкому темпі і використовувався для переходу в положення променаду. Сигнал «раз» – крок Л.Н. вперед, сигнал «і» – крок П.Н. вправо; сигнал «два» – крок Л.Н. назад; сигнал «і» – крок Л.Н. вліво, каблук П.Н. трохи підіймався, голова повернута вліво. К.П. – відкрита позиція ніг. Всі ці рухи поєднувалися в невелику композицію.

4. Вальс-гавот. Танець створений в XX ст.., коли великим успіхом користувалися комбіновані композиції, складені за мотивами сучасного бального танцю. Танець певної композиції, що складається з двох частин. Перша частина – елементи гавота, друга частина – рухи вальсу. Зв’язуючою ланкою є уклін, що являє собою одночасний уклін партнера та партнерки у бік один одного. У першій частині темп помірно повільний, а в другій – помірно швидкий.

П’ятий цикл. *1. Вальс-мазурка*. Композиція танцю складається з двох частин. Перша частина включає в себе рухи мазурки (голубець, па де бурре) і виконується в швидкому темпі, друга частина складається з елементів вальсу.

2. Повільний фокстрот (прості рухи). На відміну від швидкого фокстроту повільний фокстрот побудований на потрійному ході, який виконується в різних варіантах. Кроки необхідно виконувати плавно, широко. У більшості рухів зберігаються поступовий підйом на носки і характерні нахили корпусу. З глухими дітьми розучувались такі рухи: потрійний хід, хід перо, правий поворот.

«Потрійний хід» – рух складається з трьох кроків, виконувався по прямій або по дузі вперед, починаючи з Л.Н., а назад – з П.Н. Для полегшення руху ми рекомендували глухим дітям виконувати невеликий поворот корпусу вліво і невеликий нахил корпусу. Сигнал «Раз» - «два» – крок Л.Н. вперед за Л.Т., сигнал «три» – крок П.Н. вперед за Л.Т., сигнал «чотири» – крок Л.Н. вперед за Л.Т. на носки, в кінці – опускання. Див. рис. 2.17.

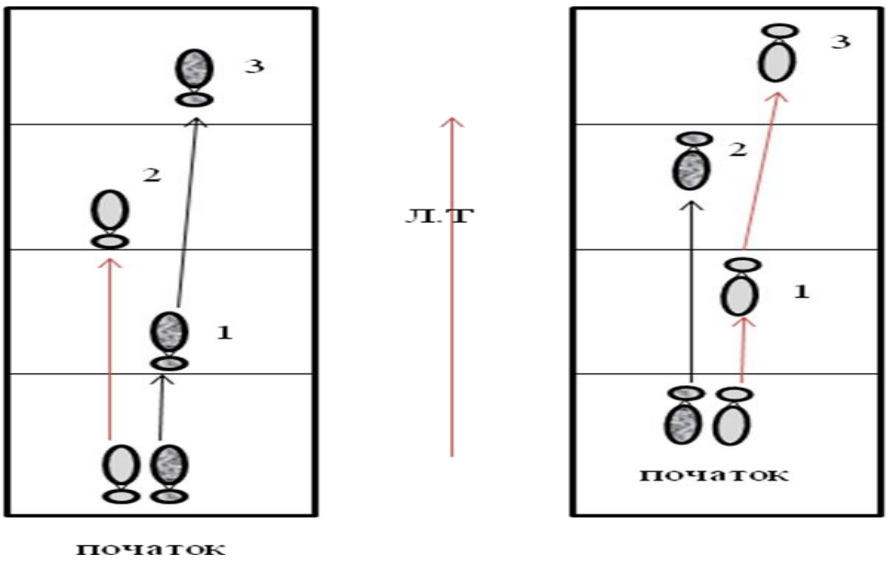

Рис. 2.17. Потрійний крок повільного фокстроту. Партнер виконує з правої ноги вперед, партнерка з лівої ноги назад

«Хід перо» – рух складається з трьох кроків вперед, починаючи з П.Н., назад – з Л.Н. Кроки виконувалися з поступовим підйомом на носки, в кінці –

опускання. Сигнал «Раз» - «два» – крок П.Н. вперед за Л.Т., сигнал «три» – крок Л.Н. вперед за Л.Т., сигнал «чотири» – крок П.Н. вперед за Л.Т. навхрест Л.Н. «Хід перо» і «потрійний хід» глухі діти виконували послідовно.

«Правий поворот» – рух складається з шести кроків у повороті на 270° вправо. Перший крок виконувався з невеликим поворотом корпуса вправо, а також з невеликим нахилом. Поворот виконувався разом.

3. Кубинська румба (прості рухи). Танець відрізняється від квадратної румби малюнком кроків і ритмом виконання рухів. Кубинська румба за своєю схемою близька до танцю ча-ча-ча, проте виконується в більш спокійному ритмі. Кубинська румба виконується з невеликим просуванням, її можна танцювати на невеликому просторі. Рухи в основному будуються на трьох кроках. Для полегшення розучування глухими дітьми рухи починалися з 6 позиції. На затакт виконувалося підготовче відведення ноги в сторону переходу, в кінці руху останній крок виконувався з повним переходом. Розучувалися рухи: основний хід, поворот, випади вперед.

«Основний хід» – складається з двох частин: основного ходу вперед і основного ходу назад. При виконанні кроків спочатку подушечка ступні торкалась підлоги, потім і каблук опускався на підлогу. Одночасно п’ята вільної ноги піднімався, однак не слід відривати подушечку ступні від підлоги. Коліно вільної ноги трохи зігнуто і випрямляється тільки після повного переходу на вільну ногу. Рухи тазу були однакові у всіх кроках, відведення стегна виконувалося з почуттям міри, верхня частина тулуба не змінювала свого положення.

«Поворот» – рух виконувався вправо і вліво. В.П. – обличчям до центру. Сигнал «раз» – перехід на П.Н. вправо; сигнал «два» – поворот на 90° вправо на П.Н. і крок Л.Н. вперед за Л.Т., сигнал «три» – поворот на 180° вправо на Л.Н. і крок П.Н. вперед проти Л.Т., сигнал «чотири» – поворот на 90° вправо на П.Н. і крок Л.Н. вліво проти Л.Т. Далі виконувався «основний хід назад» і повторювався «поворот вправо». При виконанні руху ми стежили за точністю

напрямків, повний поворот виконувався разом, без затримок, зберігалися всі правила виконання кроків у характері кубинських танців.

«Випади вперед» – рух є варіантом основного ходу, виконувався з поворотом на 90° на випаді з П.Н. вліво, на випаді з Л.Н. вправо. Ми вимагали, щоб глухі діти виконували повороти плавно, без присідань, дотримувалися правила виконання кроків основного ходу.

4.Джайв (продовження навчання). З глухими дітьми розучувалися такі рухи: соло-поворот, спін-поворот, млин.

«Соло-поворот» – рух будується на «основному ході», поворот виконувався вправо і вліво. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – погойдування; сигнал «три» - «чотири» – шосе вліво за Л.Т., сигнал «два» – поворот на 45° вліво на Л.Н. і шосе назад з П.Н.

«Спін-поворот» – рух є швидкий поворот партнерки вправо, ці повороти добре поєднуються з рухами, вивченими раніше. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – погойдування; сигнал «три» - «чотири» – шосе вперед з Л.Н.; 2 такт: сигнал «раз» - «два» – шосе назад з П.Н.

«Млин» – рух є поворот в парі вправо, виконувався на місці. Кроки виконувалися за невеликим колом проти Л.Т. 1 такт: сигнал «раз» - «два» – погойдування; сигнал «три»-«чотири» – шосе вліво за дугою проти Л.Т., 2 такт: сигнал «раз» – крок П.Н. назад за Л.Н. і крок Л.Н. вліво, продовжувався поворот вправо; сигнал «два» – крок-приставка П.Н. в 6 позицію. Рух повторювався кілька разів і поєднувався з іншими рухами.

Для різноманітності і закріплення вивченого матеріалу ми використовували різні танцювальні ігри: «Гра з головним убором»; «Музей воскових фігур»; «Танець з м’ячиком»; «Три оплески»; «Снігова куля»; «Танцюють всі». Див табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Танцювальні ігри для глухих дітей молодшого шкільного віку

Назва танцювальної гри	Вид танцю, закріплення елементів якого здійснюється	Клас, у якому проходить розучування танцювальної гри	Якість, яка розвивається
«Гра з головним убором»	Квікстеп або Повільний вальс	1 – 3 класи	орієнтація в просторі, статична та динамічна рівновага, пластичність
«Музей воскових фігур»	Бугі-вугі, Джайв, Самба	2 – 5 класи	статична та динамічна рівновага, орієнтація в просторі, здатність до танцювальної творчості
«Танець з м’ячиком»	Румба, Ча-ча-ча, Самба	1 – 5 класи	статична та динамічна рівновага, орієнтація в просторі
«Три оплески»	для всіх танців	1 – 5 класи	динамічна рівновага, орієнтація в просторі
«Снігова куля»	Самба, Джайв	2 – 5 класи	здатність до танцювальної творчості, пластичність
«Танцюють всі»	Марш	2, 4 класи	динамічна рівновага, орієнтація в просторі

«Гра з головним убором». Виконувалася під час квікстепа або повільного вальса. Орігінальний головний убір передавався партнерами з однієї голови на іншу. Той, на чию голову він надягав, не залишаючи партнерки, знімав головний убір лівою рукою і одягав на голову іншого партнера, не даючи можливості йому ухилитися. При цьому періодично подавалися сигнали про зупинку музики, пара,

в якій партнер був володарем головного убору у момент сигналу про зупинку музики, виводився з гри. Дві пари, що залишилися вважалися переможцями.

Гра «Музей воскових фігур». Ця гра використовувалася для танців бугі-вугі, джайв, самба. Пояснюється умови гри і під час танцю подавався сигнал про зупинку музики. Танцюючі завмирали в тому положенні, в якому їх застала пауза. Той, хто втрачав рівновагу, ворушився або сміявся, видалявся з майданчика. За сигналом музика продовжувала грати і все повторювалося спочатку. Пара, яка залишилась вважалася переможцем.

Гра «Танець з м'ячиком». Виконувалася під час румби, ча-ча-ча, самби, в танцях, де партнери стояли один проти одного на невеликій відстані. Бралися маленькі м'ячики, які партнери утримували лобами без допомоги рук і продовжували танцювати. За втрату м'яча або дотик до нього руками пара виводилася з гри. Пара, яка залишилась ставала переможцем.

Гра «Три оплески». Під час танцю вчитель тричі з невеликим інтервалом плескав у долоні. За цей час всі повинні були поміняти партнерів. Ті, хто залишився без пари вибували з гри.

Гра «Снігова куля». На танцювальний майданчик виходила перша пара і починала танцювати. Під час сигналу про паузу, партнери зупиняли один одного і вибирали собі нових партнерів серед оточуючих. Танець продовжували дві пари. В наступній паузі утворювалися чотири пари, потім – вісім і т.д.

Гра «Танцюють всі». Глухі хлопці ставали обличчям до центру в коло, всередині котрого дівчинки утворювали друге коло, але спиною до центру. За командою вчителя обидва кола під музику танго або пасодобля рухалися в протилежних напрямках. Коли ми давали сигнал про зупинку музики, ті що стоять обличчям один до одного дівчинка і хлопчик утворювали пару, і за сигналом під нову мелодію починали танцювати знову.

2.4. Методи і методичні прийоми навчання, що спрямовані на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку

Навчання танцювальним рухам – це педагогічний процес. Він потребує правильної організації дій вчителя та учнів. У процесі засвоєння курсу музично-ритмічного виховання вирішуються наступні завдання: всебічний, гармонійний розвиток глухих дітей; зміцнення здоров'я; виховання комплексу музично-рухових якостей, які забезпечують основу для всебічного фізичного розвитку дітей; виховання естетичних, моральних та вольових якостей [166].

На підставі аналізу літературних джерел, педагогічних спостережень, власного досвіду роботи з цією категорією дітей нами було розроблено методику формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання, що спиралася:

1. Методичні принципи фізичного виховання (свідомості і активності, систематичності, доступності та індивідуалізації).
2. Принципи побудови навчального процесу (безперервності, прогресування, тренуючих навантажень та адекватності).

Реалізація принципу свідомості та активності у програмі музично-ритмічного виховання передбачала формування в глухих дітей молодшого шкільного віку усвідомленого ставлення та стійкого інтересу до мети і завдань занять танцями, стимулювання свідомого аналізу та самовдосконалення під час виконання танцювальних рухів глухими дітьми 6-10 років.

Для успішної реалізації програми музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку ми також дотримувалися принципу систематичності, тобто заняття танцювальними рухами відбувалися систематично (2 рази на тиждень). Перерви у заняттях неприпустимі, оскільки вони призводять до втрати позитивного навчального ефекту танцювальних рухів. Тільки систематично застосовуючи різні засоби навчання танцювальним рухам можна забезпечити оптимальний вплив на кожну дитину, яка має стійке

порушення слуху, що дозволить отримати необхідне фізичне навантаження та поліпшити якість виконання танцювальних рухів, її функціональний стан.

Доступність танцювальних рухів залежить від можливостей досліджуваних та об'єктивних труднощів, які виникають у процесі виконання того чи іншого руху. Шляхом визначення відповідності між можливостями і труднощами ми реалізовували принцип доступності та індивідуалізації, який втілювали шляхом диференційованого підходу у підборі танцювальних рухів, і використання специфічних видів мовлення під час корекційно-педагогічного навчання глухих дітей молодшого шкільного віку танцювальним вправам.

Характеризуючи другу групу принципів фізичного виховання визначимо принцип неперервності, який полягає в неперервному застосуванні танцювальних рухів для покращення функціонального стану, опорно-рухового апарату, адаптації дітей зі стійкою патологією слухового аналізатора до навколишнього середовища. Реалізація цього принципу на практиці здійснювалася через поступове ускладнення навчального матеріалу з музично-ритмічного виховання через систему планування від простого до складного.

Крім того, принцип прогресування тренувальних навантажень полягав у поступовому ускладненні вихідних положень при виконанні танцювальних рухів, збільшенні кількості рухів, інтенсивності виконання, скорочення пауз відпочинку для тих глухих дітей віком 6-10 років, які випереджають своїх ровесників у розвитку координаційно-рухової сфери.

У нашій роботі також було враховано принципи корекційної педагогіки в поєднанні з принципами адаптивного фізичного виховання (діагностування, диференціації та індивідуалізації, корекційно-розвиваючої та компенсаторної спрямованості педагогічного процесу, врахування вікових особливостей, адекватності, оптимальності й варіативності педагогічних впливів, пріоритетності ролі мікросоціуму), а також танцювальний принцип (поєднання навчання рухам різних сегментів тіла одночасно, що забезпечує гармонію рухів у танці).

Головна мета занять музично-ритмічного виховання в наших дослідженнях реалізовувалася за рахунок комплексного підходу до навчання танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку з урахуванням патології слуху та індивідуальних особливостей. Програмний матеріал уроків з музично-ритмічного виховання в експериментальній групі був модифікований щодо його змісту та визначав особливості проведення занять з дітьми, якімають вади слуху; специфіку навчання танців; включали нові танцювальні елементи, які найбільш доступні, ефективні та безпечні для глухих дітей молодшого шкільного віку.

Заняття з музично-ритмічного виховання були різноманітні за змістом та включали в себе ритмічні вправи, завдання на орієнтування, вправи тренувального характеру, різні види танців, танцювальні ігри. Також вони були різноманітні за набором використаних методів. Так, застосовувались бесіди з глухими дітьми, прослуховування музики та відбивання ритму ногою, спостереження за показом педагога, взаємоспостереження і взаємоаналіз техніки виконання танцювальних рухів, розучування, закріплення, вдосконалення і повторення запропонованих їм рухів і танців.

При повторенні уникали одноманітності, нудьги, вносили в знайомий рух чи танець елемент новизни, пред’являли нові вимоги, ставили перед глухими дітьми нові рухові завдання.

Будь-яке завдання, яке пропонувалося виконати глухим учням, відповідало ступеню їх рухової підготовленості до нього. Весь процес навчання будувався на свідомому засвоєнні знань, рухових умінь і навичок, що пробуджувало у глухих дітей молодшого шкільного віку інтерес до занять і підвищувало запам’ятовування. Заняття проходили в хорошому темпі, один і той же рух не відпрацьовувався глухими учнями довго, щоб не знижувати рівень уваги і зацікавленості у дітей, проте доводився до рівня якісного вміння. На заняттях музично-ритмічного виховання закріплювалися всі раніше розучувані вміння і навички, повторювалися знайомі танцювальні рухи і фігури.

Процес навчання танцювальним рухам на заняттях музично-ритмічного виховання ми поділяли на 3 етапи: 1 етап – початкового розучування; 2 етап –

поглибленого розучування; 3 етап – закріплення та вдосконалення програмного матеріалу. Це відповідало як загальним вимогам до навчання глухих дітей, так і спеціальним. За І. Ляховою [132] цей процес узгоджувався з етапом превентивної корекції рухових дій, основної та завершально-розвивальної, що має велике значення для цього контингенту осіб.

Навчання танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку на 1-му етапі було спрямоване на формування у глухих дітей загальної уяви про новий танцювальний рух. Глухі діти отримували первинні данні про характер та форму танцювального руху. Основна дія викладача полягала у правильній постановці рухового завдання; пред'явленні вимог до глухих учнів щодо виконання рухових завдань; виявленні зв’язку нового руху з раніше вивченими; поясненні та ідеальному показі танцювального руху. Крім того, на цьому ж етапі навчання глухі діти повинні були спробувати 1-2 рази виконати танцювальне завдання.

На 2-му етапі глухі діти 6-10 років навчалися виконувати танцювальні рухи. Ми спостерігали за виконанням глухими дітьми рухів з правильним темпом, ритмом; регулювали ритм, амплітуду рухів за допомогою сигналів, які ми подавали під час виконання цих вправ; вказували на помилки, які допускали глухі діти під час поглибленного розучування танцювальних рухів; акцентували увагу на технічних сторонах танцювального руху. В результаті роботи вчителя на 2-му етапі відбулося оволодіння основними танцювальними рухами. Головним показником сформованих танцювальних вмінь і навичок було свідоме виконання танцювальних рухів глухими дітьми молодшого шкільного віку, коли контролю підлягали рухи кожною частиною тіла та автоматичне виконання окремих елементів техніки танцювального руху відповідно.

3-й етап навчання спрямований на стабілізацію та вдосконалення танцювальних рухів у взаємозв’язку з сигналами та музикою. Це досягалося за рахунок самостійного виконання глухими дітьми танцювальних рухів під звукові та вібраційні сигнали та різноманітну музику. Ступінь опанування танцювальних рухів доводилася до рівня рухової навички.

Відомо, що при виборі темпу і ритму музичного супроводу необхідно враховувати характер танцювального руху, його специфіку. Для роботи над формуванням танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку рекомендуємо учителям музично-ритмічного виховання вивчати танцювальні рухи під заздалегідь підібрану музику, різноманітні вібраційні та наочні сигнали, тобто відповідно з характером, темпом і динамічними характеристиками музики.

В залежності від етапу навчання танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку ми використовували різний темп рахунку, сигналів та музики, що показані в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Темп рахунку, сигналів і музики, рекомендований глухим дітям молодшого гкільного віку на різних етапах навчання танцювальним рухам

Етап навчання	Темп рахунку, музики	Кількість тактів за 1хвилину
1 етап	Повільний темп	21-29
2 етап	Помірний (середній)	30-39
3 етап	Середній (при необхідності швидкий)	41-52

При цьому танцювальні рухи спочатку розучувались глухими дітьми 6-10 років без музичного супроводу і лише при засвоєнні основ техніки танцювального руху ми переходили до виконання під наочні, звукові та вібраційні сигнали, а тільки потім – з музичним супроводом.

У практиці роботи з фізичного виховання дітей, що не мають порушень слухової функції, прийнято використовувати різні форми словесних, наочних, практичних прийомів і методів навчання й їхніх різноманітних сполучень [2].

В роботі ж з глухими дітьми, алгоритм сполучення слова, показу і практичного виконання рухового завдання помітно ускладнювався, набував комплексності, повторюваності та варіативності. Виходячи з дефекту стійкого

порушення слуху, головна роль у свідомому контролі за виконанням рухових завдань належала зору, а також здійснювалася при участі інших аналізаторних систем. Так як зазначає у своїй роботі І. Ляхова [132] це характерно для етапу початкового розучування рухових дій. Таким чином, в інформаційних повідомленнях для глухих дітей, які застосовуються переважно під час розучування рухових дій, особливе місце повинні посідати наочні компоненти. Їхнє використання в роботі з даним контингентом дітей сприяє зниженню візуальної і слухової невизначеності словесних повідомлень, слугує джерелом знань, рухових умінь і навичок, опорою для створення уявлень про рухові дії. Дидактичні можливості наочності значні: більша інформаційна ємність, можливість довгої фіксації уваги на танцювальному русі, який розучується, спрямовуючи її на суттєві компоненти корекційного навчання конкретних танцювальних рухових дій.

На думку А. Коржової [106], розповідь педагога повинна випереджати демонстрацію нового для глухих дітей рухового завдання, однак це є загально прийнятий підхід до навчання для дітей без порушення слухової функції. Виходячи з цього, на нашу думку, у роботі з глухими учнями повинен бути трохи інший порядок навчання танцювальним рухам, а саме: назва танцювального руху, показ, ознайомлення з технікою виконання (розповідь) та безпосереднє виконання рухового завдання.

Отже, демонстрація рухів повинна застосовуватись у сукупності з вербальними і практичними методами навчання. Виходячи з особливостей сприйняття ними зовнішньої інформації, виникає необхідність у застосуванні специфічних видів мовлення для цієї категорії дітей, а саме: дактильної, жесто-мімічного мовлення. Вони виступають тими «обхідними» шляхами, які дозволяють глухим дітям правильно зрозуміти поставлене завдання та шляхи його реалізації. Наш досвід роботи з глухими дітьми підтверджує правомірність такого алгоритму дій при навчанні танцювальних рухів.

Для формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку ми використовували такі методи навчання: словесний, наочний та практичний. Вибір методу залежав від їх складності.

Словесний метод є універсальним для навчання. За його допомогою ми розкривали зміст та елементарну техніку виконання відповідного танцювального руху у вигляді розповіді, обґрунтування, обговорення.

Наочний метод сприяв більш швидкому, глибокому засвоєнню глухими дітьми програмного матеріалу, підвищував інтерес до розучування танцювальних рухів. До них ми відносимо: показ танцювального руху, демонстрація плакатів, рисунків у вигляді показу схем пересування, що дозволяло підвищити емоційну основу музично-ритмічних занять і якість виконуваних глухими дітьми танцювальних рухів, сприяло формуванню у них зорового уявлення про них. Важливого значення при розучуванні танцювальних рухів набував метод демонстрації назв танцювальних елементів, представлених письмово у вигляді табличок з назвами видів танцю, танцювальних па. Все це сприяло формуванню танцювальної навички та вдосконалювало можливість рухатись ритмічно.

Практичні методи ґрунтувалися на активній діяльності глухих учнів. У своїй роботі ми використовували показ вправ повністю і частинами, тобто методи цілісного показу та показу за частинами. Це дозволило створити в глухих дітей більш точне уявлення про танцювальні рухи, які розучувались, акцентувати їх увагу на найважливіших та найважчих для засвоєння деталях.

Цілісний метод навчання танцювальних рухів полягав в розучуванні руху цілком в уповільненому темпі. За допомогою цього методу розучувались прості рухи, наприклад, такі, як бічний галоп, російський змінний крок, а також складні рухи, які не можна розкласти на окремі самостійні частини, наприклад шосе, балансе. Крім того, він використовувався після методу розучування за частинами при навчанні технічно складних танцювальних па.

Метод навчання за частинами зводився до поділу складного танцювального руху на прості частини і вивчення кожної з них окремо з

наступним угрупуванням частин в потрібній послідовності в єдине ціле. За допомогою цього методу розучували крок польки, який поділявся на дві частини: підскок і потрійне переступання; також вивчались рухи вальсу, де виконувалась спочатку перша половина повороту, потім – друга.

Для навчання особливо складних рухів застосовувалося тимчасове спрощення; цей метод полягав в тому, що складний рух зводився до простої структури і розучували його в такому вигляді. Потім рух поступово ускладнювався і наближався до закінченої форми. Цей метод нами широко застосовувався при розучуванні таких танцювальних рухів, як крок польки, вальсу, чоловічий крок мазурки і т. д. Так, наприклад, крок польки розучували як приставний крок, потім приставний крок виконувався на напівпальцях, без підскоку на рахунок «і» при підйомі ноги вперед і в остаточному вигляді – з підскоком.

Крім того, ми використовували ігровий та змагальний методи, які ґрунтуються на елементах суперництва глухих учнів між собою і сприяли підвищенню відповідальності кожного учня за досягнення результату. Все це покращувало емоційну складову навчання танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку.

Необхідно зазначити, що кожен метод навчання має свої переваги і недоліки і повинен бути адаптований до вивчення того чи іншого танцювального руху. Так, при вивченні вальсу за частинами, коли вже відпрацьована кожна частина окремо, в глухих дітей виникали труднощі при виконанні поспіль двох частин. Педагогічні спостереження за глухими дітьми показали, що вони погано орієнтувалися у поворотах. У той же час розучування вальсу методом спрощення дало учням чітке уявлення про орієнтування в просторі та в повороті в цілому, однак ускладнило відточування елементів кожної частини. Саме тому в роботі з глухими дітьми молодшого шкільного віку ми рекомендуємо використовувати деякі методи навчання в комплексі, щоб покращити кінцевий результат, тобто якість опанування глухими дітьми танцювальними рухами.

Розучування танцювальних рухів глухими дітьми молодшого шкільного віку проводилося у наступній послідовності:

1. Вступне слово педагога (повідомлялися деякі відомості про танець). Якщо його назва була незрозуміла, то давалося пояснення. Потім була представлена загальна характеристика танцю – історія його виникнення (стисло); відзначалися певні особливості музики і хореографії. Якщо танець був побудований на елементах народного танцю, то розповідалося про характерні риси танців даного народу. Якщо танець відноситься до групи старовинних, то надавалися відомості про час, коли він з'явився, про стиль виконання і етикети тих років і їхній вплив на стилізацію танцювальних рухів.

2. Слухання музики та її аналіз (пропонувалося прослухати музику до танцю, визначити її характер, темп, музичний розмір, ритмічний малюнок, визначити настрій, відбити ритм танцю у долоні, ногами).

3. Розучування елементів танцю, танцювальних рухів, поз, переходів і малюнка танцю (приступаючи до розучування рухів, поз, переходів, називали їх і пояснювали глухим дітям техніку їх виконання, а потім учні повторювали. Цей метод є уніфікованим і тому широко застосовувався в навчанні танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку. Також нами застосовувався метод, при якому учні повторювали рух разом з рекомендаціями та показом педагога і лише потім виконували рух самостійно. Це дозволяло нам фіксувати увагу на тих частинах руху, де найчастіше допускалися помилки і своєчасно виправляти їх, а глухі учні мали можливість краще розібратися в структурі руху, м'язово відчути його, швидше запам'ятати, його кін естетичний образ).

Процес навчання танцювальним рухам глухих дітей спочатку відбувався під рахунок, а потім супроводжувався сигналами і музикою. Ми показували рух під рахунок, потім учні повторювали його під рахунок, після цього ми показували вправу під музику й учні також виконували рух під музику.

На заняттях музично-ритмічного виховання з глухими дітьми 6-10 років ми використовували принцип, сформульований відомим педагогом А. Вагановою [36], який вказує, що «... при розвитку танцювальних здібностей слід однаковою

мірою працювати над рухами рук і ніг. Якщо увагу звернено тільки на ноги і забуваються руки, тулуб і голова – не буде досягнуто повної гармонії рухів».

Одночасно з розучуванням вправ для рук і тулуба, проводилася постійна робота над позами та положеннями у парному танці. Положення рук і пози у парному танці розучувались спочатку в положенні стоячи на місці, потім закріплювалися на простих танцювальних кроках, і лише коли положення рук і поза легко і природно приймалися глухими учнями віком 6-10 років, то ми закріплювали їх на кроках полонезу, польки, шосе.

При розучуванні положень рук і поз у парному танці ми пояснювали і показували кожен елемент окремо. Цей метод дозволив домогтися кращого запам'ятовування техніки виконання танцювальних рухів, більш точного повторення елементів усіма учнями. У кінці здійснювалось поєднання танцювальних рухів, поз, переходів в танцювальні комбінації. Потім комбінації збиралися у фігури танцю, а фігури – в цілий танець. Фігури танцю багаторазово повторювалися глухими учнями з метою запам'ятовування і для досягнення більш грамотного і виразного виконання.

На заняттях музично-ритмічного виховання ми прагнули, щоб глухі діти молодшого шкільного віку могли передавати художній образ танцю, який вони виконують. Будь-який танець – бальний, масовий, народний – емоційно забарвлений. На будь-якому танці відображаються певні риси характеру, певні взаємовідносини між тими, хто танцює. Поетична задумка одного танцю змінюється веселістю іншого і стриманістю наступного. Звичайно, з урахуванням патології, яку мають глухі діти, це завдання складно реалізувати і тому уява про танцювальний образ у глухих учнів складалася поступово. Робота починалася з прослуховування музики, це допомагало краще уявити характер образу, стилю танцю; це доповнювалося стислою розповіддю про танець, побут і звичаї, звичаї того народу, чий танець розучувався, аналіз того, яке вони знайшли відображення в танці, основні відомості про епоху, в яку виник танець, знайомство з особливостями костюма, правилами етикету того часу, знання того,

як ці побутові характеристики проявилися в бальному танці, що значно розширило світогляд глухих учнів і доповнило образ, створений музикою.

Основна робота над танцювальним образом глухих дітей молодшого шкільного віку починалася з навчання рухів танцю, відпрацювання поз, положень рук. Ідеальний показ танцювальних рухів допомагав глухим учням «відчути» та усвідомити типові риси образу. Таким чином, щоб весь творчий процес навчання танцювальним рухам був плідним, ми поєднували наочність і осмислення виконання рухових дій з творчим пошуком глухих учнів певного образу.

Робота над технічним удосконаленням танцю не була самоціллю і тому процес навчання танцю ми не перетворювали в механічне повторення танцювальних рухів. Опанування тим чи іншим танцювальним умінням повинно було мати художньо-творчий характер. Глухі учні не просто вчили певну кількість рухів і танців, а й на кожному занятті пізнавали виразну мову хореографічного мистецтва, отримували уявлення про хореографію як синтетичний вид мистецтва, де тісно переплітаються музика і пластичність.

Працюючи над танцювальним образом з глухими дітьми молодшого шкільного віку ми намагалися сформувати найбільш красиві і виразні пози і рухи. Одне з основних наших завдань в роботі з цією категорією дітей – навчити бачити, відчувати, розуміти і створювати прекрасне в танці.

Відбір танцювальних рухів проводився відповідно до експертної оцінки фахівців високого рівня, тренерів та суддів з бальних танців міжнародної категорії з метою пошуку найбільш доступних, безпечних танцювальних рухів для глухих дітей молодшого шкільного віку. Враховувалися фізичний і психічний розвиток глухих дітей 6-10 років, первинні, вторинні відхилення у їх розвитку.

Також ми враховували, що для молодших школярів характерним є слабкий розвиток м'язів, діти швидко втомлюються від фізичних завантажень. Через слабкість м'язів спини вони не здатні довго утримувати тулуб у вертикальному, підтягнутому стані, тому на заняттях музично-ритмічного виховання ми звертали

увагу на зміцнення і розвиток великих м'язів, формували стійкі навички правильної постави і вдосконалювали основні природні рухи.

Слабкість дихальних м'язів, недостатньо розвинена серцево-судинна система (І. Коцан [111]) – всі ці особливості вимагали від нас дуже обережного та поступового збільшення фізичного навантаження і чергування швидких темпів виконання танцювальних рухів з помірними і повільними.

На одному занятті музично-ритмічного виховання не ставилося 2-х завдань на закріплення техніки 2-х танцювальних рухів одразу. Кількість повторень танцювальних вправ відповідало дозуванню для дітей молодшого шкільного віку і не перевищувала 4-6 разів при швидкому і помірному темпі відповідно, та 8 разів – при повільному темпі виконання танцювальних рухів глухих дітей.

За результатом педагогічних спостережень у глухих дітей молодшого шкільного недостатньо розвинений і інший аналізаторний апарат: зорова, м'язова, вестибулярна чутливість; недосконале сприйняття: діти не вміють довго слухати музику, неточно сприймають рух, погано орієнтуються в просторі та часі. Тому ще одним завданням при складанні планів уроків музично-ритмічного виховання для глухих дітей молодшого шкільного віку став розвиток органів чуття, сенсорних умінь і вдосконалення слухового сприйняття (за можливістю).

Важливі для занять бальним танцями здібності, такі як координація рухів і моторна пам'ять, розвинені в глухих дітей слабкіше, ніж у їх чуючих однолітків. Разом із тим, слід зазначити, що ці здібності розвиваються при систематичних заняттях, виконанні різноманітних танцювальних і гімнастичних вправ. Це доводить, що молодший шкільний вік є сприятливим часом для занять танцями.

Таким чином, використовуючи різноманітні методи і методичні прийоми, що спрямовані на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку та їх корекцію, нам вдалося значно підвищити показники сформованості основних складових танцювальних рухів та їх рухові адаптаційні можливості. Основні кількісні результати представлено в наступному розділі.

Висновки до другого розділу

1. На основі аналізу літературних джерел, експертної оцінки нам вдалося виділити такі основні складові танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку: відчуття ритму, пластичність, рівновага (статична, динамічна), орієнтація в просторі та здатність до танцювальної творчості, які були закладені в основу вивчення питання стосовно формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років на заняттях музично-ритмічного виховання. Аналіз основних складових танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку дав змогу зробити висновок про те, що всі вони знаходяться у тісному взаємозв'язку, взаємообумовлені один одним та визначають якість танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років.

2. Розкрито зміст та значення основних складових танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, серед яких: відчуття ритму – це здатність точно відтворювати і спрямовано управляти швидкісно-силовими і просторово-часовими параметрами рухів; пластичність – це уміння виконувати витончені рухи руками, ногами, тулубом, які є невимушеними, граційними і легкими; здатність до збереження рівноваги – це здатність людини зберігати стійку позу у статичних та динамічних умовах, за наявністю опори та без неї; орієнтування в просторі визначається умінням оцінити ситуацію, що склалася у відношенні просторових умов, та відреагувати на неї раціональними діями, що забезпечить ефективне виконання вправ; здатність до танцювальної творчості – це можливість передавати почуття, емоції, різні персонажі рухами тіла під музику. Аналіз основних складових танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку дав змогу зробити висновок про те, що всі вони знаходяться в тісному взаємозв'язку, взаємообумовлені один одним та визначають якість танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років.

Основними критеріями, що характеризують сформованість танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного

виховання нами визнано: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-корекційний, оцінний.

3. Аналіз «Програми з музично-ритмічних занять для шкіл глухих (підготовчий, 1-5 класи)» (1999), «Програми з фізичного виховання у школі для глухих дітей (підготовчий, 1-4 класи)» (1991) показав, що в системі музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку не існує єдиної цілеспрямованої програми з ритміки. Кожен вихователь стихійно відбирає музичний та руховий репертуар і не завжди звертає увагу на зміст та його доступність для дітей з даною патологією, враховуючи показання та протипоказання під час виконання рухових завдань.

4. Розроблена авторська програма занять з музично-ритмічного виховання у поєднанні з методичними рекомендаціями щодо формування танцювальних рухів, на нашу думку, сприятиме формуванню танцювальних (рухових) умінь і навичок, їх корекції, розвитку музичності та дозволить перейти глухим школярам на більш високий рівень життєвого функціонування. Використовування різноманітного тестування танцювальних рухів (батареї тестів, підібраних нами з врахуванням основних складових танцювальних рухів) дасть можливість оцінити характер та величину відхилень у розвитку основних складових танцювальних рухів глухих школярів від їх ровесників, які не мають вади слуху та диференціювати й індивідуалізувати педагогічний процес музично-ритмічного виховання.

5. На підставі аналізу літературних джерел, педагогічних спостережень, власного досвіду роботи з цією категорією дітей нами було розроблено методику формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання, яка ґрунтувалась на методичних принципах фізичного виховання (свідомості і активності, систематичності, доступності та індивідуалізації), загальних принципах побудови навчального процесу (неперервності, прогресування, тренуючих навантажень та адекватності), на принципах корекційної педагогіки у поєднанні з принципами адаптивного фізичного виховання (діагностування, диференціації та

індивідуалізації, корекційно-розвиваючої та компенсаторної спрямованості педагогічного процесу, врахування вікових особливостей, адекватності, оптимальності й варіативності педагогічних впливів, пріоритетності ролі мікросоціуму), а також на танцювальному принципі (поєднання навчання рухам різних сегментів тіла одночасно, що забезпечує гармонію рухів у танці).

6. Процес навчання танцювальним рухам на заняттях музично-ритмічного виховання поділявся на 3 етапи: 1 етап – початкового розучування; 2 етап – поглибленого розучування; 3 етап – закріплення та вдосконалення програмного матеріалу. На кожному з етапів у процесі навчання вирішувалися й корекційні завдання щодо формування танцювальних рухів: створення програми рухових дій, виправлення загальних помилок, виправлення індивідуальних помилок відповідно. В залежності від етапу навчання танцювальним рухам глухих дітей молодшого шкільного віку використовувався різний темп рахунку, сигналів та музики, а також групи вербальних (загальних і спеціальних), наочних і практичних методів навчання танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років.

Основні положення другого розділу викладені в роботах [204, 205, 206, 211, 212, 213].

РОЗДІЛ 3
РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТАНЦЮВАЛЬНИХ РУХІВ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ЇХ АНАЛІЗ

3.1. Методика й організація дослідження

Дослідження проводилось з 2009 по 2012 рік в Комунальному закладі Запорізький навчально-реабілітаційний центр «Джерело», Дніпропетровській загальноосвітній школі-інтернаті для глухих дітей, Запорізькому навчально-виховному комплексі № 67. Всього в дослідженні прийняло участь 258 осіб молодшого шкільного віку, з яких 158 глухих дітей та 100 дітей без порушення слухового аналізатора цього ж віку. Всі діти були розділені на 3 групи: експериментальну групу глухих склали 77 дітей, контрольну групу глухих склала 81 дитина, контрольну групу – 100 дітей без патології слухового аналізатора. Контрольна група займалась за загальноприйнятою методикою занять музично-ритмічного виховання, а експериментальна група – за модифікованою та адаптованою нами методикою з урахуванням їх типологічних порушень.

Мета нашого дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст і методику корекційно-розвивальних занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети було визначено розв’язання наступних *завдань дослідження:*

1. Висвітлити стан розробленості проблеми формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку в теорії і практиці корекційно-педагогічної роботи спеціальних навчальних закладів і реабілітаційних центрів та уточнити сутність понять «формування танцювальних рухів глухих дітей», «музично-ритмічне виховання глухих дітей».

2. Визначити основні складові танцювальних рухів глухих дітей 6–10 років, критерії їх сформованості.

3. Виокремити показники сформованості танцювальних рухів глухих дітей 6–10 років.

4. Розробити, теоретично обґрунтувати змістове наповнення занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку та застосованих методів і методичних прийомів, що спрямовані на формування танцювальних рухів і їх корекцію.

5. Визначити ефективність впливу занять музично-ритмічного виховання на показники сформованості танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку за експериментальною методикою на контрольному етапі дослідження.

Для досягнення мети, вирішення завдань і перевірки гіпотезидослідження були використані комплекс сучасних загальнонаукових методів:

- *теоретичні* : аналіз і синтез психологічної, педагогічної, спеціально-методичної літератури та інформаційних ресурсів мережі Інтернет з проблеми дослідження для узагальнення теоретичних підходів; систематизація, порівняння, зіставлення різних поглядів науковців і практиків на досліджувану проблему для визначення теоретико-методичних аспектів дослідження, стану розробленості проблеми в сучасній теорії і практиці сурдопедагогіки;

- *емпіричні* : опитування, бесіди для визначення типологічних особливостей психологічного розвитку глухих дітей 6-10 років; педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, метод експертних оцінок, педагогічне тестування для виявлення порушень розвитку танцювальних рухів цієї категорії осіб і з'ясування ефективності обраних корекційних впливів, щодо запропонованих нами змісту і методики корекційно-розвивальних занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку;

- *статистичні :* метод середніх величин, парних порівнянь, метод кореляційного аналізу емпіричних даних за допомогою сучасних інформаційних

технологій для опрацювання, оцінювання і встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

Увесь педагогічний експеримент складався з трьох взаємопов'язаних етапів: констатувального, формувального і контрольного.

Основна мета констатувального експерименту полягала в визначенні особливостей сформованості танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку. До того, як приступити до реалізації цієї мети ми вважали за необхідне визначити стан проблеми формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку в теорії і практиці корекційно-педагогічної роботи спеціальних навчальних закладів і реабілітаційних центрів; уточнити і теоретично обґрунтувати сутність понять «танцювальні рухи», «формування танцювальних рухів глухих дітей», «музично-ритмічне виховання глухих дітей»; визначити основні складові танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років, критерії та показники їх сформованості; визначити вихідні показники сформованості танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку та їх ровесників зі збереженим слухом та порівняти їх між собою.

Для вирішення цих завдань нами було використано такі методи дослідження: аналіз і синтез психологічної, педагогічної, спеціально-методичної літератури з проблеми дослідження, узагальнення, систематизація, порівняння, зіставлення різних поглядів науковців і практиків на досліджувану проблему; опитування, бесіди для визначення типологічних особливостей психологічного розвитку глухих дітей 6-10 років; педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, метод експертних оцінок, педагогічне тестування для виявлення порушень розвитку танцювальних рухів цієї категорії осіб. Під час проведення констатувального етапу дослідження були проаналізовані медичні індивідуальні картки та психолого-педагогічна документація дітей з порушеннями слуху, які брали участь в експерименті, характеристика вихователів, які працюють із цією категорією дітей, вивчена практика щоденного та календарного планування, планування виховних заходів, в яких використовувалася музично-ритмічна діяльність школярів молодшої ланки навчання.

Метою формувального етапу педагогічного експерименту було підібрати танцювальні засоби і методи, спрямовані на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання, які дають можливість зробити цей процес ефективним и цікавим для даного контингенту дітей, а також їх апробація на практиці. Виходячи з цього нами були використані такі методи дослідження: метод експертних оцінок, педагогічне тестування для виявлення порушень розвитку танцювальних рухів цієї категорії осіб і з'ясування ефективності обраних корекційних впливів, щодо запропонованих нами змісту і методики корекційно-розвивальних занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку; оцінювання і встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

Метою контрольного етапу педагогічного експерименту була експериментальна перевірка ефективності запропонованих танцювальних засобів і методів навчання, спрямованих на формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років на заняттях музично-ритмічного виховання. Для цього після формувального етапу експерименту проводилось повторне тестування глухих дітей молодшого шкільного віку та їх здорових однолітків за основними складовими, які характеризують основу танцювальних рухів. Всі результати порівнювались у зв'язаних та незв'язаних вибірках, тобто вихідні показники КГ глухих порівнювались з кінцевими цієї ж групи, вихідні показники ЕГ глухих порівнювались з контрольними цієї ж групи, а також вихідні показники КГ чуючих порівнювались з кінцевими цієї групи – це зв'язані вибірки. Незв'язані вибірки, коли ми порівнювали кінцеві показники КГ глухих з кінцевими результатами ЕГ глухих, кінцеві показники КГ чуючих з кінцевими результатами ЕГ глухих дітей. У цьому випадку використовувались ті ж самі методи дослідження, що й на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Усі результати дослідження підлягали аналізу і порівнянню, після чого формувались висновки. У ході дослідження ми враховували індивідуальні рекомендації медиків, психологів, педагогів щодо психофізичного навантаження дітей,

передбачали необхідність індивідуального і диференційованого підходів до організації навчально-виховного процесу з урахуванням діагностики та медичних показань і протипоказань.

Аналіз літературних джерел проводився в період з 2009 по 2010 року для визначення теоретико-методичних аспектів дослідження, стану розробленості проблеми в сучасній теорії і практиці сурдопедагогіки і перспективних напрямів її вирішення, уточнення і теоретичного обґрунтування сутності таких понять як: «формування», «ритм», «рух», «танцювальні рухи», «формування танцювальних рухів», а також визначення основних складових танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років.

Опитування та бесіди проводилися з вчителями музично-ритмічного виховання з метою визначення типологічних особливостей психологічного та фізичного розвитку глухих дітей 6-10 років, особливостей проведення занять музично-ритмічного виховання з глухими дітьми молодшого шкільного віку.

Експертна оцінка педагогами-хореографами проводилася з метою визначення основних складових танцювальних рухів, а також пошуку найбільш простих танцювальних рухів, які були б доступні для глухих дітей молодшого шкільного віку. Експертну оцінку проводили спеціалісти високого рівня, судді та тренери з бальних танців міжнародної категорії. В результаті експертної оцінки групою фахівців були відібрані найбільш прості, доступні та безпечні танцювальні рухи для глухих дітей 6-10 років.

Педагогічне спостереження проводилося на заняттях музично-ритмічного виховання з глухими дітьми молодшого шкільного віку з метою виявлення типологічних порушень в оволодінні танцювальними рухами, визначення рухової активності, оцінки засобів навчання та їх відповідності до поставлених завдань.

Педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) проводився з метою обґрунтування ефективності розробленої методики формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного

віку. Було порівняно результати тестування до та після експерименту з глухими дітьми 6-10 років.

Педагогічне тестування ми використовували для виявлення порушень розвитку танцювальних рухів цієї категорії осіб і з'ясування ефективності обраних корекційних впливів щодо запропонованих нами змісту і методики корекційно-розвивальних занять з музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку. Завдяки оцінки експертів нам вдалося з'ясувати, що танцювальні рухи мають декілька складових, серед яких: відчуття ритму, пластичність, рівновага (статична, динамічна), орієнтація в просторі, здатність до танцювальної творчості. Для оцінки показників розвитку основних складових танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років ми використовували тести, запропоновані Бондаревським [26], В. Ляхом [127, 128], А. Муром [260], Д. Павликом [152], Л. Сергієнко [186].

Для визначення відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років нами було використано: такі тести «Ходьба випадами», «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони», «Спринт у заданому ритмі».

Тест «Ходьба випадами» (за тестом А. Мура). При ходьбі випадами нога акцентовано опускається на підлогу з носка на всю стопу, руки в сторони. Оцінюється ритмічність рухів. 5 балів – нога нечутно ставиться на великий палець, потім акцентовано на стопу через однакові проміжки; 4 бали – спостерігається легка скутість у рухах, 3 бали – явна напруженість і скутість; 2 бали – 1-2 порушення в рівномірності кроків; 1 бал – повна невідповідність з показом і ритмом.

Тест «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони» (за тестом А. Мура). Ходьба з підніманням прямої ноги вперед з розведенням рук в сторони, зберігаючи малюнок руху, ритм, амплітуду, темп, динаміку. 5 балів – спостерігається повна відповідність із зразком; 4 бали – нога піднята до горизонталі, носок відтягнутий, голова трохи опущена; 3 бали – нога піднята до горизонталі, носок не відтягнутий, голова опущена, 2 бал – нога не доведена до горизонталі, рухи скуті, руки не завжди розводяться в сторони; 1 бал

– нога зігнута, руки неправильно відводяться в сторони, рухи явно скуті, невідповідність з ритмом.

Тест «Спринт у заданому ритмі» (за тестом В. Ляха). Спочатку учень пробігає з максимальною швидкістю дистанцію 30 м на час з точністю до 0,1 с. Потім він пробігає знову з максимальною швидкість другу дистанцію 30 м з розташованими в певному порядку 11 гімнастичними обручами. Це зобов'язує учня підбирати певний ритм бігу чи якомога швидше змінювати свій ритм бігу, щоб налаштуватися на новий. Визначається різниця між часом бігу на 1-й і 2-й дистанціях. Рекомендації для оцінки: «відмінно» – 1с, «добре» – 1,2 с, «задовільно» – 1,6 с, «незадовільно» – 1,8 с.

Для визначення рівня розвитку пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років нами було запропоновано такі тести: «Приставний крок з невеликим присіданням», «Кроки з хлопками».

Тест «Приставний крок з невеликим присіданням(за тестом А. Мура). Приставний крок в сторони з невеликим присіданням (4 кроки вліво, 4 кроки вправо) виконується з обертанням кисті назовні і всередину (2 рухи). 5 балів – повна відповідність амплітуди, напряму, темпу, злитність виконання; 4 бали – відповідність амплітуди, але є невеликі порушення в темпі; 3 бали – недостатня злитість, виразність; 2 бали – знижена виразність, злитість порушена; 1 бал – слабка злитість і відсутність виразності.

Тест «Кроки з хлопками» (за тестом А. Мура). В.п. – о.с., 1 – крок вперед з правої ноги, хлопок у долоні зверху, 2 – крок вперед з лівої, хлопок внизу, 3 – крок назад з лівої, хлопок внизу, 4 – крок назад з правої, хлопок внизу. Оцінюється відчуття ритму, координація рухів рук і ніг, танцювальна пластичність від 1 до 5 балів. 5 балів – всі рухи скоординовані і виконані правильно, ритмічно, 4 бали – дрібні порушення в координації, ритмічність на високому рівні, 3 бали – дрібні порушення в координації, порушення в ритмічності, 2 бали – грубі помилки в координації зі збереженням ритмічності; 1 бал – неправильна координація, рухи неритмічні.

Для визначення рівня розвитку статичної та динамічної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років нами було запропоновано такі тести : тест Бондаревського (проба Ромберга), «Стійка на носках», «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги».

Статична рівновага визначалась *за методикою Бондаревського (проба Ромберга).* Випробуваний приймає в.п. стійки на одній, іншу згинає у коліні та максимально відводить назовні. Її п'ята повинна торкатися надколінка опорної ноги. Руки на поясі, голова прямо. За сигналом прапорця випробуваний закриває очі, а експериментатор включає секундомір. Оцінюється середній результат утримання «рівноваги» із трьох спроб. При цьому зазначимо, що опорна нога випробуваного повинна бути прямою, а стегно якомога більше відведено назовні. Секундомір вимикається відразу ж після втрати рівноваги: сходження з місця, підведення на пальцях ноги, перехід на подвійну опору, падіння.

Тест «Стійка на носках» (за тестом В. Ляха). В.п. – о.с., руки на пояс. Стати високо на носки, закрити очі і стояти, тримаючи рівновагу якомога довше. За сигналом відмашки прапорця випробуваний закриває очі, а експериментатор включає секундомір. Оцінюється середній результат утримання «рівноваги» із трьох спроб. Секундомір вимикається відразу ж після втрати рівноваги: сходження з місця, підведення на пальцях ноги, перехід на подвійну опору, падіння.

Тест «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги» (за тестом А. Мура). Динамічна рівновага оцінювалась за допомогою тесту: в. п. – стійка на лівій, права позаду на носку, руки в сторони; 1-4 – чотири кроки вперед з правої ноги; 5 – опуститися на коліно лівої ноги; 6-7 – тримати це положення; 8 – в.п. Оцінюється якість виконання вправи, ритмічність, рівновага. Результати цього тесту в залежності від виконання дітей оцінюються від 1 до 5 балів. 5 балів – нараховувалося дитині**,** яка зберігала стійке положення тіла, все виконувала на конкретний рахунок і ритмічно, 4 бали – невелика втрата рівноваги, ритмічність на високому рівні; 3 бали – невелика втрата рівноваги, порушення ритмічності, 2

бали – нестійке положення тіла, рухи неритмічні; 1 бал – нестійке положення тіла, невідповідність рахунку.

Для визначення здатності до орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років нами було запропоновано такі тести: «3 перекиди вперед», «Перехід через гімнастичну палицю», «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі».

Тест «3 перекиди вперед» (за тестом В. Ляха). Здатність до орієнтації у просторі оцінювалась за допомогою виконання послідовно по прямій лінії 3 кувирків за мінімальний відрізок часу. Учень вставав перед гімнастичним матом, покладеним у довжину, у в.п. – о.с. За сигналом випробуваний приймав положення упора присівши і послідовно без зупинок виконує 3 перекиди вперед, прагнучи зробити їх за мінімальний відрізок часу. Після останнього перекиду він повертався у в.п. Після сигналу до початку дій випробуваний в обов'язковому порядку повинен прийняти положення упор присівши, а тільки потім приступити до виконання перекидів. Після останнього перекиду йому необхідно зафіксувати в.п. Дозволялося виконати дві залікові спроби. Результат кращої з них заносився до протоколу.

Тест «Перехід через гімнастичну палицю» (тест Д. Павлика).

Досліджуваний тримав гімнастичну палицю обома руками, хват кистей на ширині плечей. Із даного вихідного положення виконується нахил тулуба вперед так, щоб гімнастична палиця опинилась на висоті рівня колін і попереду біля 20 см. За сигналом до початку дій включається секундомір, а досліджуваний виконує чотири цикли руху ніг: 1) переступання палиці правою ногою вперед; 2) лівою ногою вперед; 3) правою ногою назад; 4) лівою ногою назад. Ці чотири цикли повторюються десять разів підряд. Результатом тестування є визначення швидкості (в сек.) виконання переступання гімнастичної палиці десять циклів підряд. Перед виконанням тесту дозволяють зробити кілька попередніх спроб.

Тест «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі» (за тестом Л. Сергієнко). Тест на визначення здатності дітей до швидкої орієнтації в просторі. Проскакати по накресленій крейдою траєкторії спочатку на правій нозі, а потім на лівій. Правильність виконання завдання оцінювалася в залежності від якості виконання

від 1 до 5 балів.

Для визначення здатності до танцювальної творчості та активності глухих і чуючих молодшого шкільного віку нами було запропоновано такі тести: «Зображення персонажів», «Визначення танцювальної активності».

Тест «Зображення персонажів» (за тестом А. Мура). Дітям було запропоновано під музику зобразити такі персонажі: ромашку, бджілку, сонячного зайчика і т.п. Результати завдання оцінювалися від 1 до 5 балів. При цьому діти, які отримували 5 балів проявили творчість, активність, правильність, якість виконання; 4 бали – не зовсім чіткий показ образу, нормальна активність, дрібні похибки у виконанні; 3 бали – не зовсім чіткий показ образу, низька активність, виконання з невеликими технічними помилками, 2 бали – нечіткий показ, неритмічне виконання, низька активність; 1 бал – неритмічний показ, грубі технічні помилки.

Тест «Визначення танцювальної активності» (за тестом А. Мура). Тест на визначення рухової і танцювальної активності дітей. Дітям пропонувалося повторити елементи танцю, показані керівником. Їм були показані уривки з «танцюючих каченят» і елементи рок-н-ролу. Діти під музичне оформлення повторювали їх дії. Результати цього тесту в залежності від виконання дітей оцінювалися від 1 до 5 балів. 5 балів – відповідність з тим, що показав керівник, продемонстрована пластичність і координація рухів на високому рівні, 4 бали – неповна відповідність з показом, пластичність і координація рухів на високому рівні, 3 бали – неповна відповідність з показом, пластичність трохи «незграбна»; 2 бали – низький відповідність з показом, пластичність і координація рухів знижена, «незграбна»; 1 бал – невідповідність з показом, пластичність і координація рухів дуже низька, втрата рівноваги, осей руху.

При цьому були розраховані статистичні показники, що характеризують розподіл сукупності:

- середня арифметична ($\underline{X}$);
- середнє квадратичне відхилення (σ);
- помилка середнього арифметичного (m).

Оцінка достовірності розрізнень показників, які вивчались, здійснювалась за t – критерієм Стьюдента на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.) [150].

3.2. Показники розвитку танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку та їх ровесників зі збереженим слухом на констатувальному етапі педагогічного експерименту

Перед проведенням констатувального етапу педагогічного експерименту ми провели аналіз медичних карт глухих дітей молодшого шкільного віку, які приймали участь у експерименті та проаналізували психолого-педагогічну документацію. Аналіз медичних карт засвідчив, що за ступенем порушення слухової функції втрата слуху склала 75-80 дБ та більше за класифікацією Л. Неймана, у більшості дітей (51,8%) глухота є вродженою, 41,8% – глухота набута в ранньому віці, 6,4% – хронічна нейросенсорна туговухість IV ступеня. Аналіз психолого-педагогічної документації дав змогу виявити особливості пізнавальної й емоційно-вольової сфери дітей, а саме: синдром гіперзбудженості, неуважність, низький рівень знань та умінь, труднощі в оволодінні новим матеріалом.

Для оцінки показників розвитку танцювальних рухів, ступеня їх порушення, нами було застосована батарея тестів, які визначають показники розвитку відчуття ритму, пластичності, рівноваги (статичної, динамічної), орієнтації в просторі, здатності до танцювальної творчості.

Для визначення відчуття ритму глухих дітей 6-10 років та їх однолітків без порушення слухової функції на констатувальному етапі педагогічного експерименту було запропоновано такі тести : «Ходьба випадами», «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони», «Спринт у заданому ритмі».

Результати тестування вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку (за тестом «Ходьба випадами») засвідчили, що глухі діти 6-10 років мають істотне відставання від чуючих однолітків за показниками відчуття

ритму на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Так середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,21 бала, в експериментальній групі глухих – 2,91 бала, у контрольній групі глухих – 2,94 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих за критерієм Стьюдента становила 4,9, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму між групами глухих і чуючих дітей становила 9,2%.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною і експериментальною групами глухих дітей молодшого шкільного віку, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,59) на рівні значущості α = 0,05. Різниця у відсотках між середніми показниками відчуття ритму в контрольній і експериментальній групах глухих дітей 6-10 років склала 0,9%. Див. табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Ходьба випадами», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,21 ± 0,07	0,45	4,90	< 0,05	9,2
ЕГ глухих	77	2,91 ± 0,05	0,35			
КГ глухих	81	2,94 ± 0,02	0,19	0,59	> 0,05	0,9

Наші педагогічні спостереження показали, що під час виконання цього тесту глухі діти робили дуже великі кроки і з силою ставили ногу на підлогу не

на носок, а на п'ятку, що робило виконання кроків голосним та неестетичним. На нашу думку це відбувається тому, що глухі діти погано тримають рівновагу і виконуючи великі кроки, вони опускають центр ваги нижче і можуть краще підтримувати рівновагу. Також глухі діти молодшого шкільного віку робили нерівномірні кроки, що вказує на поганий розвиток вестибулярного апарату даного контингенту дітей. На це вказували у своїх роботах А. Д'ячков [66], А. Івахненко [91], І. Ляхова [132].

Результати тестування «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони» на констатувальному етапі педагогічного експерименту показали, що глухі діти молодшого шкільного віку мають суттєве відставання від чуючих дітей 6-10 років за показниками відчуття ритму (за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони») на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл.$<$ t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,73 бала, в експериментальній групі – 2,97 бала, у КГ глухих – 3,18 бала. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 10,29, що вказує на суттєві розбіжності між результатами тестування цих груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму (за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони») становила 20,2%.

Проте, порівнюючи результати цього тесту між контрольною і експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, дійшли до висновку, що середні арифметичні величини істотно не відрізняються між собою (t табл. $>$ t розр., при t розр. = 0,99) на рівні значущості $\alpha = 0,05$. У відсотковому відношенні різниця в результатах цього тесту становила 6,7%.

Педагогічні спостереження за глухими дітьми під час виконання цього тесту показали, що більшість з них не може підняти ногу до горизонталі з відтягнутим носком та утримувати вертикальне положення тіла, рухи були неритмічні та явно скуті. Див. табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,73 ± 0,07	0,42	10,29	< 0,05	20,2
ЕГ глухих	77	2,97 ± 0,08	0,52			
КГ глухих	81	3,18 ± 1,28	0,49	0,99	> 0,05	6,7

Результати розвитку відчуття ритму глухих дітей 6-10 років та їх однолітків без патології слухового аналізатора (за тестом «Спринт у заданому ритмі») показали, що глухі діти молодшого шкільного віку мають істотне відставання від чуючих однолітків за показниками відчуття ритму на рівні значущості α = 0,05 (t табл. < t розр.). Таким чином, при виконанні цього тесту середня арифметична величина в КГ чуючих становила 3,75 бала, в експериментальній групі – 2,86 бала, у контрольній групі глухих дітей – 2,83 бала. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента склала 12,89, що вказує на суттєві розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму (за тестом «Спринт у заданому ритмі») між групами глухих і чуючих дітей 6-10 років становила 23,7%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей, можна стверджувати, що середні

арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,50) на рівні значущості α = 0,05. Різниця у середніх показниках у % склала 0,94. Див. табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Спринт у заданому ритмі» у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,75 ± 0,08	0,52	12,89	< 0,05	23,7
ЕГ глухих	77	2,86 ± 0,06	0,39			
КГ глухих	81	2,83 ± 0,02	0,26	0,50	> 0,05	0,94

Узагальнюючи вихідні результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують відчуття ритму, дійшли висновку, що глухі діти в середньому мають відставання від своїх чуючих однолітків на 18,1%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками суттєво не відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 2,4%. Це засвідчує однорідність груп і дозволяє нам проводити формувальний етап педагогічного експерименту в експериментальній групі глухих дітей, який включатиме інноваційні впливи на розвиток відчуття ритму у глухих дітей молодшого шкільного віку. Див. рис. 3.1.

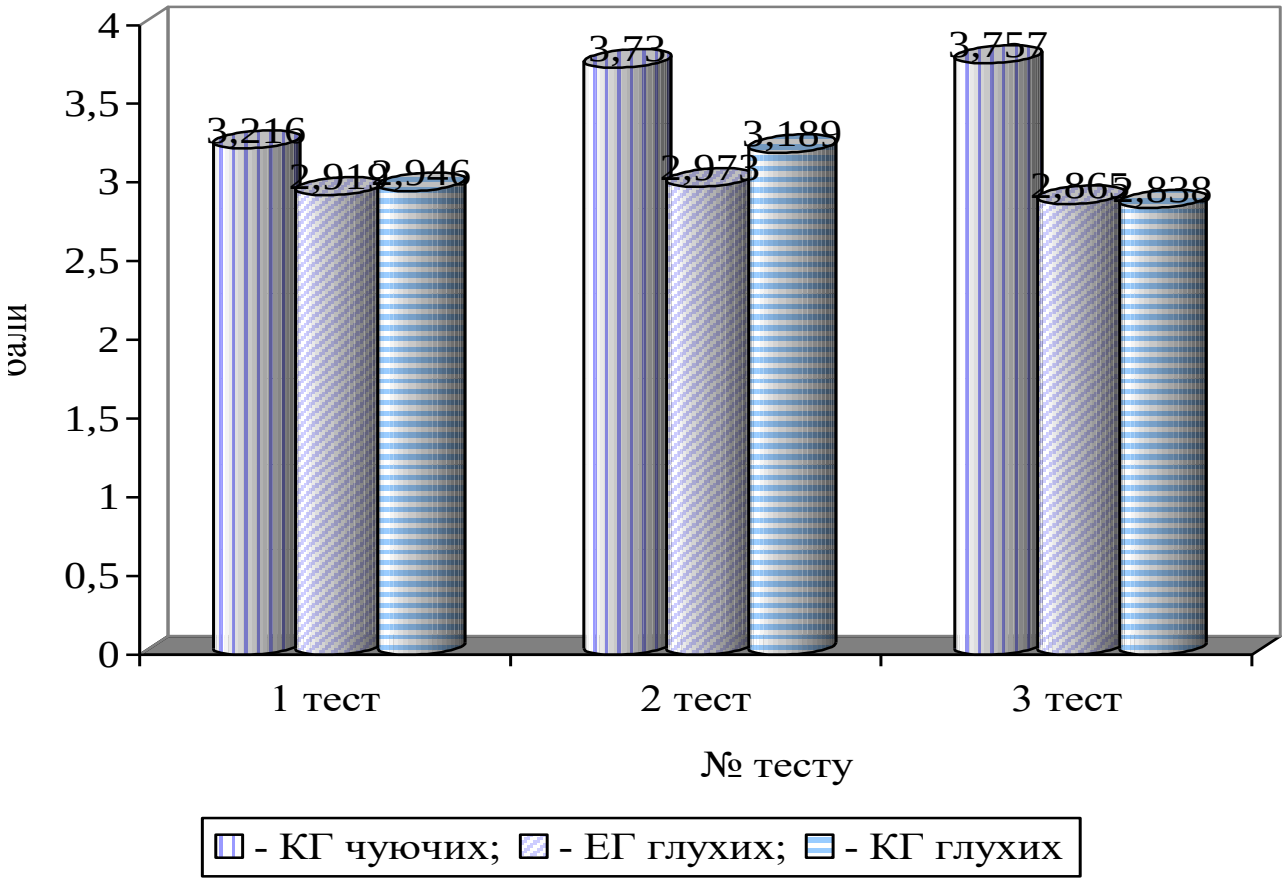

Рис. 3.1. Узагальнені результати вимірів відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту, у балах

Для визначення розвитку пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту було запропоновано такі тести: «Приставний крок з невеликим присіданням», «Кроки з хлопками».

Результати тестування вищезгаданих категорій дітей 6-10 років (за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням») показали, що глухі діти молодшого шкільного віку мають значне відставання від чуючих однолітків за показниками розвитку пластичності на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл. $<$ t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,62 бала, експериментальній групі – 2,59 бала, у контрольній групі глухих – 2,54 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 7,32, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в

показниках розвитку пластичності (за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням») між групами глухих і чуючих дітей становила 28,3%.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,67) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності склала 2,1%.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими дітьми показали, що більшість з них робили нерівномірні кроки і не могли зробити злитно рухи ногами і руками, що і підтвердило думку учених Н. Байкіної [13], А. Івахненко [91], І. Ляхової [132], Б. Шеремета [234] про труднощі виконання одночасних рухів руками і ногами. Також у глухих дітей були присутні нечіткі образи динамічних і просторових характеристик рухів власного тіла й різних його частин. Див. табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Результати розвитку пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,62 ± 0,02	0,27	7,32	< 0,05	28,3
ЕГ глухих	77	2,59 ± 0,11	0,69	0,67	> 0,05	2,1
КГ глухих	81	2,54 ± 0,02	0,21			

Результати тестування для визначення пластичності та ритмічності вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку за тестом «Кроки з

хлопками» показали, що глухі діти 6-10 років мають істотне відставання від чуючих дітей зі збереженою слуховою функцією за показниками розвитку пластичності та ритмічності на рівні значущості α = 0,05 (t табл..< t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,35 бала, в експериментальній групі – 2,37 бала, у контрольній групі глухих – 2,43 бала. Різниця між середніми показниками глухих і їх однолітків без даної патології за критерієм Стьюдента становила 8,97, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку пластичності та ритмічності між групами глухих і чуючих дітей склала 29,03%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між КГ та ЕГ глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,63) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності становила 2,2%. Див. табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Результати тесту для визначення пластичності та ритмічності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Кроки з хлопками», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,35 ± 0,11	0,67	8,97	< 0,05	29,03
ЕГ глухих	77	2,37 ± 0,12	0,74	0,63	> 0,05	2,2
КГ глухих	81	2,43 ± 0,01	0,13			

Узагальнюючи вихідні результати дослідження глухих і чуючих дітей

6-10 років, що характеризують пластичність, дійшли висновку, що глухі діти в середньому мають відставання від своїх чуючих однолітків на 28,6%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної групи за цими показниками суттєво не відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила лише 0,02%. Це засвідчує однорідність груп і дозволяє нам проводити формувальний етап педагогічного експерименту в експериментальній групі глухих дітей, який включатиме інноваційні впливи на розвиток відчуття ритму у глухих дітей молодшого шкільного віку. Див. рис. 3.2.

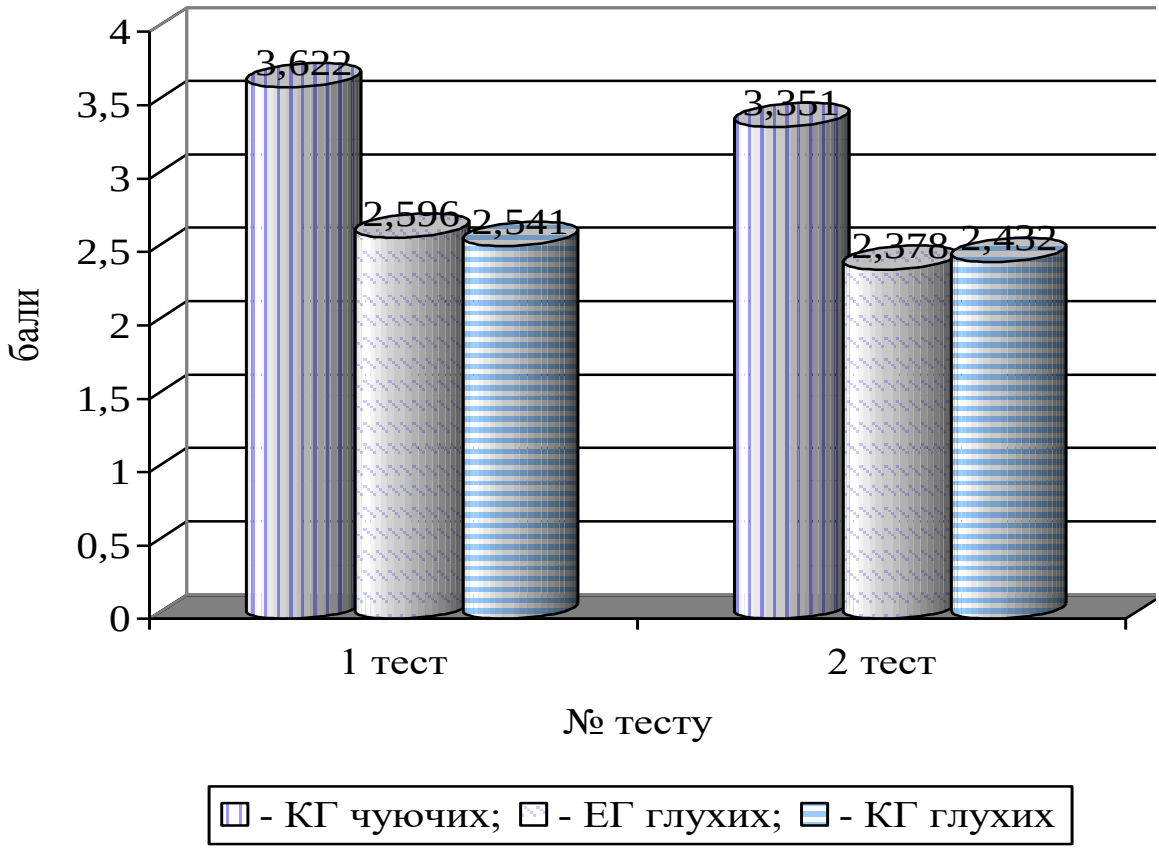

Рис. 3.2. Узагальнені результати вимірів пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту, у балах

Для визначення показників розвитку статичної та динамічної рівноваги глухих дітей 6-10 років та їх здорових однолітків на констатувальному етапі педагогічного експерименту було запропоновано такі тести : тест Бондаревського (проба Ромберга), «Стійка на носках», «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги».

Результати розвитку статичної рівноваги вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку за тестом Бондаревського засвідчили, що глухі діти 6-10 років мають значне відставання від дітей без даної патології за показниками статичної рівноваги на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 6,62 с, в експериментальній групі – 2,74 с, у контрольній групі глухих дітей – 2,59 с. Різниця між середніми величинами глухих і чуючи дітей за критерієм Стьюдента становила 22,18, що вказує на значні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках статичної рівноваги (за тестом Бондаревського) між групами глухих і дітей без порушень слухового аналізатора становила 58,7%. Див. табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Результати розвитку статичної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом Бондаревського (проба Ромберга), у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,62 ± 2,84	17,29	22,18	< 0,05	58,7
ЕГ глухих	77	2,74 ± 0,63	3,72			
КГ глухих	81	2,59 ± 0,02	0,18	0,35	> 0,05	5,3

Проте, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами дітей 6-10 років з порушеннями слухового аналізатора, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,35) на рівні значущості

α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку статичної рівноваги становила 5,3%.

Педагогічні спостереження за глухими дітьми під час виконання цього тесту відобразили низькі показники розвитку статичної рівноваги. Це зумовлено, на нашу думку, тим, що у глухих дітей майже не працює слуховий аналізатор і важливу роль відіграє для них зорове сприйняття інформації. Під час цього тесту необхідно було закривати очі і підтримувати рівновагу у незвичному положенні нижніх кінцівок, що стало для глухих дітей молодшого шкільного віку важким завданням, бо до виключеного слухового аналізатора додалося виключення зорового сприйняття та нехарактерне положення тіла, що і призвело до таких низьких результатів за цим тестом. У процесі виконання цього тесту глухі діти робили такі помилки: сходження з вихідної позиції під час виконання завдання; балансування; опускання п'ят на підлогу, коли необхідно стояти на носках. Діти мали страх втратити рівновагу і під час спроб відкривали очі і не хотіли виконувати цей тест.

Результати тестування вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку (за тестом «Стійка на носках») засвідчили, що глухі діти 6-10 років мають істотне відставання від чуючих однолітків за показниками статичної рівноваги на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Так середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 6,70 с, в експериментальній групі – 3,10 с, у контрольній групі глухих дітей – 2,94 с. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих за критерієм Стьюдента становила 12,89, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму між групами глухих і чуючих дітей становила 53,6%.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей молодшого шкільного віку, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,92) на рівні значущості α = 0,05. Різниця у

відсотках між середніми показниками відчуття ритму в контрольній та експериментальній групах глухих дітей 6-10 років склала 5,2%.

Педагогічні спостереження за глухими дітьми 6-10 років під час виконання цього тесту відобразили нашу думку про те, що виключення слухового та зорового аналізатора погано впливають на показники рівноваги, але в порівнянні з тестом Бондаревського, результати у «Стійці на носках» вийшли кращими, бо, на нашу думку, у цьому тесті діти приймають більш звичне, зручне і комфортне положення тіла, ніж у тесті Бондаревського. Див. табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Результати розвитку статичної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Стійка на носках», у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,70 ± 1,78	10,82	12,89	< 0,05	53,6
ЕГ глухих	77	3,10 ± 0,25	1,54	0,92	> 0,05	5,2
КГ глухих	81	2,94 ± 0,01	0,17			

Результати тестування вищезгаданих категорій дітей 6-10 років (за тестом «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги») показали, що глухі діти молодшого шкільного віку мають значне відставання від чуючих однолітків за показниками розвитку динамічної рівноваги на рівні значущості α = 0,05 (t табл. < t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,32 бала, експериментальній групі – 2,86 бала, у контрольній групі глухих – 2,89 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 4,37, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні

різниця в показниках розвитку динамічної рівноваги між групами глухих і чуючих однолітків становила 13,8%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 0,52) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності становила 0,93%.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими дітьми відобразили, що більшість з них не могла утримувати рівновагу у кроках та під час присіду на коліно і кроки не завжди були ритмічні і не співпадали з нашим рахунком. Див. табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Результати розвитку динамічної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,32 ± 0,15	0,94	4,37	< 0,05	13,8
ЕГ глухих	77	2,86 ± 0,06	0,39			
КГ глухих	81	2,89 ± 0,24	0,22	0,52	> 0,05	0,93

Узагальнюючи вихідні результати дослідження глухих дітей та їх однолітків без слухових порушень 6-10 років, що характеризують статичну та динамічну рівновагу, дійшли висновку, що глухі діти в середньому мають відставання від своїх чуючих однолітків на 47,6%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками суттєво не відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах

становила лише 3,24%. Це засвідчує однорідність груп і дозволяє нам проводити формувальний етап педагогічного експерименту з глухими дітьми молодшого шкільного віку. Див. рис. 3.3.

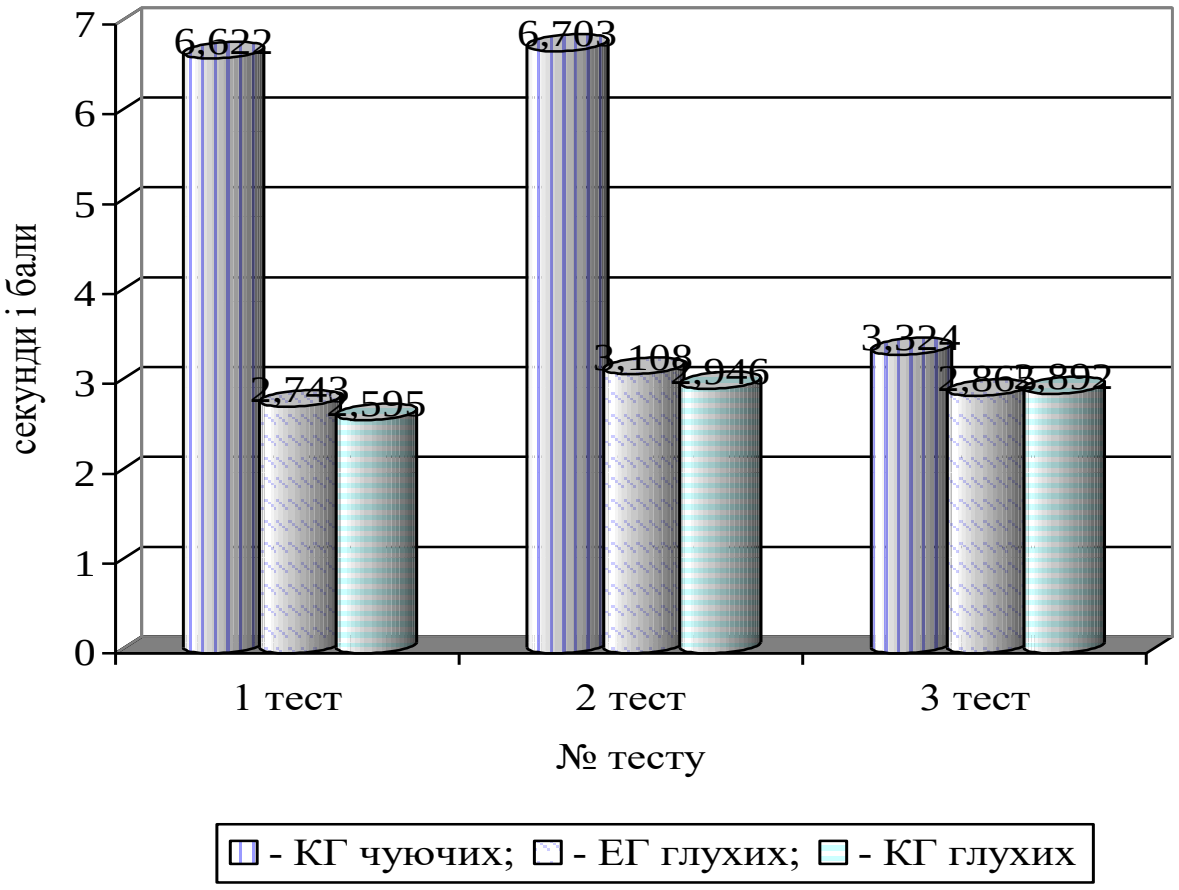

Рис. 3.3. Узагальнені результати вимірів статичної та динамічної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту, у секундах та у балах

Для визначення здатності до орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту було запропоновано такі тести: «3 перекиди вперед», «Перехід через гімнастичну палицю», «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі».

Результати тестування вищезгаданих категорій дітей 6-10 років (за тестом «3 перекиди вперед») показали, що діти молодшого шкільного віку з порушеннями слуху мають значне відставання від чуючих однолітків за

показниками розвитку орієнтації в просторі на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 6,08 с, експериментальній групі – 11,43 с, у контрольній групі глухих – 11,05 с. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 32,8, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку орієнтації в просторі між групами глухих і чуючих однолітків становила 46,8%. Див. табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Результати розвитку орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «3 перекиди вперед», у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,08 ± 0,32	1,96	32,8	< 0,05	46,8
ЕГ глухих	77	11,43 ± 1,43	8,69			
КГ глухих	81	11,05 ± 0,49	4,96	1,89	> 0,05	3,3

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 1,89) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності становила 3,3%.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими дітьми молодшого шкільного віку показали, що представникам даного контингенту дітей важко виконати 3 перекиди, їм потрібно було більше часу на виконання цього завдання ніж їх чуючим однолітками. За причиною слабкого розвитку

вестибулярного апарату діти погано орієнтувались у просторі і часто виконували перекиди не по прямій, а їх зносило у бік. Це і зумовило нас формувати та розвивати таку важливу для виконання танцювальних рухів складову, я к орієнтація у просторі.

Результати здатності до узгодження та орієнтації в просторі глухих та дітей 6-10 років та їх здорових однолітків (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю») показали, що діти молодшого шкільного віку з порушенням слухового аналізатора мають істотне відставання від чуючих однолітків за показниками здатності до узгодження та орієнтації в просторі на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Таким чином, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих становила 25,48 с, в експериментальній групі – 29,40 с, у контрольній групі глухих дітей – 31,97 с. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента склала 10,94, що вказує на суттєві розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках здатності до узгодження та орієнтації в просторі (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю») між групами глухих і чуючих дітей 6-10 років становила 13,3%.

Проте, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами дітей 6-10 років з порушеннями слухового аналізатора, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 1,74) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності становила 8,03%.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими дітьми молодшого шкільного віку показали, що їм важко було скоординувати свої рухи руками і ногами, вони стикалися з труднощами переступання гімнастичної палиці, їм потрібно було більше часу на виконання цього завданням ніж їх одноліткам без порушення слуху. Див. табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Результати тесту для оцінки здатності до узгодження та орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю»), у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	25,48 ± 0,66	5,99	10,94	< 0,05	13,3
ЕГ глухих	77	29,40 ± 1,51	9,19			
КГ глухих	81	31,97 ± 0,30	2,75	1,74	> 0,05	8,03

Результати тестування «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі» на констатувальному етапі педагогічного експерименту показали, що глухі діти молодшого шкільного віку мають суттєве відставання від чуючих дітей 6-10 років за показниками розвитку швидкої орієнтації в просторі (за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі») на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,45 бала, в експериментальній групі – 2,48 бала, у контрольній групі глухих – 2,78 бала. Різниця між середніми показниками глухих і чуючи дітей за критерієм Стьюдента становила 22,78, що вказує на суттєві розбіжності між результатами тестування цих груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку швидкої орієнтації в просторі (за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі») становила 28,1%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 1,68) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні

різниця між середніми показниками розвитку швидкої орієнтації у просторі (за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі») становила 10,7%.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими учнями 6-10 років показав, що більшість дітей мають труднощі в орієнтації у просторі, що зумовлено, на нашу думку, недостатнім розвитком вестибулярного апарату. Див. табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Результати розвитку швидкої орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,45 ± 0,05	0,31	22,78	< 0,05	28,1
ЕГ глухих	77	2,48 ± 0,04	0,25			
КГ глухих	81	2,78 ± 0,03	0,30	1,68	> 0,05	10,7

Узагальнюючи вихідні результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують здатність до орієнтації у просторі, дійшли висновку, що діти з патологією слухового аналізатора в середньому мають відставання від своїх чуючих однолітків на 19,1%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками суттєво не відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 5,4%. Це засвідчує однорідність груп і дозволяє нам проводити формувальний етап педагогічного експерименту серед глухих дітей, які склали експериментальну групу. Див. рис. 3.4.

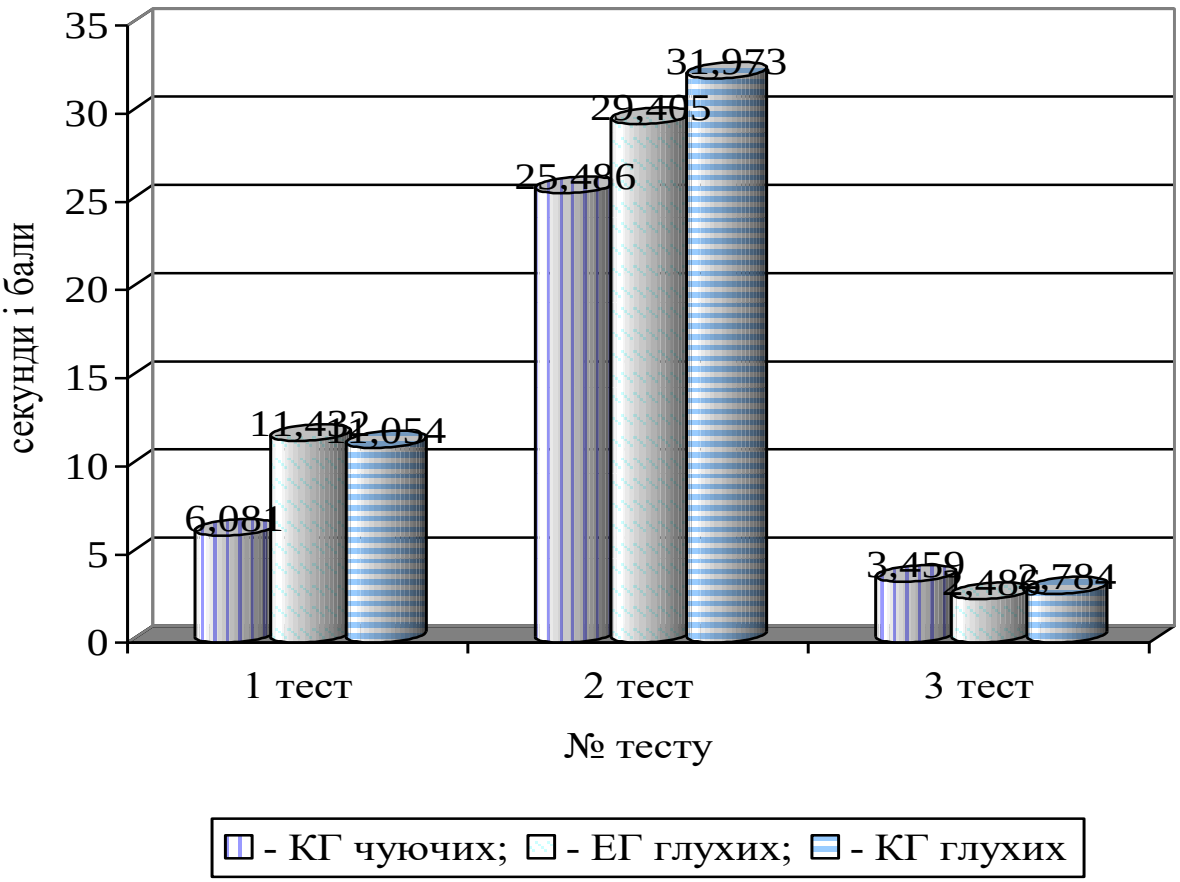

Рис. 3.4. Узагальнені результати здатності до орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту, у секундах та у балах

Для визначення здатності до танцювальної творчості та активності глухих дітей молодшого шкільного віку та їх однолітків зі збереженим слухом на констатувальному етапі педагогічного експерименту було запропоновано такі тести: «Зображення персонажів», «Визначення танцювальної активності».

Результати розвитку здатності до танцювальної творчості вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку за тестом «Зображення персонажів» засвідчили, що діти з порушеннями слухового аналізатора 6-10 років мають значне відставання від дітей без даної патології за показниками здатності до танцювальної творчості на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл. $<$ t розр.). Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,08 бала, в експериментальній групі – 2,43 бала, у контрольній групі глухих дітей – 2,48

бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючи дітей за критерієм Стьюдента становила 15,65, що вказує на значні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках здатності до танцювальної творчості (за тестом «Зображення персонажів») між групами глухих і дітей без порушень слухового аналізатора становила 21%.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 1,58) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками здатності до танцювальної творчості становила 2,1%. Див. табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Результати розвитку здатності до танцювальної творчості глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Зображення персонажів», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,08 ± 0,04	0,29	15,65	< 0,05	21
ЕГ глухих	77	2,43 ± 0,04	0,25			
КГ глухих	81	2,48 ± 0,01	0,16	1,58	> 0,05	2,1

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими дітьми показали, що вони не могли чітко передати образ персонажу, виконували рухи з низькою активністю, мали труднощі в координації своїх рухів та робили невеликі технічні помилки, що і стало передумовою для формування та розвитку танцювальної творчості та активності глухих дітей молодшого шкільного віку.

Результати розвитку рухової та танцювальної активності вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку засвідчили, що глухі діти 6-10 років мають істотне відставання від однолітків без патології слухового аналізатора за показниками розвитку рухової та танцювальної активності на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Так середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 2,86, в експериментальній групі глухих – 2,27, у контрольній групі глухих – 2,37. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих за критерієм Стьюдента становила 7,47, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму між групами глухих і чуючих дітей становила 20,7%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво не відрізняються між собою (t табл. > t розр., при t розр. = 1,37) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку рухової та танцювальної активності становила 4,5%.

Педагогічні спостереження під час виконання цього тесту глухими дітьми засвідчили, що їм трудно було повторити чіткий показ педагога елемента танцю, їх рухи були неритмічні, скуті, що і підтверджує думку багатьох учених, що діти з даною патологією мають труднощі в оволодінні новим матеріалом. Див. табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Результати розвитку рухової та танцювальної активності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту за тестом «Визначення танцювальної активності», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	2,86 ± 0,11	0,67	7,47	< 0,05	20,7
ЕГ глухих	77	2,27 ± 0,06	0,36			
КГ глухих	81	2,37 ± 0,01	0,15	1,37	> 0,05	4,5

Узагальнюючи вихідні результати дослідження глухих дітей 6-10 років та їх однолітків без порушення слухової функції, що характеризують здатність до танцювальної творчості та активності, дійшли висновку, що глухі діти в середньому мають відставання від своїх чуючих однолітків на 20,9%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками суттєво не відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила лише 3,3%. Це засвідчує однорідність груп і дозволяє нам проводити формувальний етап педагогічного експерименту в експериментальній групі, який включатиме інноваційні впливи на розвиток танцювальної творчості та активності глухих дітей молодшого шкільного віку. Див. рис. 3.5.

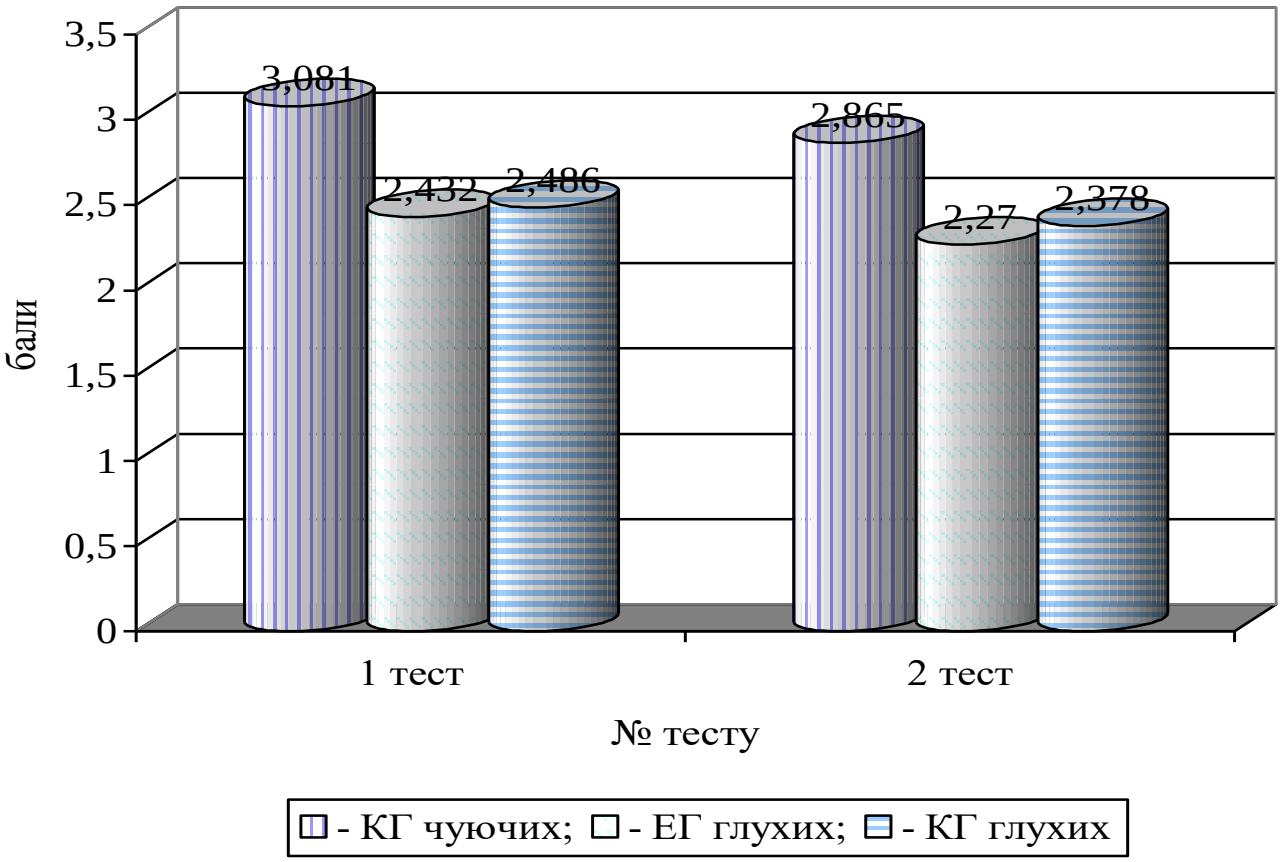

Рис. 3.5. Узагальнені результати здатності до танцювальної творчості та активності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному етапі педагогічного експерименту, у балах

Таким чином, вихідні результати тестування засвідчили відставання глухих дітей 6-10 років від їхніх однолітків без порушення слухового аналізатора в показниках, що характеризують основні складові танцювальних рухів, розвиток яких потребує відповідного корекційно-педагогічного впливу. Результати дослідження підтвердили думку багатьох учених що відсутність слуху і недоліки розвитку моторної сфери негативно впливають на сприйняття та виконання рухових дій. Порівняльний аналіз результатів діагностики сформованості танцювальних рухів в контрольній та експериментальній групах глухих дітей молодшого шкільного віку виявив відсутність між ними суттєвих розбіжностей (t табл. > t розр.) у показниках, що їх характеризують. Це засвідчує однорідність груп та дає нам змогу проводити формувальний етап педагогічного

експерименту, який включатиме у себе навчання основним танцювальним рухам у бальних танцях, що найбільш адаптовані для дітей з даною патологією.

3.3. Порівняльний аналіз результатів тестування глухих дітей 6-10 років і їх однолітків зі збереженою слуховою функцією на контрольному етапі педагогічного експерименту

Результати тестування вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку (за тестом «Ходьба випадами») засвідчили, що глухі діти 6-10 років після проведення педагогічного експерименту вже не мають істотного відставання від чуючих однолітків, а навіть незначно перевищують їх за показниками відчуття ритму на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл. < t розр.). Так середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,32 бала, в експериментальній групі глухих – 3,56 бала, у контрольній групі глухих – 3,02 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих за критерієм Стьюдента становила 7,95, що вказує на достовірні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму між групами глухих і чуючих дітей становила 6,7%. Це дає можливість стверджувати, що запропонована програма занять музично-ритмічного виховання для глухих дітей молодшого шкільного віку є ефективною і сприяє розвитку відчуття ритму даної категорії дітей, що відображено у результатах дослідження.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей молодшого шкільного віку, можна стверджувати, що середні арифметичні величини вже суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 16,08) на рівні значущості $\alpha = 0,05$. Різниця у відсотках між середніми показниками відчуття ритму в контрольній та експериментальній групах глухих дітей 6-10 років склала 15,1%. Див. табл. 3.14.

Педагогічні спостереження за глухими дітьми молодшого шкільного віку під час виконання цього тесту показали, що на контрольному етапі педагогічного експерименту показники відчуття ритму значно покращились, кроки стали ритмічні, нога піднімалася до горизонталі, носок був відтягнутий, що і підтверджено у цифрових показниках цього тесту.

Таблиця 3.14

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Ходьба випадами», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,32 ± 0,01	0,10	7,95	< 0,05	6,7
ЕГ глухих	77	3,56 ± 0,02	0,25	16,08	< 0,05	15,1
КГ глухих	81	3,02 ± 0,01	0,16			

Результати тестування «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони» на контрольному етапі педагогічного експерименту показали, що глухі діти молодшого шкільного віку суттєво не відстають від чуючих дітей 6-10 років за показниками відчуття ритму (за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони») на рівні значущості α = 0,05 (t табл. > t розр.), а навіть несуттєво перевищили результати своїх чуючих однолітків. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,75 бала, в експериментальній групі – 3,81 бала, у контрольній групі глухих – 3,10 бала. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 1,36 що вказує на

незначні розбіжності між результатами тестування цих груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму (за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони») становила 1,57%.

Проте, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, дійшли до висновку, що середні арифметичні величини вже досить істотно відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 17,45) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця в результатах цього тесту становила 18,6%, що підтверджує нашу думку щодо ефективності запропонованої нами методики занять музично-ритмічного виховання. Див. табл. 3.15.

Таблиця 3.15

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,75 ± 0,02	0,23	1,36	> 0,05	1,57
ЕГ глухих	77	3,81 ± 0,03	0,33	17,45	< 0,05	18,6
КГ глухих	81	3,10 ± 0,01	0,14			

Результати розвитку відчуття ритму глухих та чуючих дітей 6-10 років (за тестом «Спринт у заданому ритмі») показали, що діти молодшого шкільного віку з патологією слухового аналізатора вже майже не мають відставання від чуючих однолітків за показниками відчуття ритму на рівні значущості α = 0,05 (t табл. > t

розр.). Таким чином, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих становила 3,86 бала, в експериментальній групі – 3,62 бала, у контрольній групі глухих дітей – 2,86 бала. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента склала 0,04, що вказує на суттєві відмінності в результатах тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму (за тестом «Спринт у заданому ритмі») між групами глухих і чуючих дітей 6-10 років становила лише 6,21%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей, можна стверджувати, що середні арифметичні величини дуже суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 24,21) на рівні значущості α = 0,05. Різниця у середніх показниках у % склала 20,9. Див. табл. 3.16.

Таблиця 3.16

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Спринт у заданому ритмі», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,86 ± 0,02	0,22	0,04	> 0,05	6,21
ЕГ глухих	77	3,62 ± 0,02	0,22			
КГ глухих	81	2,86 ± 0,02	0,17	24,21	< 0,05	20,9

Узагальнюючи кінцеві результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують відчуття ритму, дійшли висновку, що глухі діти в середньому не мають відставання від своїх чуючих однолітків, різниця склала лише 2%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими

показниками вже суттєво відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 18,2%. Це засвідчує ефективність наших корекційних впливів під час формувального етапу педагогічного експерименту, який включав інноваційні впливи на розвиток відчуття ритму у глухих дітей молодшого шкільного віку, які склали ЕГ. Див. рис. 3.6.

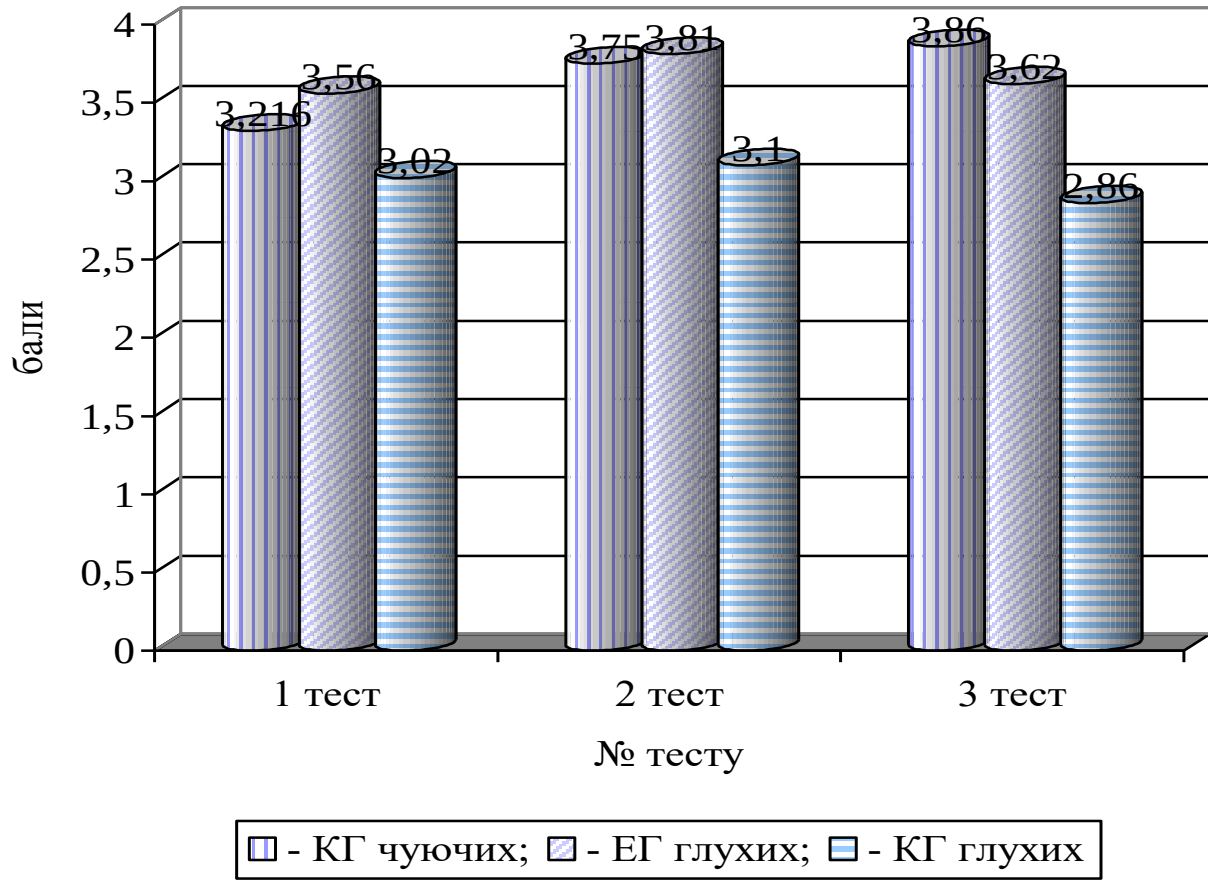

Рис. 3.6. Узагальнені результати вимірів відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту, у балах

Отже, запропоновані нами танцювальні вправи, ігри, методи і методичні прийоми є ефективними для розвитку відчуття ритму глухих дітей молодшого шкільного віку, що підтверджено результатами контрольного етапу педагогічного експерименту.

Результати тестування вищезгаданих категорій дітей 6-10 років (за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням») показали, що глухі діти

молодшого шкільного віку вже не мають значного відставання від чуючих однолітків за показниками розвитку пластичності на рівні значущості α = 0,05 (t табл.> t розр.), а, навпаки, перевершили результати чуючих дітей. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,64 бала, експериментальній групі – 3,70 бала, у контрольній групі глухих – 2,67 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 1,95, що вказує на майже однакові результати тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку пластичності (за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням») між групами глухих і чуючих дітей становила 1,62%.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальної групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини істотно відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 33,16) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності склала 27,8% на користь експериментальної групи глухих дітей молодшого шкільного віку.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту за глухими дітьми молодшого шкільного віку на контрольному етапі педагогічного експерименту засвідчили, що після формувального етапу педагогічного експерименту показники експериментальної групи значно покращились, кроки вони виконували більш рівномірно, вони співпадали з рухами верхніх кінцівок і вже не було такої скутості, невпевненості і не синхронності як на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Див. табл. 3.17.

Таблиця 3.17

Результати розвитку пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,64 ± 0,01	0,16	1,95	> 0,05	1,62
ЕГ глухих	77	3,70 ± 0,02	0,23	33,16	< 0,05	27,8
КГ глухих	81	2,67 ± 0,01	0,15			

Результати тестування для визначення пластичності та ритмічності вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку за тестом «Кроки з хлопками» показали, що глухі діти 6-10 років вже не мають відставання від чуючих дітей зі збереженою слуховою функцією за показниками розвитку пластичності та ритмічності на рівні значущості α = 0,05 (t табл. > t розр.), а навіть перевершили результати своїх чуючих однолітків. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,48 бала, в експериментальній групі – 3,54 бала, у контрольній групі глухих – 2,59 бала. Різниця між середніми показниками глухих і їх однолітків без даної патології за критерієм Стьюдента становила 2,74, що вказує на незначні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку пластичності та ритмічності між групами глухих і чуючих дітей склала лише 1,69%, що засвідчує ефективність запропонованих нами танцювальних інновацій.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що

середні арифметичні величини суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр . = 37,13) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності становила 26,8%. Див. табл. 3.18.

Таблиця 3.18

Результати тесту для визначення пластичності та ритмічності глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Кроки з хлопками», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,48 ± 0,01	0,15	2,74	< 0,05	1,69
ЕГ глухих	77	3,54 ± 0,01	0,14	37,13	< 0,05	26,8
КГ глухих	81	2,59 ± 0,02	0,18			

Узагальнюючи кінцеві результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують пластичність, дійшли висновку, що глухі діти в середньому вже перевершили результати своїх чуючих однолітків на несуттєву величину (1,65%), тобто наздогнали своїх чуючих однолітків порівнянні з показниками, отриманими на початку експерименту. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками суттєво відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 27,3%, що засвідчує суттєві відставання контрольної групи глухих дітей від глухих дітей експериментальної групи за даними показниками. Див. рис. 3.7.

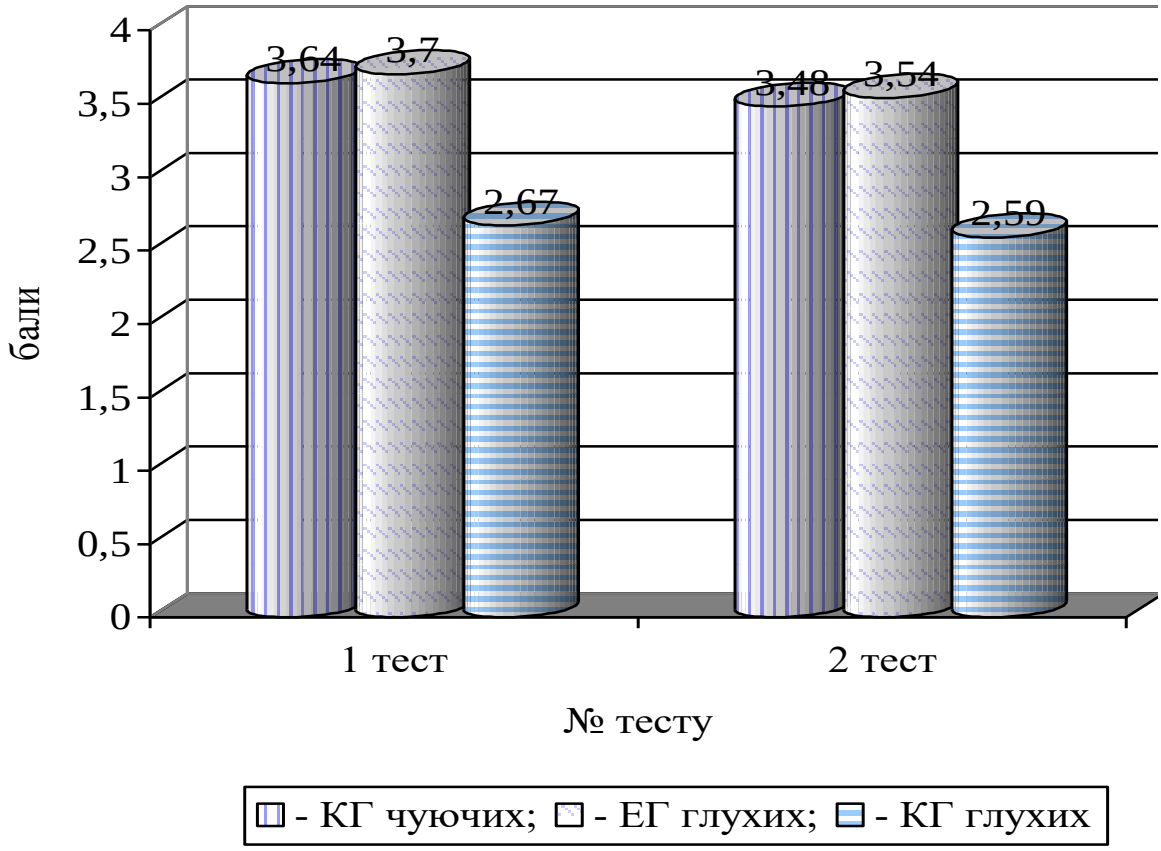

Рис. 3.7. Узагальнені результати вимірів пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту, у балах

Результати розвитку статичної рівноваги вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку,які визначалися за тестом Бондаревського засвідчили, що глухі діти 6-10 років мають незначне відставання від дітей без даної патології за показниками статичної рівноваги на рівні значущості α = 0,05 (t табл. < t розр.), натомість в порівнянні з результатами, які ми зафіксували на констатувальному етапі педагогічного експерименту, то глухі діти експериментальної групи покращили свої результати майже у два рази. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 6,65 с, в експериментальній групі – 5,21 с, у контрольній групі глухих дітей – 3,20 с. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 7,67, що вказує на значні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в

показниках статичної рівноваги (за тестом Бондаревського) між групами глухих і дітей без порушень слухового аналізатора становила 21,6%.

Проте, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами дітей 6-10 років з порушеннями слухового аналізатора, можна стверджувати, що середні арифметичні величини вже суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 17,77) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку статичної рівноваги становила 38,5%, що засвідчує позитивний вплив занять музично-ритмічного виховання з оновленим змістом на глухих дітей молодшого шкільного віку. Див. табл. 3.19.

Таблиця 3.19

Результати розвитку статичної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом Бондаревського (проби Ромберга), у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,65 ± 0,17	1,72	7,67	< 0,05	21,6
ЕГ глухих	77	5,21 ± 0,07	0,66	17,77	< 0,05	38,5
КГ глухих	81	3,20 ± 0,08	0,76			

Результати тестування вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку (за тестом «Стійка на носках») засвідчили, що глухі діти 6-10 років мають відставання від чуючих однолітків за показниками статичної рівноваги на рівні значущості α = 0,05 (t табл.< t розр.). Разом із тим, у порівнянні з результатами, які ми зафіксували на констатувальному етапі

педагогічного експерименту, глухі діти експериментальної групи покращили свої результати майже у два рази. Так середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 6,52 с, в експериментальній групі – 5,38 с, у контрольній групі глухих дітей – 3,21 с. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих за критерієм Стьюдента становила 8,60, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування у вищезазначених групах. У відсотковому відношенні різниця в показниках статичної рівноваги між групами глухих і чуючих дітей становила 17,48% на користь контрольної групи чуючих дітей.

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей молодшого шкільного віку, можна стверджувати, що середні арифметичні величини достовірно відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 33,51) на рівні значущості α = 0,05. Різниця у відсотках між середніми показниками статичної рівноваги в контрольній та експериментальній групах глухих дітей 6-10 років склала 40,3%. Див. табл. 3.20.

Таблиця 3.20

Результати розвитку статичної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Стійка на носках», у секундах

<table>
<tr><th>Група дітей</th><th>n</th><th>$\underline{X} \pm m$</th><th>δ</th><th>t розр.</th><th>P</th><th>Різниця у %</th></tr>
<tr><td>КГ чуючих</td><td>100</td><td>6,52 ± 0,11</td><td>1,18</td><td rowspan="2">8,60</td><td rowspan="2">< 0,05</td><td rowspan="2">17,48</td></tr>
<tr><td>ЕГ глухих</td><td>77</td><td>5,38 ± 0,06</td><td>0,53</td></tr>
<tr><td>КГ глухих</td><td>81</td><td>3,21 ± 0,02</td><td>0,21</td><td>33,51</td><td>< 0,05</td><td>40,3</td></tr>
</table>

Результати тестування вищезгаданих категорій дітей 6-10 років (за тестом «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги») показали, що глухі діти молодшого шкільного віку після проведення формувального етапу педагогічного експерименту не мають значного відставання від чуючих однолітків за показниками розвитку динамічної рівноваги на рівні значущості α = 0,05 (t табл. < t розр.), а навіть перевищили їх результати. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,51 бала, експериментальній групі – 3,62 бала, у контрольній групі глухих – 3,05 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 3,08, що вказує на достовірні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп та ефективність запропонованої нами методики щодо розвитку динамічної рівноваги. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку динамічної рівноваги між групами глухих і чуючих однолітків становила 3,03%, тобто глухі діти експериментальної групи наздогнали своїх чуючи однолітків за показниками динамічної рівноваги.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 16,50) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку динамічної рівноваги становила 15,7%.

Педагогічні спостереження за глухими дітьми під час виконання цього тесту показали, що на контрольному етапі педагогічного експерименту діти стали виконувати кроки більш ритмічно, звертали увагу на наш рахунок і намагалися чітко виконувати кроки на кожен наш сигнал і показники динамічної рівноваги підвищилися, в порівнянні з констатувальним етапом педагогічного експерименту. Див. табл. 3.21.

Таблиця 3.21

Результати розвитку динамічної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги», у балах

Група дітей	n	X ± m	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,51 ± 0,02	0,23	3,08	< 0,05	3,03
ЕГ глухих	77	3,62 ± 0,02	0,24			
КГ глухих	81	3,05 ± 0,02	0,19	16,50	< 0,05	15,7

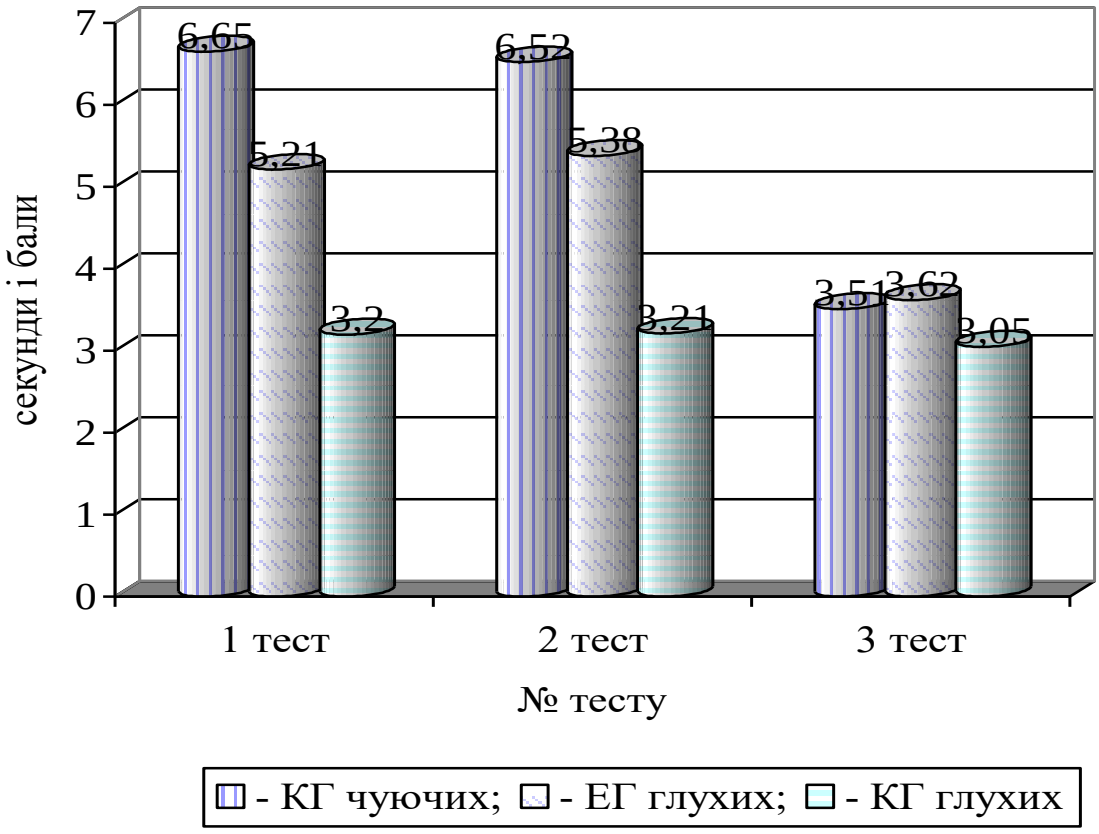

Рис. 3.8. Узагальнені результати вимірів статичної та динамічної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту, у секундах та у балах

У рис. 3.8. представлені узагальнюючі кінцеві результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують статичну та динамічну рівновагу, дійшли висновку, що глухі діти в середньому мають відставання від своїх чуючих однолітків на 14,03%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками суттєво відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 31,5%.

Результати тестування вищезгаданих категорій дітей 6-10 років (за тестом «3 перекиди вперед») показали, що діти молодшого шкільного віку з порушеннями слуху мають відставання від чуючих однолітків за показниками розвитку орієнтації в просторі на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл.< t розр.), але це відставання вже не таке суттєве, як було на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 5,65 с, експериментальній групі – 7,33 с, у контрольній групі глухих – 9,75 с. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 16,01, що вказує на істотні розбіжності між результатами тестування у вищезазначених групах. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку орієнтації в просторі між групами глухих і чуючих однолітків становила 22,9%.

Порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальної групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 15,76) на рівні значущості $\alpha = 0,05$. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку пластичності становила 24,8%, тобто ні діти контрольної групи, ні глухі діти експериментальної групи не досягли результатів однолітків зі збереженим слухом, проте в експериментальній групі глухих дітей молодшого шкільного віку показники, що характеризують розвиток здатності до орієнтації в просторі істотно відрізняються від показників в контрольній групі глухих дітей. Див. табл. 3.22.

Таблиця 3.22

Результати розвитку орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «3 перекиди вперед», у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	5,65 ± 0,03	0,33	16,01	< 0,05	22,9
ЕГ глухих	77	7,33 ± 0,03	0,33			
КГ глухих	81	9,75 ± 0,15	1,34	15,76	< 0,05	24,8

Результати здатності до орієнтації в просторі глухих та чуючих дітей 6-10 років (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю») показали, що діти молодшого шкільного віку з порушенням слухового аналізатора мають відставання від чуючих однолітків за показниками здатності до узгодження та орієнтації у просторі на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл. < t розр.), але це відставання вже не таке суттєве, як було на констатувальному етапі педагогічного експерименту, тобто глухі діти експериментальної групи наблизилися до результатів чуючих дітей молодшого шкільного віку за показниками орієнтації в просторі. Таким чином, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих становила 25,23 с, в експериментальній групі – 27,14 с, у контрольній групі глухих дітей – 30,32 с. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента склала 6,81, що вказує на незначні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках здатності до узгодження та орієнтації в просторі (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю») між групами глухих і чуючих дітей 6-10 років становила 7,03%.

Проте, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групою глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини дуже відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 8,73) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку здатності до орієнтації в просторі становила 10,48%. Отже, як в КГ глухих, так і в ЕГ глухих дітей молодшого шкільного віку відбувся істотний приріст результатів за показниками орієнтації в просторі. Не зважаючи на те, що глухі діти експериментальної групи показали кращі результати у цьому тесті за своїх глухих однолітків, проте вони не мали суттєвих відмінностей. Див. табл. 3.23.

Таблиця 3.23

Результати тесту для оцінки здатності до узгодження та орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю»), у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	25,23 ± 0,25	2,54	6,81	< 0,05	7,03
ЕГ глухих	77	27,14 ± 0,11	1,04	8,73	< 0,05	10,48
КГ глухих	81	30,32 ± 0,34	3,10			

Результати тестування «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі» на контрольному етапі педагогічного експерименту показали, що глухі діти молодшого шкільного віку мають несуттєве відставання від чуючих дітей 6-10 років за показниками розвитку швидкої орієнтації у просторі (за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі») на рівні значущості α=0,05 (t табл.< t розр.), проте приріст результатів дітей ЕГ є досить високим і підтверджує

ефективність запропонованої методики. Так, середня арифметична величина в КГ чуючих склала 3,54 бала, в ЕГ – 3,10 бала, у КГ глухих – 2,94 бала. Різниця між середніми показниками глухих і чуючих дітей за критерієм Стьюдента становила 18,45, що вказує на суттєві розбіжності між результатами тестування цих груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках розвитку швидкої орієнтації в просторі (за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі») становила 12,4%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між КГ та ЕГ дітей 6-10 років зі стійкою патологією слухового аналізатора, можна стверджувати, що середні арифметичні величини достовірно відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 5,8) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку швидкої орієнтації в просторі (за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі») становила 5,16%. Див. табл. 3.24.

Таблиця 3.24

Результати розвитку швидкої орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,54 ± 0,01	0,13	18,45	< 0,05	12,4
ЕГ глухих	77	3,10 ± 0,02	0,20	5,80	< 0,05	5,16
КГ глухих	81	2,94 ± 0,01	0,14			

Узагальнюючи кінцеві результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують здатність до орієнтації в просторі, дійшли висновку, що глухі діти молодшого шкільного віку в середньому мають відставання від

своїх чуючих однолітків на 14,1%. Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками вже суттєво відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 13,48%. Отже, запропонована нами методика розвитку здатності до орієнтації у просторі, яка використовувалась в експериментальній групі глухих дітей, виявилася найбільш ефективною, у порівнянні з тією, що пропонувалася у шкільній програмі занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшої ланки навчання. Див. рис. 3.9.

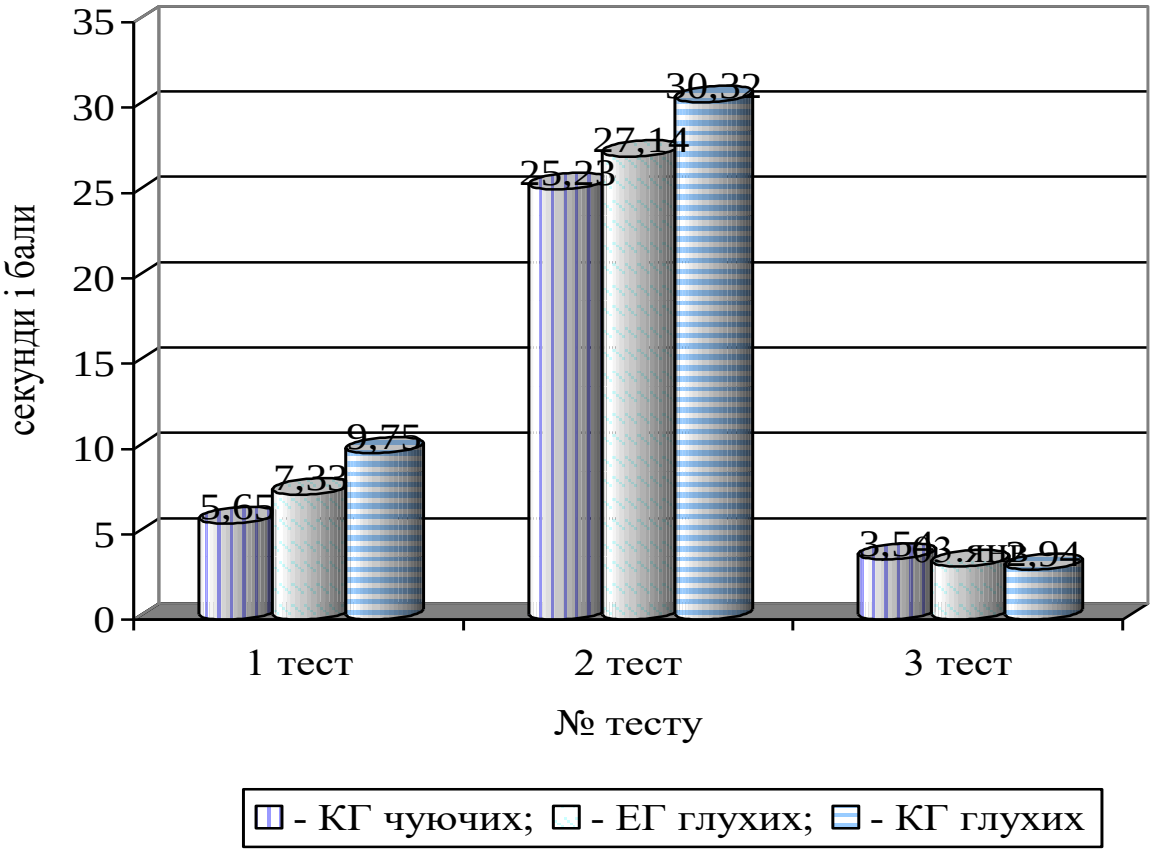

Рис. 3.9. Узагальнені результати здатності до орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту, у секундах та балах

Результати розвитку здатності до танцювальної творчості вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку за тестом «Зображення персонажів» засвідчили, що глухі діти 6-10 років не мають значного відставання від дітей без

даної патології за показниками здатності до танцювальної творчості на рівні значущості α = 0,05 (t табл. > t розр.), а навіть перевищили їх результати. Так, середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,13 бала, в експериментальній групі – 3,29 бала, у контрольній групі глухих дітей – 2,64 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючи дітей за критерієм Стьюдента становила 0,03, що вказує на відсутність розбіжностей між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках здатності до танцювальної творчості (за тестом «Зображення персонажів») між групами глухих і дітей без порушень слухового аналізатора становила 4,86%. Див. табл. 3.25.

Таблиця 3.25

Результати розвитку здатності до танцювальної творчості глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту за тестом «Зображення персонажів», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,13 ± 0,01	0,18	0,03	> 0,05	4,86
ЕГ глухих	77	3,29 ± 0,02	0,18			
КГ глухих	81	2,64 ± 0,01	0,15	24,59	< 0,05	19,75

Разом із тим, порівнюючи результати цього тесту між контрольною та експериментальною групами глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво відрізняються між собою (t табл. < t розр., при t розр. = 24,59) на рівні значущості α = 0,05. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками здатності до танцювальної творчості становила 19,75%. Таким чином, методика, яка використовувалася на заняттях

експериментальної групи виявилася ефективною у порівнянні із загальноприйнятою щодо розвитку здатності до танцювальної творчості.

Педагогічні спостереження за виконанням цього тесту глухими дітьми на контрольному етапі педагогічного експерименту показали, що вони змогли чітко передати образ персонажу, виконували рухи з більш високою активністю, майже не мали труднощів в координації своїх рухів та робили невеликі технічні помилки.

Результати розвитку рухової та танцювальної активності вищезазначених категорій дітей молодшого шкільного віку засвідчили, що глухі діти 6-10 років не мають відставання від чуючих однолітків за показниками розвитку рухової та танцювальної активності на рівні значущості $\alpha = 0,05$ (t табл. $<$ t розр.); вони навіть виконали цей тест краще за своїх чуючих однолітків. Так середня арифметична величина в контрольній групі чуючих склала 3,05 бала, в експериментальній групі глухих – 3,18 бала, у контрольній групі глухих – 2,64 бала. Різниця між середніми величинами глухих і чуючих за критерієм Стьюдента становила 3,66, що вказує на достовірні розбіжності між результатами тестування вищезазначених груп. У відсотковому відношенні різниця в показниках відчуття ритму між групами глухих і чуючих дітей становила 4,08%.

Однак, порівнюючи результати цього тесту між КГ і ЕГ глухих дітей 6-10 років, можна стверджувати, що середні арифметичні величини суттєво відрізняються між собою (t табл. $<$ t розр., при t розр. $= 18,04$) на рівні значущості $\alpha = 0,05$. У відсотковому відношенні різниця між середніми показниками розвитку рухової та танцювальної активності становила 16,9%.

Педагогічні спостереження під час виконання цього тесту глухими дітьми засвідчили, що їм вже було не так складно повторити чіткий показ педагога елемента танцю, їх рухи були ритмічні, вільні. Див. табл. 3.26.

Таблиця 3.26

Результати розвитку рухової та танцювальної активності глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту, у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$	δ	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,05 ± 0,02	0,24	3,66	< 0,05	4,08
ЕГ глухих	77	3,18 ± 0,02	0,23			
КГ глухих	81	2,64 ± 0,01	0,13	18,04	< 0,05	16,9

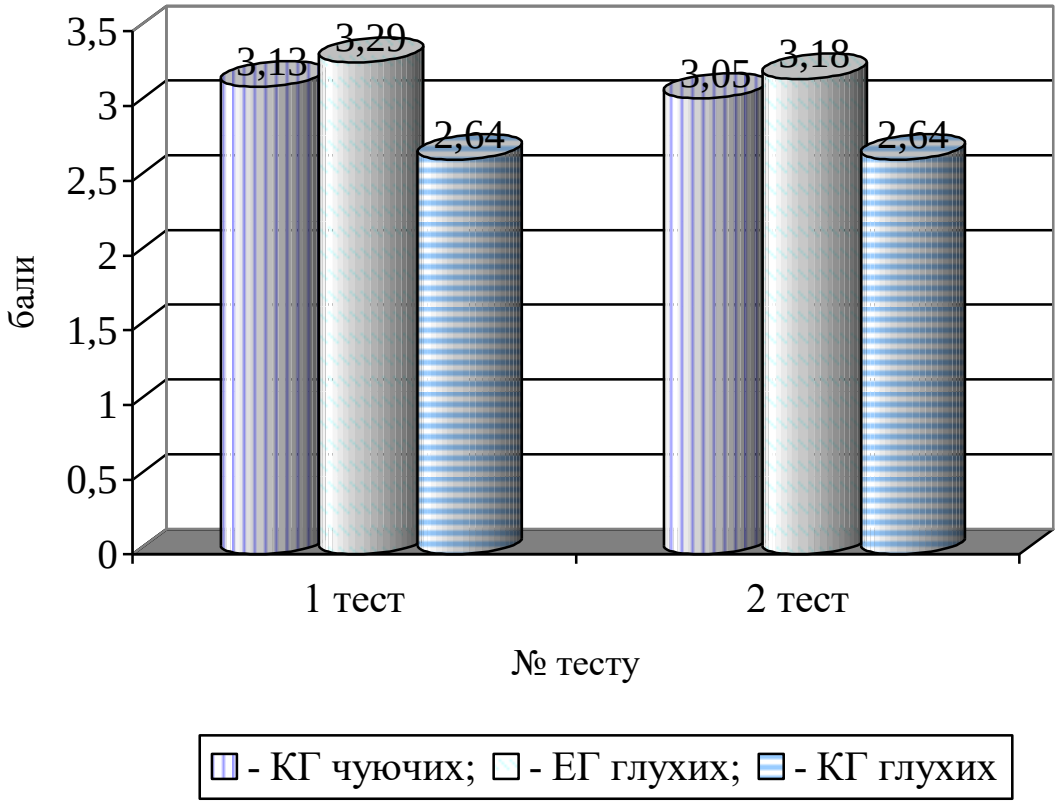

Рис. 3.10. Узагальнені результати здатності до танцювальної творчості та активності глухих і чуючих дітей 6-10 років на контрольному етапі педагогічного експерименту, у балах

На рис. 3.10. представлені узагальнюючі кінцеві результати дослідження глухих і чуючих дітей 6-10 років, що характеризують здатність до танцювальної творчості та активності, ми дійшли висновку, що глухі діти в середньому не мають відставання від своїх чуючих однолітків, а навпаки, перевищили показники дітей без патології слухового аналізатора на несуттєву величину (4,47%). Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за цими показниками вже суттєво відрізняються між собою. Різниця між середніми показниками в цих групах становила 18,32%, що дає змогу стверджувати про ефективність наших корекційних впливів щодо розвитку здатності до танцювальної творчості та активності на глухих дітей експериментальної групи.

Таким чином, використовуючи різноманітні методи і методичні прийоми навчання, що спрямовані на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, ми ефективно робили корекційну спрямованість на подолання дефекту дітей з даною патологією та змогли підняти показники розвитку основних складових танцювальних рухів та їх адаптаційні можливості.

3.4. Вплив експериментальної методики занять з музично-ритмічного виховання на формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років

З вересня 2010 р. по травень 2012 р. проводився основний формувальний педагогічний експеримент, метою якого була перевірка ефективності впливу розробленої методики занять музично-ритмічного виховання, спрямованих на формування танцювальних рухів у глухих школярів 6-10 років. Результати експерименту наведені нижче.

Таблиця 3.27

Порівняльні результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту

за тестом «Ходьба випадами», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,21 ± 0,07	3,32 ± 0,01	2,39	< 0,05	3,31
ЕГ глухих	77	2,91 ± 0,05	3,56 ± 0,02	13,26	< 0,05	18,2
КГ глухих	81	2,94 ± 0,02	3,02 ± 0,01	2,90	< 0,05	8,1

Як видно з результатів таблиці 3.27, ми спостерігали достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Ходьба випадами» на 18,2% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. Водночас, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися несуттєво, лише на 8,1%. Показники контрольної групи чуючих дітей мали тенденцію до покращення на 3,31%.

З результатів таблиці 3.28, ми спостерігали достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони» на 22,03% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися недостовірно за критерієм Стьюдента, лише на 2,51%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися несуттєво, тільки на 0,53%.

Таблиця 3.28

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Ходьба с підійманням прямої ноги вперед з відведенням рук у сторони», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,73 ± 0,07	3,75 ± 0,02	0,42	> 0,05	0,53
ЕГ глухих	77	2,97 ± 0,08	3,81 ± 0,03	11,97	< 0,05	22,03
КГ глухих	81	3,18 ± 1,28	3,10 ± 0,01	1,41	> 0,05	2,51

Таблиця 3.29

Результати розвитку відчуття ритму глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Спринт у заданому ритмі», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,75 ± 0,08	3,86 ± 0,02	1,95	> 0,05	2,84
ЕГ глухих	77	2,86 ± 0,06	3,62 ± 0,02	14,56	< 0,05	20,9
КГ глухих	81	2,83 ± 0,02	2,86 ± 0,02	0,87	> 0,05	1,04

У таблиці 3.29 ми бачимо достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Спринт у заданому ритмі» **(**на 22,9%) при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися недостовірно за критерієм Стьюдента, лише на 1,04%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися неістотно, тільки на 2,84%.

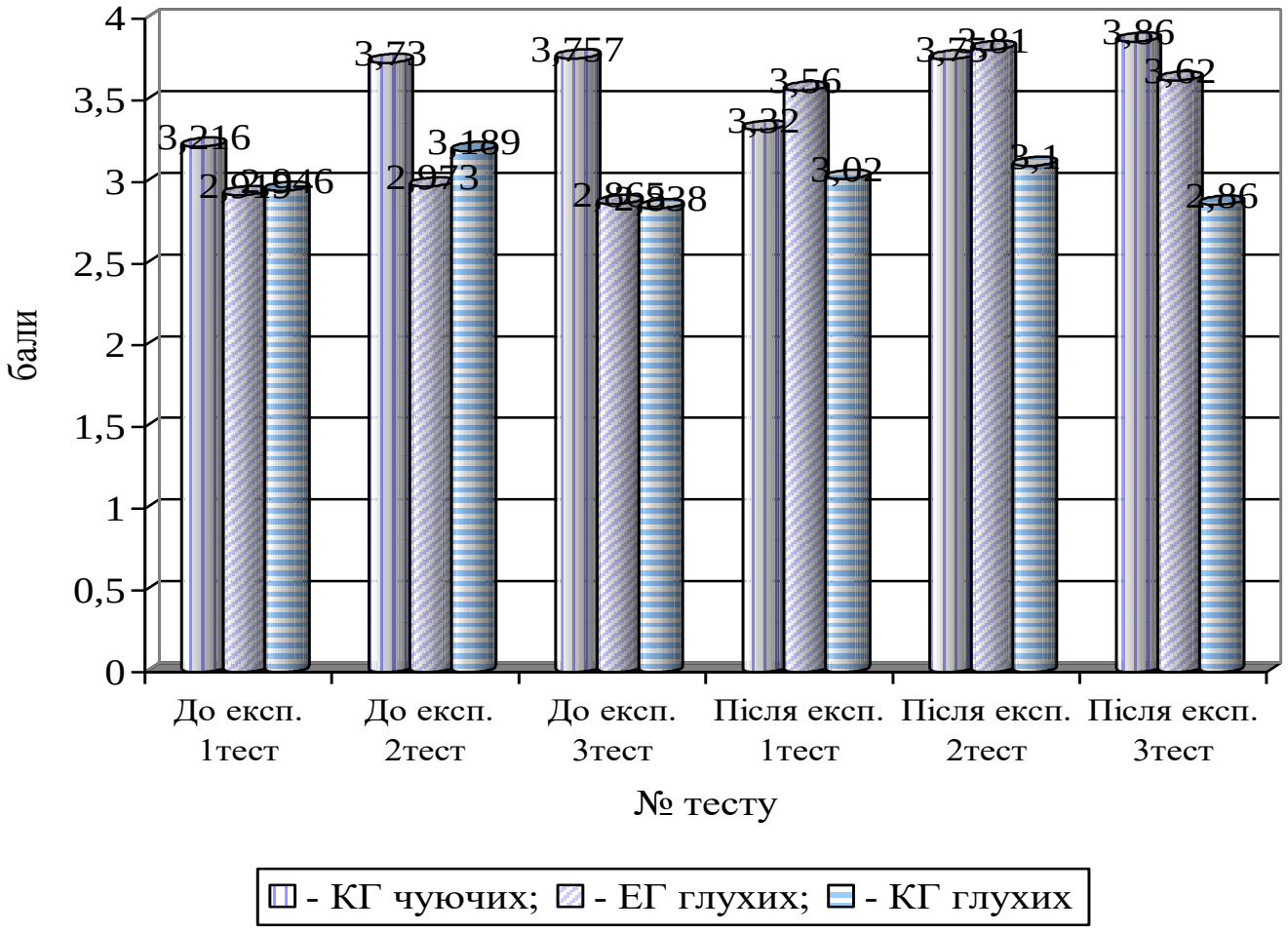

Рис. 3.11. Порівняльні результати узагальнених вимірів відчуття ритму контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту, у балах

Порівнюючи результати узагальнених вимірів відчуття ритму контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту дітей 6-10 років ми дійшли висновку, що глухі діти експериментальної групи в середньому покращили свої результати за тестами відчуття ритму на 20,3%. Водночас результати контрольної групи глухих дітей покращились лише на 3,8%. Показники контрольної групи учнів без патології слухового аналізатора збільшилися на 2,2 %. Див. рис. 3.11.

Як видно з результатів таблиці 3.30, ми спостерігали достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Приставний крок з невеликим присіданням» на 30% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. Водночас, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися несуттєво, лише на 4,86%. Показники контрольної групи чуючих дітей суттєво не змінились (на 0,54%).

Таблиця 3.30

Результати розвитку пластичності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Приставний крок з невеликим присіданням», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,62 ± 0,02	3,64 ± 0,01	0,64	> 0,05	0,54
ЕГ глухих	77	2,59 ± 0,11	3,70 ± 0,02	13,39	< 0,05	30
КГ глухих	81	2,54 ± 0,02	2,67 ± 0,01	4,53	< 0,05	4,86

Таблиця 3.31

Результати тесту для визначення пластичності та ритмічності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Кроки з хлопками», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,35 ± 0,11	3,48 ± 0,01	1,89	> 0,05	3,7
ЕГ глухих	77	2,37 ± 0,12	3,54 ± 0,01	13,63	< 0,05	33,05
КГ глухих	81	2,43 ± 0,01	2,59 ± 0,02	6,49	< 0,05	6,1

У таблиці 3.31 ми бачимо достовірне покращення результатів в експериментальній групі глухих дітей молодшого шкільного віку після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Кроки з хлопками» на 33,05% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно за критерієм Стьюдента, разом із тим у порівнянні з результатами експериментальної групи приріст був незначний, лише на 6,1%. Показники контрольної групи чуючих дітей також змінилися на недостовірно значиму величину, тільки на 3,7%.

Порівнюючи результати узагальнених вимірів пластичності контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту дітей 6-10 років ми дійшли висновку, що глухі діти експериментальної групи в середньому покращили свої результати за тестами пластичності на 31,5%. У той же час результати контрольної групи глухих дітей покращились лише на 5,48%. Показники контрольної групи учнів без патології слухового аналізатора збільшилися тільки на 2,12 %. Див. рис. 3.12.

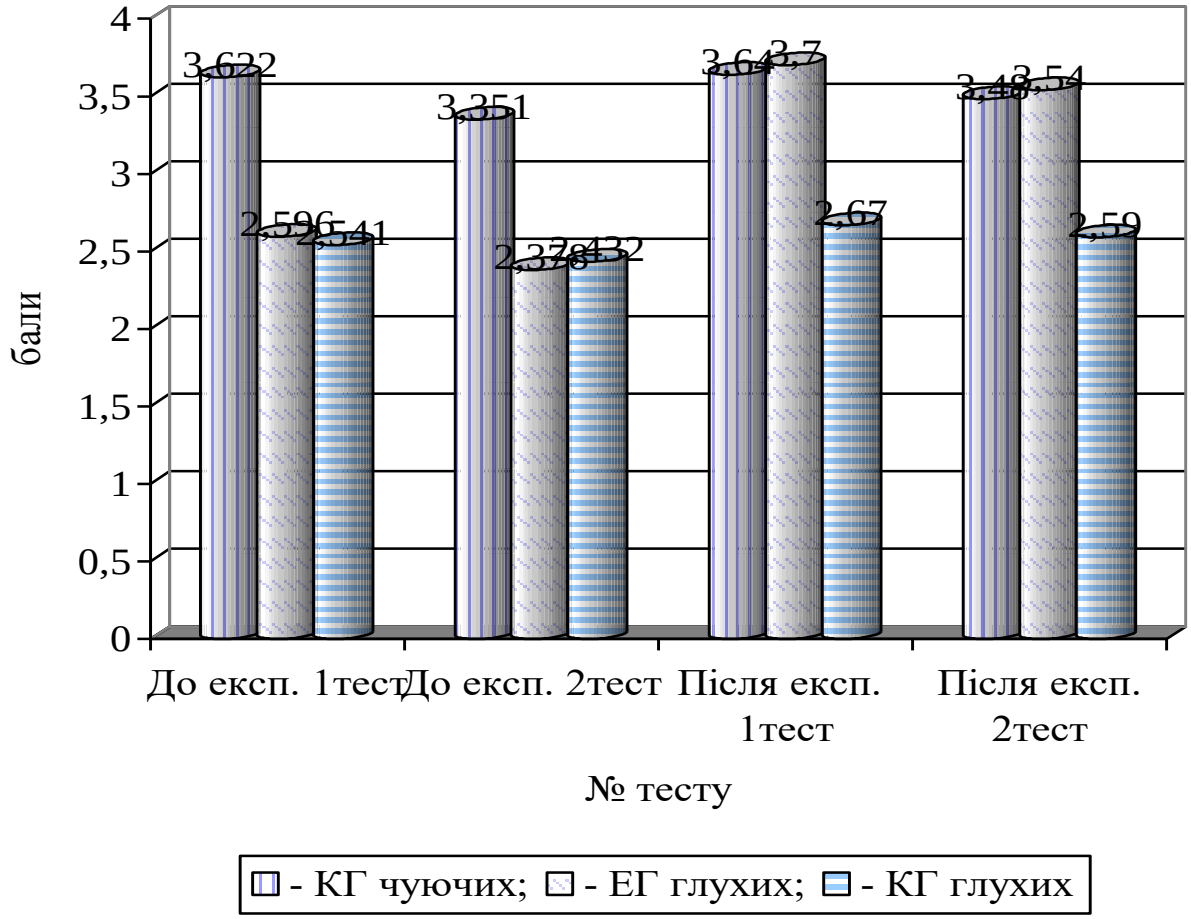

Рис. 3.12. Порівняльні результати узагальнених вимірів пластичності контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту, у балах

У таблиці 3.32 ми бачимо достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками проби Ромберга (на 47,4%) при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися не так суттєво, як в експериментальній групі за критерієм Стьюдента, (на 19,06%). Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися неістотно, тільки на 0,45%.

Таблиця 3.32

Результати розвитку статичної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом Бондаревського (проба Ромберга), у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,62 ± 2,84	6,65 ± 0,17	0,02	> 0,05	0,45
ЕГ глухих	77	2,74 ± 0,63	5,21 ± 0,07	5,74	< 0,05	47,4
КГ глухих	81	2,59 ± 0,02	3,20 ± 0,08	7,03	< 0,05	19,06

Таблиця 3.33

Результати розвитку статичної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Стійка на носках», у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,70 ± 1,78	6,52 ± 0,11	0,17	> 0,05	2,68
ЕГ глухих	77	3,10 ± 0,25	5,38 ± 0,06	12,28	< 0,05	42,3
КГ глухих	81	2,94 ± 0,01	3,21 ± 0,02	8,99	< 0,05	8,4

Як видно з результатів таблиці 3.33, ми спостерігали достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Стійка на носках» (на 42,3%) при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. Водночас, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно на 8,4%. Показники контрольної групи чуючих дітей майже не змінились, несуттєво покращилися на 2,68%.

Як видно з результатів таблиці 3.34, ми спостерігали достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги» (на 20,9%) при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. Водночас, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно, однак несуттєво в порівнянні з показниками експериментальної групи, лише на 5,2%. Показники контрольної групи чуючих дітей мали тенденцію до покращення на 5,41%.

Таблиця 3.34

Результати розвитку динамічної рівноваги глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Кроки вперед з присідом на коліно і утриманням рівноваги», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,32 ± 0,15	3,51 ± 0,02	1,96	> 0,05	5,41
ЕГ глухих	77	2,86 ± 0,06	3,62 ± 0,02	14,56	< 0,05	20,9
КГ глухих	81	2,89 ± 0,24	3,05 ± 0,02	4,95	< 0,05	5,2

Порівнюючи результати узагальнених вимірів статичної та динамічної рівноваги контрольної та експериментальної групи на початку та після експерименту дітей 6-10 років ми дійшли висновку, що глухі діти експериментальної групи в середньому покращили свої результати за тестами динамічної та статичної рівноваги на 36,8%. У той же час результати контрольної групи глухих дітей покращились на 10,8%. Показники контрольної групи чуючих учнів збільшилися тільки на 2,84%. Див. рис. 3.13.

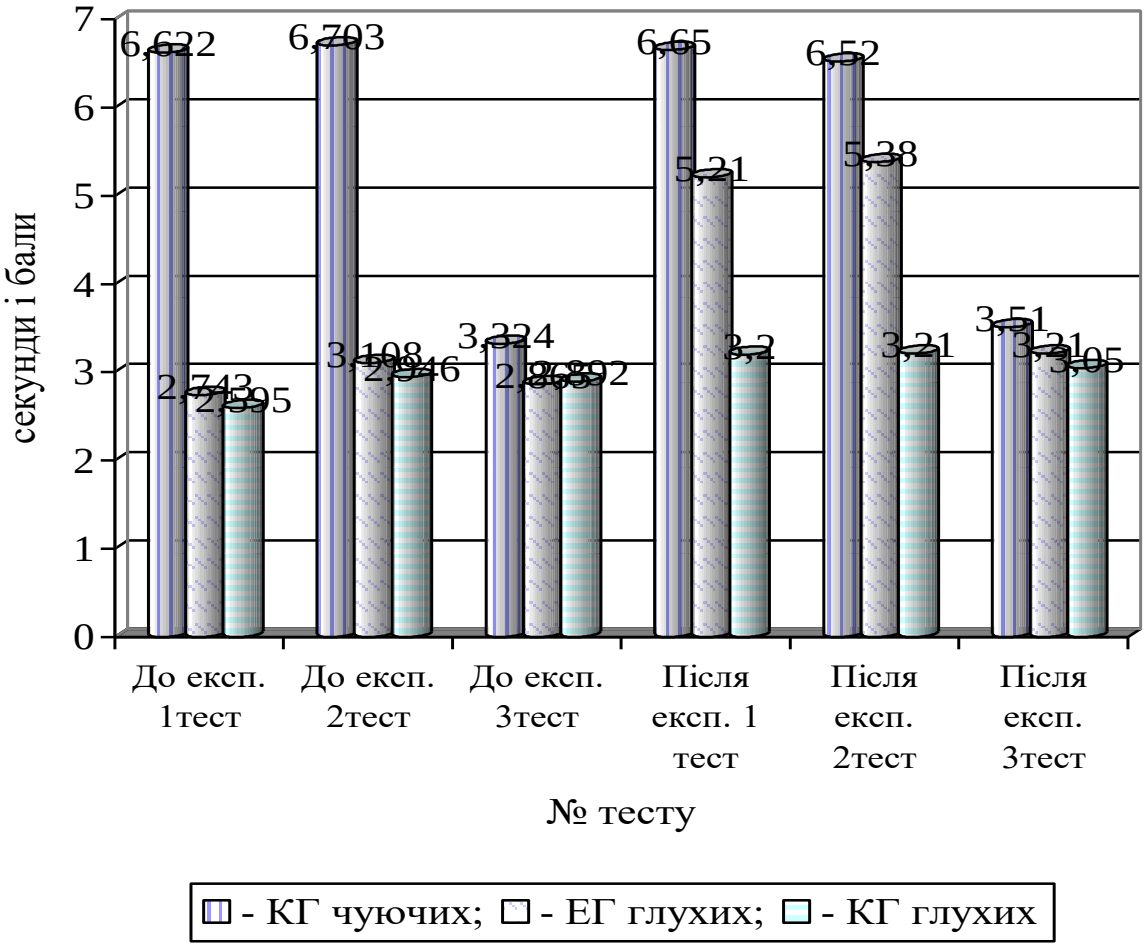

Рис. 3.13. Порівняльні результати узагальнених вимірів статичної та динамічної рівноваги контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту, у секундах та у балах

У таблиці 3.35 ми бачимо достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за тестом

«3 перекиди вперед» на 35,8% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися не так суттєво, як в експериментальній групі за критерієм Стьюдента, на 11,7%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися достовірно на 7,07%. Див. табл. 3.35.

Таблиця 3.35

Результати розвитку орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «3 перекиди вперед», у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	6,08 ± 0,32	5,65 ± 0,03	2,16	< 0,05	7,07
ЕГ глухих	77	11,43± 1,43	7,33 ± 0,03	4,14	< 0,05	35,8
КГ глухих	81	11,05± 0,49	9,75 ± 0,15	2,28	< 0,05	11,7

З результатів таблиці 3.36, ми спостерігали достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Перехід через гімнастичну палицю» на 7,68% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно за критерієм Стьюдента, лише на 5,16%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися несуттєво, тільки на 0,98%.

Таблиця 3.36

Результати тесту для оцінки здатності до узгодження та орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту (за тестом «Перехід через гімнастичну палицю»), у секундах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	25,48 ±0,66	25,23 ± 0,25	0,38	> 0,05	0,98
ЕГ глухих	77	29,40± 1,51	27,14 ± 0,11	2,14	< 0,05	7,68
КГ глухих	81	31,97 ±0,30	30,32 ± 0,34	3,58	< 0,05	5,16

Таблиця 3.37

Результати розвитку орієнтації в просторі глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,45 ± 0,05	3,54 ± 0,01	2,68	< 0,05	2,54
ЕГ глухих	77	2,48 ± 0,04	3,10 ± 0,02	16,99	< 0,05	20
КГ глухих	81	2,78 ± 0,03	2,94 ± 0,01	4,35	< 0,05	5,44

У таблиці 3.37 ми спостерігаємо достовірне покращення результатів в експериментальній групі глухих дітей після занять за запропонованою методикою за тестом «Проскоки по лінії на правій та лівій нозі» (на 20%) при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно, проте не так суттєво, як в експериментальній групі глухих дітей за критерієм Стьюдента, на 5,44%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися достовірно на 2,54%.

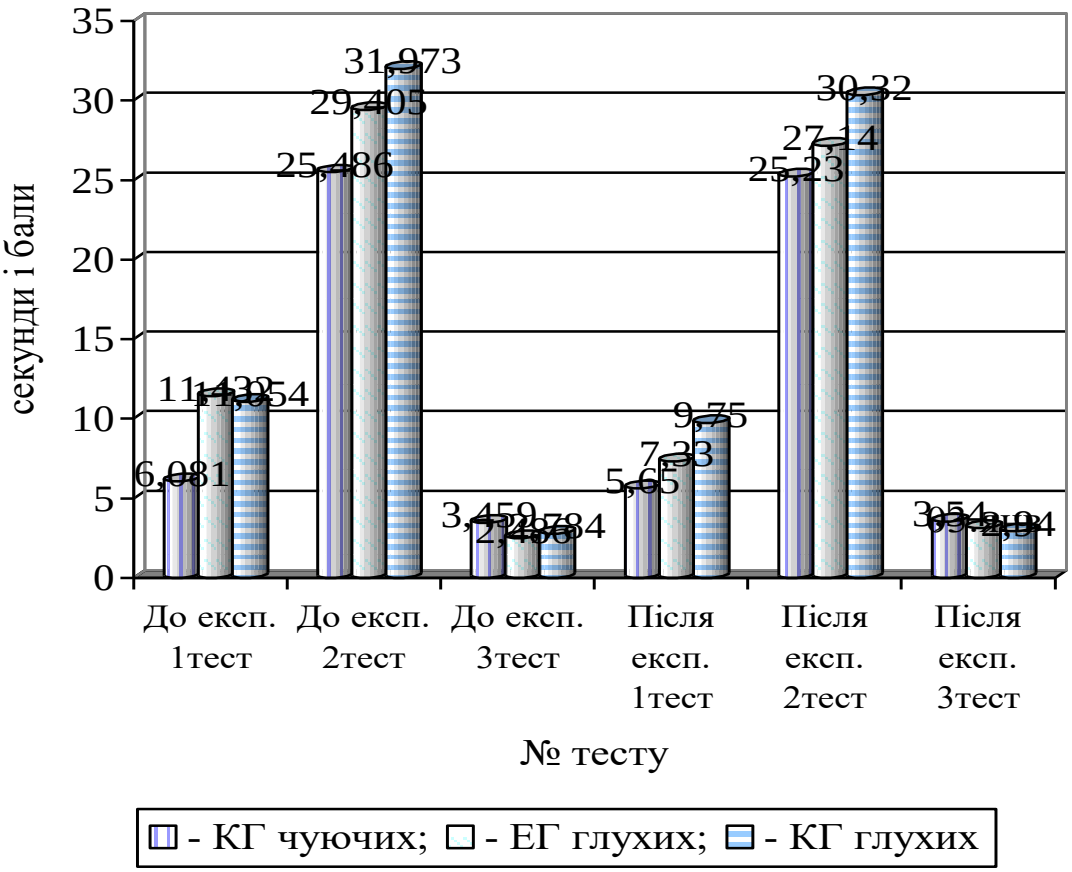

Рис. 3.14. Порівняльні результати вимірів орієнтації в просторі КГ та ЕГ на початку та після експерименту, у секундах та у балах

Порівнюючи результати узагальнених вимірів орієнтації у просторі контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту дітей 6-10 років ми дійшли висновку, що глухі діти експериментальної групи в

середньому суттєво покращили свої результати за тестами орієнтації у просторі на 21,1%. У той же час результати контрольної групи глухих дітей покращились на 7,4%. Показники контрольної групи чуючих учнів збільшилися тільки на 3,53%. Див. рис. 3.14.

З результатів таблиці 3.38, видно достовірне покращення результатів в експериментальній групі глухих дітей молодшого шкільного віку після занять за запропонованою методикою за показниками тесту «Зображення персонажів» (на 26,1%) при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно за критерієм Стьюдента, лише на 6,06%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися несуттєво, тільки на 1,59%.

Таблиця 3.38

Результати розвитку здатності до танцювальної творчості глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту за тестом «Зображення персонажів», у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	3,08 ± 0,04	3,13 ± 0,01	1,46	> 0,05	1,59
ЕГ глухих	77	2,43 ± 0,04	3,29 ± 0,02	24,50	< 0,05	26,1
КГ глухих	81	2,48 ± 0,01	2,64 ± 0,01	6,57	< 0,05	6,06

У таблиці 3.39 ми спостерігаємо достовірне покращення результатів в експериментальній групі після занять за запропонованою методикою за показниками розвитку рухової та танцювальної активності на 28,6% при математичній обробці середніх результатів за критерієм Стьюдента. У той же

час, показники в контрольній групі глухих дітей змінилися достовірно,однак не так суттєво, як в експериментальній групі за критерієм Стьюдента, на 10,2%. Показники контрольної групи чуючих дітей змінилися достовірно на 6,22%.

Таблиця 3.39

Результати розвитку рухової та танцювальної активності глухих і чуючих дітей 6-10 років на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту, у балах

Група дітей	n	$\underline{X} \pm m$ До експерименту	$\underline{X} \pm m$ Після експерименту	t розр.	P	Різниця у %
КГ чуючих	100	2,86 ± 0,11	3,05 ± 0,02	2,67	< 0,05	6,22
ЕГ глухих	77	2,27 ± 0,06	3,18 ± 0,02	18,69	< 0,05	28,6
КГ глухих	81	2,37 ± 0,01	2,64 ± 0,01	12,24	< 0,05	10,2

Порівнюючи узагальнені результати вимірів здатності до танцювальної творчості та активності контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту дітей 6-10 років ми дійшли висновку, що глухі діти експериментальної групи в середньому покращили свої результати за тестами здатності до танцювальної творчості на 27,3%. У той же час результати контрольної групи глухих дітей покращились на 8,1%. Показники контрольної групи чуючих учнів збільшилися тільки на 3,9%, що є несуттєвим по відношенню до їх вихідних результатів дослідження. Див. рис. 3.15

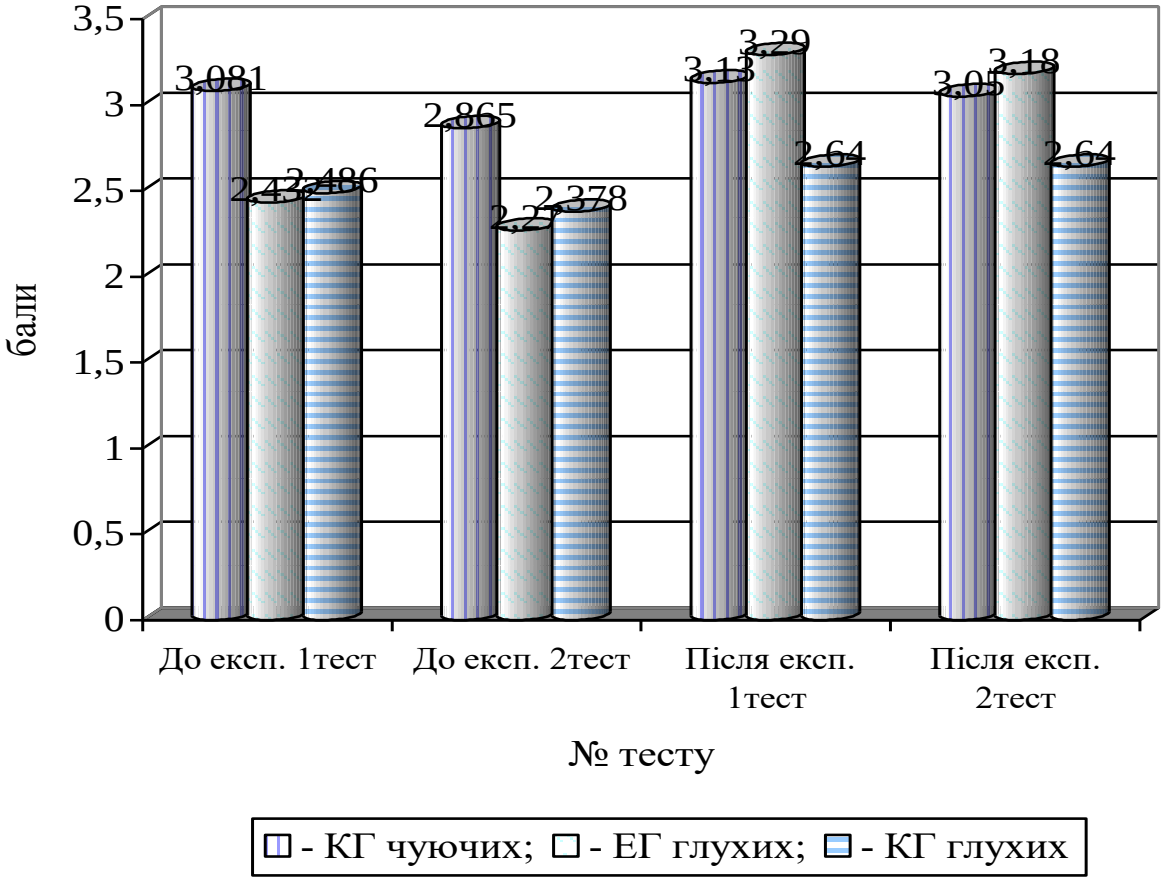

Рис. 3.15. Порівняльні результати вимірів здатності до танцювальної творчості та активності контрольної та експериментальної груп на початку та після експерименту, у балах

Висновки до третього розділу

1. Увесь педагогічний експеримент щодо формування танцювальних рухів у глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання складався з трьох взаємопов'язаних етапів: констатувального, формувального і контрольного. Основна мета констатувального експерименту полягала в визначенні особливостей сформованості танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років. Метою формувального етапу педагогічного експерименту був підбір і апробація танцювальних засобів, методів і методичних прийомів, спрямованих на формування і корекцію танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання, які

дозволять зробити цей процес цікавим, успішним і головне – доступним для даного контингенту дітей. Метою контрольного етапу педагогічного експерименту була експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики навчання танцювальних вправ, що спрямована на формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років на заняттях музично-ритмічного виховання.

2. На констатувальному етапі експерименту було досліджено показники розвитку основних складових танцювальних рухів глухих та чуючих дітей молодшого шкільного віку. У результаті експерименту було з'ясовано, що за результатами тестування показники сформованості танцювальних рухів дітей, які чують були суттєво кращими за показники глухих дітей: відчуття ритму – на 18,1%, пластичність – 28,6%, статична та динамічна рівновага – 47,6%, здатність до узгодження та орієнтації в просторі – 19,1%, здатність до танцювальної творчості – 20,9% ($P < 0,05$).

Отже, вихідні результати дослідження сформованості танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку дозволяють стверджувати про значне відставання глухих дітей від своїх чуючих ровесників за основними показниками, що характеризують танцювальні рухи: відчуття ритму, пластичність, статична та динамічна рівновага, орієнтація в просторі, здатність до танцювальної творчості. Це вимагає розроблення, теоретичного обґрунтування і експериментальної перевірки методики, що сприятиме формуванню танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання.

Натомість, порівнюючи результати дослідження щодо сформованості танцювальних рухів у глухих дітей контрольної та експериментальної груп була виявлена відсутність суттєвих розбіжностей між ними. Різниця в показниках відчуття ритму склала 2,4%, пластичності – 0,02%, статичної та динамічної рівноваги – 3,24%, здатності до узгодження та орієнтації в просторі – 5,4%, здатності до танцювальної творчості – 3,3% ($P > 0,05$). Це засвідчує їх однорідність та дозволяє нам проводити формувальний експеримент.

3. Після формувального етапу педагогічного експерименту було реалізовано завдання контрольного етапу, який відобразив ефективність запропонованої методики формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років. Результати тестування, що характеризують відчуття ритму показали, що глухі діти експериментальної групи не мають істотного відставання від своїх чуючих однолітків після проведення формувального експерименту, різниця склала лише 2%; за статичною та динамічною рівновагою глухі діти відстають від своїх ровесників, які добре чують, на 14,03%; за орієнтацією в просторі – на 14,1%, однак спостерігається тенденція до поліпшення цих результатів; за показниками, що характеризують пластичність та здатність до танцювальної творчості, глухі діти наздогнали своїх чуючих однолітків. Різниця у цих показниках була на користь глухих (на 1,65% і на 4,47% більше відповідно), проте вона виявилася несуттєвою.

Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за показниками основних складових танцювальних рухів суттєво відрізнялися між собою. За показниками відчуття ритму глухі діти другої групи (ЕГ) перевершили глухих дітей першої групи (КГ) на 18,2%; за пластичністю – на 27,3%; за статичною та динамічною рівновагою – на 31,5%; за орієнтацію в просторі – на 13,48%; за здатністю до танцювальної творчості – на 18,32%.

4. Результати досліджень основних складових танцювальних рухів вказують на доцільність розробки інноваційних педагогічних впливів, в основу яких було покладено систему танцювальних засобів (вальс, ритмічний танець «Сучасник», «Вару-вару», повільний вальс, ча-ча-ча, швидкий фокстрот, краков'як, фігурний вальс, самба, полька, танго, квадратна румба, джайв, вальс-гавот, вальс-мазурка, кубинська румба), методів і методичних прийомів (словесний: розкривали зміст та елементарну техніку виконання відповідного танцювального руху у вигляді розповіді, обґрунтування, обговорення; наочний: показ танцювального руху, демонстрація плакатів, рисунків у вигляді показу схем пересування; практичний: активна діяльність глухих учнів; ігровий та змагальний; цілісний метод та метод навчання за частинами; метод тимчасового

спрощення) з формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку.

Методичні рекомендації до занять музично–ритмічного виховання для глухих учнів початкових класів спеціальної школи зі спрямованим використанням розроблених та удосконалених нами методів та засобів щодо формування основних складових танцювальних рухів, дозволили суттєво підвищити показники сформованості основних складових танцювальних рухів глухих учнів та досягти (відчуття ритму, пластичність, здатність до танцювальної творчості), а в окремих випадках неістотно наблизитися з тенденцією до покращення глухим дітям за результатами до своїх чуючих однолітків (статична та динамічна рівновага).

5. Як складова комплексу спеціальних педагогічних впливів, спрямованих на запобігання, згладжування чи подолання дефектів слуху та його наслідків, формування і корекція танцювальних рухів сприяла не тільки інтенсифікації процесу розвитку фізичних якостей, формуванню знань, рухових умінь і навичок, розвитку координаційно-рухової функції глухих дітей, але й, як показують педагогічні спостереження, розвитку музичності, пізнавальних процесів даної категорії школярів, поповненню їхнього словникового запасу, більш повної реалізації рухового потенціалу і творчих сил.

6. Позитивні зміни досліджуваних показників на контрольному етапі педагогічного експерименту, що характеризують сформованість танцювальних рухів у глухих дітей молодшого шкільного віку засвідчили ефективність експериментальної методики з формування танцювальних рухів відповідної категорії дітей, впровадженої нами в корекційно-педагогічний процес у спеціальних школах-інтернатах для глухих дітей.

Основні положення третього розділу викладені в роботах [203, 204, 205, 206, 207, 208, 215, 216, 217].

ВИСНОВКИ

У дисертації проаналізовано стан проблеми формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку в теорії і практиці сурдопедагогіки, охарактеризовано основні складові танцювальних рухів, визначено позитивну динаміку їх показників під впливом занять музично-ритмічного виховання за розробленою програмою, доведено ефективність формування танцювальних рухів глухих дітей 6–10 років за експериментальною методикою, розроблено методичні рекомендації до занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку.

1. Теоретичний аналіз і синтез літературних джерел засвідчив, що проблема формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання в сучасній теорії і практиці сурдопедагогіки є актуальною і потребує більш ґрунтовного вивчення.

Опрацювання наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців показало, що заняття з музично-ритмічного виховання як складова фізичного виховання здатні справляти позитивний корекційний вплив на психофізичний розвиток дітей з різними порушеннями, їхню рухову сферу. В спеціальних дослідженнях проблема формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання із застосуванням відповідних засобів висвітлювалася недостатньо. Необхідні розробка та конкретизація основних положень формування, розвитку та корекції танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку.

Визначено, що для навчання глухих дітей танцювальних рухів акцентований педагогічний вплив треба проводити в період з 5 до 10 років – який є сенситивним періодом для розвитку основних їх складових.

2. Визначено, уточнено та теоретично обґрунтовано основні поняття: «формування танцювальних рухів глухих дітей», «музично-ритмічне виховання глухих дітей».

Під формуванням танцювальних рухів глухих дітей розуміємо цілеспрямований корекційно-формувальний вплив на рухові дії танцювального характеру глухих дітей, окремі елементи різноманітних танців, а також зв'язні послідовні танцювальні рухи, що виконуються під музичний супровід. Вони розглядаються нами як цінний засіб спілкування людей, що сприяє вихованню колективізму, дружби і товариства, що розвиває естетичні почуття і координаційно-рухову сферу загалом, підвищує інтерес до занять музично-ритмічного виховання. Виконання танцювальних рухів під музику викликає в глухих учнів відчуття радості, покращує емоційний стан і загальну культуру поведінки.

«Музично-ритмічне виховання глухих дітей» – це система фізичних вправ, що ґрунтується на взаємозв’язку рухів з музикою і є складовою фізичного та естетичного виховання дітей окресленої категорії.

3. Визначено основні складові танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, до яких віднесено: відчуття ритму, пластичність, здатність до статичної та динамічної рівноваги, здатність до узгодження та орієнтації в просторі, здатність до танцювальної творчості. Ці складові тісно взаємопов'язані між собою та потребують значної корекції рухових дій під час навчання глухих дітей танцювальних рухів.

Основними критеріями, що характеризують сформованість танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання, нами визнано: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-корекційний, оцінний.

Мотиваційний критерій характеризується інтересом глухих дітей молодшого шкільного віку до виконання завдань, що спрямовані на формування їхніх танцювальних рухів і визначається за допомогою педагогічних спостережень за активністю глухих дітей під час виконання танцювальних завдань, мірою їх залученості в процес навчання на заняттях музично-ритмічного виховання; когнітивний критерій передбачає знання техніки виконання танцювальних рухів глухими дітьми 6-10 років і способів взаємодії з партнерами

та визначається методом опитування і бесіди, характеризується правильністю і точністю танцювальних рухів, які розучувалися; діяльнісно-корекційний критерій відображає вміння глухих дітей точно, чітко, скоординовано, ритмічно й одночасно пластично виконувати танцювальні рухи, зберігаючи при цьому рівновагу при зупинках і переміщеннях у просторі та виявляючи творчість під час складання танцювальних композицій, що поєднуються музичним супроводом, які є достатнім для виконання танцювальних елементів і танцю загалом, а також уміння взаємодіяти з партнерами, визначається за допомогою методу експертних оцінок і тестів, що характеризують розвиток координаційно-рухової сфери; корекційна складова цього критерію передбачає: своєчасне корегування всіх вищезазначених видів рухової діяльності, виправлення помилок, творчу взаємодію з партнерами тощо; оцінний критерій характеризує здатність до самоконтролю танцювальних рухів та визначається кількістю грубих і дрібних помилок при виконанні танцювальних завдань.

4. На констатувальному етапі експерименту було досліджено показники розвитку основних складових танцювальних рухів глухих та чуючих дітей молодшого шкільного віку. У результаті експерименту було з’ясовано, що за результатами тестування показники сформованості танцювальних рухів дітей, які чують були суттєво кращими за показники глухих дітей: відчуття ритму – на 18,1%, пластичність – 28,6%, статична та динамічна рівновага – 47,6%, здатність до узгодження та орієнтації в просторі – 19,1%, здатність до танцювальної творчості – 20,9% ($P < 0,05$).

Вихідні результати дослідження сформованості танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку дають підстави стверджувати про значне відставання глухих дітей від своїх чуючих ровесників за основними показниками, що характеризують танцювальні рухи, такими як: відчуття ритму, пластичність, статична та динамічна рівновага, орієнтація у просторі, здатність до танцювальної творчості. Це вимагає розроблення, теоретичного обґрунтування і експериментальної перевірки методики, що сприятиме

формуванню танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання.

Натомість, порівнюючи результати дослідження щодо сформованості танцювальних рухів у глухих дітей контрольної та експериментальної груп була виявлена відсутність суттєвих розбіжностей між ними. Різниця в показниках відчуття ритму становила 2,4%, пластичності – 0,02%, статичної та динамічної рівноваги – 3,24%, здатності до узгодження та орієнтації в просторі – 5,4%, здатності до танцювальної творчості – 3,3% ($P > 0,05$). Це засвідчило їх однорідність та дало нам змогу проводити формувальний експеримент.

5. Розроблена авторська програма занять з музично-ритмічного виховання, основний зміст якої становили такі види танцювальних рухів, як: вальс, ритмічний танець «Сучасник», «Вару-вару», повільний вальс, ча-ча-ча, швидкий фокстрот, краков'як, фігурний вальс, самба, полька, танго, квадратна румба, джайв, вальс-гавот, вальс-мазурка, кубинська румба, в поєднанні з методичними рекомендаціями щодо їх формування сприяє формуванню танцювальних умінь і навичок, їх корекції та розвитку музичності глухих дітей 6-10 років.

Змістове наповнення занять музично-ритмічного виховання для глухих учнів початкових класів спеціальної школи здійснювалося зі спрямованим використанням підібраних, модифікованих та адаптованих нами методів та методичних прийомів щодо формування основних складових танцювальних рухів, до яких ми відносимо: практичні методи, словесні, наочні.

6. Розроблено методичні рекомендації до занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодого шкільного віку, що забезпечують формування та одночасно корекцію танцювальних рухів цієї категорії осіб, в основу яких покладено: необхідність визначення компонентів формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років і здійснення діагностики основних показників, що їх характеризують, які розглядаються нами як основа для навчально-корекційного процесу з музично-ритмічного виховання; оновлення змістового наповнення занять з музично-ритмічного виховання для цієї категорії осіб з врахуванням особливостей їх розвитку, адаптування методики навчання

танцювальних рухів до корекційних завдань рухового розвитку з урахуванням типологічних порушень глухих дітей.

7. Після формувального етапу педагогічного експерименту реалізовано завдання контрольного етапу, який відобразив ефективність запропонованої методики формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років. Результати тестування, що характеризують відчуття ритму показали, що глухі діти експериментальної групи не мають істотного відставання від своїх чуючих однолітків після проведення формувального експерименту, різниця становила лише 2%; за статичною та динамічною рівновагою глухі діти відстають від своїх ровесників, які добре чують, на 14,03%; за орієнтацією в просторі – на 14,1%, однак спостерігається тенденція до поліпшення цих результатів; за показниками, що характеризують пластичність та здатність до танцювальної творчості, глухі діти наздогнали своїх чуючих однолітків. Різниця в цих показниках була на користь глухих (на 1,65% і на 4,47% більше відповідно), проте вона виявилася несуттєвою.

Натомість, глухі діти контрольної та експериментальної груп за показниками основних складових танцювальних рухів суттєво відрізнялися між собою. За показниками відчуття ритму глухі діти другої групи (ЕГ) перевершили глухих дітей першої групи (КГ) на 18,2%; за пластичністю – на 27,3%; за статичною та динамічною рівновагою – на 31,5%; за орієнтацію в просторі – на 13,48%; за здатністю до танцювальної творчості – на 18,32%.

Отже, запропонована нами методика формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років виявилася ефективною; завдання дослідження виконано, гіпотезу дослідження підтверджено, мету досягнуто.

Дослідження не вичерпує всіх завдань щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вдосконаленні системи танцювальних рухів глухих підлітків і дорослих осіб цієї нозологічної групи людей, які розглядатимуться як цілеспрямоване проведення їх дозвілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абилова Э. Н. Особенности развития двигательной сферы глухих детей младшего школьного возраста / Э. Н. Абилова // – Дефектология. – 1992. – №4. – С. 11-14.

2. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі / Алексюк А. М. – К. : Радянська школа, 1980. – С. 51, 201.

3. Алиев М. Формирование функции равновесия / М. Алиев // Дошкольное воспитание. – 1981. – №6. – С. 42.

4. Алишаускене С. О. Развитие детей со специальными потребностями: теория и практика / С. О. Алишаускане // Дефектология. – 1995. – № 6. –С. 75-78.

5. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Ананьев Б. Г. // Избранные психологические труды. – Т. 1. – М., 1980.

6. Ананьев Б. Г. К проблеме воспитания пространства и пространственных представлений / Ананьев Б. Г. – Ленинград : ЛГУ, 1959. – 111 с.

7. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / П. К. Анохин – М., 1971. – С. 45-55.

8. Антропова М. В. Нормализация учебной нагрузки школьников: экспериментальное физиологическое исследование / М. В. Антропова, В. И. Козлов. – М. : Педагогика, 1988. – 163 с.

9. Аршавский И. А. Очерки по возрастной физиологии / Аршавский И. А. – М. : Педагогика, 1967. – 467 с.

10. Ашмарин Б. А. О тестах и тестировании / Б. А. Ашмарин // Физкультура в школе. – 1985. – №3. – С. 60-62.

11. Бабанский Ю. Г. Комплексный подход к воспитанию школьников / Ю. Г. Бабанский. – М. : Педагогика, 1980. – 80 с.

12. Бабій І. М. Корекція рухової сфери глухих підлітків швидкісно-силовими вправами : автореф. дис. ... канд. пед. наук / І. М. Бабій. – К., 2002. – 17 с.

13. Байкина Н. Г. Коррекция двигательной сферы глухих школьников в процессе физического воспитания / Н. Г. Байкіна // Материалы VII Всесоюзных педагогических чтений (секция дефектологии). – М. : АПН РСФСР, 1985. – С. 2–3.

14. Байкина Н. Г. Коррекция недостатков двигательной сферы глухих школьников среднего возраста на внеклассных занятиях по легкой атлетике / Н. Г. Байкина // Дефектология. – 1986. – № 3. – С. 39–43.

15. Байкина Н. Г. Коррекционные основы физического воспитания глухих школьников : автореф. дис. … докт. пед. наук / Н. Г. Байкина. – М., 1992. – 30 с.

16. Байкина Н. Г. Физическое воспитание в школе глухих и сла-бослышащих / Н. Г. Байкина, Сермеев Б. В. – М. : Советский спорт, 1991. – 61 с.

17. Бернштейн Н. А. О построении движений / Н. А. Бернштейн. – М. : Медгиз, 1947. – С. 255.

18. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности / Н. А. Бернштейн. – М. : Медицина, 1966. – 349 с.

19. Бернштейн Н. А. О ловкости и ее развитии / Н. А. Бернштейн. – М. : Физкультура и спорт, 1991. – 283 с.

20. Бессарабов Н. С. Возрастная динамика двигательных способностей и их формирование на уроках физкультуры у глухих школьников : автореф. дис. … канд. пед. наук / Н. С. Бессарабов. – М., 1979. – 16 с.

21. Білоус Т. А. Вплив музично-ритмічних занять на розвиток психомоторики розумово відсталих школярів / Т. А. Білоус // Дефектологія. – 1999. – №4. – С. 44 – 45.

22. Богданов Г. П. Руководство физическим воспитанием школьников / Г. П. Богданов. – М. : Просвещение, 1972. – 142 с.

23. Бондаренко Л. Ритміка і танець / Л. Бондаренко. – К.: Музична Україна, 1989. – 232 с.

24. Бондар В. І. Спеціальне навчання дітей з вадами сенсорного та розумового розвитку : стан та перспективи / В. І. Бондар // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – К., 1994. – С. 13-18.

25. Бондар В. І. Передумови розвитку державної системи спеціального навчання дітей із психофізичними вадами / В. І. Бондар // Дефектологія. – 1997. – №2 – С. 2-6.

26. Бондаревский Е. Я. Возрастные особенности развития функции равновесия у детей школьного возраста / Е. Я Бондаревский // Развитие двигательных качеств школьников. – М., 1967.

27. Боскис Р. М. Глухие и слабослышащие дети / Р. М. Боскис. – М. : Педагогика, 1963. – 215 с.

28. Боскис Р. М. О развитии словесной речи глухонемого ребенка /. Р. М. Боскис. – М. : Учпедгиз, 1939. – 85 с.

29. Боскис Р. М. Учителю о детях с нарушением слуха / Р. М. Боскис. – М. : Просвещение, 1988. – 128 с.

30. Бугрименко Е. Ролевая игра как средство организации самоконтроля / Е. Бугрименко // Дошкольное воспитание. – 1980. – №10. – С. 35.

31. Букун Н. И. Основы трудовой деятельности при нарушениях слуха / Н. И. Букун. – Кишинев : Штиинца, 1988. – С. 30, 117, 169.

32. Букун Н. И. Психофизиологические основы повышения эффективности трудовой деятельности глухих и слабослышащих : автореф. дис. … д-ра психол. наук / Н. И. Букун. – М., 1986. – 43 с.

33. Булкин В. А. Тест для оценки баллистической координации двигательной деятельности / В. А. Булкин, Попова Е. В., Сабурова Е. В. // Теория и практика физ. культуры. – 1977. – №3. – С. 44-46.

34. Вавилова Е. Обучение ходьбе старших дошкольников / Е. Вавилова // Дошкольное воспитание. – 1983. – №3. – С. 12.

35. Вавилова Е. Формирование интереса к двигательной деятельности / Е. Вавилова // Дошкольное воспитание. – 1983. – №6. – С. 10.

36. Ваганова А. Я. Основы классического танца / А. Я. Ваганова. – М. : Лань, 2000. – 158 с.

37. Ванюшкин В. А. Коррекция координационных способностей учащихся с недостатками интеллектуального развития : дис. … канд. пед. наук / В. А. Ванюшкин. – Екатеринбург, 1999. – С.70.

38. Вересотская К. И. Узнавание изображений в зависимости от изменения положения их в пространстве / К. И. Вересотская // Вопросы психологии глухонемых и умственно отсталых детей. – М. : Учпедгиз, 1940. – С. 56-63.

39. Використання загальних методів навчання у школі для глухих дітей. Методичні рекомендації / Уклад. Н. Ф. Засенко. – К. : Міносвіти УРСР, 1988. – 48 с.

40. Вильчковский Э. С. Развитие двигательной функции у детей / Вильчковский Э. С. – К. : Здоров'я, 1983. – С. 82.

41. Власова Т. А. Психологические проблемы дифференциации обучения и вос-питания аномальных детей / Т. А. Власова // Обобщенный доклад по опубликованным работам. – М. : АПН РСФСР, 1972. – 56 с.

42. Власова Т. А. О влиянии нарушений слуха на развитие ребенка / Т. А. Власова. – М. : Педагогика, 1954. –134 с.

43. Власова Т. А. О детях с отклонениями в развитии / Т. А. Власова., Певзнер М. С. – М. : Просвещение, 1973. – 178 с.

44. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика : Учеб. Для студ. высш. учеб. Заведений / Г. А. Волкова. – М. : Гуманит. издат. центр «ВЛАДОС», 2002. – 272 с.

45. Выготский Л. С. Основы дефектологии. – Собр. соч. в 6 томах / Л. С. Выготский. – М., 1982 – 1984.

46. Выготский Л. С. К психологии и педагогике детской дефективности / Л. С. Выготский // Вопросы воспитания слепых, глухонемых и умственно отсталых детей. – М., 1924.

47. Выготский Л. С. Проблемы дефектологи / Л. С. Выготский. – М., 1995. – С. 37-38.

48. Гиляровский В. А. К вопросу о генезисе заикания у маленьких детей и роли его для общего развития личности и его лечение / В. А. Гиляровский //

Советская невропатология, психиатрия и психогигиена., 1932. – Т. 1, вып. 9-10. – С. 570 – 572.

49. Гоголева А. В. Особенности развития произвольного внимания у глухих учащихся : автореф. дис. … канд. психол. наук / А. В. Гоголева. – М., 1981. – 17 с.

50. Гозова А. П. Профессионально-трудовое обучение глухих школьников / А. П. Гозова. – М. : Просвещение, 1966. – 132 с.

51. Гозова А. П. Совершенствование познавательной деятельности взрослых глухих в процессе обучения / А. П. Гозова. – М. : Педагогика, 1986. –175 с.

52. Гозова А. П. Усвоение обобщенных и относительных понятий в условиях предметно-практической деятельности в обучении глухих школьников / А. П. Гозова. – М. : Просвещение, 1976. – С. 120-139.

53. Гонеев А. Д. Основы коррекционной педагогики / А. Д. Гонеев, Лифинцева Н. И., Ялпаева Н. В. – М. : Академия, 2002. – 279 с.

54. Горская И. Ю. Воспитание координационных способностей у школьников 7–14 лет с различным типом телосложения : автореф. дис. ... канд. пед. наук / И. Ю. Горская. – Омск, 1993. – 20 с.

55. Грибовська І. Б. Комплексна оцінка фукнціонального стану вестибулярної сенсорної системи глухих дітей та його корекція в процесі фізичного виховання / І. Б. Грибовська. – Луцьк : Мрія, 1998. – 17 с.

56. Гринер В. А. Логопедическая ритмика для дошкольников: Пособие для работников логопедических учреждений. – 2-е изд. / В. А. Гринер. – М., Учпедгиз, 1958. – 168 с.

57. Груздев П. Н. Вопросы воспитания мышления в процессе обучения / Павел Никодимович Груздев. – М. ; Л. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. – 356 с.

58. Денисенко Н. Ф. Теоретичні основи та практика управління системою фізичного виховання дітей у дошкільному закладі освіти : автореф. дис. … д-ра пед. наук: 13.00.08. – Запоріжжя, 2001. – 23 с.

59. Державна національна програма «Освіта». – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.

60. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленності населення України / За ред. М. Д. Зубаля. – К., 1997. – 36 с.

61. Дзюрич В. В. Роль слова в развитии двигательных функций у детей / В. В. Дзюрич // 3-я на-учная конференция по физическому воспитанию детей и подростков. – М. : АПН РСФСР, 1966. – С. 109-111.

62. Дзюрич В. В. Влияние нарушений вестибулярной функции на двигательную деятельность глухих школьников / В. В. Дзюрич // VII научная сессия по дефектологии. – М. : АПН РСФСР, 1975. – С. 78-80.

63. Дзюрич В. В. Влияние словесной и жестомимической речи на развитие скорости движений у глухих школьников / В. В. Дзюрич // Доклады IV научной конференции аспирантов по вопросам дефектологии. – М. : АПН РСФСР, 1970. – С. 98-106.

64. Дьячков А. И. К вопросу о привитии глухонемым практических навыков по изучению мер длины, веса, времени / А. И. Дьячков // Учебно-воспитательная работа в школах для глухонемых и вспомогательных школах. – 1941. – № 2.

65. Дьячков А. И. Воспитание и обучение глухонемых детей / А. И. Дьячков. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 177 с.

66. Дьячков А. И. Воспитание и обучение глухонемых детей / А. И. Дьячков. – М. : Педагогика, 1957. – 384 с.

67. Евсеев Л. Г. Теория и организация адаптивной физической культуры / Л. Г. Евсеев. – М. : Советский спорт, 2002. – 447 с.

68. Зайцев Б. М. Изучение динамики работоспособности у глухих учащихся в течение дня : автореф. дис. … канд. пед. наук / Б. М. Зайцев. – М., 1974. – 18 с.

69. Зайцева В. Н. Коррекция недостатков физического развития глухих детей в процессе физического воспитания (на уроков плавания) / В. Н. Зайцева // Дефектология. – 1986. – № 6. С.53–55.

70. Зайцева В. П. Коррекционное значение плавания в процессе физического воспитания глухих школьников младших классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. П. Зайцева. – М., 1987. –16 с.

71. Зайцева Г. Л. Диалог с Л. С. Выготским о проблемах современной сурдопедагогики / Г. Л. Зайцева // Дефектология. – 1998. –№2. – С. 3-10.

72. Зайцева В. В. проблема оценки состояния физического состояния / В. В. Зайцева // Сб. науч. труд. / под. общ. ред. В. Д. Сонькина. – М. : ВНИИФК, 1991. – С. 3-27.

73. Закон України „Про виховання дітей і молоді” : за станом на 14 вересня 2004 р. / Верховна Рада України // Освіта України, 2004. – № 72. – 182 с.

74. Закон України „Про освіту” : за станом на 25 червня 1991 р. // Верховна Рада України // Освіта України, 1991. – № 3. – 48 с.

75. Закон України „Про охорону дитинства”. – К. : Редакція журналу „Дошкільне виховання”, 2001. – С. 34-55.

76. Заседателев Р. Р. К вопросу о функции умственного лабиринта на основании исследования глухонемых / Р. Р. Заседателев. – М., 1904. – 46 с.

77. Засенко В. В. Проблема білінгвізму в сурдопедагогічній теорії та практиці / В. В. Засенко // Дефектологія. – 1998. – № 4. С. 45-48.

78. Засенко В. В. До концепції стандартів освіти осі б з вадами слуху / В. В. Засенко // Дефектологія. – 2000 –№ 4. – С. 2-4.

79. Засенко В. В. Розвиток сурдопедагогічної теорії і практики в Україні / В. В. Засенко // Дефектологія. – 2000. – № 3. – С. 48-50.

80. Засенко В. В. Сучасна система освіти для осіб з вадами слуху: стан, проблеми, перспективи : Зб. Матеріалів І Всеукраїнської конф. з історії навчання глухих в Україні / В. В. Засенко. – К., 2001. – С. 43-49.

81. Засенко Н. Ф. Педагогічні передумови підвищення освітнього рівня учнями з вадами слуху : Зб. Матеріалів І Всеукраїнської конф. з історії навчання глухих в Україні / Н. Ф. Засенко. – 2001. – С. 57-62.

82. Запорожец А. В. Развитие произвольных движений / А. В. Запорожец. – М. : Изд-во АШІ РСФСР, 1960 – С. 333.

83. Зациорский В. М. Физические качества спортсмена; основы теории и методики воспитания / В. М. Зациорский. – М. : Физкультура и спорт, 1966. – 182 с.

84. Зеленов А. А. Динамика и уровень развития чувства ритма у аномальных детей (сравнительно с нормой) / А. А. Зеленов // Физическое воспитание детей в специальных школах. – Горький, 1983. – С. 41-46.

85. Земцова М. И. Основы обучения и воспитания аномальных детей / М. И. Земцова. – М. : Просвещение, 1965. – С. 33-37.

86. Земцова М. И. Очерки компенсаторного развития аномальных детей / М. И. Земцова // Основы обучения и воспитания аномальных детей. – М. : Педагогика, 1965. – С. 101-122.

87. Зыков С. А. Пути преодоления глухонемоты / С. А. Зыков. – М., 1959. – С. 18.

88. Зыков С. А. Предметно-практическая деятельность в развитии глухих детей / С. А. Зыков // Дефектология. – 1970. – № 2. – С. 14.

89. Зыков С. А. Обучение глухих детей приготовительного класса устной речи / С. А. Зыков // Дефектология. – 1974. – № 5. – С. 22.

90. Иваницкий А. В. Ритмическая гимнастика на ТВ / А. В. Иваницкий. – М. : Советский спорт, 1989. – 79 с.

91. Івахненко А. А. Розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор : автореф. дис. … канд. пед. наук / А. А. Івахненко. – Одеса, 2012. – 20 с.

92. Кагарлицкая А. С. Музыкально-ритмические занятия в школе для слабослышащих детей (1 – 2 годы обучения) : Пособие для учителя / А.С.Кагарлицкая, Н. А.Тугова, Н. И.Шелгунова. – М. : Просвещение, 1992. – 158 с.

93. Какузин В. А. Статическое равновесие глухих детей и его изменение в процессе физического воспитания : автореф. дис. … канд. пед. наук / В. А. Какузин. – М., 1973. – 23 с.

94. Карабанов А. Г. Коррекция физических недостатков глухих школьников в процессе физического воспитания : дис. ... канд. пед. наук / Карабанов Андрей Григорьевич. – Луцк, 1998. – 151 с.

95. Карабанова Н. С. Зміст і методика занять з ритміки у глухих дітей в спеціальному дитячому садку : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. С. Карабанова. – Одеса, 1993. – 18 с.

96. Касаткина Г. М. Влияние физических упражнений разной направленности на развитие движений и психики детей 3-7 лет : автореф. дис. … канд. пед. наук / Г. М. Касаткина. – М., 1982. – 24 с.

97. Касаткин Л. Ф. Формирование двигательных функций у слепых детей и преодоление недостатков физического развития в процессе школьного обучения : автореф. дис. … д-ра пед. наук / Л. Ф. Касаткин. – М., 1980. – 23 с.

98. Козленко Н. А. Особенности двигательных нарушений у учеников вспомогательных школ и коррекция их средствами физкультуры : автореф. дис. … канд. пед. наук / Н. А. Козленко. – К., 1962. – 18 с.

99. Козырнов Г. Ф. Программы школ для глухих детей / Г. Ф. Козырнов // Физическая культура. – М. : ФиС, 1987. – С. 2–3.

100. Козырнов Г. Ф. Исследование особенностей методики физического воспитания глухих детей (на материале фехтования) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Г. Ф. Козырнов.– М., 1972. – 26 с.

101. Козырнов Г. Ф. Мышечно-суставная чувствительность глухих школьников и некоторые особенности методики физического воспитания / Г. Ф. Козырнов // Дефектология. –1975. – №3. – С. 20–24.

102. Колишкін О. В. Дослідження функціонального стану фізіологічних систем слабочуючих підлітків 15–16 років за допомогою спеціальних тестів / О. В. Колишкін // Наука і освіта. – 2003. – №4. – С. 125–129.

103. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка (роль двигательного анализатора в формировании высшей нервной деятельности) / М. М. Кольцова. – М. : Педагогика, 1973. – 79 с.

104. Комаров Ю. Н. Взаимосвязь трудового обучения и физической подготовленности глухих учащихся / Ю. Н. Комаров // Совершенствование системы обучения и воспитания взрослых глухих в свете реформы школы. – Ленинград, 1988. – С. 67-70.

105. Коренберг В. Б. Основы качественного биомеханического анализа / В. Б. Коренберг. – М. : Физкультура и спорт, 1979.

106. Коржова А. А. Развитие двигательных качеств слабослышащих дошкольников в процес се физического воспитания в специальном детском саду : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.03. / А. А. Коржова. – Ленинград, 1990. – 16 с.

107. Костанян А. О. Особенности скоростных качеств и их развитие с помощью физических упражнений у глухих школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. О. Костанян. – М., 1963. – 18 с.

108. Костанян А. О. О физической подготовленности глухих школьников / А. О. Костанян., Е. А. Овакимян // Материалы 2-й научной конференции по физическому воспитанию детей школьного возраста. – М., 1967. – С. 136-137.

109. Костанян А. О. Особенности проявления скоростных качеств у глухих школьников / А. О. Костанян // 4-я конференция по физическому воспитанию детей и подростков. – М.: ФиС, 1968. – С. 220-221.

110. Коц Я. М. Организация произвольного движения // Нейрофизиологические механизмы / Я. М. Коц. – М. : Наука, 1975. – 33 с.

111. Коцан И. Я. Педагогические основы коррекционной работы по физическому воспитанию глухих школьников младшего возраста : дис. ... канд. пед. наук / И. Я. Коцан. – Одесса, 1995. – 175 с.

112. Крет Я. В. Коррекция психофизического развития глухих детей старшего дошкольного возраста : дис. … канд. психол. наук / Я. В. Крет. – К., 2000. – 241 с.

113. Круцевич Т. Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 1999. – 168 с.

114. Кручинин В. І. Коррекция движений у слабовидящих школьников в процессе целенаправленного развития чувства ритма / В. І. Кручинин // Мышечная деятельность в норме и патологии. – Горький, 1975. – С. 10 – 11.

115. Кудрявцева Е. М. Развитие анализа объектов в школьном возрасте / Е. М. Кудрявцева // О психологическом развитии глухих и нормальнослышащих детей. – М. : АПН РСФСР, 1962. – С. 54-61.

116. Кудряшов В. В. Формирование движений с предметами у учащихся глухих, умственно отсталых, с церебральным параличом на уроках физической культуры : автореф. дис. … канд. пед. наук / В. В. Кудряшов. – М., 1978. – 16 с.

117. Кульбіда С. В. Теоретико-иетодичні засади використання мови жестів у навчанні нечуючих: монографія / С. В. Кульбіда. – К. : ТОВ «Поліпром», 2010. – 502 с.

118. Куненко Л. О. Корекційна спрямованість музично-естетичної діяльності сліпих молодших школярів у позаурочний час : автореф. дис. … канд. пед. наук / Л. О. Куненко. – К., 1999. – 20 с.

119. Лебедева Н. Т. Медицинские проблемы роста и развития здоровья детей / Н. Т. Лебедева // Вестник АМН СССР. – 1982. – №11. – С. 28-34.

120. Лесгафт П. Ф. Руководство по физическому воспитанию детей школьного возраста / П. Ф. Лесгафт // Собрание педагогических сочинений : В 2 т. – М. : Физкультура и спорт, 1951-1952. – Т.1 . – 581 с.

121. Лещій Н. П. Розвиток координації рухів у глухих підлітків на уроках фізичної культури : автореф. дис. … канд. пед. наук / Н. П. Лещій. – Одеса, 2004. – 20 с.

122. Лисицкая Т. С. Хореография в гимнастике / Т. С. Лисицкая. – М. : «Физкультура и спорт», 1984. – 174 с.

123. Лубовский В. И. Развитие словесной регуляции действий у аномальных детей : автореф. дис. ... д-ра психол. наук / В. И. Лубовский. – М., 1975. – 31 с.

124. Лубовский В. И. Некоторые актуальные проблемы советской дефектологии / В. И. Лубовский // Дефектология. – 1987. – № 5. – С. 35-42.

125. Луцько К. О. Компенсаторно-корекційні механізми формування спілкування глухих дітей / К. О. Луцько // Дефектологія. – 1998. – № 2. С. 17-22.

126. Луцько К. О. Взаємозв’язок пізнавальної діяльності та розвитку мовлення глухих / К. О. Луцько // Дефектологія. – 1999. – №1. С. 8-11.

127. Лях В. И. Тесты в физическом воспитании школьников / В. И. Лях. – М., 1998. – 342 с.

128. Лях В. И. Двигательные способности школьников : основы тестирования и методики развития / В. И. Лях // Физкультура в школе. – 2001. – №2. – С. 7.

129. Ляхова И. Н. Коррекционное значение гимнастики в учебно-педагогическом процессе по физическому воспитанию глухих школьников младших классов : автореф. дис. … канд. пед. наук / И. Н. Ляхова. – М., 1992. – 16 с.

130. Ляхова І. М. Порівняльна оцінка рівня фізичного здоров'я слабочуючих і чуючих дітей шкільного віку / І. М. Ляхова // Дидактичні і соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : науково-метод. зб. : Вип. 4. – К. : Знання, 2002. – С. 165-170.

131. Ляхова І. М. Сила м'язів кисті та точність відтворення м'язових зусиль школярів віком 10–12 років / І. М. Ляхова // Наука і освіта. – 2003. – №4. – С. 136 – 138.

132. Ляхова І. М. Теоретико-методичні основи корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом засобами фізичного виховання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Ляхова Інна Миколаївна. – Запоріжжя, 2006. – 492 с.

133. Малій В. Соціально-трудова реабілітація глухих старшокласників / В. Малій // Дефектологія. – 2000. – № 3. – С. 44-45.

134. Малофеев Н. Н. Актуальные проблемы специального образования / Н. Н. Малофеев // Дефектология. – 1994. – № 6. С. 3-9.

135. Маркосян А. А. Основы морфологии и физиологии организма детей и подростков / А. А. Маркосян. – М. : Медицина, 1969. – 105 с.

136. Менхин Ю. В. Оздоровительная гімнастика : теорія и методика / Ю. В. Менхин. – Ростов на Дону : Феникс, 2002. – 384 с.

137. Мітько Н. Вивчення моральної вихованості слабочуючих старшокласників / Н. Мітько // Дефектологія. – 2000. – №4. – С. 52-55.

138. Мусатов И. Н. Ритмическое воспитание глухонемых детей / И. Н. Мусатов. – М. : Учпедгиз, 1941. – 96 с.

139. Мут'єв А. В. Розвиток рухової сфери глухих школярів засобами спортивних єдиноборств : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. В. Мут'єв – Одеса, 2003. – 16 с.

140. Мухін В. М. Фізична реабілітація : підручник. – 3-е вид., перер. та доп. / Мухін В. М. – К. : Олімпійська література, 2010. – 488 с.

141. Надеїна Т. Н. Пути устранения мышечной патологии при заикании / Т. Н. Надеїна // Дефектология. – 2000. – №6. – С. 28.

142. Назаренко Л. Д. Стимулируемое развитие базовых двигательных координаций у школьников разного возраста : автореф. дис. … докт. пед. наук / Л. Д. Назаренко. – М., 2003. – 21 с.

143. Нейман Л. В. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. В. Нейман, Богомильский М. Р. – М. : Владос, 2003. – 224 с.

144. Нейман Л. В. Слухова функція у туговухих и глухих детей / Л. В. Нейман. – М. : Изд. АПН РСФСР, 1961. – 360 с.

145. Нудельман М. М. Отношение глухих школьников к профессии / М. М. Нудельман // Психология глухих детей. – М., 1971.

146. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 57000 слов / Сергей Иванович Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 20-е изд., стер. – М. : Русский язык, 1988. – 748 с.

147. Озерецкий Н. И. Метрическая шкала для исследования моторной одаренности у детей / Н. И. Озерецкий. – Орехово-Зуево, 1923.

148. Окк А. А. Возрастная динамика ловкости у девочек 7-18 лет : автореф. дис. … канд. пед. наук / А. А. Окк. – Тарту, 1975. – 27 с.

149. Орлов Б. М. Значение временных представлений при формировании темпа трудовой деятельности глухих учащихся / Б. М. Орлов // Профессиональное обучение глухих. – М., 1975. – С. 41-43.

150. Основы математической статистики : Учебн. пособие для ин-тов физ. культ. / Под ред. В. С. Иванова. – М. : Физкультура и спорт, 1990. – 176 с.

151. Остапенко Н. А. Содержание и методика уроков ритмики в младших классах школы для слабовидящих детей : автореф. дис. … канд. пед. наук / Н. А. Остапенко. – М., 1989. – 16 с.

152. Павлик Д. Тесты в физическом воспитании школьников / Д. Павлик, В. И. Лях. – М., 1998. – 342 с.

153. Павлов И. П. Полное собрание сочинений: В 10 т. / И. П. Павлов. – М., 1951. – Т.3. – Ч.1. – 390 с.; Ч.2 – 435 с.

154. Петров П. К. Методика преподавания гимнастики в школе / П. К. Петров. – М. : Владос, 2000. – 448 с.

155. Пирогова Е. А. Совершенствование физического состояния человека / Е. А. Пирогова. – К. : Здоровье,– 1989. – 210 с.

156. Плаксина Л. И. Теоретические основы коррекционной работы в детском саду для детей с нарушением зрения / Л. И. Плаксина. – М. : «Город», 1998. – 262 с.

157. Про освіту : Закон України від 23. 05 1991 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

158. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24. 12. 1993 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

159. Про охорону дитинства : Закон України від 26. 04. 2001 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

160. Про внесення змін до Закону України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" : Закон України від 15. 01. 2009 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

161. Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України : Указ Президента України № 1313/2000 від 07.12. 2000 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

162. Про Національну программу "Репродуктивне здоров'я 2001-2005" : Указ Президента України № 203/2001 від 26. 03. 2001 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

163. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України № 347/2002 від 17.04 2002 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

164. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України № 1148/2004 від 28.09. 2004 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

165. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття") : Постанова Кабінету Міністрів України № 896 від 3. 11. 1993 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

166. Програма з музично-ритмічних занять для шкіл глухих (підготовчий, 1-5 класи) / Укл. Л. О. Куненко, А. П. Тараканова. – К. : ІЗМН, 1999. – 56 с.

167. Програма з фізичного виховання у школі для глухих дітей (підготовчий, 1-4 класи) / Укл. Б. В. Сермеєв, І. М. Коцан. – К. : ІСДО, 1991. – 52 с.

168. Психология глухих детей / Под ред. И. М. Соловьева, Ж. И. Шиф, Т. В. Розановой, Н. В. Яшковой. – М. : Педагогика, 1971. – С. 69–74.

169. Пунина З. Е. Ритмика для детей с расстройством слуха и речи / З. Е. Пунина, Брозело Л. Я., Кыштымова А. М. – М. : Учпедгиз, 1948. – 144 с.

170. Рау Е. Ф. Воспитание дошкольников с недостатками слуха / Е. Ф. Рау. – М. : Медгиз, 1959. – 30 с.

171. Рау Р. Р. Устная речь глухих / Р. Р. Рау. – М. : Педагогика, 1973. – 132 с.

172. Рау Р. Р. Использование и развитие слухового восприятия у глухонемых и тугоухих учащихся / Р. Р. Рау, Нейман Я. В., Бельтюков В. И. – М. : Педагогика, 1981. – 162 с.

173. Рау Ф. А. Методика обучения глухонемых / Ф. А. Рау. – М. : Учпедгиз, 1934. – 33 с.

174. Рау Ф. Ф. Устная речь глухих / Ф. Ф. Рау. – М. : Педагогика, 1973. – 302 с.

175. Розанова Т. В. Проблемы психического развития аномального ребенка / Т. В. Розанова // Материалы XVIII международного психологического конгресса. – М. : АПН РСФСР, 1966. – С. 57.

176. Розанова Т. В. Индивидуальные различия наглядного и понятийного мышления глухих детей / Т. В. Розанова // Дефектология. – 1984. – № 3. – С. 21-25.

177. Розанова Т. В. Развитие двигательной памяти у глухих и слышащих школьников / Т. В. Розанова // О психическом развитии глухих и нормально слышащих детей. – М. : Просвещение, 1962. – 75 с.

178. Розанова Т. В. Развитие памяти и мышления глухих детей / Т. В. Розанова. – М. : Педагогика, 1978. – 230 с.

179. Романенко А. В. Влияние внеклассных занятий по спортивному ориентированию на коррекцию познавательной деятельности и двигательной сферы глухих детей : дис. … канд. пед.наук / А. В. Романенко. – Одесса, 1997. – 162 с.

180. Ротерс Т. Т. Музыкально-ритмическое воспитание и художественная гимнастика / Т. Т. Ротерс. – М. : Просвещение, 1989. – 174 с.

181. Рябичев В. А. Компенсация нарушений лабиринтной функции у глухонемых школьников различного возраста под влиянием физической культуры и спорта : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. А. Рябичев. – М., 1966. – 18 с.

182. Савченко О. О. Оптимізація розвитку слухового сприймання у дітей з порушенням слуху : автореф. дис. … канд. пед. наук / О. О. Савченко. – К., 2004. – 21 с.

183. Самойленко Н. С. Ритмика с логоневротиками дошкольного возраста / Н. С. Самойленко // Невропатология и психиатрия. – 1939. – Т. 8. – Вып. 9-10. – С. 77 – 82.

184. Самылычев А. С. Физическое воспитание и умственная работоспособность учащихся вспомогательной школы / А. С. Самылычев, Олейник В. М. // Дефектология. – 1989. – №6. – С. 31-35.

185. Сватьев А. Корекція рухової сфери у глухих дітей / А. Сватьев // Дефектологія. – 2000. – №3. – С.36.

186. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів / Л. П. Сергієнко. – К. : Олімпійська література, 2001. – С. 202–254.

187. Сермеев Б. В. Влияние физического воспитания на развитие слепых и слабовидящих детей / Б. В. Сермеев // Труд, быт, образование, культура. – М. : Медицина, 1978. – С. 48–51.

188. Сермеев Б. В. Методика воспитания двигательных качеств у аномальных детей / Б. В. Сермеев. – Горький : ГПИ, 1976. – 84 с.

189. Сермеев Б. В. Особенности физического воспитания аномальных детей / Б. В. Сермеев // Дефектология. – 1984. – №3. – С. 39–45.

190. Сермеев Б. В. Теоретические основы физического воспитания аномальных : автореф. дис. … докт. пед. наук / Б. В. Сермеев. – М., 1992. – 43 с.

191. Сермеев Б. В. Физическое воспитание в школе слабовидящих / Б. В. Сермеев. – М. : Просвещение, 1982. – 98 с.

192. Сеченов И. М. Очерки рабочих движений человека / И. М. Сеченов. – М., 1906. – 132 с.

193. Синьов В. М. Особливості виховання соціально-нормативної поведінки учнів допоміжних шкіл / В. М. Синьов // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – К., 1994. – С. 23–27.

194. Синьов В. М. Основи дефектології : Навчальний посібник. / В. М. Синьов, Коберник Г. М. – К. : Вища школа, 1994. – 143 с.

195. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дитини (формування лексичної сторони мовлення) / Є. Ф. Соботович // Дефектологія. – 1991. – №11. – С. 11-16.

196. Соботович Є. Ф. Концепція загально мовленнєвої підготовки дітей до навчання в школі / Є. Ф. Соботович // Дефектологія. – 1997. – №1. – С. 2–6.

197. Солнцева Л. И. Развитие компенсаторных процессов у слепых детей дошкольного возраста / Л. И. Солнцева. – М. : Педагогика, 1980. – 192 с.

198. Соловьев И. М. Развитие образного мышления у глухих и слышащих школьников младшего возраста / И. М. Соловьев, Шиф Ж. И. // О психическом развитии глухих и нормально слышащих детей. – М., 1962. – 55 с.

199. Соловьев И. М. Воспитание окружающей действительности и его особенности у глухонемых / И. М. Соловьев // Развитие познавательной деятельности у глухонемых детей. – М. : Учпедгиз, 1957. – С. 135-157.

200. Соловьев И. М. Психология познавательной деятельности нормальных и аномальных детей : Сравнение и познание отношений предметов / И. М. Соловьев. – М. : Просвещение, 1966. – С. 224- 263.

201. Соловьев И. М. Особенности восприятия у глухих школьников / И. М. Соловьев // Дефектология. – 1971. –№ 1. – С. 9-15.

202. Статьєв С. І. Психофизическое развитие глухих детей младшего школьного возраста / С. І. Статьєв // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХОВНОКУ- ХДАДМ, 2011. – N 2. – С. 112-115.

203. Статьєв С. І. Рівень розвитку танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. "Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт/" 36. наукових праць / За ред. Г.М. Арзютова. - К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. - Випуск 11. - С. 355-358

204. Статьєв С. І. Основні складові танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 86 Т.2 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; - Чернігів: ЧДПУ, 2011. С.- 245-248

205. Статьєв С. І. Орієнтація у просторі – одне зі складових танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років / С. І. Статьєв // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2011. – N 12. – С. 102-105.

206. Статьєв С. І. Відчуття ритму – одне зі складових танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // Педагогіка формування

творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук.пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. - Запоріжжя, 2011. - Вип. 21 (74). - С. 222-226.

207. Статьєв С. І. Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму : тези доповідей ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції 13-14 жовтня 2011 р. / за ред. В. М. Огаренко та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – С. 242-243.

208. Статьєв С. І. Здатність до рівноваги – одне зі складових танцювальних рухів глухих дітей молодшої ланки навчання / С. І. Статьєв // Вісник Мелітопольского педагогічного університету імені Богдана Хмельницького / зб. наук. пр. – Мелітополь, 2011.

209. Статьєв С. І. Особливості психофізичного розвитку глухих дітей 6-10 років / С. І. Статьєв // Тези доповіді XX Міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених «Наука і вища освіта» у трьох томах. – Запоріжжя, 6 квітня, 2012. – Т. 3. – С. 286

210. Статьєв С. І. Значення занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // Сборник статей VIII Международной научной конференции», 26-27 апреля, 2012 года, БГТУ им. В.Г.Шухова. – Белгород, 2012. – С. 277-281.

211. Статьев С. И. Формы и методы, направленные на формирование танцевальных движений глухих детей младшего школьного возраста / С. И. Статьев // Тези доповіді на конференції «Актуальные проблемы физического воспитания и школьного туризма». г. Кутаиси, 5 мая, 2012. – С. 9-13.

212. Статьєв С. І. Форми і методи, що спрямовані на формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук». Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 7-8 жовтня 2012 р. м. Дніпропетровськ. Частина ІІ./ Наук. Ред. О.Ю. Висоцький. Дніпропетровськ: Свідлер, 2012. – С. 223-225.

213. Статьєв С. І. Теоретичне обґрунтування змістового наповнення занять з музично-ритмічного виховання глухих дітей 6-10 років / С. І. Статьєв // Фізичне

виховання в контексті сучасної освіти: Матеріали VII Всеукраїнської науково-методичної конференції. За заг. ред. І. І Вржеснєвського. – К.: НАУ, 2012. – С. 143-147.

214. Статьєв С. І. Значення занять музично-ритмічного виховання глухих дітей молодшого шкільного віку / С. І. Статьєв // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – №4 (20). – С. 187– 191.

215. Статьєв С. І. Вплив експериментальної методики занять з музично-ритмічного виховання на формування танцювальних рухів глухих дітей 6-10 років / С. І. Статьєв // Вісник Запорізького національного університету за фахом педагогічні науки. – Запоріжжя, 2012.

216. Статьєв С. І. Досвід корекційно-розвивального навчання танцювальних рухів глухих дітей на заняттях музично-ритмічного виховання / С. І. Статьєв // Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму : тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції 18-19 жовтня 2012 р. / за ред. В. М. Огаренко та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 198-199.

217. Статьєв С. І. Програма формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання : методичні рекомендації для фахівців фізичної реабілітації, учителів музично-ритмічного виховання, викладачів та студентів / С. І. Статьєв. – КПУ, 2012. – 36 с.

218. Стриганова В. М. Современный бальный танец / В. М. Стриганова, В. И. Уральская. – М. : Просвещение, 1978. – 430 с.

219. Сурков Е. М. Психомоторика спортсмена / Е. М. Сурков. – М. : Физкультура и спорт, 1984. – 126 с.

220. Суянгулова Л. А. Совершенствование способностей рук у детей младшего школьного возраста : автореф. дис. … канд. пед. наук / Л. А. Суянгулова. – Омск, 1996. – 19 с.

221. Тарасун В. В. Базові інваріантні дії та операції як компонент навчальної діяльності дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку / В. В. Тарасун // Дефектологія. – 2000. – №1. – С. 2-4.

222. Теплов Б. М. Чувство ритма / Б. М. Теплов // Психология музыкальных способностей /– М.-Л. : АПН РСФСР, 1947.– С. 269-302 (332 с.)

223. Толкачева И. Т. Влияние физической нагрузки на чувство ритма у музыкантов / И. Т. Толкачева // Теория и практика физической культуры. – 1974. – №1. – С. 55 – 59.

224. Трофимова Г. В. Проблема гиподинамии в специальных детских садах и пути её устранения / Г. В. Трофимова // Дефектология. – 1973. – №4. – С. 34-36.

225. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка [Электронный ресурс] / Дмитрий Николаевич Ушаков. – Режим доступа : http://ushdict.narod.ru. – Загл. с экрана.

226. Ухтомський А. А. Засвоєння ритму в світлі вчення про парабіоз / А. А. Ухтомський. – Ленинград : ЛГУ, 1951. – С. 84.

227. Феоктистова В. А. Организация коррекционной работы в младших классах для слепых и слабовидящих детей / В. А. Феоктистова. – К. 1977. – 48 с.

228. Фізична реабілітація : Підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту / Під загальною ред. проф. В. М. Мухіна.– К. : „Олімпійська література”, 2000. – 424 с.

229. Фомічова Л. І. Розвиток інтелекту та проектування навчання (чуючі, глухі та слабочуючі дошкільники) / Л. І. Фомічова. – К. : Міжнародна фінансова агенція, 1997. – 234 с.

230. Форостян О. І. Розвиток точності рухів у глухих школярів засобами фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.03 / О. І. Форостян. – К., 2001. – 19 с.

231. Чудная Р. В. Адаптивное физическое воспитание / Р. В. Чудная. – К. : Наук. думка, 2000. – 355 с.

232. Шашкина Г. Р. Логопедическая ритмика для детей с фонетико-фонематическим недоразвитием речи : дис. … канд. пед. наук : 13. 00. 03 / Г. Р. Шашкина. – М., 1995. – 163 с.

233. Шеремет Б. Г. Контроль и самоконтроль в процессе физического воспитания детей с нарушением зрения / Б. Г. Шеремет. – Одесса, 1995. – 43 с.

234. Шеремет Б. Г. Оцінка рівня сформованності інтересу до систематичних занять фізичною культурою / Б. Г. Шеремет // Наука і освіта. – 1998. – №3. – С. 49-53.

235. Шеремет М. К. Формирование готовности слабослышащих детей к школьному обучению : автореф. дис. … канд. психол. наук / М. К. Шеремет. – М., 1979. – 17 с.

236. Шеремет М. К. Готовність дітей зі зниженим слухом до навчання у школі : Навчальний посібник / М. К. Шеремет. – К. : ІСДО, 1996. – 104 с.

237. Шеремет М. К. Психолого-педагогічні умови підготовки слабочуючих дітей до навчання у школі : дис. … докт. пед. наук. – К., 1997. – 387 с.

238. Шиф Ж. И. Сравнительное исследование простой и сложной реакции у глухонемых школьников / Ж. И. Шиф // Развитие познавательной деятельности у глухих детей. – М., 1957.

239. Шиф Ж. И. Усвоение языка и развитие мышления у глухих детей / Ж. И. Шиф. – М. : Просвещение, 1968. – 169 с.

240. Шиф Ж.И. Психологические вопросы обучения аномальных детей // Основы обучения и воспитания аномальных детей / Ж. И. Шиф. – М.: Просвещение, 1965. – 147 с.

241. Шиян Б. Г. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. Г. Шиян. – Тернопіль, 2001. – Ч. 1. – С. 233–241.

242. Ярмаченко М. Д. Основні віхи становлення і розвитку дефектологічної науки в Україні / М. Д. Ярмаченко // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – К. : Освіта, 1994. – С. 3–12.

243. Ярмаченко М. Д. Проблемы компенсации глухоты / М. Д. Ярмаченко. – К., 1976. – С. 146-153.

244. Ярмаченко М. Д. Науково-теоретічні основи проблеми компенсації глухоти / М. Д. Ярмаченко // Дефектологія. – 1999. – № 2. С. 4-6.

245. Ягодинский В. Н. Ритм, ритм, ритм! Этюды хронобиологии / В. Н. Ягодинский. – М. : Искусство, 1985. – 192 с.

246. Яхнина Е. З. Методика музыкально-ритмических занятий с детьми, имеющими нарушения слуха: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. З. Яхнина. – М. : Гуманит. издат. центр «ВЛАДОС», 2003. – 272 с.

247. Яшкова Н. В. Наглядное мышление глухих / Н. В. Яшкова. – М., 1988.

248. Astrand P.O. Textbook of work physiology. Physiological basis of exercise. N.L., 1977. – 691 p.

249. Bezold F., Das Horvermogen der taubstummen, Wiesbaden, 1896.

250. Blume D. D. Zu einigen Grunpositionen fur die Untersuchung der Koordenativen der Korperkultur. – 1976. – №1. – S. 29-36.

251. Brooks G. A., Faney T.O. Exercise Physiology // Human bioenergetics and its applications. – Ontario : Rexdale, 1984. – P. 63.

252. Chasey W., Wyrlek W. Effect of gross motor developmental program on from perception skills of educable mental retarded children // Psychological abstracts. – 1971. Vol. 46. – № 1. – P. 105 – 110.

253. Cichy I., Rokita A., Rzepa T. Utilisation of educational balls edubal in the preparation of the integrated education teachers and physical education teachers who work with the children of forms I-III – own observations // Молода спортивна наука України : Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 5 : У 2 т. – Львів : ЛДІФК, 2001. – Т. 2 – С. 448 – 452.

254. Crossman H. J. : Manual on terminology and classification on mental retardation. – Washington DC American association on mental deficiency, 1977. – P. 38

255. Hirtz P. Stand und Enturklung der koordinativen-motorichen LeistungspatligKeit vor Kinder und Jugendlichen // Theorie und Praxis der Korperkultur. – 1979. – №.2. – S. 103-106.

256. Latin American Cha Cha Cha. – 1986. – 126 p.

257. Latin American Jive. – 1986. – 107 p.

258. Latin American Rumba. – 1986. – 123 p.

259. Latin American Samba. – 1985. – 147 p.

260. Moore A. The Ballroom Technique / A. Moore. – 1959. – 135 p.

261. Morgan W. P. Physical activity and mental health // In The Academy Papers Champaign: H. K. P., 1994. – P. 132 – 145.

262. Rzepa T., Rokita A., Bolach E. Mobile activity with the ball in physical education of handicapped persons // Молода спортивна наука України : Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 5 : У 2 т. – Львів: ЛДІФК, 2001. – Т. 2. – С. 271 – 273.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.1

№ 147 «12» жовтня 2012р

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень у практику Комунального закладу Запорізького навчально-реабілітаційного центру «Джерело»

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що результати дисертаційної роботи, виконаної за темою кафедр теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання і фізичної реабілітації Інституту здоров'я, спорту та туризму Класичного приватного університету «Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» (№ державної реєстрації 0107U004193) за період з вересня 2010 по вересень 2012 року впроваджено виконавцем часткової теми «Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання» Статьєвим С.І. такі практичні пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Програма формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання. Форма впровадження – теоретичний і практичний матеріал. За допомогою програми можна покращувати показники розвитку основних складових танцювальних рухів та підібрати засоби для покращення.	Розроблено й науково обґрунтовано зміст і методику корекційно-розвивальних занять із музично-ритмічного виховання щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку , які враховують типологічні й вікові особливості інтелектуального, мовленнєвого та рухового розвитку цієї категорії осіб. Програму рекомендується використовувати для глухих та слабочуючих дітей 6-10 років	Розроблена програма дозволила глухим дітям розширити уявлення про рухові можливості організму, пізнавати закономірності руху і таким чином практично здійснювати зв'язок між розумовою освітою та фізичним вихованням.

Автор розробки _____ **Статьєв С.І.**

Представник КПУ:
Перший проректор КПУ, директор НОК, доктор фізико-математичних наук, професор
_____ Горбань О. М.

Представник установи впровадження:
Учитель музично-ритмічного виховання КЗ ЗНРЦ «Джерело»
_____ Коваленко Л.В.

Керівник установи впровадження:
Директор КЗ ЗНРЦ «Джерело»
_____ Нишенко О.В.

ДОДАТОК А.2

№ 113 «17» жовтня 2012 р

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень у практику
Дніпропетровської загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що результати дисертаційної роботи, виконаної за темою кафедр теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання і фізичної реабілітації Інституту здоров'я, спорту та туризму Класичного приватного університету «Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» (№ державної реєстрації 0107U004193) за період з вересня 2010 по вересень 2012 року впроваджено виконавцем часткової теми «Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання» Статьєвим С.І. такі практичні пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Програма формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання. Форма впровадження – теоретичний і практичний матеріал. За допомогою програми можна керувати формуванням танцювальних рухів глухих дітей, тобто змінювати його в потрібному напрямку.	Розроблено й науково обґрунтовано зміст і методику корекційно-розвивальних занять із музично-ритмічного виховання щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, показані також сучасні тенденції розвитку танцювальних рухів, що адаптовані до корекційних завдань рухового розвитку глухих дітей молодшого шкільного віку. Програму рекомендується використовувати для глухих та слабочуючих дітей молодшого шкільного віку.	Розроблена програма має велике оздоровчо-гігієнічне значення для глухих дітей молодшого шкільного віку. Танцювальний ритм організовує рухи, підвищує настрій глухих дітей. Позитивні емоції викликають прагнення виконувати рухи енергійніше, що підсилює їх дію на організм, сприяє підвищенню працездатності, а також оздоровленню та активного відпочинку.

Автор розробки _____ **Статьєв С.І.**

Представник КПУ:
Перший проректор КПУ, директор НОК, доктор фізико-математичних наук, професор

_____ Горбань О. М.

Керівник установи впровадження:
Директор Дніпропетровської загальноосвітньої школи-інтернату для глухих дітей

_____ Гарнюк Л.Г.

ДОДАТОК А.3

№ 211 «15» жовтня 2012 р

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень у практику Запорізького навчально-виховного комплексу № 67

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що результати дисертаційної роботи, виконаної за темою кафедр теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання і фізичної реабілітації Інституту здоров'я, спорту та туризму Класичного приватного університету «Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» (№ державної реєстрації 0107U004193) за період з вересня 2010 по вересень 2012 року впроваджено виконавцем часткової теми «Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання» Статьєвим С.І. такі практичні пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Програма формування танцювальних рухів дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання. Форма впровадження – теоретичний і практичний матеріал. За допомогою програми можна розвивати та формувати танцювальні рухи на заняттях фізичною культурою та музично-ритмічного виховання.	Розроблено й науково обґрунтовано програму формування танцювальних рухів дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання. Програму рекомендується використовувати для глухих,слабочуючих дітей та без патології слухового аналізатора молодшого шкільного віку.	Розроблена програма має велике освітнє значення. Витримка, бездоганна ввічливість, почуття міри, простота, скромність, увага до оточуючих, їх настрою, доброзичливість, привітність – ось ті риси, які виховуються у дітей молодшого шкільного віку в процесі занять танцями.

Автор розробки _____ **Статьєв С.І.**

Перший проректор КПУ, директор НОК, доктор фізико-математичних наук, професор

_____ Горбань О. М.

Керівник установи впровадження:
Директор Запорізького навчально-виховного комплексу № 67

_____ Малиш О.Є.

ДОДАТОК А.4

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського – 66 тел/факс: 764-30-14

№ 2-21/04 «10» 10 2012р

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень у практику навчального процесу кафедри фізичної реабілітації Запорізького національного університету

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що результати дисертаційної роботи, виконаної за темою кафедр теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання і фізичної реабілітації Інституту здоров'я, спорту та туризму Класичного приватного університету «Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» (№ державної реєстрації 0107U004193) за період з вересня 2010 по вересень 2012 року впроваджено виконавцем часткової теми «Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання» Статьєвим С.І. такі практичні пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Теоретичний і практичний матеріали для лекційних курсів та практичних занять і самостійної роботи для студентів V курсу спеціальності «Фізична реабілітація». Доповнено зміст навчального процесу з дисципліни «Фізична реабілітація різних нозологічних форм» циклу професійної та практичної підготовки.	Розроблено й науково обґрунтовано зміст і методику корекційно-розвивальних занять із музично-ритмічного виховання щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку, Програму рекомендується використовувати у навчальному процесі з дисципліни «Фізична реабілітація різних нозологічних форм».	Вдосконалено теоретичну і практичну підготовку студентів V курсу спеціальності «Фізична реабілітація» факультету фізичного виховання ЗНУ. Доповнено матеріали лекційних, практичних та самостійних занять студентів з навчальної дисципліни «Фізична реабілітація різних нозологічних форм».

Автор розробки _____ **Статьєв С.І.**

Представник КПУ:
Перший проректор КПУ, директор НОК, доктор фізико-математичних наук, професор

_____ Горбань О. М.

Представник установи впровадження:
Професор кафедри фізичної реабілітації, д.б.н.
_____ Богдановська Н.В.

Керівник установи впровадження:
Декан факультету фізичного виховання ЗНУ, д.б.н., професор

_____ Маліков М.В.

ДОДАТОК А.5

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Україна, 69002
м. Запоріжжя,
Жуковського, 70 "Б"
тел. (061) 764-57-15
(0612) 63-99-73
факс (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

CLASSIC PRIVATE UNIVERSITY
70 "B", Zhukovskogo st.,
69002 Zaporizhja,
UKRAINE
tel. (061) 764-57-15
(0612) 63-99-73
fax (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

№ 1940 "10" 10 2012 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Статьєва Станіслава Ігоровича на тему
«Формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку на заняттях музично-ритмічного виховання» за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Теоретичні, методологічні та практичні положення і висновки з проблем удосконалення формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку знайшли застосування в межах наукової теми кафедр теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання і фізичної реабілітації Інституту здоров'я, спорту та туризму Класичного приватного університету «Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» (№ державної реєстрації 0107U004193) Роль автора полягає у таких практичних пропозиціях:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Теоретичний і практичний матеріали для лекційних курсів та практичних занять і самостійної роботи для студентів V курсу спеціальності 7.01020302 - фізична реабілітація. Доповнено зміст навчального процесу з дисциплін «Адаптивна фізична культура», «Основи дефектології» циклу професійної та практичної підготовки.	Розроблено й науково обґрунтовано зміст і методику корекційно-розвивальних занять із музично-ритмічного виховання щодо формування танцювальних рухів глухих дітей молодшого шкільного віку Програму рекомендується використовувати у навчальному процесі з дисциплін «Адаптивна фізична культура» та «Основи дефектології» .	Вдосконалено теоретичну і практичну підготовку студентів V курсу спеціальності 7.01020302 - фізична реабілітація КПУ. Доповнено матеріали лекційних, практичних та самостійних занять студентів з навчальних дисциплін «Адаптивна фізична культура» та «Основи дефектології»

Проректор
з наукової роботи,
д.ю.н, професор А.О. Монаєнко

Додаток Б.1

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту ЕГ глухих дітей

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
1	Панченко В.	3	3	3	3	4	4,3	3,1	3	12,4	26,8	2	2	3
2	Александров Е.	2	3	4	2	3	6,3	2,8	4	12,6	27,2	3	2	3
3	Д'яков К.	4	2	3	2	2	5,1	4,3	3	10,3	27,5	2	2	2
4	Єфременко Є.	3	3	2	3	3	5,8	2,8	2	11,5	27,1	3	3	2
5	Колесник Д.	2	3	3	3	2	5,3	2,5	3	9,1	30,1	3	2	1
6	Ставріді Д.	4	4	4	3	4	5,2	4,1	4	10,4	23,2	2	3	2
7	Рубан Б.	3	4	4	3	3	4,3	3,2	3	12,5	25,2	2	3	3
8	Козаченко В.	4	3	3	3	3	6,1	3,1	3	13,8	26,4	3	2	2
9	Вельможко А.	4	3	3	3	3	4,3	3,2	3	9,8	26,1	2	3	2
10	Коломієць М.	3	3	3	3	3	3,2	3,2	2	10,8	27,2	3	3	2
11	Клименко В.	4	3	3	3	2	2,1	3,7	3	11,4	27,6	2	2	3
12	Кожухар О.	3	4	3	4	3	1,7	3,8	3	13,8	32,8	3	2	2
13	Нікітін В.	3	3	3	3	2	2,4	3,7	3	12,6	28,2	2	3	2
14	Мартинюк Г.	4	4	3	3	3	1,2	3,2	4	14,8	31,3	2	3	3
15	Панасенко Г.	3	3	3	2	2	2,3	1,9	3	14,3	29,3	3	2	2
16	Міхайлов О.	3	4	3	4	4	4,8	2,9	4	12,3	27,9	3	3	3
17	Пальчик М.	4	3	4	3	3	3,2	2,1	3	10,4	28,3	2	2	2
18	Науменко М.	4	3	4	3	2	2,1	3,6	4	9,2	27,4	3	3	3
19	Іваненко А.	3	3	3	2	3	2,8	3,1	3	8,9	27,3	2	2	2
20	Васінцев В.	3	3	4	3	3	2,3	2,6	3	12,1	26,2	3	3	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
21	Дзержинський В.	2	2	3	2	1	1,3	3,8	3	13,4	29,5	2	2	3
22	Халухоєв М.	2	3	3	2	2	2,2	1,8	2	11,9	30,2	3	2	2
23	Сергієнко Б.	2	3	3	2	2	1,4	1,8	3	7,1	28,6	3	3	2
24	Литовка А.	3	2	3	3	1	0,8	3,8	2	12,8	19,9	2	2	3
25	Крамаренко О.	3	2	2	2	2	1,5	3,2	2	13,7	31,8	3	2	3
26	Пономаренко Є.	3	3	2	2	1	1,6	3,1	3	12,3	31,5	3	2	2
27	Валенко О.	2	2	2	3	2	2,1	4,2	3	10,3	28,6	2	3	2
28	Река Д.	3	3	3	2	2	2,2	2,7	2	10,3	33,4	2	2	3
29	Лактіонов В.	2	2	2	2	1	1,3	3,9	2	9,4	35,2	3	2	2
30	Можаров К.	3	2	3	2	2	1	2,1	3	10,4	36,4	2	3	3
31	Селінов В.	4	3	2	3	1	1,6	3,8	3	11,4	32,4	2	2	2
32	Салайчук М.	3	3	2	2	2	1,8	2,4	2	11,7	35,5	3	3	2
33	Гавриленко І.	2	2	3	3	2	1,3	3,9	3	8,9	29,9	3	2	1
34	Лотарєв А.	2	3	3	2	3	2,1	3,5	3	10,3	29,4	2	3	1
35	Максименко С.	3	3	2	2	2	2	3,1	2	12,4	38,5	2	2	2
36	Дворніков Е.	3	3	2	3	2	1,4	3,6	3	9,4	31,7	3	3	2
37	Помінов Є.	2	3	3	2	3	1,1	3,6	2	14,3	32,4	2	2	3
38	Колесник П.	3	3	3	2	1	1,8	2,7	3	9,3	31,5	2	2	2
39	Камський М.	3	3	2	3	2	3,1	2,1	3	12,3	32,8	2	2	3
40	Семко В.	4	3	2	2	2	2,7	3,2	3	10,4	29,6	3	2	1
41	Петрушко А.	3	2	2	3	1	4	3,2	2	8,9	29,4	3	2	2
42	Сенченко А.	2	3	3	2	2	3,6	3,6	1	7,1	31,9	2	1	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
43	Урумов Р.	2	2	2	2	1	3,1	3,4	2	9,4	36,3	3	3	2
44	Вільковський М.	3	2	3	2	1	4,1	3,2	1	10,5	34,1	2	3	3
45	Сопін М.	4	2	3	2	2	3,7	4,2	3	9,4	29,1	2	2	2
46	Панащенко Д.	3	4	3	3	3	3,1	3,9	4	8,7	28,2	3	2	2
47	Марущак Х.	3	3	3	3	3	3,5	3,2	3	8,6	27,6	3	2	3
48	Лазько А.	4	3	2	3	3	2,8	4,1	4	11,7	29,6	3	3	2
49	Малько В.	3	4	4	3	3	3,2	4,6	3	9,3	31	2	2	2
50	Мартиненко О.	4	3	2	3	3	3,2	3,9	2	10,7	28,1	3	2	3
51	Півоварчик А.	3	3	3	2	3	3,3	5,9	3	4,9	29,3	3	2	2
52	Крамаренко В.	3	4	2	3	2	2,7	3,3	2	5,5	31,2	3	2	3
53	Пустовалова К.	3	3	4	2	3	2,7	3,6	4	6,2	34,5	2	2	3
54	Магнітова К.	4	3	2	2	3	1,6	2,8	4	7,1	27,5	2	3	2
55	Кандібко К.	3	3	3	3	3	2,1	3,6	3	6,7	29,1	3	2	2
56	Данілюк М.	3	3	2	2	2	1,8	3,4	2	9,3	27,4	2	2	3
57	Горбенко О.	4	4	3	3	3	1,7	3,2	3	9,8	29,5	3	3	2
58	Маркова О.	3	3	4	3	2	1,6	3,2	2	11,4	33,2	3	3	3
59	Дерезенко В.	3	4	3	3	2	2,6	3,1	3	10,3	35,1	2	2	1
60	Мажула Ю.	2	4	3	3	3	1,2	4,2	2	8,5	34,5	3	1	1
61	Колісніченко М.	4	3	3	2	3	1,8	3,6	3	9,6	27,6	3	2	3
62	Крива Д.	3	3	3	3	1	2,1	2,9	2	6,9	29,8	2	2	2
63	Софієнко О.	4	2	2	2	3	1,4	4,1	3	10,7	30,5	3	3	2
64	Козік К.	3	3	2	2	3	1,2	3,2	2	6,9	31,2	3	2	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
65	Швець Д.	3	3	4	1	3	1,8	2,7	2	9,5	29,6	3	2	3
66	Малашенко А.	3	3	2	2	4	3,1	2,9	2	8,5	31,7	2	1	3
67	Левченко С.	4	4	2	1	3	2,7	4,6	3	12,7	33,6	2	3	2
68	Кобатова А.	3	3	3	3	2	2,1	4,4	3	10,5	27,1	3	3	2
69	Марченко Є.	3	2	3	2	2	3,3	5,1	3	9,3	25,2	3	2	2
70	Красько М.	4	3	3	1	2	2,4	3,4	2	8,4	31,5	3	2	1
71	Самоненко Г.	4	4	2	3	3	2,1	3,5	3	9,1	32,6	2	1	2
72	Кісільова В.	3	3	2	3	2	3,5	3,1	3	8,4	33,1	2	3	3
73	Захарова К.	4	4	3	2	3	2,1	3,8	2	10,5	29,5	3	2	3
74	Максименко А.	2	3	2	3	2	3,2	4,1	3	9,5	30,1	2	3	1
75	Чепурненко Р.	3	3	3	2	2	2,7	3,9	3	7,9	27,2	3	2	2
76	Криворучко О.	3	3	3	3	1	2,5	5,1	2	8	29,1	3	2	2
77	Мальченко Д.	2	3	4	3	3	3,1	4,4	2	7,9	26,2	3	3	1

Результати констатувального етапу експерименту КГ дітей без патології слухового аналізатора

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
1	Білозуб Б.	3	3	3	2	4	3,2	4,2	3	5,2	26,2	3	3	2
2	Вельможко Д.	3	5	5	3	2	5,7	6,2	4	6,1	24,1	3	2	3
3	Лук'янчук Д.	4	3	3	4	3	7,1	5,2	3	5,8	24,3	4	3	3
4	Осадчій Т.	2	4	4	3	3	5,4	3,4	2	4,9	26,1	3	2	3
5	Суховій І.	3	3	3	3	4	9,2	4,2	2	6,1	27,2	3	3	2
6	Ткач А.	3	3	3	4	2	4,3	6,9	4	4,5	26,6	2	2	2
7	Черняк Є.	3	3	3	4	3	5,3	5,5	3	4,7	26,7	4	3	3
8	Сковородко Д.	2	5	3	5	3	6,3	5,5	2	4,7	23,9	4	3	3
9	Зінов'єв Т.	3	4	4	3	3	4,3	5,8	2	4,9	24,1	3	3	2
10	Балаєскул О.	4	3	4	3	2	8,3	6	3	5,3	28,2	4	3	2
11	Баранова А.	4	5	5	3	4	8,2	7	3	5	25,4	3	2	3
12	Іванченко Є.	3	3	4	4	3	9,1	8,1	2	5,1	29,5	3	5	3
13	Кок А.	4	5	5	4	3	7,3	6,5	3	4,7	25,2	4	4	2
14	Кондратко В.	3	3	3	3	3	4,8	5,8	4	4,8	26,1	3	2	4
15	Корука Ан.	3	5	5	5	3	5,3	5,6	3	5,2	26,7	3	4	3
16	Нечипоренко О.	3	4	3	4	2	8,2	7,8	4	5,1	25,5	3	3	2
17	Огарь О.	3	3	3	3	3	4,8	7,3	2	4,9	28,1	3	3	3
18	Стовбун В.	3	3	3	3	3	6,4	6,9	3	5,1	25,2	4	5	4
19	Стрішко А.	3	3	3	4	4	8,1	7,9	3	4,7	17,6	3	3	3
20	Целєва А.	4	3	3	3	4	8,5	8,7	3	5,3	14,6	4	3	4

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
21	Заіченко О.	3	3	4	4	3	2,3	3,8	4	7,3	26,6	3	3	2
22	Міцкевич Д.	2	5	5	3	3	6,4	6,5	3	6,5	26,4	4	2	2
23	Овчінніков М.	3	3	4	4	3	3,5	6,3	3	7,1	27,1	4	3	2
24	Русько Д.	3	3	3	4	3	3,5	6,3	3	6,8	28,2	4	3	2
25	Щербина М.	4	5	5	3	3	5,3	4,9	4	7,2	26,1	4	3	2
26	Бараненко О.	3	4	4	4	4	4,3	6,1	5	7,1	25,5	3	4	3
27	Гаврилов М.	4	4	4	3	4	9,7	8,9	4	6,2	25,3	3	3	3
28	Гайдук Дм.	3	5	5	4	3	5,3	5,9	3	7,8	25,1	4	3	2
29	Тонкіх О.	3	3	3	3	4	7,2	7,4	4	6,6	26,3	3	3	3
30	Штанкевич О.	3	5	5	5	4	5,8	6,1	4	7	26,3	4	3	3
31	Яхно А.	3	5	5	4	5	7,1	6,9	5	6,5	24,2	4	3	5
32	Бойко В.	3	4	4	3	4	12,2	11,3	4	8,6	25,4	4	3	4
33	Бікулова Н.	3	3	3	4	4	11,9	12,1	3	8,9	27,4	4	2	3
34	Іващенко М.	4	3	3	5	3	9,3	8,3	2	7,8	25,3	3	3	3
35	Скорина А.	4	3	3	5	4	9,6	9,3	5	9,1	27,4	3	3	3
36	Головань К.	3	4	4	3	5	3,2	4,5	5	7,3	24,5	4	4	5
37	Малахова А.	4	3	3	3	4	8,6	8,9	4	5,1	24,6	4	3	3
38	Сорокоус В.	3	5	5	3	4	9,1	8,1	3	5,5	24,3	4	3	3
39	Шилова Н.	4	3	3	3	4	7,3	7,5	4	6,1	25,6	4	3	3
40	Шовкопляс Д.	3	5	5	5	5	5,2	6,1	5	7,1	27,3	4	3	5
41	Веремієнко Б.	3	4	4	4	4	9,7	8,9	4	6,8	24,1	4	3	2
42	Кузьменко В.	2	3	3	4	3	9,3	9,5	4	7,1	27,4	4	3	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
43	Бондарь В.	3	5	5	3	4	6,2	5,8	5	6,8	29,4	4	3	3
44	Гузенко М.	3	4	4	4	4	8,9	9,2	5	7,1	25,4	4	3	4
45	Кулеба А.	5	3	3	4	4	4,7	6,1	4	6,6	27,8	4	3	4
46	Курдас В.	5	4	4	3	5	5,9	6,2	5	7,2	23,5	5	4	3
47	Соловйов Д.	3	5	5	5	4	11,2	12,2	5	6,9	20,3	4	3	5
48	Смола Д.	4	4	4	4	4	8,6	8,9	4	4,8	26,1	3	3	4
49	Кузьменко Ю.	3	3	3	4	3	11,4	12,2	4	5,1	26,3	4	3	4
50	Жечев В.	3	3	3	3	5	7,9	8,2	5	5,3	23,4	4	3	3
51	Апанаскович А.	3	4	4	4	5	8,1	6,9	5	4,9	28,1	3	3	4
52	Сімонець К.	3	3	3	5	5	12,2	9,2	5	5,5	26,3	3	4	5
53	Сідак А.	3	4	4	4	5	5,9	7,1	5	6,2	25,3	4	3	4
54	Корнієнко Т.	4	4	4	4	5	7,2	6,4	5	5,2	23,4	4	3	4
55	Сукачова М.	4	5	5	5	5	12,1	11,9	5	5,1	27,3	5	3	5
56	Чабан А.	3	5	5	5	5	8,9	7,3	5	5,8	27,3	4	3	5
57	Шопіна Д.	3	3	3	4	4	6,3	6,2	4	6,1	26,3	5	3	4
58	Колбіна Д.	5	3	3	4	4	11,2	9,2	4	7,2	28,4	4	3	4
59	Дмитренко Д.	3	5	5	5	5	13,2	12,1	5	6,3	22,1	5	2	5
60	Кабанова А.	3	3	3	4	4	11,5	10,3	4	5,8	24,5	4	4	4
61	Васиньов В.	4	3	3	4	4	3,7	5,2	4	7,1	24,2	4	3	4
62	Горб С.	3	3	3	3	4	8,1	7,8	4	7,4	24,1	4	3	3
63	Дуднік О.	4	5	5	3	3	4,7	4,3	4	5,9	27,3	3	3	3
64	Капля О.	3	4	4	3	4	3,7	3,8	4	5,8	25,2	4	3	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
65	Козаченко М.	4	3	3	3	2	2,9	3,1	4	7,4	24,1	3	3	2
66	Крупеницький К.	3	3	3	4	2	9,3	7,8	5	5,9	22,3	4	3	4
67	Крутіков В.	5	4	4	4	4	9,1	8,4	5	5,8	24,1	4	4	3
68	Кульчицький О.	4	5	5	3	3	3,9	4,1	4	7,4	23,4	4	3	4
69	Пінчук М.	3	3	3	4	4	5,1	4,5	5	6,6	25,2	4	3	4
70	Садохін О.	3	4	4	4	4	7,3	6,3	4	6,1	23,8	4	3	4
71	Бождай Д.	4	5	5	4	5	5,3	4,7	5	5,7	22,5	5	3	5
72	Болдуєва Н.	3	5	5	5	5	2,5	3,2	4	6,9	27,4	4	5	4
73	Гаврилова А.	3	3	3	4	5	4,8	3,4	5	7,4	27,8	3	4	4
74	Добровольська Т.	5	5	5	4	5	2,9	3,1	5	6,9	23,4	4	3	4
75	Запорожець Д.	3	5	5	4	5	6,3	6,3	4	8,1	22,9	5	2	3
76	Зінченко А.	3	4	4	4	4	4,7	4,5	5	8	23,4	4	2	4
77	Зінов'єва А.	4	4	4	3	3	5,7	4,6	4	7,1	26,4	4	4	3
78	Курілова А.	3	5	3	4	3	7,3	5,6	5	6,5	27,1	4	4	4
79	Савченко П.	3	4	5	5	5	3,8	4,2	5	8,1	21,9	5	3	5
80	Федорова А.	4	4	4	4	5	9,1	8,3	5	7,3	23,8	5	4	4
81	Касьянов Р.	5	5	4	4	4	12,7	11	4	4,5	23,5	4	3	4
82	Сіваченко М.	3	4	5	4	4	14,6	12,4	5	7,2	22,4	4	3	4
83	Сілін К.	4	4	3	3	4	12,6	9,3	5	5,8	23,4	4	2	3
84	Сичов В.	3	3	4	4	4	13,1	12,3	5	8,3	19,8	5	3	4
85	Снігірьов К.	4	4	3	4	4	8,3	9,1	5	6,5	19,4	4	3	2
86	Сухобрус А.	4	5	4	3	3	12,5	11,6	5	8,1	20,4	4	2	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
87	Терех Д.	3	2	5	3	4	5,8	5,8	4	4,9	23,4	4	3	3
88	Циплаков В.	3	3	2	4	4	4,9	4,5	4	6,7	24,6	4	3	3
89	Джаніпаладов І.	4	3	3	3	4	11	9,2	5	8,2	26,5	3	3	3
90	Левчук К.	3	4	3	4	4	7,5	6,4	5	6,7	20,1	5	2	3
91	Апанасенко Є.	5	5	4	4	4	12,6	11,3	5	8,3	25,4	5	3	3
92	Гапонова К.	4	4	5	5	5	14,7	12,3	5	5,4	26,8	5	3	4
93	Гордійчук А.	5	4	4	3	5	8,4	9,1	5	6,5	19,7	4	3	4
94	Кашинська Д.	3	4	5	5	4	14,3	12,2	5	9,4	25,3	5	3	5
95	Коцай З.	3	5	5	5	5	15,8	13,2	4	7,3	24,3	5	3	5
96	Козьменко А.	3	4	5	4	4	12,8	11,2	5	6,3	28,3	3	2	4
97	Оганісян Г.	5	5	4	4	5	4,3	7,1	5	7,4	19,5	5	3	5
98	Пантєлєєва Ю.	3	4	4	5	5	5,1	7,2	5	7,4	20,4	4	4	5
99	Согань А.	3	4	5	4	5	13,2	12,4	5	6,8	22,4	4	3	4
100	Строк С.	4	5	5	4	4	12,3	10,2	4	8,3	25,1	4	4	4

Результати констатувального етапу експерименту КГ глухих дітей

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
1	Антонов В.	3	3	3	3	4	4,3	3,1	3	12,4	26,8	3	2	3
2	Борисенко В.	2	3	2	2	3	6,3	2,8	4	12,6	32,6	3	2	3
3	Гамалій С.	4	4	3	2	2	5,1	4,3	3	10,3	34,6	3	2	2
4	Моісеєнко А.	3	3	2	3	3	4,1	2,8	2	9,8	30,5	3	3	3
5	Кропивка В.	3	3	3	2	2	5,3	2,5	3	9,1	30,1	4	3	2
6	Середа О.	4	4	4	2	4	3,4	3,1	4	10,4	28,4	3	3	3
7	Самойлов М.	3	4	3	3	3	4,3	3,2	3	10,3	34,3	2	3	3
8	Скоротенко О.	4	3	3	3	3	6,1	2,5	3	13,8	30,5	3	2	2
9	Сокерко А.	3	4	3	3	3	4,3	3,2	3	9,8	31,4	2	3	2
10	Славов Д.	3	3	3	3	3	3,5	3,2	2	10,8	31,3	3	3	2
11	Ушаков С.	4	3	3	3	2	2,1	2,7	3	10,4	31,7	3	2	3
12	Федорченко М.	3	4	3	3	3	1,9	2,4	3	11,3	32,8	3	3	2
13	Берегова М.	3	3	3	3	2	2,4	2,9	4	10,3	30,6	4	3	2
14	Беспала К.	3	4	3	3	3	1,2	2,1	4	14,8	31,3	2	3	3
15	Варнава А.	3	3	3	2	2	1,9	1,9	3	13,5	29,3	3	2	2
16	Вересова А.	3	4	3	4	4	3,7	2,9	4	12,3	32,1	4	3	3
17	Гордієнко А.	4	3	4	3	3	3,2	2,1	3	10,4	30,3	3	2	2
18	Гревчук М.	3	3	4	3	2	2,1	3,6	4	9,2	32,6	3	3	3
19	Демиденко О.	3	3	3	2	3	2,3	3,1	3	8,9	33,5	2	2	3
20	Кононеко О.	3	3	4	3	1	2,3	2,6	3	12,1	34,5	3	3	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
21	Леоновець О.	3	2	3	2	2	1,3	2,7	3	13,4	32,6	2	2	3
22	Максимова Н.	2	3	3	2	2	1,7	1,8	2	11,9	30,2	3	2	2
23	Іванов А.	2	3	3	2	2	1,4	1,8	3	7,1	32,5	3	3	2
24	Кузьменко В.	3	2	3	3	1	0,8	2,4	2	11,3	25,4	3	2	3
25	Карабанов С.	3	4	2	2	2	1,5	3,2	2	13,7	32,5	3	2	3
26	Олексеєнко Т.	3	3	2	2	1	1,6	3,1	3	11,7	31,5	3	2	2
27	Забара Т.	2	4	2	3	2	2,1	4,2	3	10,3	30,8	2	3	2
28	Невмивако Б.	3	3	3	2	2	2,2	2,7	2	10,3	33,4	2	2	3
29	Голощокіна С.	2	2	2	2	2	1,3	3,9	2	9,4	35,2	3	2	2
30	Светлова В.	3	3	3	2	2	1	2,1	3	10,4	36,4	2	3	3
31	Суздаль Р.	4	4	2	3	3	1,6	3,8	3	11,4	32,4	2	2	2
32	Турубанов Е.	3	3	2	2	2	1,8	2,4	2	10,2	35,5	3	3	2
33	Федоренко В.	2	3	3	3	2	1,3	3,9	3	8,9	31,1	3	2	1
34	Яшин В.	2	3	3	2	3	2,1	3,5	3	10,3	31,6	3	3	1
35	Андреєва Д.	3	3	2	2	2	2	3,1	2	12,4	38,5	2	2	2
36	Бортников К.	3	3	2	3	2	1,4	3,6	3	9,4	31,7	3	3	2
37	Власенко П.	2	3	3	2	3	1,1	3,6	2	14,3	32,4	2	2	3
38	Горобченко Л.	3	3	3	2	1	1,8	2,7	3		31,5	2	2	2
39	Дерезенко П.	3	3	2	3	2	3,1	2,1	3	9,3	32,8	2	2	3
40	Дорохов Р.	4	3	2	2	2	2,7	3,2	3	12,3	29,6	3	3	1
41	Єректов Д.	3	4	2	3	1	4	3,2	2	10,4	29,4	3	2	2
42	Замотаєв В.	2	3	3	2	2	3,6	3,6	1	8,9	31,9	2	3	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
43	Кононенко Л.	2	3	2	2	1	3,1	3,4	2	7,1	36,3	3	3	2
44	Коваленко Н.	3	2	3	2	1	4,1	3,2	1	9,4	34,1	3	3	3
45	Леоненко С.	2	4	3	2	2	3,7	4,2	3	10,5	29,1	3	2	2
46	Макаренко Л.	3	4	3	3	3	3,1	3,9	4	9,4	28,2	3	2	2
47	Міхайлова О.	3	3	3	3	3	3,5	3,2	3	8,7	27,6	3	2	3
48	Незнанова Г.	4	3	2	3	3	2,8	4,1	4	8,6	29,6	3	3	2
49	Опанасенко Р.	3	4	4	3	3	3,2	4,6	3	11,7	31	2	2	2
50	Огієнко Д.	4	3	2	3	3	3,2	3,9	2	9,3	28,1	3	2	3
51	Пархоменко В.	3	3	3	2	3	3,3	5,9	3	10,7	29,3	3	2	2
52	Пахомова К.	3	4	2	3	2	2,7	3,3	2	4,9	31,2	3	2	3
53	Ремньов Є.	3	3	4	2	3	2,7	3,6	4	5,5	34,5	2	2	3
54	Северина Є.	4	3	2	2	3	1,6	2,8	4	6,2	27,5	2	3	2
55	Терещенко Т.	3	3	3	3	3	2,1	3,6	3	7,1	29,1	3	2	2
56	Ухтомська О.	3	3	2	2	2	1,8	3,4	2	6,7	27,4	4	2	3
57	Федорченко В.	4	4	3	3	3	1,7	3,2	3	9,3	29,5	3	3	2
58	Борисов П.	3	3	3	3	2	1,6	3,2	2	11,4	33,2	3	3	3
59	Браденко Р.	3	4	3	3	2	2,6	3,1	3	10,3	35,1	2	2	1
60	Волошин Д.	2	4	3	3	3	1,2	4,2	2	8,5	34,5	3	1	1
61	Горбенко Ф.	4	3	3	2	3	1,8	3,6	3	9,6	27,6	3	2	3
62	Демченко Л.	3	3	3	3	1	2,1	2,9	2	6,9	29,8	2	2	2
63	Журенко П.	3	4	2	2	3	1,4	4,1	3	10,7	30,5	3	3	2
64	Земцова Д.	3	3	2	2	3	1,2	3,2	2	6,9	31,2	3	2	2

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
65	Кондратенко Д.	3	3	4	1	3	1,8	2,7	2	9,5	29,6	3	2	3
66	Колісниченко О.	3	3	2	2	4	3,1	2,9	2	8,5	31,7	2	1	3
67	Леонов Г.	4	4	2	1	3	2,7	4,6	3	12,7	33,6	2	3	2
68	Маленко Л.	3	3	3	3	2	2,1	4,4	3	10,5	27,1	3	3	2
69	Мусатова М.	3	4	3	2	2	3,3	5,1	3	9,3	25,2	3	2	2
70	Науменко Л.	4	3	3	1	2	2,4	3,4	2	8,4	31,5	3	2	1
71	Оберемок Д.	4	4	2	3	3	2,1	3,5	3	9,1	32,6	2	1	2
72	Прокопенко К.	3	3	2	3	2	3,5	3,1	3	8,4	33,1	2	3	3
73	Ратов М.	4	4	3	2	3	2,1	3,8	2	10,5	29,5	3	2	3
74	Северенко П.	2	3	2	3	2	3,2	4,1	3	9,5	30,1	4	3	1
75	Столяренко Я.	3	3	3	2	2	2,7	3,9	3	7,9	27,2	3	4	2
76	Татаренко Л.	3	3	3	3	1	2,5	5,1	2	8	29,1	3	4	2
77	Тарков Р.	2	3	4	3	3	3,1	4,4	2	7,9	26,2	3	3	1
78	Уродлівченко С.	2	4	4	3	3	2,7	2,7	3	8,8	33,5	3	3	3
79	Яковенко Л.	3	3	3	2	2	1,8	1,8	2	9,1	37,3	4	4	2
80	Яремко А.	3	4	3	2	2	2,6	2,6	2	9,5	32,4	4	4	3
81	Ячнюк Ж.	4	4	3	3	3	2,1	2,1	2	8,9	36,7	3	3	2

Додаток Б.2
Результати контрольного етапу експерименту ЕГ глухих дітей

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
1	Панченко В.	3	3	3	3	4	3,2	4,2	3	7,3	26,2	3	3	2
2	Александров Е.	5	5	5	3	4	5,7	6,2	4	6,1	27,9	3	4	3
3	Д'яков К.	4	3	3	4	3	4,7	5,2	3	8,4	25,7	2	3	4
4	Єфременко Є.	2	4	4	3	4	5,4	3,4	3	7,5	26,1	3	4	3
5	Колесник Д.	4	3	3	3	4	5,3	4,2	4	6,1	27,2	3	3	3
6	Ставріді Д.	3	3	3	4	3	4,3	5,7	4	7,8	28,1	2	2	4
7	Рубан Б.	3	4	4	4	4	5,3	5,5	3	6,8	26,7	3	3	3
8	Козаченко В.	4	5	3	5	3	6,3	4,3	2	7,2	28,1	3	3	3
9	Вельможко А.	5	3	4	4	4	4,3	5,8	3	6,1	28,6	3	3	2
10	Коломієць М.	4	3	3	3	3	5,8	4,7	3	8,3	28,2	4	3	3
11	Клименко В.	4	4	5	3	4	6,3	5,2	4	7,3	27,3	2	4	3
12	Кожухар О.	3	3	4	4	3	5,2	5,2	4	6,5	29,5	3	4	3
13	Нікітін В.	4	5	4	4	3	7,3	6,5	3	8,2	27,3	4	4	4
14	Мартинюк Г.	3	3	3	4	4	4,8	5,8	4	6,3	26,1	3	3	4
15	Панасенко Г.	3	5	3	5	3	5,3	5,6	3	6,5	26,7	4	4	3
16	Міхайлов О.	4	4	3	4	3	5,1	7,8	4	8,2	26,9	3	3	4
17	Пальчик М.	5	3	3	3	3	4,8	7,3	3	7,3	28,1	3	3	3
18	Науменко М.	3	4	4	3	3	6,4	4,7	4	8,4	25,2	4	5	4
19	Іваненко А.	3	3	3	4	4	5,2	6,2	3	6,8	27,3	3	3	3
20	Васінцев В.	4	3	3	3	4	4,6	6,3	3	8,1	27,4	3	3	4

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
21	Дзержинський В.	3	4	4	4	3	2,3	3,8	4	7,3	27,3	2	3	2
22	Халухоєв М.	3	5	4	3	3	4,4	3,9	4	6,5	26,4	3	2	3
23	Сергієнко Б.	4	3	4	4	3	3,5	4,1	3	7,1	27,1	4	3	2
24	Литовка А.	3	3	3	4	4	3,5	6,3	3	6,8	28,2	3	3	3
25	Крамаренко О.	4	5	5	3	3	5,3	4,9	4	7,2	26,1	4	4	2
26	Пономаренко Є.	3	4	4	4	4	4,3	6,1	5	7,1	25,5	2	4	3
27	Валенко О.	4	4	3	3	4	7,2	4,2	4	6,2	25,3	3	3	3
28	Река Д.	3	5	5	3	3	5,3	5,9	3	7,8	29,3	4	3	4
29	Лактіонов В.	5	3	3	3	4	5,2	4,7	4	6,6	28,9	3	3	3
30	Можаров К.	3	5	5	5	4	5,8	5,1	4	7	26,3	2	4	3
31	Селінов В.	3	5	3	4	3	7,1	6,9	5	6,5	28,1	4	3	4
32	Салайчук М.	3	4	4	4	4	5,3	4,7	4	8,6	31,9	3	3	4
33	Гавриленко І.	3	3	3	4	4	6,7	6,2	3	8,9	27,4	4	4	3
34	Лотарєв А.	4	5	4	5	3	7,2	5,8	4	7,8	25,3	3	3	3
35	Максименко С.	4	3	3	5	4	6,2	4,9	5	9,1	27,4	3	3	3
36	Дворніков Е.	3	4	4	3	5	3,2	4,5	5	7,3	24,5	3	4	5
37	Помінов Є.	4	3	3	3	3	5,2	7,3	4	8,3	24,6	4	3	3
38	Колесник П.	3	4	5	4	4	5,1	8,1	3	6,9	16,3	3	3	3
39	Камський М.	4	3	3	3	4	7,3	7,5	4	6,1	25,6	4	3	3
40	Семко В.	3	5	5	5	5	5,2	6,1	5	7,1	27,3	4	4	5
41	Петрушко А.	3	4	4	4	4	9,7	6,8	4	6,8	30,3	4	3	4
42	Сенченко А.	4	3	3	3	3	6,3	9,5	4	7,1	27,4	3	3	4
43	Урумов Р.	4	5	4	5	4	6,2	5,8	5	6,8	29,4	4	3	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
44	Вільковський М.	3	3	4	4	4	7,1	6,2	5	7,1	27,3	3	3	4
45	Сопін М.	5	3	3	4	4	4,7	3,5	4	6,6	26,9	4	4	5
46	Панащенко Д.	5	4	4	3	5	5,9	6,2	5	7,2	26,7	2	4	3
47	Марущак Х.	3	4	5	5	4	9,1	5,7	5	6,9	25,1	4	3	5
48	Лазько А.	4	4	4	4	4	8,6	6,7	4	6,3	26,1	3	3	4
49	Малько В.	3	3	3	4	3	7,5	8,1	4	7,9	28,3	4	3	4
50	Мартиненко О.	3	4	3	3	5	7,9	8,2	3	6,8	23,4	4	4	3
51	Півоварчик А.	3	4	4	4	5	8,1	6,9	5	6,6	28,1	3	3	4
52	Крамаренко В.	3	3	3	4	5	4,7	5,8	5	7,1	26,3	3	4	5
53	Пустовалова К.	3	4	4	4	4	5,9	7,1	5	6,2	25,3	4	3	4
54	Магнітова К.	4	4	4	4	5	7,2	6,4	5	8,5	26,8	3	3	3
55	Кандібко К.	4	5	5	5	5	9,5	7,4	5	6,9	27,3	3	3	5
56	Данілюк М.	3	5	5	5	5	8,9	4,5	4	7,2	27,3	3	3	3
57	Горбенко О.	3	3	3	4	4	6,3	6,2	4	6,1	26,3	4	3	4
58	Маркова О.	4	3	3	4	4	8,6	3,7	4	7,2	28,4	4	3	4
59	Дерезенко В.	3	4	5	5	5	7,3	6,3	5	6,3	28,3	5	3	5
60	Мажула Ю.	3	3	3	4	4	7,3	5,2	4	9,3	24,5	4	4	4
61	Колісніченко М.	4	3	4	5	4	3,7	5,2	4	7,1	27,3	2	3	4
62	Крива Д.	3	3	3	3	4	8,1	6,5	3	7,4	24,1	4	4	3
63	Софієнко О.	4	5	5	3	3	4,7	4,3	4	8,9	27,3	3	3	3
64	Козік К.	3	4	4	3	4	3,7	3,8	4	6,3	25,2	4	3	4
65	Швець Д.	4	3	3	4	2	2,9	3,1	4	7,4	24,1	3	3	3
66	Малашенко А.	3	3	3	5	4	9,3	7,1	5	7,3	25,1	3	4	4

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
67	Левченко С.	5	4	4	4	4	9,1	4,8	5	7,1	24,1	4	4	3
68	Кобатова А.	4	5	5	3	3	3,9	4,1	4	7,4	23,4	4	3	4
69	Марченко Є.	3	3	3	4	4	5,1	4,5	5	6,6	25,2	4	4	4
70	Красько М.	4	4	4	4	4	7,3	6,3	4	6,1	23,8	4	3	4
71	Самоненко Г.	4	3	3	4	4	5,3	4,7	5	6,9	27,7	3	3	3
72	Кісільова В.	3	5	5	5	5	2,5	3,2	4	8,2	27,4	3	5	4
73	Захарова К.	3	3	3	4	5	4,8	3,4	5	7,4	27,8	3	4	4
74	Максименко А.	5	4	4	4	5	4,6	3,1	5	6,9	27,9	4	3	4
75	Чепурненко Р.	4	5	5	4	5	6,3	6,3	4	8,1	24,7	3	3	3
76	Криворучко О.	3	3	4	4	4	4,7	4,5	5	7,4	23,4	4	3	4
77	Мальченко Д.	4	4	3	3	4	4,7	5,1	3	7,9	24,3	3	3	4

Результати контрольного етапу експерименту КГ дітей без патології слуху

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
1	Білозуб Б.	3	3	3	3	4	7,3	7,5	3	4,7	25,6	4	4	3
2	Вельможко Д.	3	5	5	3	3	7,2	6,1	4	7,1	27,3	4	3	5
3	Лук'янчук Д.	4	4	3	4	4	9,7	8,9	3	6,8	24,1	5	3	3
4	Осадчій Т.	2	4	4	3	3	9,3	9,5	2	7,1	26,4	4	3	2
5	Суховій І.	3	3	3	4	3	8,1	5,8	3	6,8	26,4	4	2	3
6	Ткач А.	3	3	5	4	2	8,9	7,3	4	6,1	25,4	4	3	4
7	Черняк Є.	3	4	4	4	3	4,7	6,1	3	6,6	27,8	4	2	4
8	Сковородко Д.	3	5	3	5	3	5,9	6,2	3	7,2	23,5	5	4	3
9	Зінов'єв Т.	3	4	4	3	3	11,2	12,2	4	6,9	20,3	4	3	5
10	Балаєскул О.	4	3	5	4	2	8,6	8,9	3	4,8	26,1	3	3	4
11	Баранова А.	4	5	4	3	4	11,4	9,4	3	5,1	24,6	3	3	4
12	Іванченко Є.	3	3	4	4	3	7,9	8,2	2	5,3	23,4	4	3	3
13	Кок А.	4	5	3	3	4	8,1	6,9	4	4,9	28,1	3	4	4
14	Кондратко В.	3	3	3	3	3	12,2	9,2	4	5,5	26,3	4	4	5
15	Корука Ан.	4	4	5	5	3	5,9	7,1	3	6,2	25,3	4	3	4
16	Нечипоренко О.	3	3	3	4	4	7,2	6,4	4	5,2	23,4	4	3	4
17	Огарь О.	4	3	3	3	4	12,1	8,4	4	5,1	27,3	5	2	5
18	Стовбун В.	3	3	3	3	3	8,9	7,3	3	5,8	27,3	4	3	5
19	Стрішко А.	3	3	5	4	4	6,3	6,2	3	6,1	26,3	5	3	4
20	Целєва А.	4	4	4	3	4	11,2	9,2	3	5,4	28,4	5	3	3
21	Заіченко О.	3	3	4	4	3	13,2	10,2	4	6,3	22,1	4	2	4

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
22	Міцкевич Д.	3	5	5	3	3	11,5	10,3	3	5,8	24,5	4	4	5
23	Овчінніков М.	3	4	3	4	3	3,7	5,2	3	5,3	24,2	3	3	4
24	Русько Д.	3	3	4	3	4	8,1	7,8	3	6,2	24,1	3	2	4
25	Щербина М.	4	5	5	3	3	4,7	6,3	4	5,9	27,3	4	3	4
26	Бараненко О.	3	4	4	4	4	6,1	3,8	5	5,8	25,2	3	3	3
27	Гаврилов М.	4	4	4	3	4	6,9	6,3	4	7,4	24,1	4	3	4
28	Гайдук Дм.	3	5	5	4	3	9,3	7,8	3	5,9	22,3	4	3	2
29	Тонкіх О.	3	3	3	4	4	9,1	7,4	4	5,8	24,1	4	4	3
30	Штанкевич О.	4	3	5	5	4	7,3	4,1	4	7,4	23,4	4	3	3
31	Яхно А.	3	5	4	4	5	6,3	4,5	5	6,6	25,2	4	4	3
32	Бойко В.	3	4	4	3	4	7,3	6,3	4	6,1	23,8	5	3	3
33	Бікулова Н.	3	3	3	4	4	5,3	4,7	3	5,7	22,5	4	3	4
34	Іващенко М.	4	4	3	5	3	6,2	3,2	2	6,9	26,4	3	3	3
35	Скорина А.	4	3	4	4	4	4,8	3,4	5	7,4	27,8	4	3	4
36	Головань К.	3	4	4	3	4	5,3	3,1	5	6,9	23,4	5	3	4
37	Малахова А.	4	3	3	3	4	6,3	6,3	4	8,1	22,9	4	2	5
38	Сорокоус В.	3	4	5	3	4	7,2	4,5	3	8	23,4	4	2	4
39	Шилова Н.	4	3	3	3	4	7,3	7,3	4	7,1	27,1	4	4	5
40	Шовкопляс Д.	3	3	5	5	3	6,3	5,6	5	6,5	21,9	5	4	4
41	Веремієнко Б.	3	4	4	4	5	9,1	4,2	4	7,2	23,8	5	3	4
42	Кузьменко В.	4	3	3	3	4	12,7	8,3	4	7,3	23,5	4	4	4
43	Бондарь В.	3	5	5	4	3	14,6	11	5	4,5	22,4	4	4	3
44	Гузенко М.	3	4	4	4	4	12,6	12,4	5	6,1	23,4	4	3	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
45	Кулеба А.	5	4	3	4	3	13,1	9,3	4	5,8	19,8	5	2	3
46	Курдас В.	5	4	4	4	4	8,3	10,4	5	8,3	19,4	4	3	2
47	Соловйов Д.	3	5	5	5	5	12,5	9,1	5	6,5	20,4	4	3	2
48	Смола Д.	4	4	3	4	4	5,8	11,6	4	8,1	23,4	4	2	3
49	Кузьменко Ю.	3	3	3	4	4	4,9	5,8	4	4,9	24,6	4	3	3
50	Жечев В.	3	3	3	3	3	11	4,5	5	6,7	26,5	3	3	2
51	Апанаскович А.	3	4	4	3	5	7,5	9,2	5	8,2	20,1	5	3	2
52	Сімонець К.	3	3	3	5	5	12,6	6,4	5	6,7	25,4	3	3	3
53	Сідак А.	3	4	4	4	4	14,7	11,3	5	8,3	26,8	5	3	3
54	Корнієнко Т.	4	4	4	4	4	8,4	12,3	5	5,4	19,7	4	3	4
55	Сукачова М.	4	5	5	5	5	14,3	8,3	4	5,3	24,1	5	3	4
56	Чабан А.	3	4	5	5	4	15,8	12,2	5	9,4	23,3	5	3	3
57	Шопіна Д.	4	3	3	5	5	7,3	11,3	4	6,1	24,3	5	5	
58	Колбіна Д.	5	3	3	4	4	3,2	4,2	4	5,2	26,2	3	3	2
59	Дмитренко Д.	4	3	5	5	5	5,7	6,2	5	5,2	24,1	4	3	4
60	Кабанова А.	3	5	3	4	4	7,1	5,2	4	5,8	24,3	4	3	3
61	Васиньов В.	4	3	3	4	4	5,4	3,4	4	4,9	24,7	3	2	3
62	Горб С.	3	3	3	3	4	7,1	4,2	4	6,1	27,2	3	3	2
63	Дуднік О.	4	3	5	3	3	4,3	6,9	4	4,5	26,4	3	3	4
64	Капля О.	3	4	4	4	4	5,3	5,5	4	4,7	26,7	4	3	3
65	Козаченко М.	4	4	4	3	2	6,3	5,5	4	4,7	23,9	4	3	3
66	Крупеницький К.	3	4	3	4	3	4,3	5,8	5	4,9	24,1	3	2	2
67	Крутіков В.	5	3	4	4	4	8,3	6	5	5,3	28,2	4	3	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
68	Кульчицький О.	4	4	5	3	3	5,9	7	4	5	22,7	3	3	3
69	Пінчук М.	3	5	3	4	4	9,1	8,1	5	5,1	29,5	3	5	3
70	Садохін О.	3	4	4	4	4	7,3	6,5	4	4,7	25,2	4	4	4
71	Бождай Д.	4	4	5	4	4	6,2	5,8	5	4,8	26,1	3	2	4
72	Болдуєва Н.	3	5	5	5	5	5,3	5,2	4	5,2	26,7	4	4	3
73	Гаврилова А.	4	5	3	4	5	9,1	7,8	5	5,1	25,5	3	3	2
74	Добровольська Т.	5	3	5	4	5	4,8	7,3	4	4,9	28,1	3	4	3
75	Запорожець Д.	3	5	5	4	5	7,3	6,1	4	5,1	23,6	5	5	4
76	Зінченко А.	3	5	4	3	4	8,1	7,9	5	4,7	17,6	3	3	3
77	Зінов'єва А.	4	4	4	3	3	5,8	7,3	4	5,3	14,6	4	3	4
78	Курілова А.	3	5	3	4	4	4,2	3,8	5	5,9	26,6	3	3	2
79	Савченко П.	3	3	5	5	4	6,4	6,5	5	6,5	26,4	3	3	2
80	Федорова А.	4	4	4	4	5	3,5	6,3	5	5,3	27,1	4	2	2
81	Касьянов Р.	5	5	5	4	4	4,9	5,9	4	6,8	27,1	4	3	2
82	Сіваченко М.	3	4	5	4	4	5,3	4,9	5	5,2	26,1	3	3	3
83	Сілін К.	4	4	3	3	4	4,3	6,1	5	5,3	25,5	3	4	3
84	Сичов В.	3	3	4	4	3	9,7	7,3	5	6,2	25,3	3	3	3
85	Снігірьов К.	4	4	3	4	4	5,3	5,9	5	6,2	25,1	4	2	2
86	Сухобрус А.	4	5	4	3	3	7,2	7,4	5	6,6	26,3	3	3	3
87	Терех Д.	3	4	5	3	4	5,8	6,1	4	7	26,1	4	3	3
88	Циплаков В.	3	3	2	4	4	7,1	6,9	4	6,5	24,2	4	3	5
89	Джаніпаладов І.	4	3	3	3	4	12,2	11,3	4	8,6	25,4	4	3	4
90	Левчук К.	3	4	4	4	3	11,9	12,1	5	6,3	27,4	4	4	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
91	Апанасенко Є.	5	5	4	4	4	9,3	8,3	5	7,8	25,3	3	3	3
92	Гапонова К.	4	4	4	5	5	9,6	9,3	5	5,3	25,3	3	3	3
93	Гордійчук А.	5	4	4	4	5	5,2	4,5	5	7,3	24,5	4	4	5
94	Кашинська Д.	3	4	5	5	4	8,6	6,9	5	5,1	24,6	5	3	3
95	Коцай З.	3	4	5	5	5	9,1	8,1	4	5,5	24,3	4	3	3
96	Козьменко А.	5	3	5	4	4	12,8	9,3	5	6,3	28,3	4	2	2
97	Оганісян Г.	3	5	4	4	5	5,9	7,1	5	7,4	19,5	5	3	3
98	Пантєлєєва Ю.	3	4	5	5	5	5,1	7,2	5	7,4	20,4	4	4	4
99	Согань А.	4	4	4	4	5	13,2	9,3	5	6,1	22,4	4	3	3
100	Строк С.	3	5	5	4	4	12,3	10,2	4	8,3	25,1	4	4	2

Результати контрольного етапу експерименту КГ глухих дітей

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
1	Антонов В.	4	3	2	3	2	3,1	4,5	3	9,3	32,8	2	2	3
2	Борисенко В.	4	3	2	3	2	2,7	3,2	3	8,4	29,6	3	3	3
3	Гамалій С.	3	4	2	3	1	4	3,2	4	10,4	29,4	3	2	2
4	Моісеєнко А.	2	3	3	2	2	3,6	3,6	3	8,9	31,9	3	3	2
5	Кропивка В.	2	3	2	2	2	3,1	3,4	2	7,1	28,3	3	3	2
6	Середа О.	3	2	3	2	3	4,1	3,2	3	9,4	29,4	3	3	3
7	Самойлов М.	2	3	3	2	2	3,7	4,2	3	10,5	29,1	3	2	2
8	Скоротенко О.	3	4	3	3	3	3,1	3,9	4	9,4	28,2	3	2	2
9	Сокерко А.	3	3	3	3	3	2,3	4,7	3	8,7	27,6	3	3	3
10	Славов Д.	4	2	2	3	3	2,8	4,1	4	8,6	29,6	3	3	2
11	Ушаков С.	3	4	4	3	3	3,2	4,6	3	11,7	31	2	2	2
12	Федорченко М.	4	3	2	4	3	3,2	3,9	2	9,3	28,1	3	2	3
13	Берегова М.	3	3	3	2	3	2,6	5,9	3	10,7	29,3	4	2	3
14	Беспала К.	3	4	2	3	2	2,7	3,3	3	4,9	31,2	3	2	3
15	Варнава А.	4	3	3	3	3	2,7	3,6	4	5,5	34,5	2	2	3
16	Вересова А.	3	3	2	2	3	2,9	4,6	4	6,2	27,5	2	3	2
17	Гордієнко А.	3	3	3	3	3	2,1	3,6	3	7,1	29,1	3	2	2
18	Гревчук М.	3	3	2	2	3	1,8	3,4	2	6,7	27,4	4	2	3
19	Демиденко О.	4	4	3	3	2	1,7	3,2	3	9,3	29,5	3	3	3
20	Кононеко О.	3	3	3	3	2	2,6	3,2	2	7,9	33,2	3	3	3
21	Леоновець О.	3	4	3	3	3	1,2	3,1	3	10,3	28,9	2	2	1

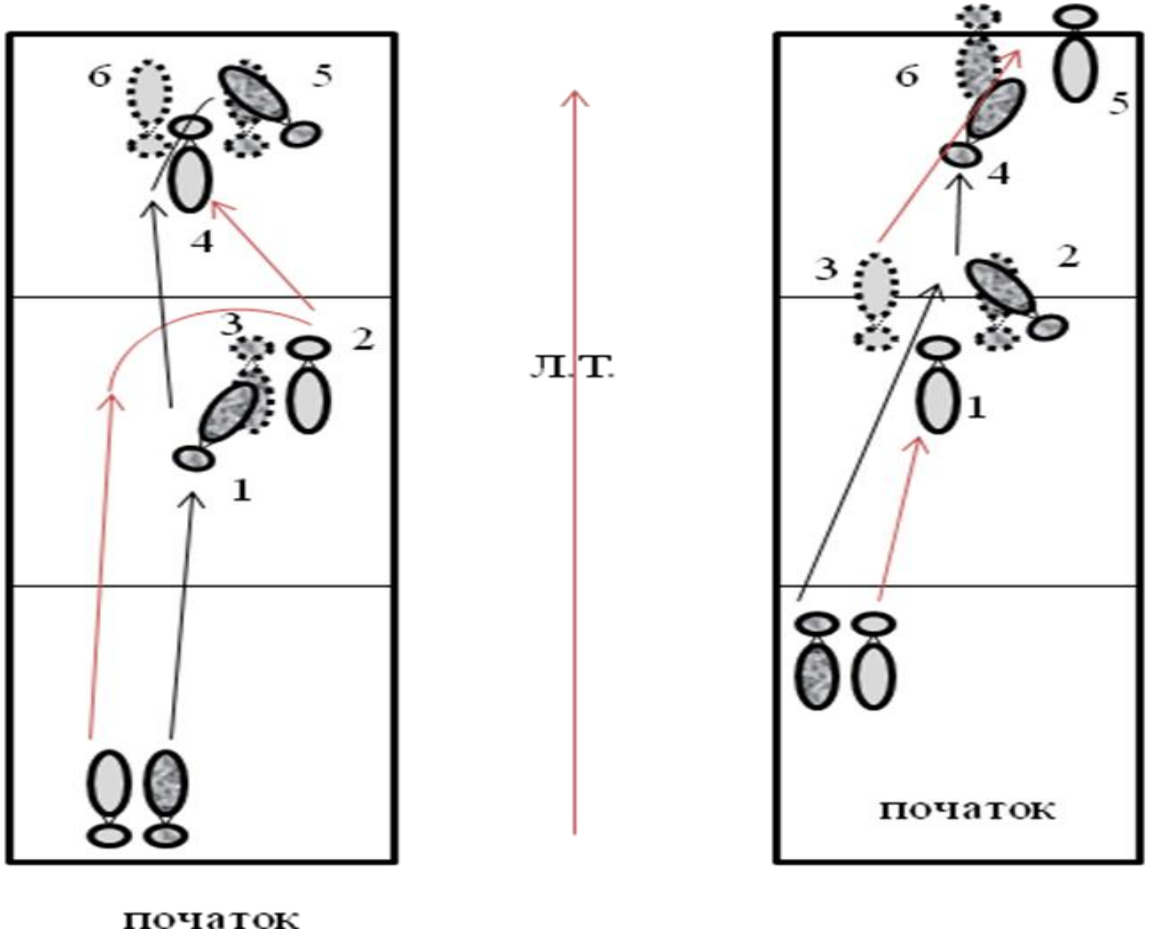
№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
22	Максимова Н.	2	3	3	3	3	1,8	4,2	2	8,5	27,6	3	1	3
23	Іванов А.	4	3	3	2	2	2,1	3,6	3	9,6	27,6	3	2	3
24	Кузьменко В.	3	4	3	3	3	1,4	4,6	2	6,9	29,8	2	2	2
25	Карабанов С.	3	3	2	2	3	3,6	4,1	3	7,8	30,5	3	3	2
26	Олексеєнко Т.	3	3	2	2	3	2,6	3,2	2	6,9	31,2	3	2	2
27	Забара Т.	3	3	3	3	4	3,1	2,7	2	9,5	29,6	3	2	3
28	Невмивако Б.	3	4	2	2	3	2,7	4,6	2	8,5	31,7	2	3	3
29	Голощокіна С.	4	3	2	1	2	2,1	4,6	3	8,4	27,4	2	3	2
30	Светлова В.	3	4	3	3	2	3,3	4,4	3	10,5	27,1	3	3	2
31	Суздаль Р.	3	3	3	2	2	2,4	5,1	3	9,3	25,2	4	2	2
32	Турубанов Е.	4	4	3	3	3	2,1	3,4	3	8,4	31,5	3	2	2
33	Федоренко В.	4	3	2	3	2	2,4	3,5	3	9,1	32,6	4	1	2
34	Яшин В.	3	3	2	3	3	2,1	3,1	3	8,4	33,1	2	3	3
35	Андреєва Д.	4	3	3	2	2	3,2	3,8	2	8,7	29,5	3	3	3
36	Бортников К.	2	3	2	3	3	2,7	4,1	3	9,5	30,1	4	3	3
37	Власенко П.	3	3	3	2	3	3,7	3,9	3	7,9	27,2	3	4	2
38	Горобченко Л.	3	3	3	3	2	3,1	5,1	2	8	29,1	3	4	3
39	Дерезенко П.	3	3	3	3	4	4,3	3,1	3	6,5	26,8	3	2	3
40	Дорохов Р.	3	2	2	2	3	6,3	2,8	4	7,7	32,6	3	2	3
41	Єректов Д.	4	4	3	2	2	5,1	4,3	3	10,3	34,6	3	3	2
42	Замотаєв В.	3	3	4	3	3	4,1	2,8	4	9,8	30,5	3	3	3
43	Кононенко Л.	3	4	3	2	2	5,3	3,7	3	9,1	30,1	4	3	4
44	Коваленко Н.	4	3	4	3	4	3,4	5,1	4	10,4	28,4	3	3	3

№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
45	Леоненко С.	3	4	3	3	3	4,3	3,2	3	6,7	34,3	3	3	3
46	Макаренко Л.	4	3	3	3	3	6,1	2,5	3	9,1	30,5	3	2	3
47	Міхайлова О.	3	4	3	4	3	4,3	3,2	4	9,8	31,4	2	3	3
48	Незнанова Г.	3	3	3	2	3	2,1	3,2	3	10,8	28,4	3	3	2
49	Опанасенко Р.	4	3	2	3	2	4,3	2,7	4	10,4	31,7	4	2	3
50	Огієнко Д.	4	4	3	3	3	5,2	2,4	3	7,5	27,4	3	3	2
51	Пархоменко В.	3	3	3	4	2	2,4	2,9	4	10,3	27,3	4	3	3
52	Пахомова К.	3	3	3	3	3	3,5	2,1	4	8,4	31,3	3	3	3
53	Ремньов Є.	4	3	2	3	2	3,2	2,6	3	9,3	29,3	3	2	2
54	Северина Є.	3	3	3	3	4	2,5	2,9	4	12,3	32,1	4	3	3
55	Терещенко Т.	3	3	4	3	3	3,2	4,3	3	8,4	30,3	3	3	2
56	Ухтомська О.	3	3	4	3	2	2,1	3,6	4	9,2	28,3	3	3	3
57	Федорченко В.	3	3	3	2	3	2,3	3,1	3	8,9	33,5	2	4	3
58	Борисов П.	3	3	4	3	2	2,3	3,1	3	7,9	26,3	3	3	2
59	Браденко Р.	3	4	3	2	2	1,3	2,6	3	10,4	27,8	3	2	3
60	Волошин Д.	2	3	3	2	3	4,2	2,7	2	8,9	30,2	3	2	3
61	Горбенко Ф.	2	3	3	2	2	3,1	4,2	3	7,1	27,6	3	3	2
62	Демченко Л.	3	2	3	3	2	2,6	3,6	2	11,3	25,4	3	2	3
63	Журенко П.	3	2	2	3	2	1,5	2,4	2	13,7	32,5	3	4	3
64	Земцова Д.	3	3	2	2	2	2,5	3,2	3	11,7	31,5	3	2	2
65	Кондратенко Д.	3	4	2	3	3	2,1	3,1	3	10,3	30,8	2	3	3
66	Колісниченко О.	3	3	3	2	2	2,2	4,2	2	10,3	27,5	2	2	3
67	Леонов Г.	2	2	2	3	2	3,2	2,7	2	9,4	35,2	3	2	2

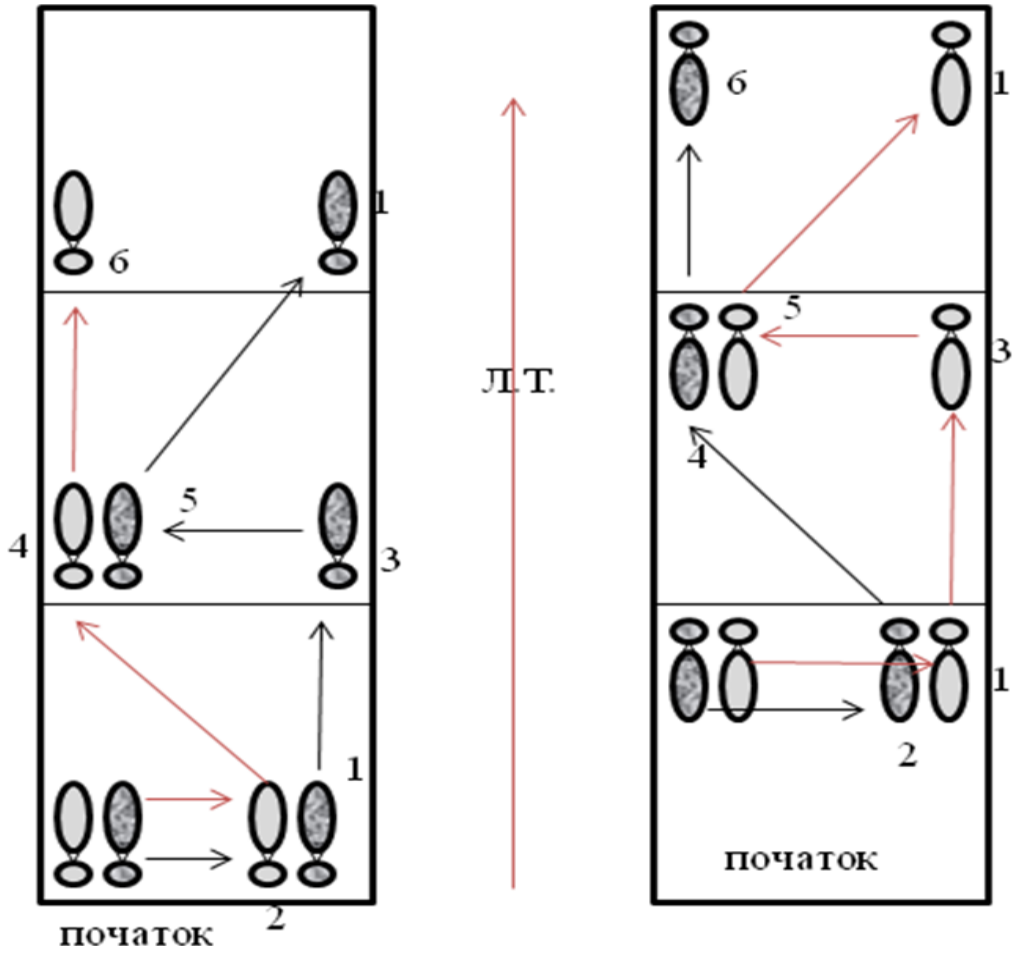
№ з/п	ПІ по Б	Відчуття ритму, бали			Пластичність, бали		Рівновага (статична), сек.		Рівновага (динамічна), бали	Орієнтація в просторі			Здатність до танцювальної творчості, бали	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9, сек	10, сек	11, бали	12	13
68	Маленко Л.	3	3	3	2	2	3,1	3,9	3	10,4	28,9	2	3	3
69	Мусатова М.	4	4	2	3	3	1,6	4,2	3	9,1	32,4	2	2	2
70	Науменко Л.	3	3	3	3	2	1,8	3,8	2	10,2	35,5	3	3	2
71	Оберемок Д.	2	3	3	3	3	1,3	2,4	3	8,9	26,5	3	2	3
72	Прокопенко К.	3	3	3	2	3	3,4	3,9	3	10,3	31,6	3	3	2
73	Ратов М.	2	3	2	2	2	2	3,5	2	12,4	29,3	4	2	2
74	Северенко П.	3	3	2	3	2	3,2	3,1	3	9,4	31,7	3	3	2
75	Столяренко Я.	2	3	3	2	3	3,2	3,6	3	14,3	32,4	2	2	3
76	Татаренко Л.	3	3	3	2	2	4,1	3,6	3	10,3	31,5	2	2	2
77	Тарков Р.	4	3	4	4	3	3,1	4,4	2	7,9	26,2	3	3	3
78	Уродлівченко С.	2	4	4	3	3	2,7	2,7	3	8,8	33,5	4	3	3
79	Яковенко Л.	3	3	3	2	2	3,2	3,6	2	9,1	28,4	4	4	2
80	Яремко А.	3	3	4	3	2	2,6	4,7	3	9,5	32,4	3	4	3
81	Ячнюк Ж.	4	4	3	3	3	2,1	2,1	2	8,9	29,1	3	3	2

ДОДАТОК В

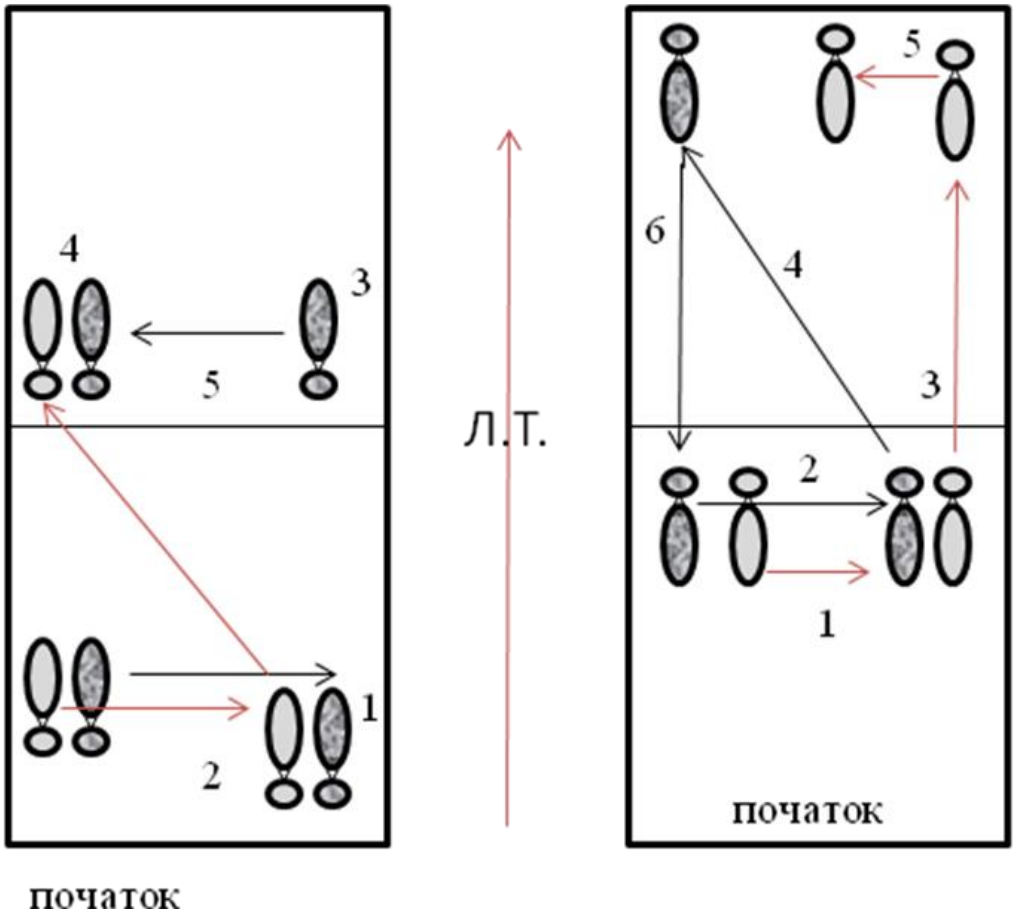
Основні схеми пресувань, які використовувались в експериментально-дослідній роботі з глухими дітьми

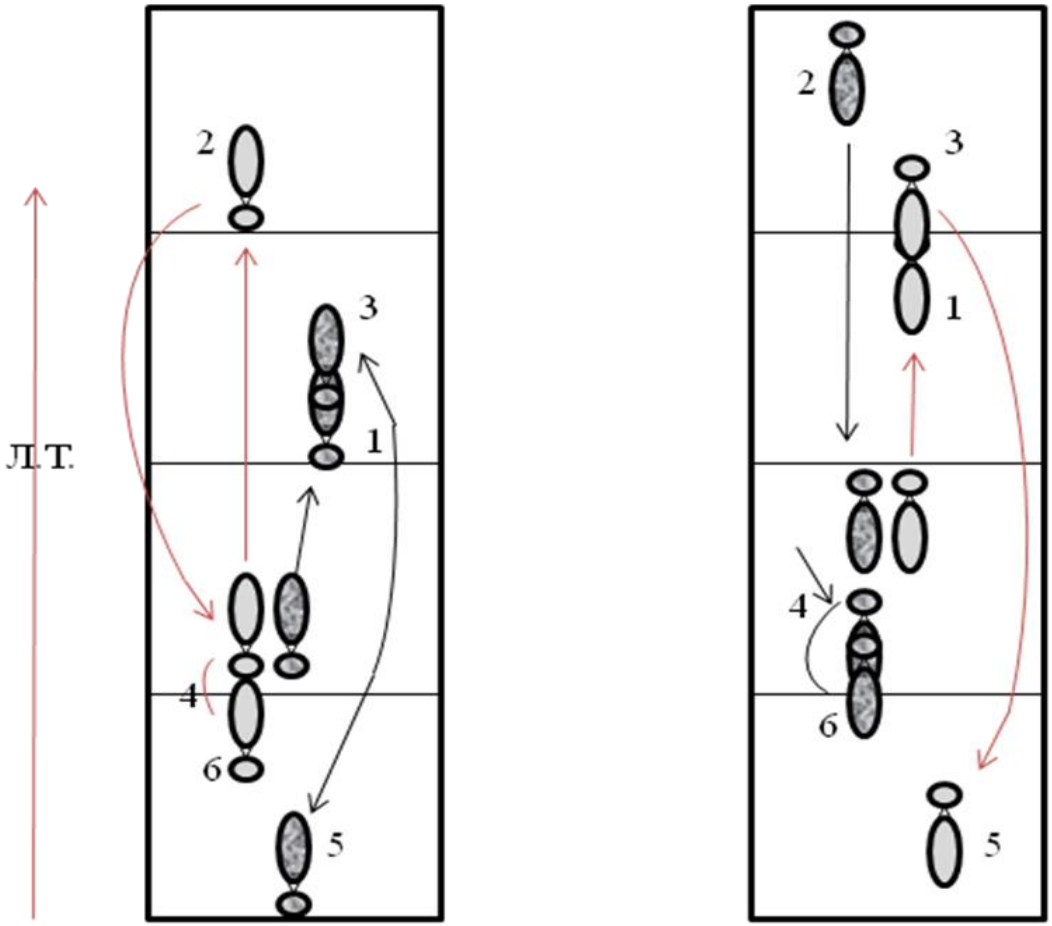

Правий поворот. Па партнера та партнерки.

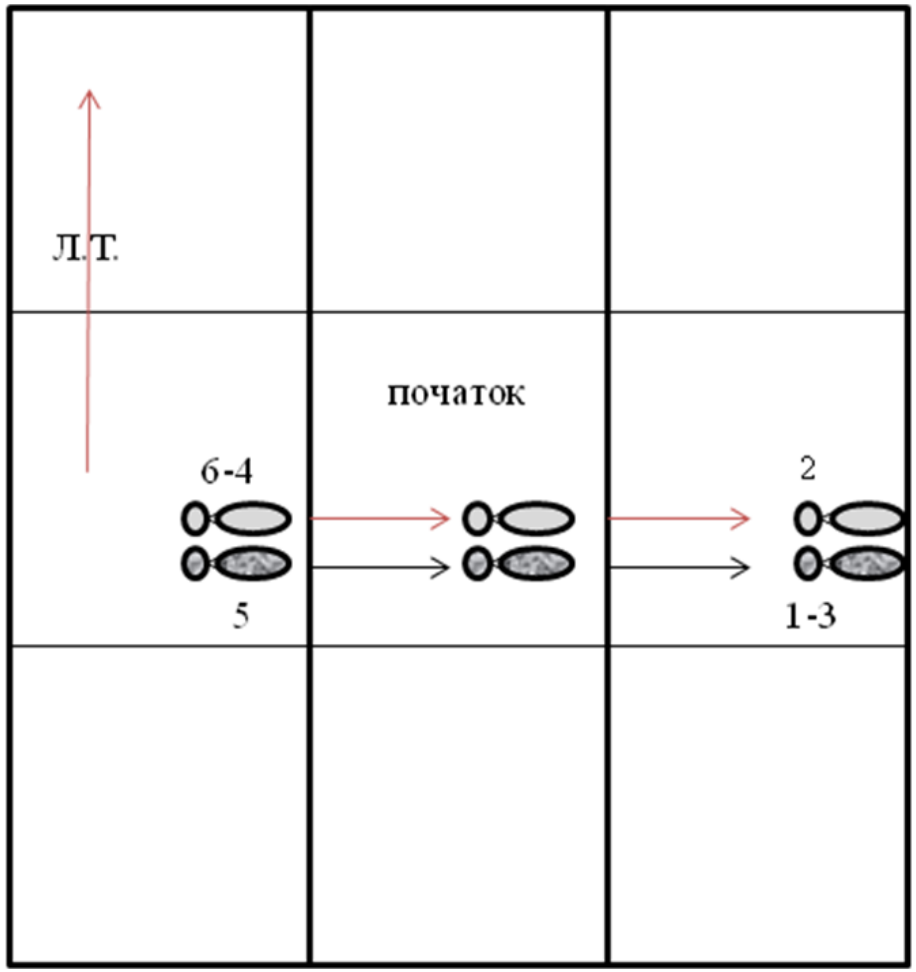

Прогресуючий крок

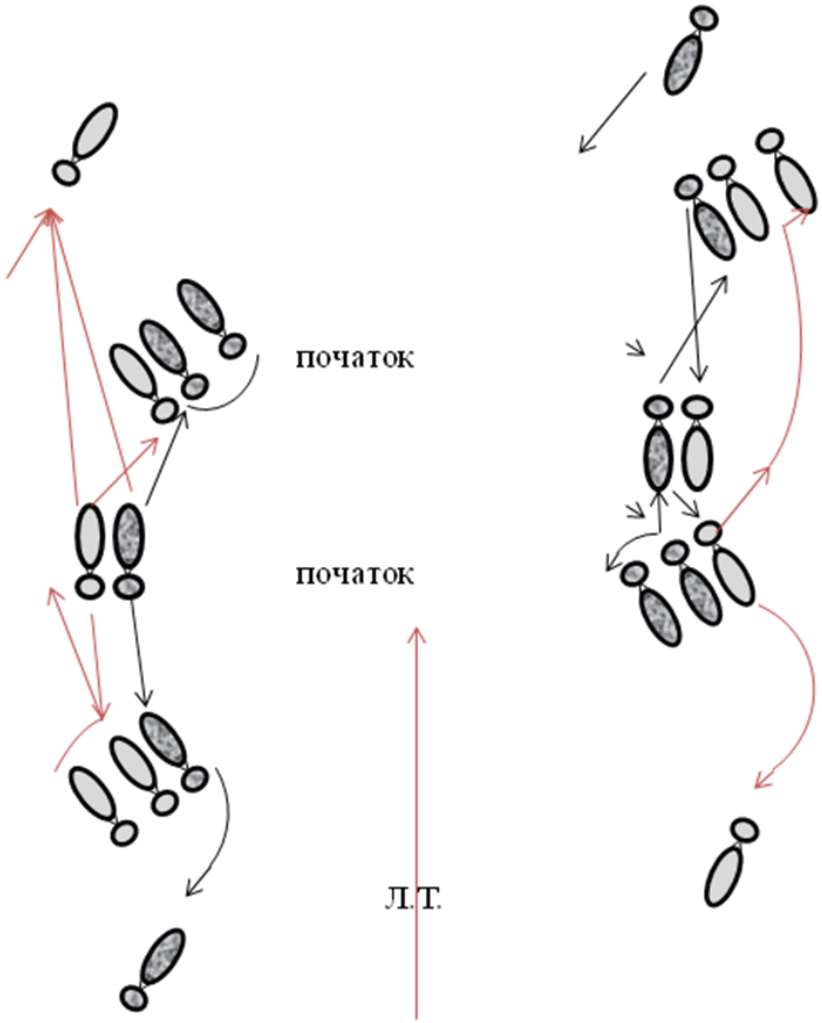

Натуральний квадрат

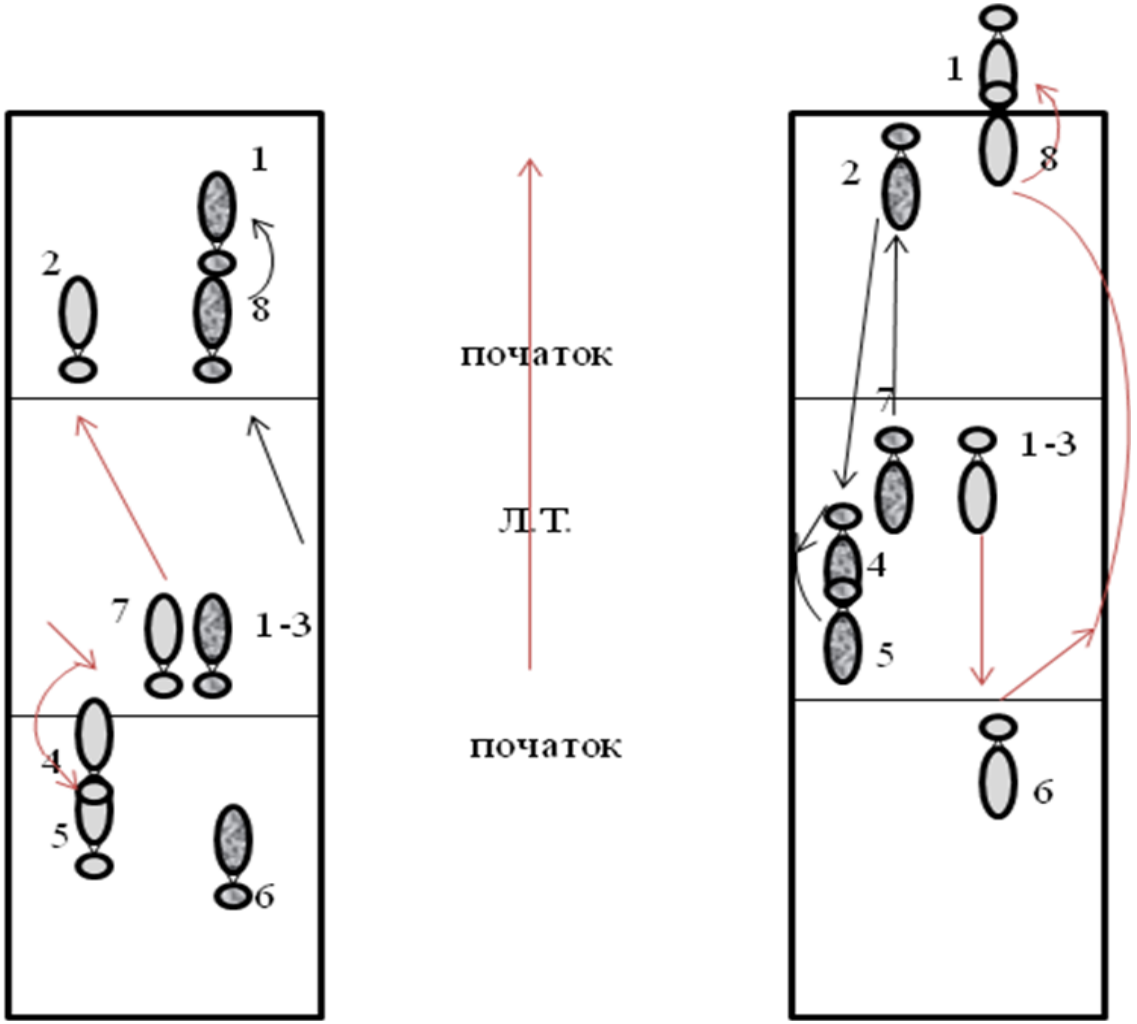

Маятник. Па партнера та партнерки.

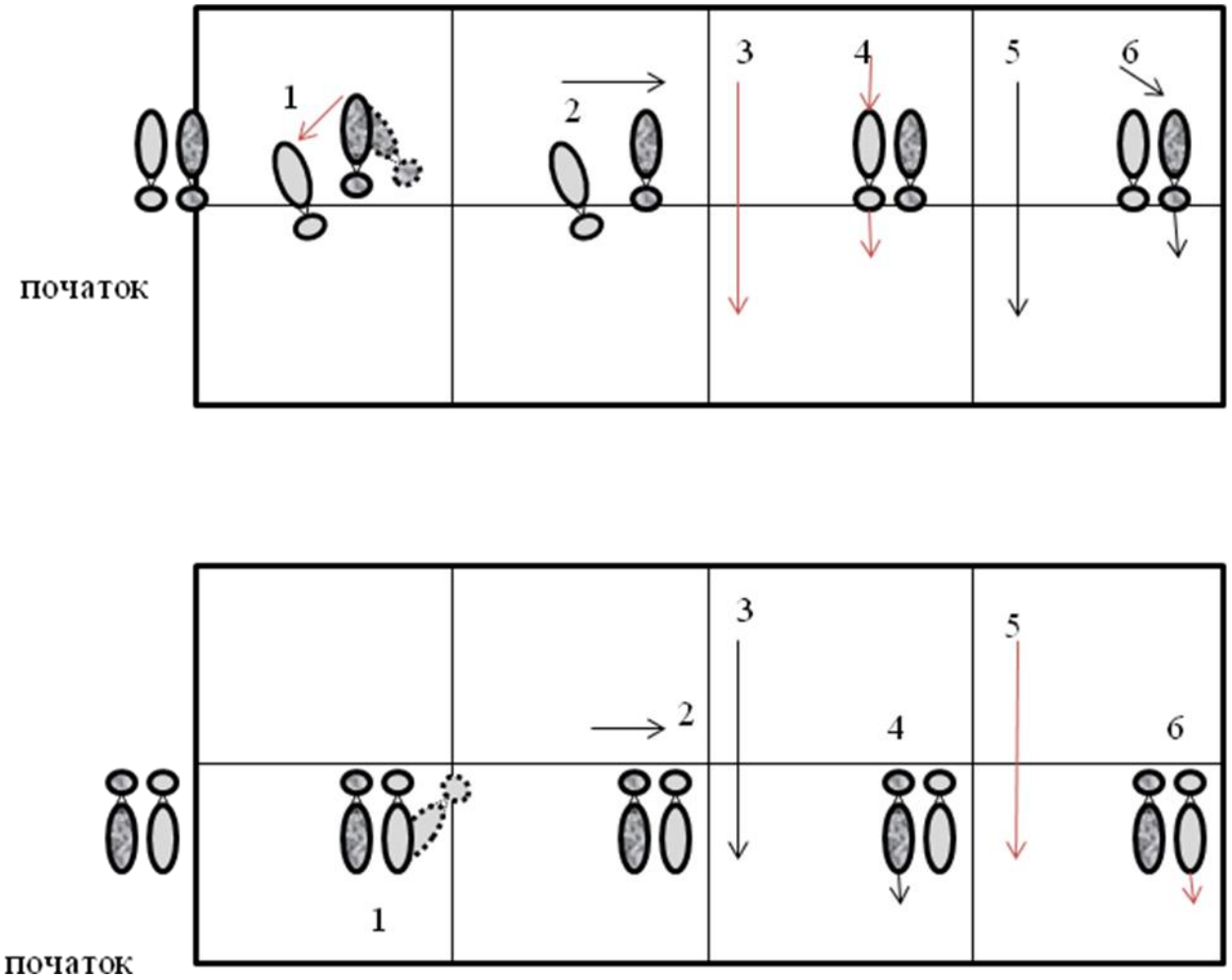

Основний рух вправо. Па партнера та партнерки. 3 та 6 – тільки переміщення ваги тіла

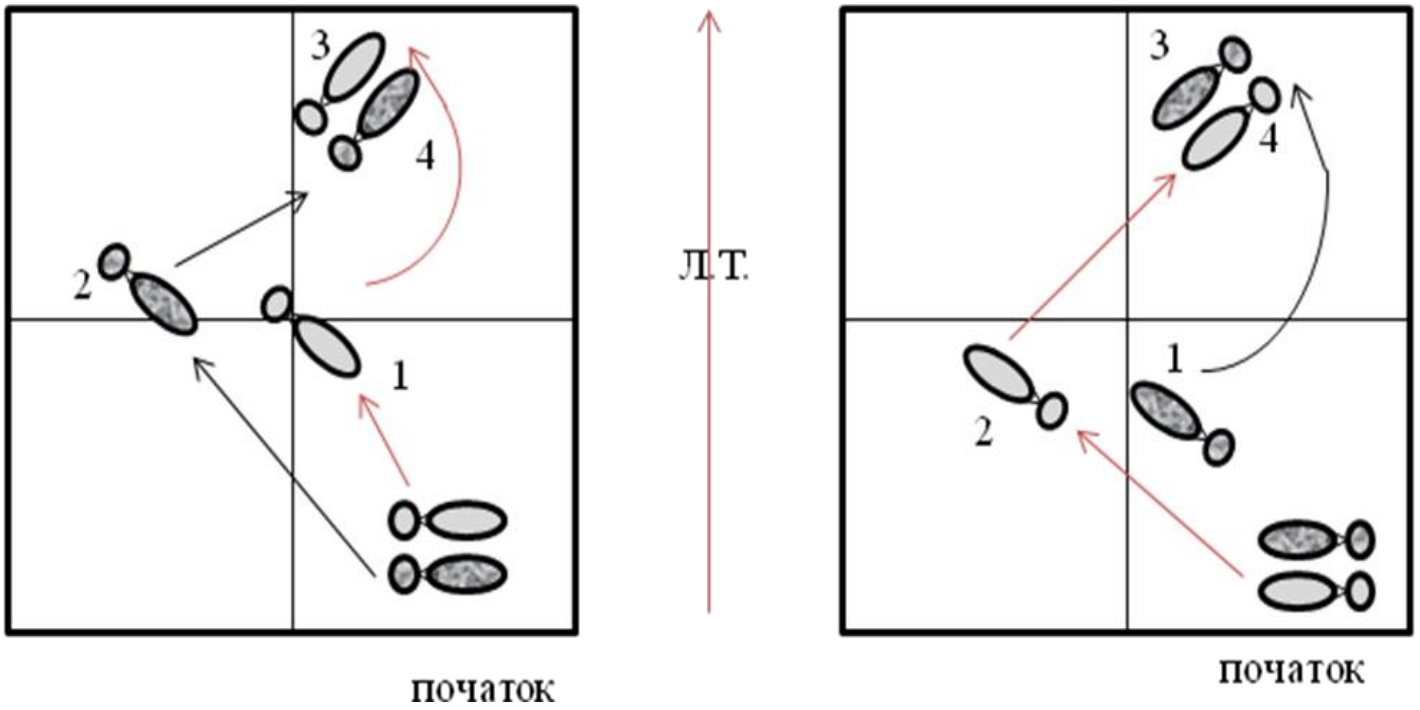

Рух “вперед-назад”. Перший варіант. Па партнера та партнерки

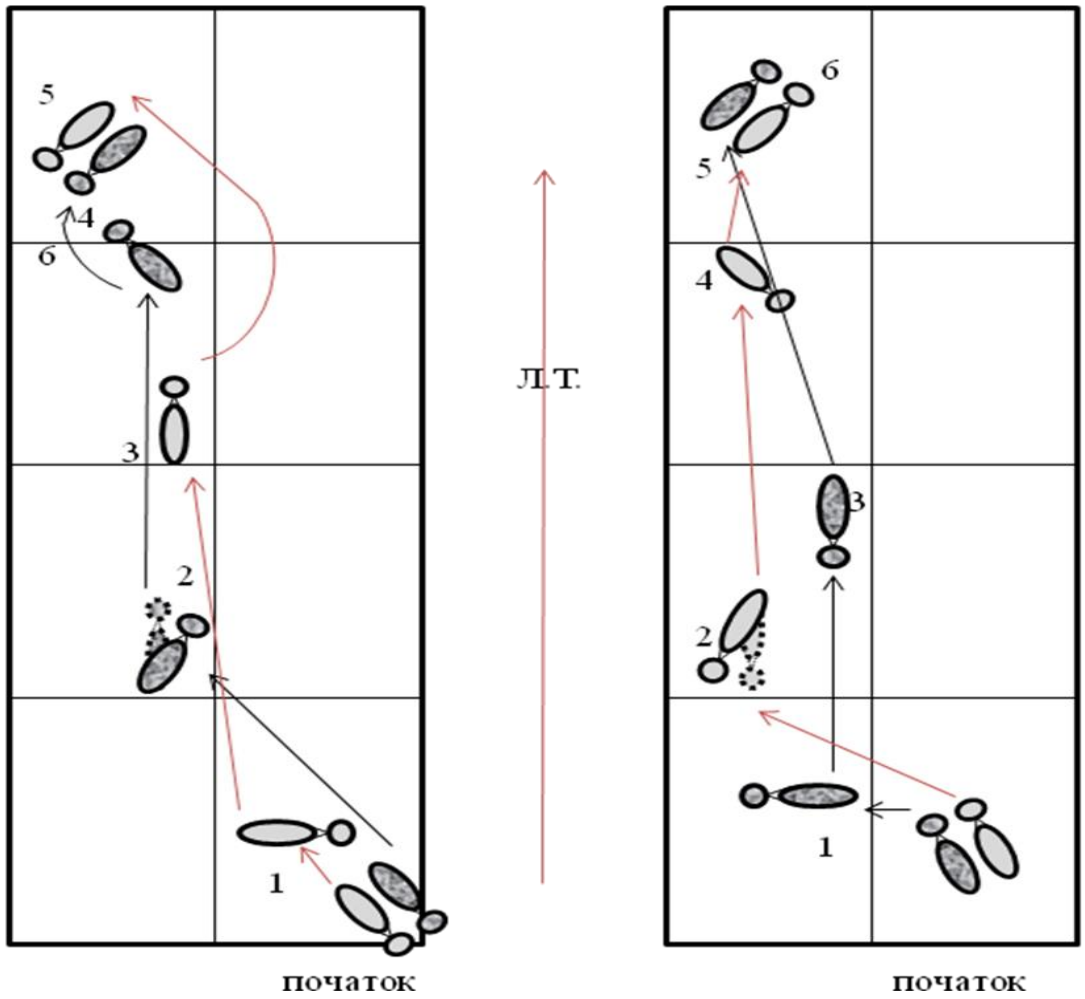

Рух “вперед-назад”. Другий варіант. Па партнера та партнерки

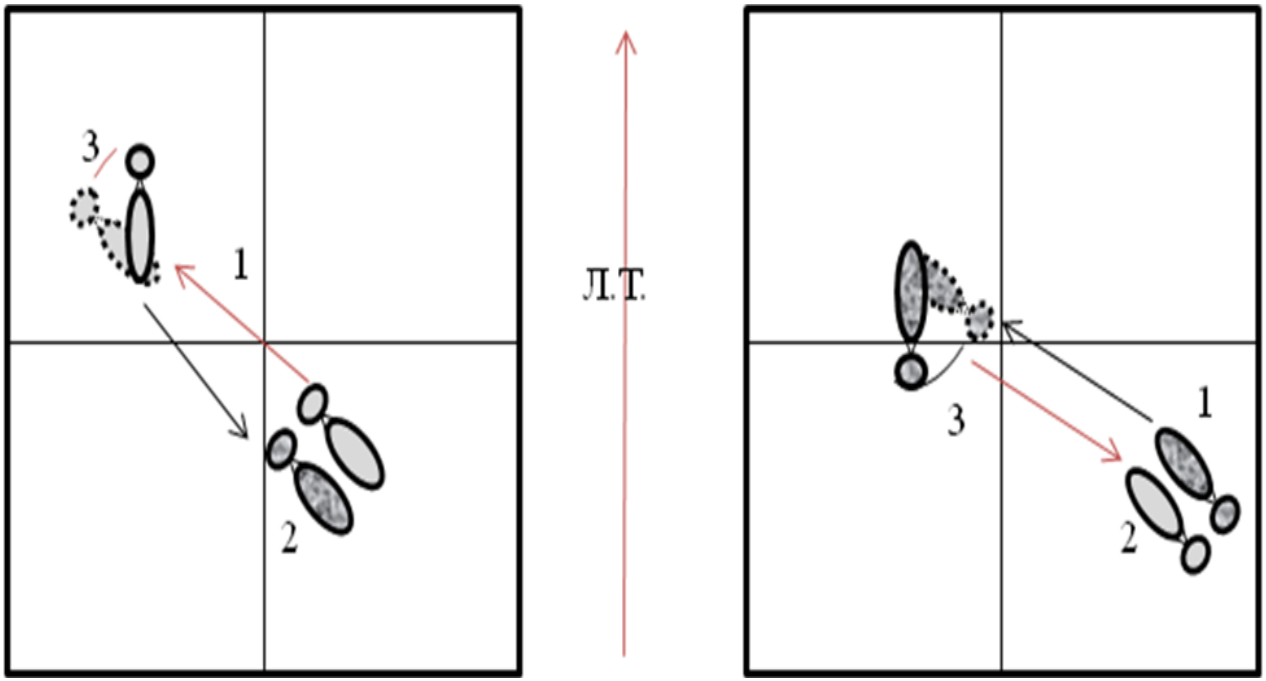

Основний рух рока. Па партнера та партнерки

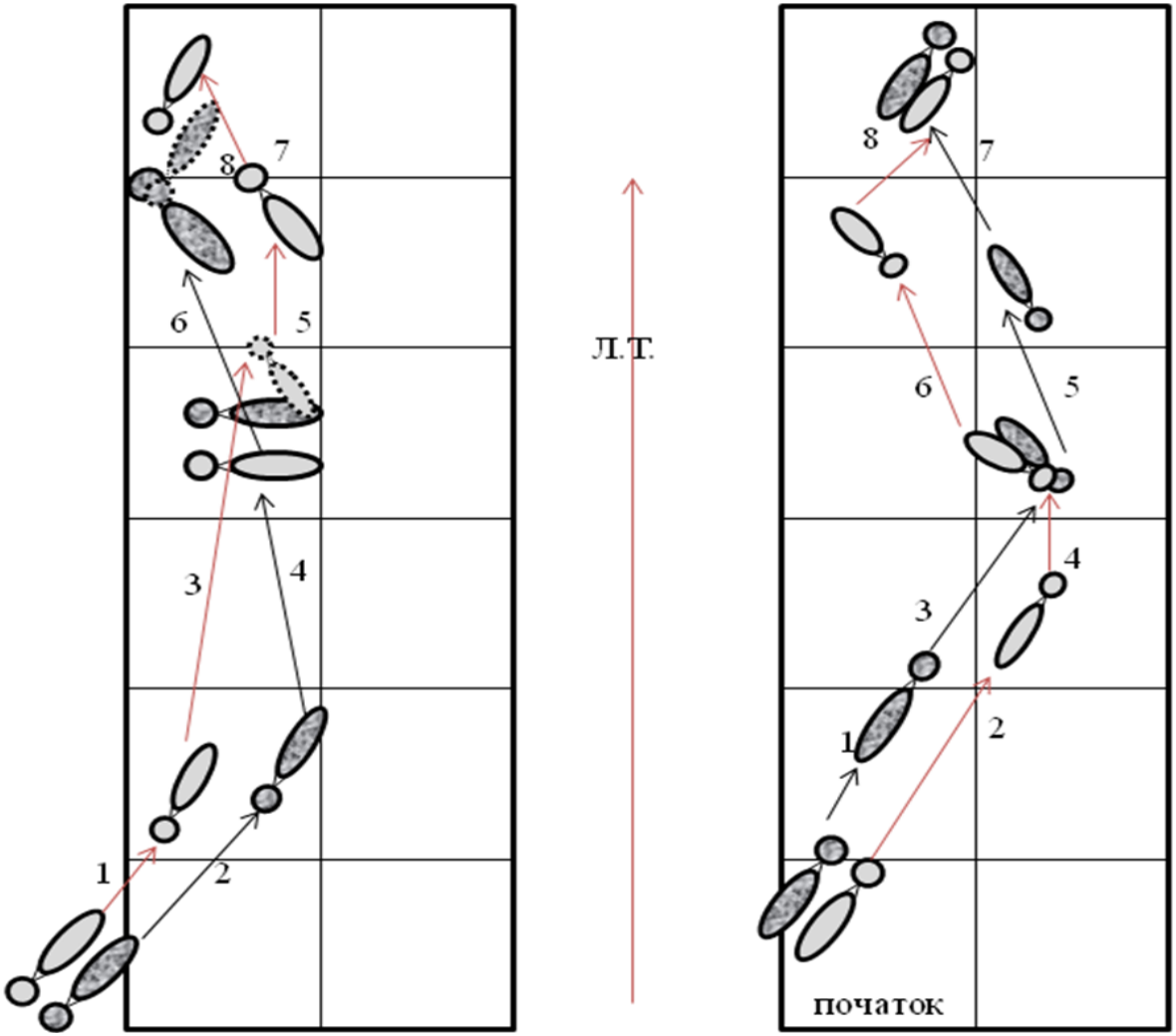

Корте назад, або зміна напрямку. Це па виконується в “аргентинському” стилі. Починають спиною по діагоналі до центру та закінчують обличчам по діагоналі до стіни (для партнера).

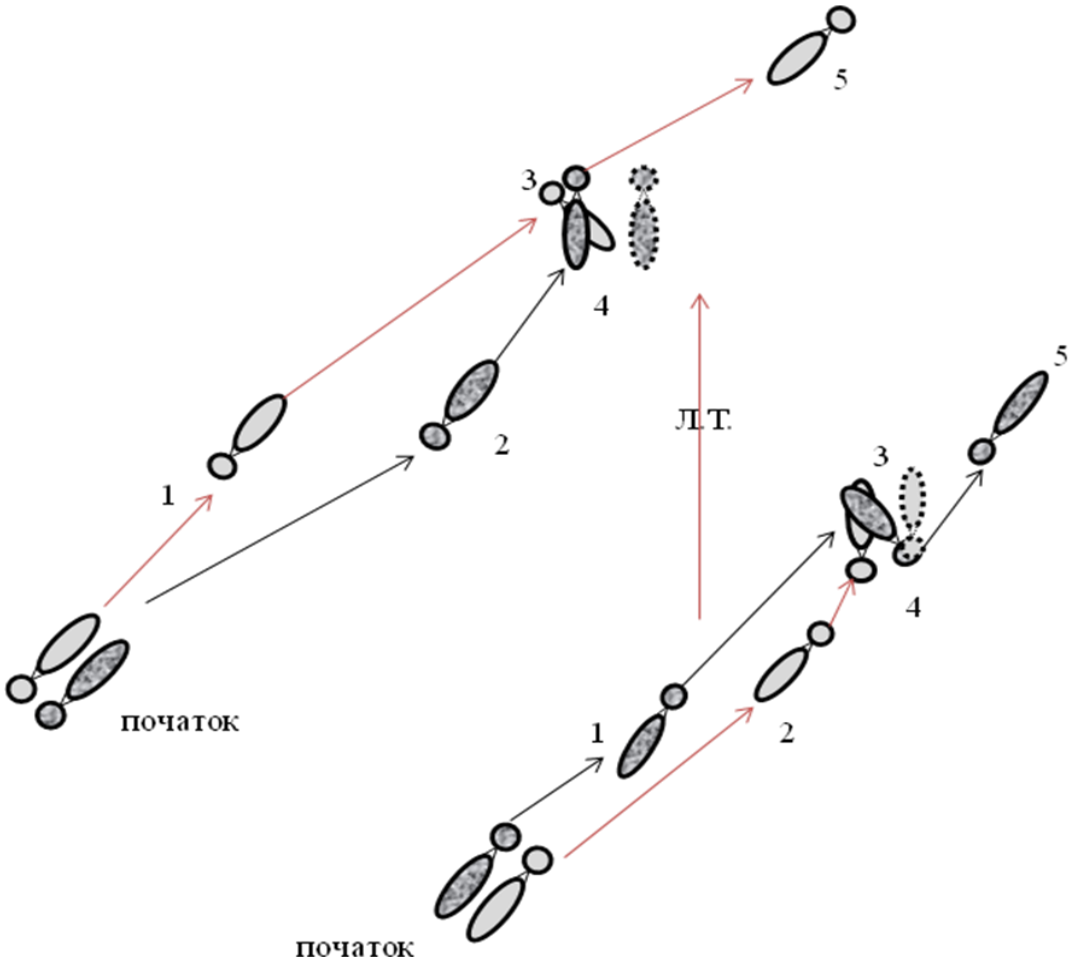

Відкритий лівий поворот

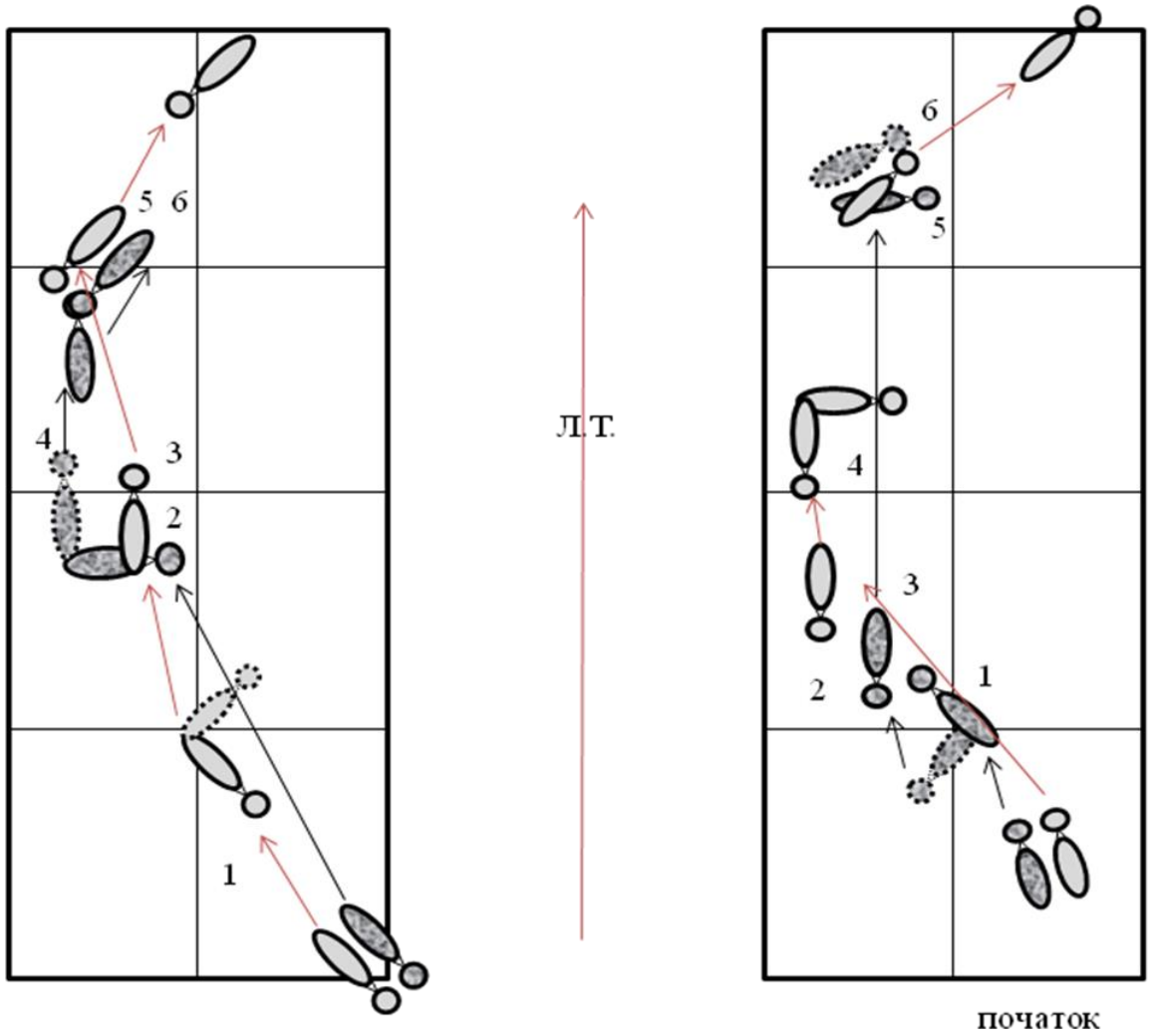

Рок-поворот (крок танго, хабанера). Па партнера та партнерки.

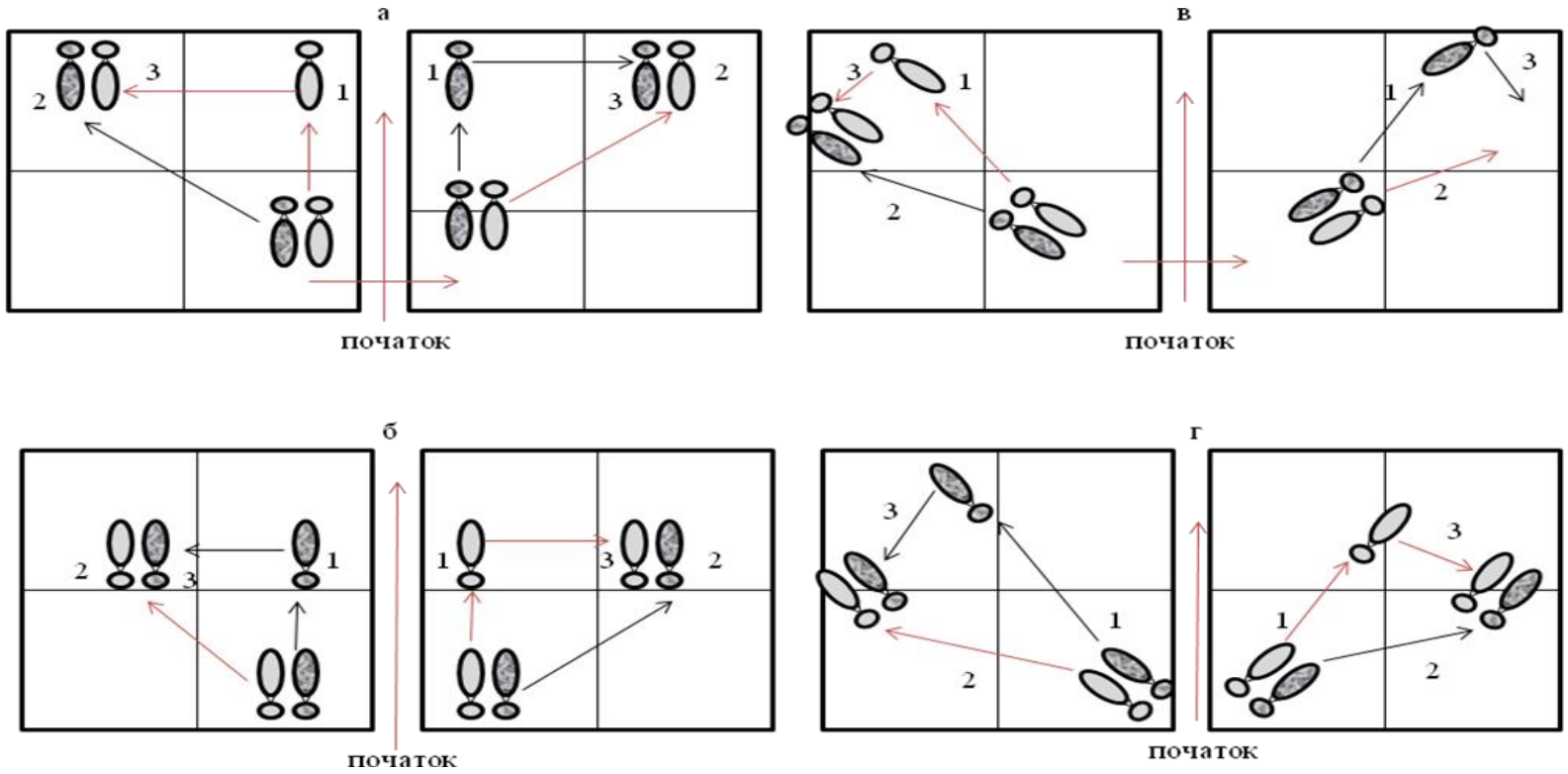

Четвертні повороти. Па партнера та партнерки.

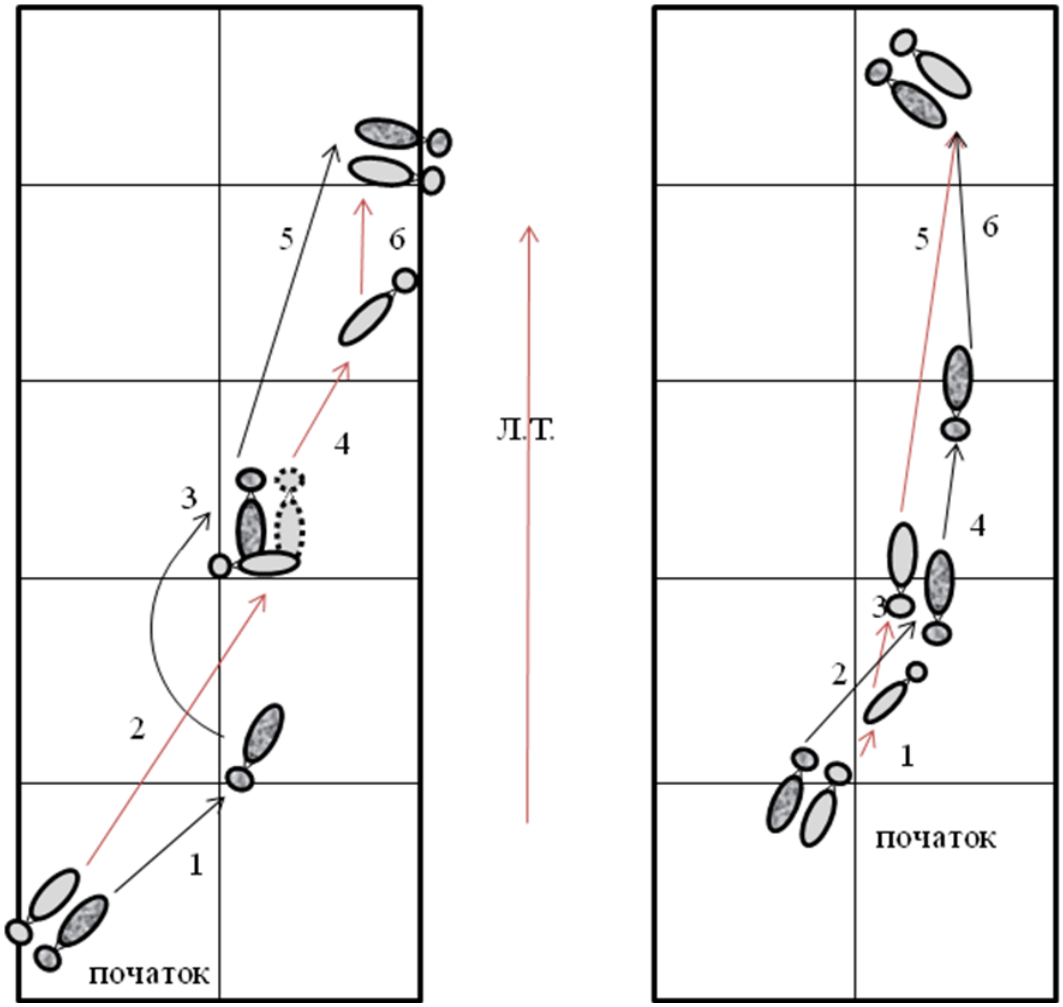

Правий поворот. Па партнера та партнерки.

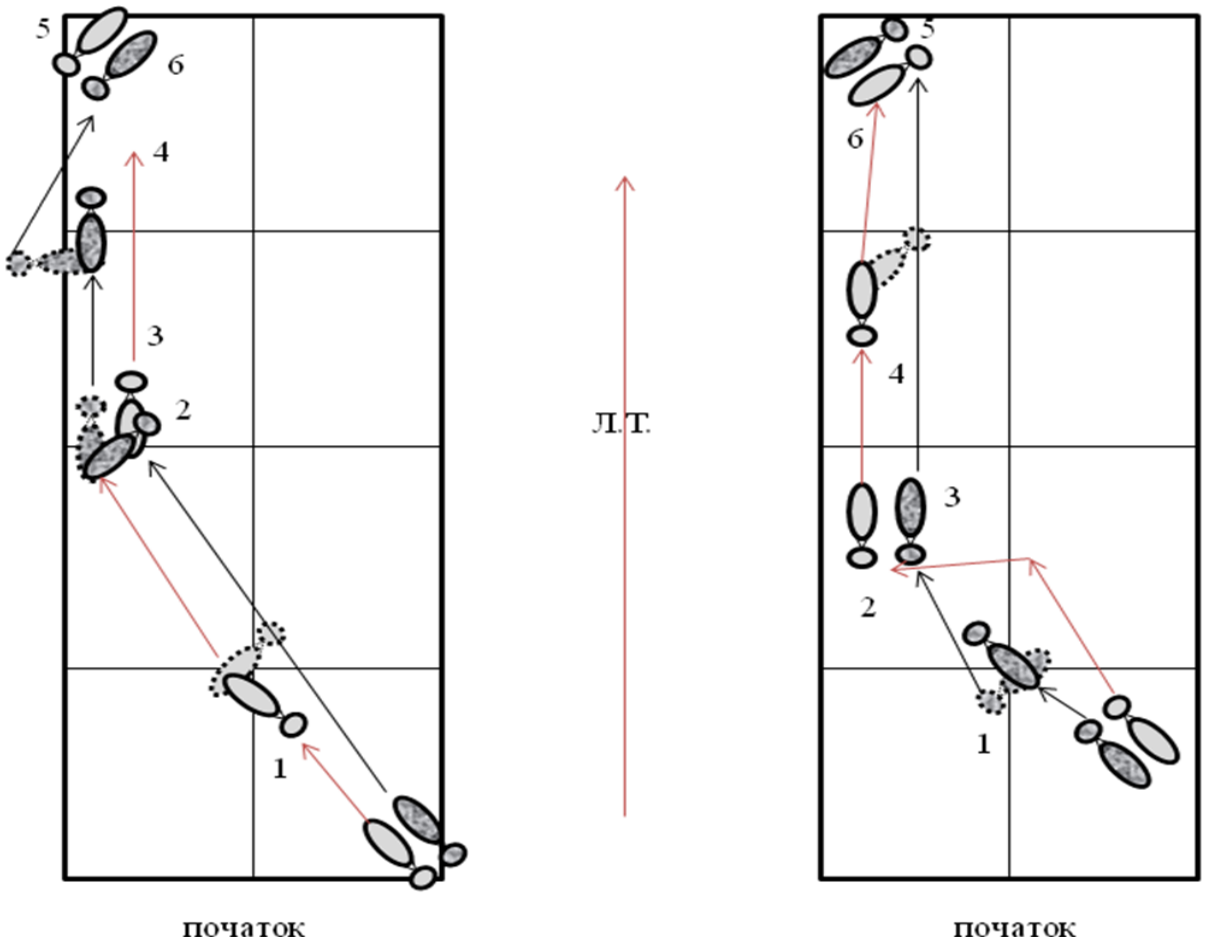

Лівий поворот. Па партнера та партнерки.

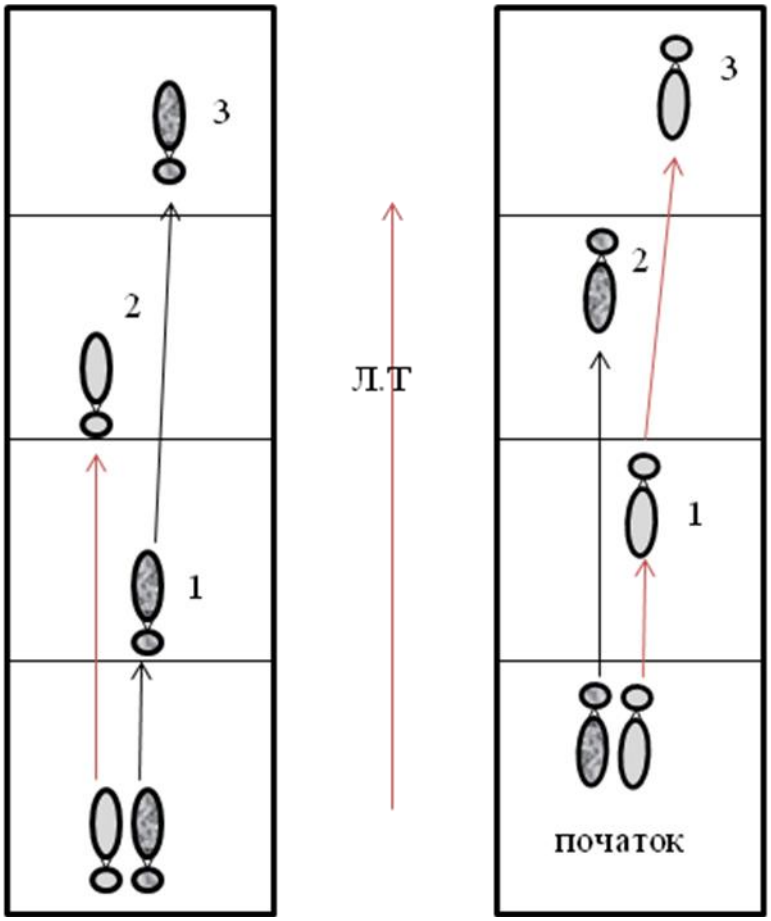

а) Закрита зміна назад. Крок партнерки. Наліво, зміна ніг назад справа. Направо, зміна ніг назад зліва; б) Закрита зміна вперед. Крок партнера. Наліво,зміна ніг справа. Направо, зміна ніг зліва; в) Закрита зміна назад. Крок партнерки; г) Закрита зміна вперед. Крок партнера.

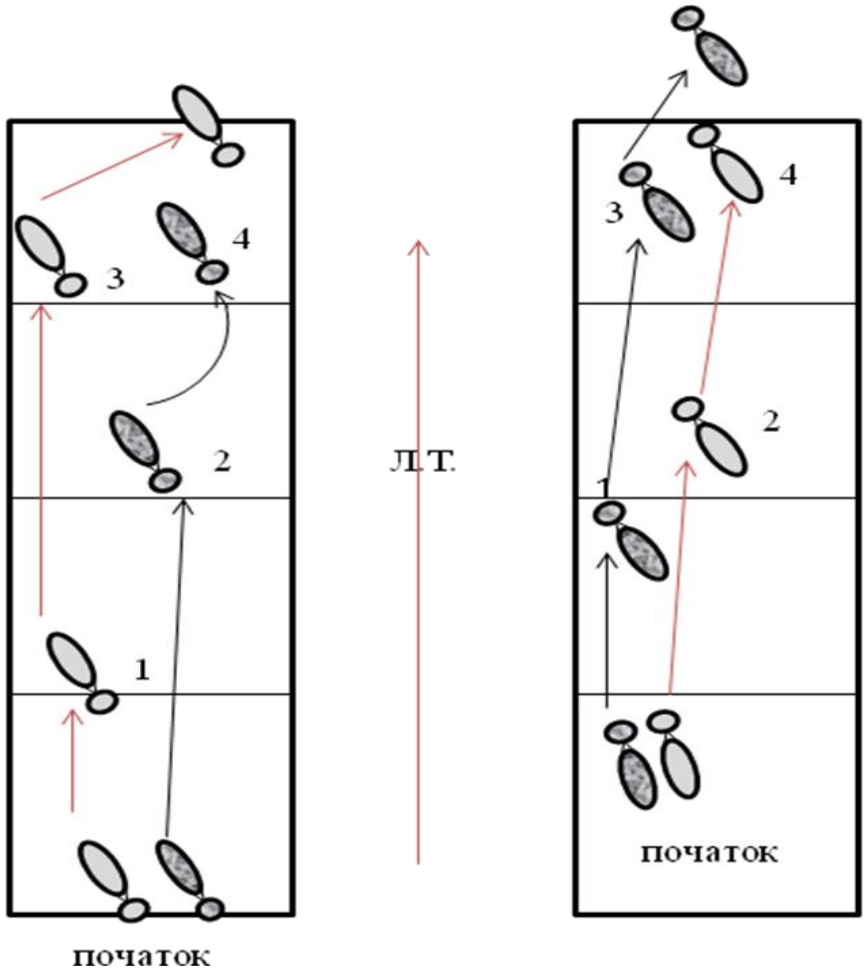

Правий поворот. Па партнера та партнерки.

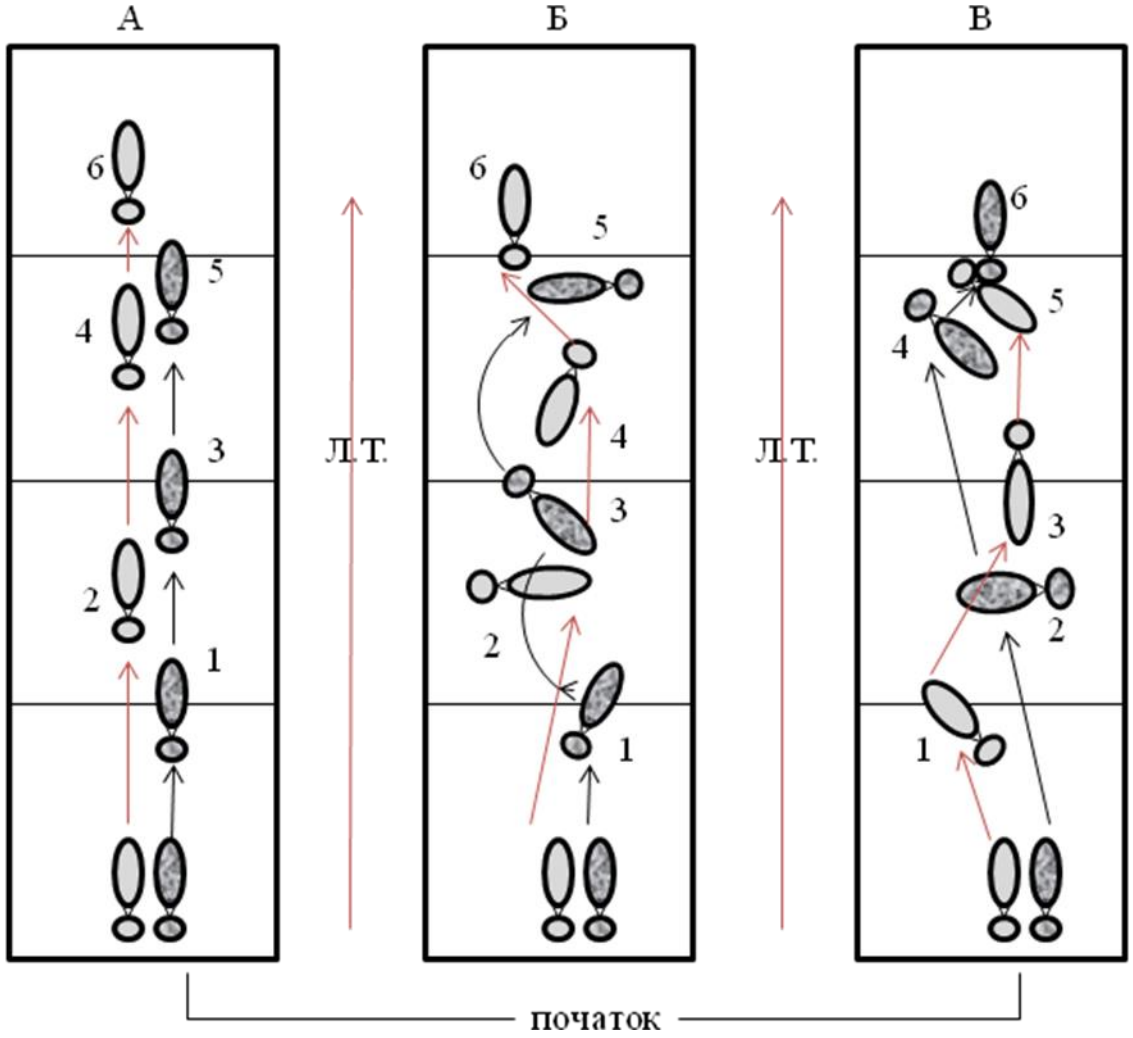

Лівий поворот. Па партнера та партнерки.

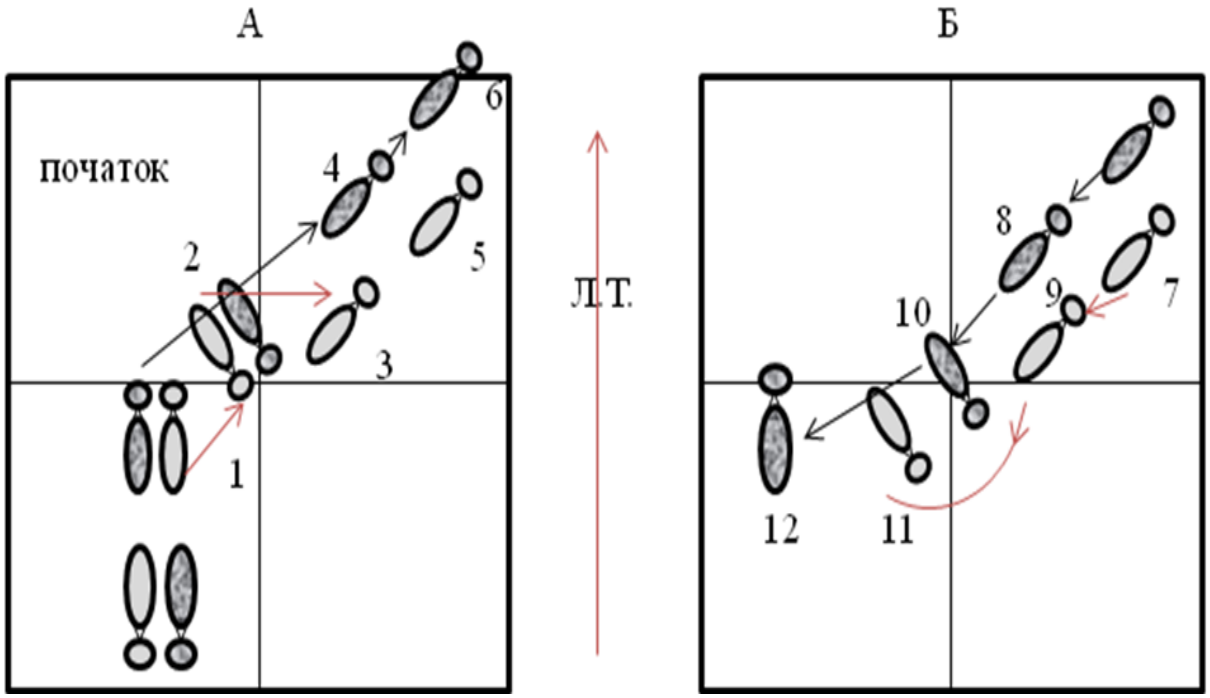

Потрійний крок. Партнер виконує з правої ноги вперед, партнерка з лівої ноги назад.

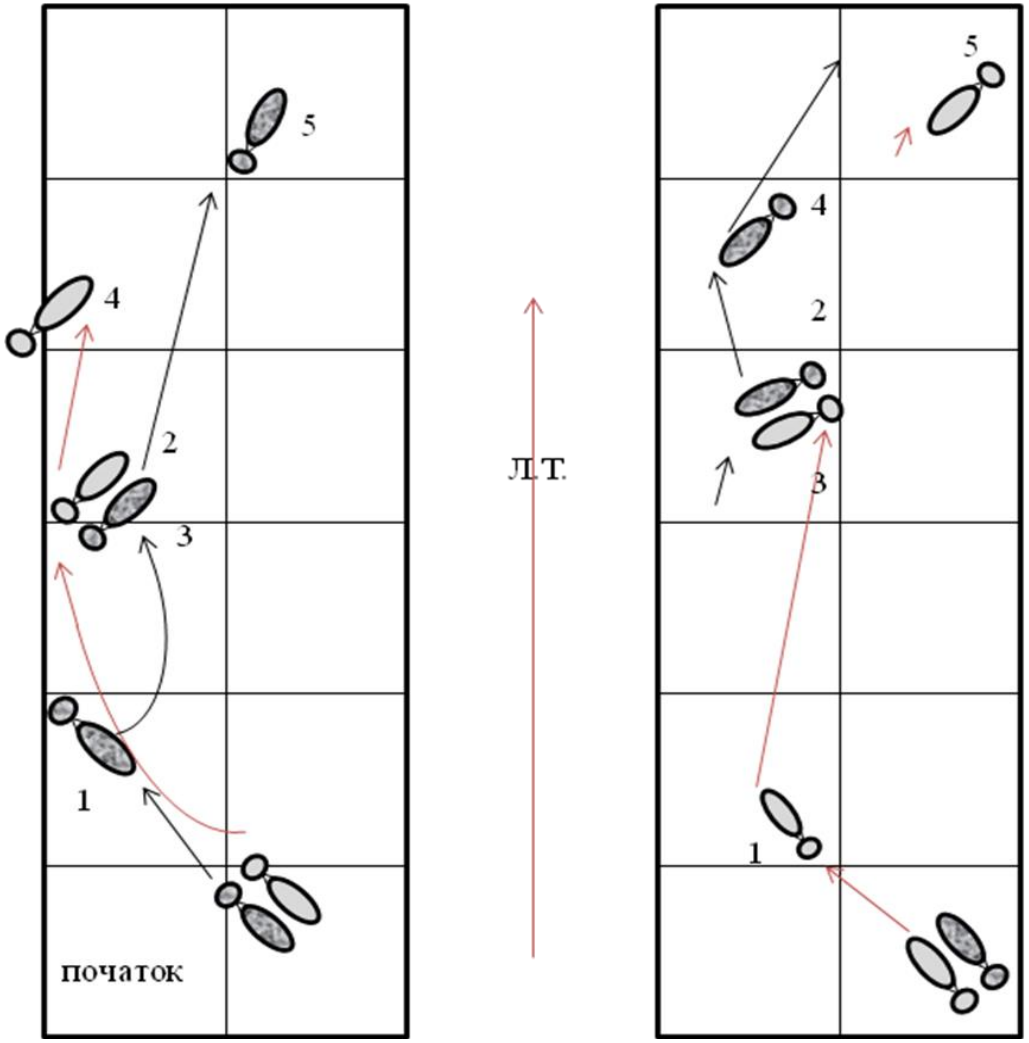

Прогресуючий боковий, чи аргентинський крок. Па партнера та партнерки.

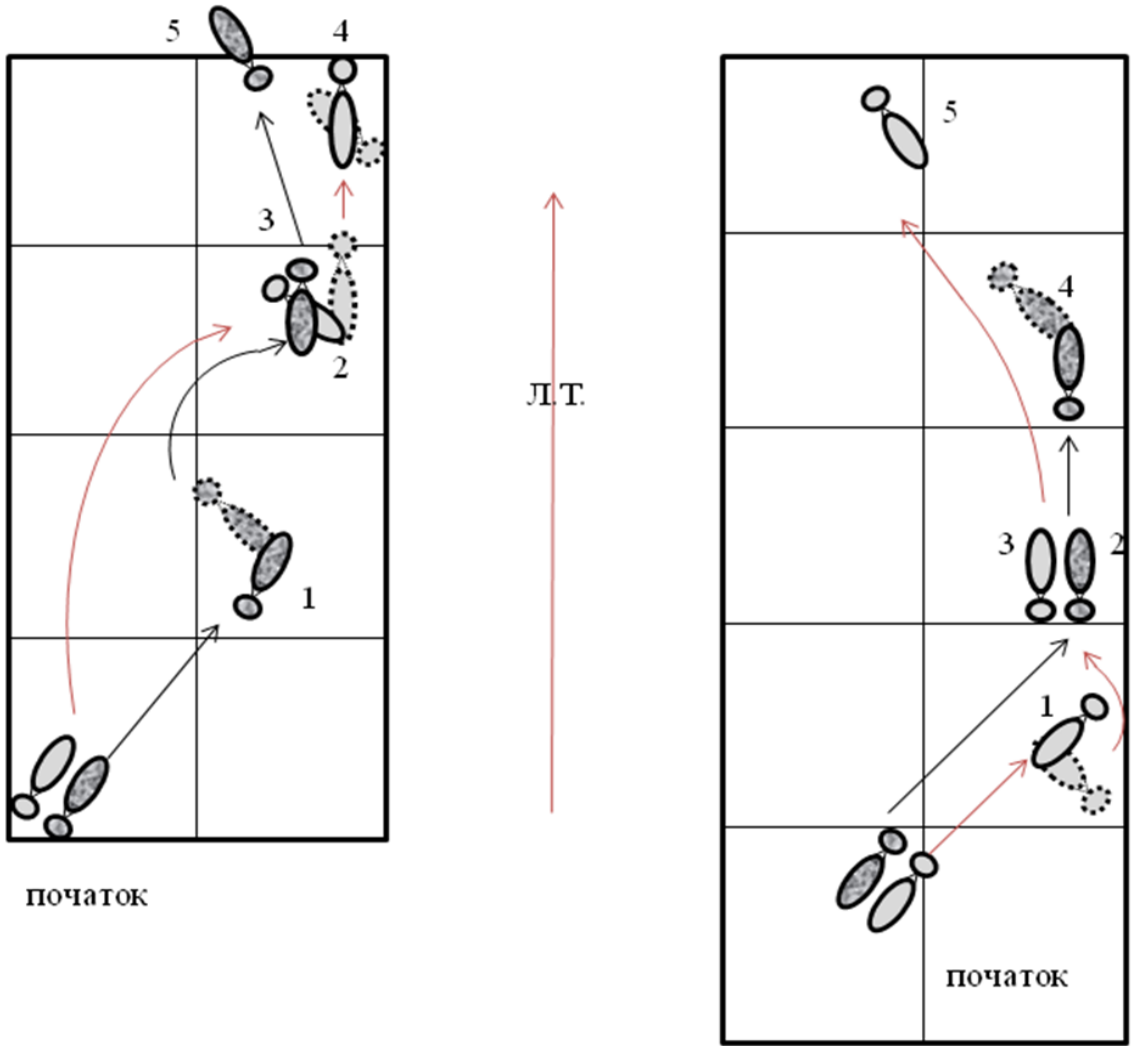

Па партнера у трьох варіантах: А) крок-пробіжка; Б) правий поворот; В) лівий поворот

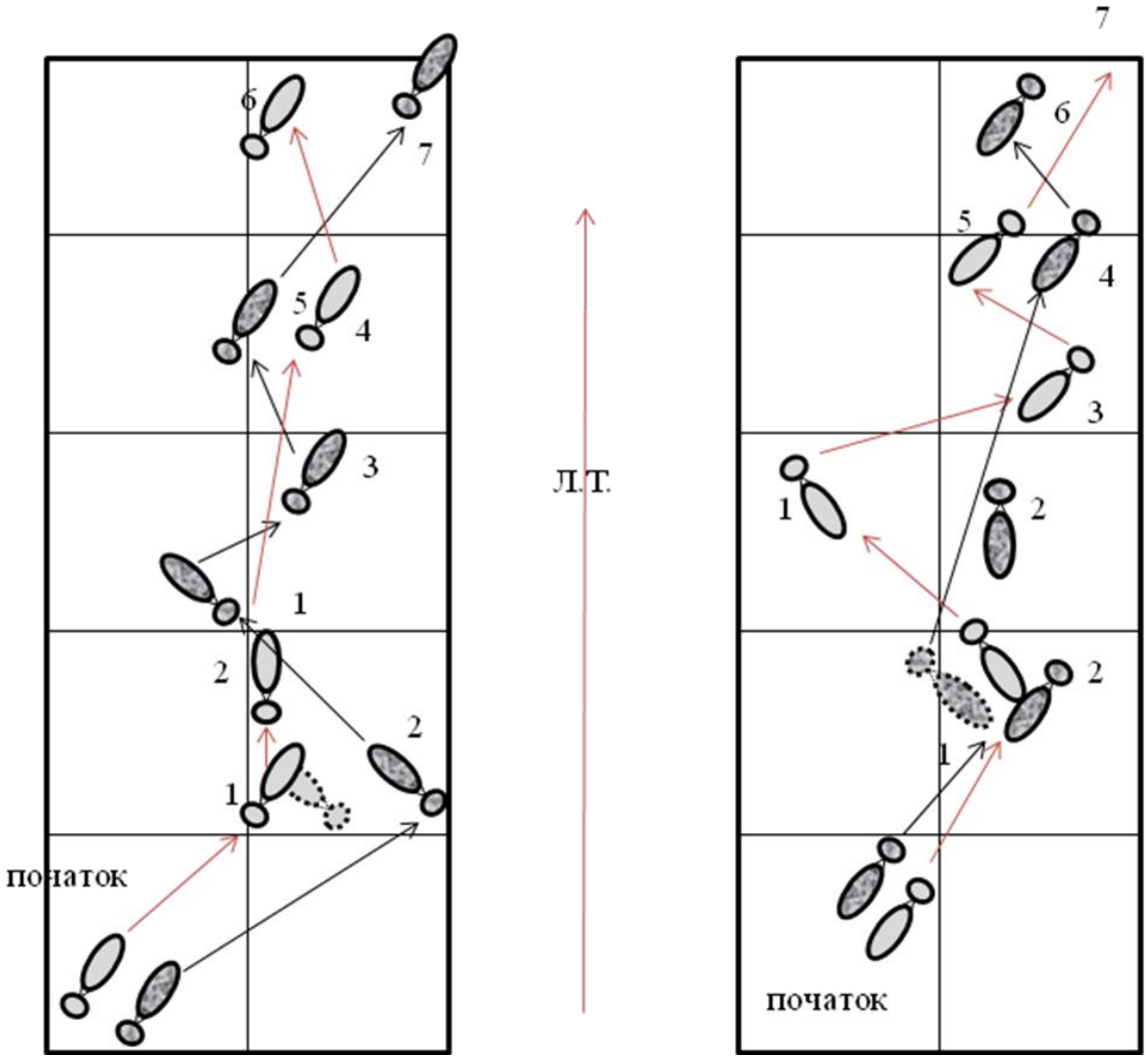

Па партнерки: А) розкручування та кроки назад; Б) кроки вперед та закручування.

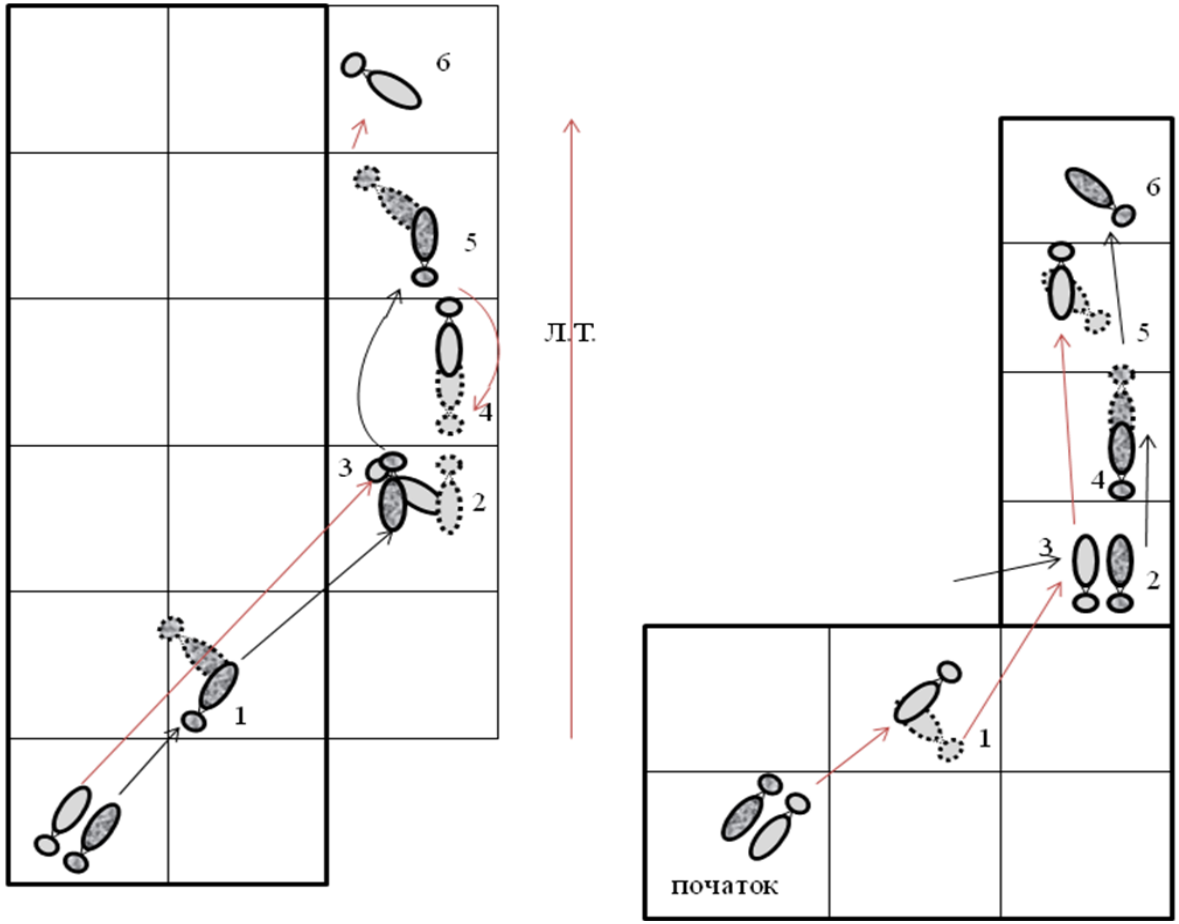

Прогресивне шосе. Па партнера та партнерки

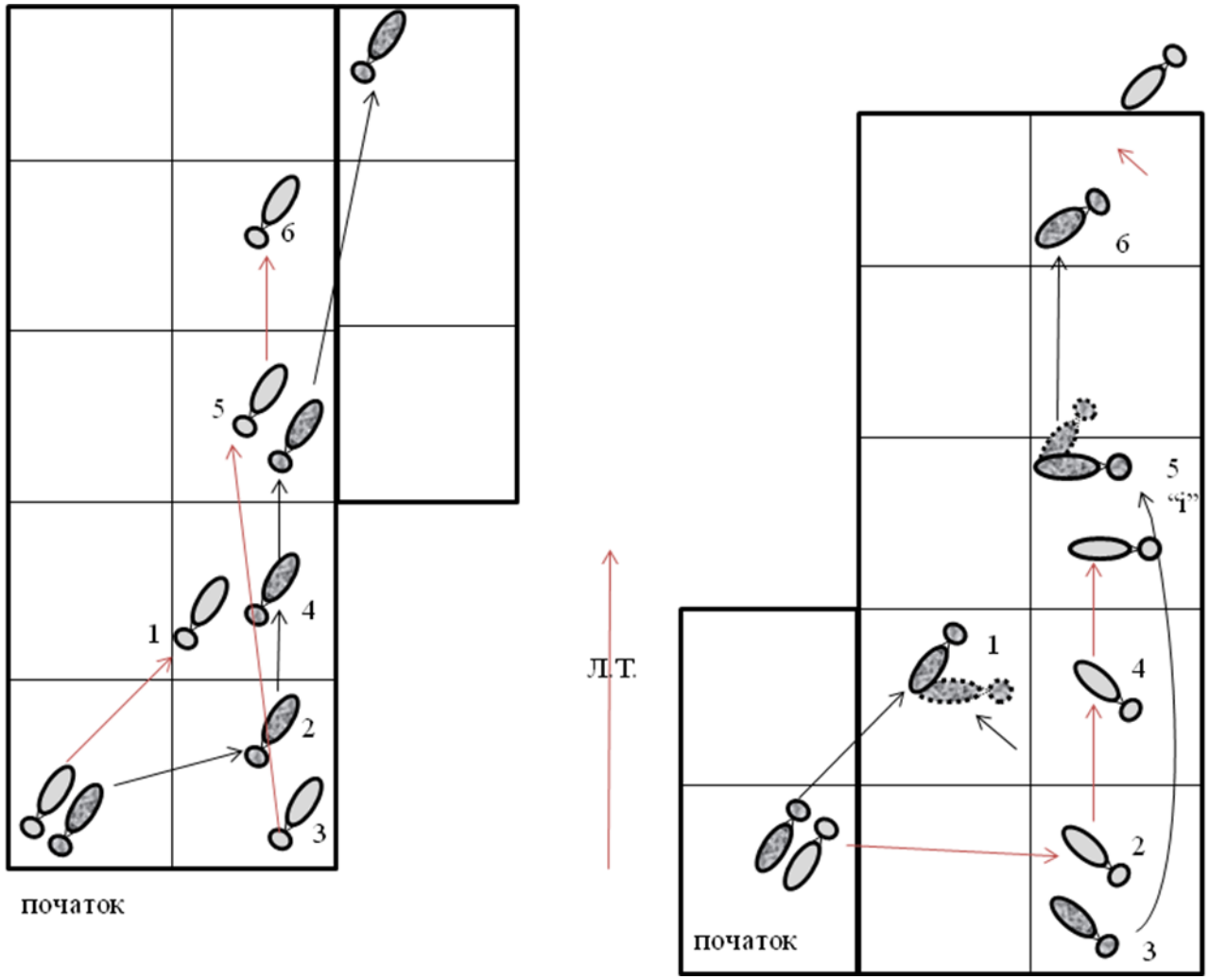

Правий півот-поворот. Па партнера та партнерки.

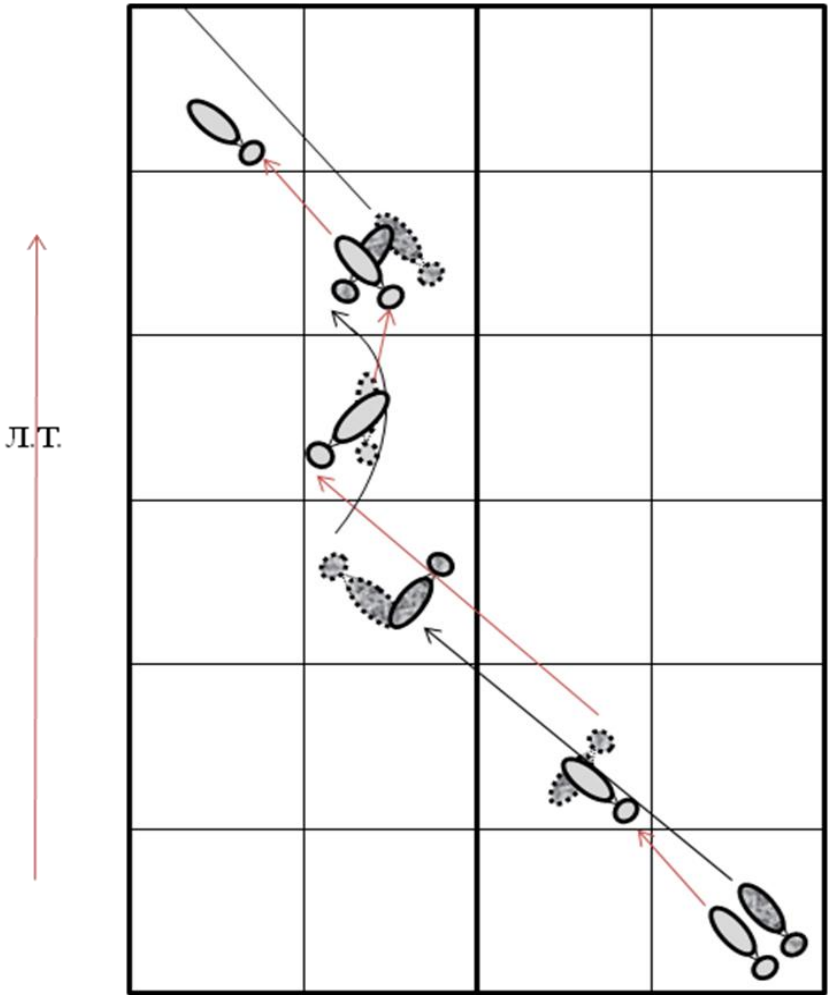

Крос-свівл та “риб`ячий хвіст”. Па партнера та партнерки.

Правий спін-поворот. Па партнера та партнерки.

Віск та шосе. Па партнера та партнерки.

Рух “крило”, який виконується після відкритого телемарка. Па партнера.